

UNIVERZITA PALACKÉHO V OLMOUCI

FILOZOFICKÁ FAKULTA

KATEDRA HISTORIE

Mgr. Vojtěch Pokorný

CESTY ČESKÉ NÁRODNÍ EMANCIPACE NA MORAVĚ VE DRUHÉ POLOVINĚ 19. STOLETÍ

IGNÁT WURM

DISERTAČNÍ PRÁCE

Vedoucí práce: prof. PhDr. PaedDr. Pavel Marek, Ph.D.

Olomouc 2020

Prohlašuji, že jsem disertační práci s názvem *Cesty české národní emancipace na Moravě ve druhé polovině 19. století. Ignát Wurm* vypracoval samostatně pod odborným dohledem vedoucího disertační práce pouze na základě uvedených pramenů a literatury.

V Olomouci dne.....

Podpis.....

Zpracování disertační práce bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2018_006).

Zpracování disertační práce bylo umožněno díky účelové podpoře na specifický vysokoškolský výzkum udělené Ministerstvem školství, mládeže a tělovýchovy ČR Univerzitě Palackého v Olomouci (IGA_FF_2020_014).

Na tomto místě bych rád poděkoval prof. PhDr. PaedDr. Pavlu Markovi, Ph.D. za vedení mé práce, spoustu cenných rad a připomínek.

Obsah

Úvod.....	7
1. Vlastenec Ignát Wurm.....	20
1.1. Dětství a studia.....	20
1.1.1. Ignát Wurm a František Sušil.....	22
1.1.2. Revoluční rok 1848.....	24
1.1.3. Ukončení studií.....	29
1.2. První kněžská působišť.....	29
1.3. Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a Ústřední jednota katolická v Brně.....	31
1.3.1. Dědictví sv. Cyrila a Metoděje.....	31
1.3.2. Sjezdy katolických jednot.....	36
1.4. Zpět v Brně.....	47
1.4.1. Ignát Wurm a Josip Juraj Strossmayer.....	50
1.4.1.1. Slovanská pout' do Říma roku 1881.....	53
1.4.2. Velehradské poutě.....	57
1.5. V Olomouci.....	63
1.5.1. Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci.....	64
1.5.2. Ignát Wurm a VSMO.....	70
1.5.2.1. Dámský odbor a první výstava Muzejního spolku olomouckého.....	71
1.5.2.2. Národopisná výstava československá.....	77
1.5.3. Podzim života.....	84
2. Politik Ignát Wurm.....	87
2.1. Cesta k politické kariéře.....	87
2.2.1. Volby do moravského zemského sněmu roku 1861.....	88
2.2.2. Období 1861–1867.....	91
2.2.2.1. Snaha o zavedení jazykové rovnoprávnosti.....	95
2.2.3. Zlomový rok 1867.....	104
2.2.3.1. Založení slovanských gymnázií v Brně a v Olomouci.....	111
2.2.3.2. Rakousko-uherské vyrovnání.....	112
2.2.4. Pasivní rezistence 1868–1873.....	114
2.2.4.1. Tábory lidu.....	115
2.2.4.2. Rozšíření trpného odporu.....	119

2.2.4.3. Pozvolný návrat na sněm.....	121
2.2.4.4. Zpět na sněmu.....	125
2.2.4.5. Pokus o rakousko-české vyrovnání.....	127
2.2.4.6. Konec pasivní rezistence.....	130
2.2.5. Období 1873–1877.....	135
2.2.6. Období 1878–1884.....	146
2.2.7. Období 1884–1890.....	152
2.3. Ignát Wurm na říšské radě.....	158
2.3.1. Ignát Wurm ve volbách do říšské rady.....	160
2.3.1.1. Volby roku 1873.....	160
2.3.1.2. Volby roku 1879.....	163
2.3.1.3. Volby roku 1885.....	165
2.3.2. Období 1873 (1874) – 1879.....	167
2.3.2.1. Sekularizace. Konfesijní zákony z roku 1874, školství.....	170
2.3.2.2. Wurmovo hodnocení vlády knížete Adolfa Auerspergra.....	177
2.3.3. Období 1879–1891.....	182
2.3.3.1. Sociální otázka.....	187
2.4. Odchod z politického života.....	191
Závěr.....	193
Prameny a literatura.....	199
Summary.....	210

Úvod

Dlouhé 19. století charakterizuje řada převratných procesů ovlivňujících současnou společnost. Prudký rozvoj hospodářství zvýšil životní standard obyvatel, podnítil vznik nových společenských vrstev a vytvořil propastné sociální rozdíly mezi lidmi. Pokrok vědy uspil dobu, zkrátil geografické vzdálenosti i čas. Migrace obyvatel se stala běžnou součástí života nejen v rámci regionu, nýbrž celého tehdy známého světa. Tyto procesy měly dopad na radikální změnu lidského myšlení. Teoretická a historická reflexe společnosti a zejména vznik nové vědy – sociologie – vedly k utvoření nových modelů jejího uspořádání a moderní politická věda směřovala k definování nových politických ideálů. Jedním z těchto dějů, které významně proměnily lidské uvažování a navždy proměnily politickou mapu Evropy, byl proces národní emancipace. Ačkoliv v průběhu národních obrození jednotlivých etnik můžeme nalézt styčné body, každý národ jej prožíval rozdílně. Odlišné momenty tak lze nalézt i v rámci relativně malých území, jako jsou země Koruny české. Svou vlastní národní emancipací si tak prošli jak Čechové, tak i Moravané a Slezané.

Morava disponovala řadou specifíků, a z mnoha důvodů zde došlo k národnímu uvědomění později nežli v Čechách. Postrádala výrazné kulturní centrum, jakým v Čechách byla Praha, kde by se kumulovala vlastenecká inteligence. Vznikla zde dvě centra, Olomouc a Brno. Přestože národní ruch byl čilejší v moravské metropoli, měl stále roztržité charakter. Tato nejednotnost spolu s odcizením daných měst českým obyvatelům, jímž se jevila příliš německá vlivem ekonomicky, kulturně a politicky úspěšných německých komunit, způsobila, že ani jedno z nich nebylo vnímáno jako centrum, jako symbol Moravy. Mnohem bližší se tak moravským vlastencům stal Velehrad, reprezentující dávný střed Velké Moravy.

Důležitou roli sehrálo balancování mezi národním cítěním moravským a českým. Původní moravský zemský patriotismus se postupem času transformoval přes čechoslovanství až po české vlastenectví. K tomuto přerodu přispěl především český jazyk.

Za jeden z nejvýznamnějších faktorů tvořících charakter národních hnutí, tedy i toho moravského, lze v počáteční fázi považovat vlastenecky smýšlející inteligenci. Důvody určitého opoždění procesu národní emancipace na Moravě oproti Čechám můžeme tedy shledávat v absenci národně smýšlejících elit. Ty Morava našla až v průběhu 30. a zejména pak 40. let 19. století v podobě skupiny tvořené nižším katolickým klérem. Kněžské uskupení okolo Františka Sušila, profesora brněnského kněžského semináře, začali šířit na Moravě myšlenky tvořené fúzí katolické víry a vlastenectví, čímž, minimálně v počáteční fázi obrozeneckého procesu, určili podobu moravského národního obrození. Jimi šířenou syntézu katolické víry a vlastenectví reprezentovala zvláště cyrilometodějská idea založená na úctě

k věrozvěstům Cyrilu a Metoději. Soluňští bratři představovali symbol křesťanství, vlastenectví, vzdělání, ale také podřízenost katolické církvi či sounáležitost všech Slovanů. Morava nebyla jedinou zemí s rozšířeným cyrilometodějským hnutím. Rozvinulo se u všech slovanských národů habsburské monarchie a nejhluběji zakořenilo u Slovanů jižních.

Tvůrci dějin jsou vždy lidé. Zmíněné provázané kulturní, společenské i politické procesy probíhající na Moravě ve druhé polovině 19. století tedy lze sledovat skrze nejednoho aktivního účastníka tehdejšího veřejného života. Z řad katolických kněží se nabízí osobnost Františka Sušila, katolického kněze, kterého je možné považovat za jednoho z prvních iniciátorů moravského emancipačního snažení, Beneše Metoda Kuldy, taktéž katolického kněze, výrazného účastníka vlasteneckého dění, redaktora, etnografa a spisovatele či Jana Evangelisty Bílého, zdánlivě méně výrazného člena tzv. Sušilovy družiny, který byl ale kromě své spisovatelské kariéry aktivní také na půdě moravského zemského sněmu i říšské rady. Z laiků pak v první řadě stojí Alois Pražák, právník původem z Uherského Hradiště, přední organizátor českého politického života na Moravě, či osobnost z řad středoškolských učitelů – Jan Havelka, etnograf, spisovatel a spoluzakladatel olomouckého muzea. Je tedy možné vybírat z řady osobností, z nichž každá by nabídla specifický pohled na zkoumanou problematiku. Popis průběhu zmíněných dějů by však byl skrze valnou většinu těchto osobností značně limitovaný z důvodu jejich realizace vlasteneckých aktivit v jim vlastním prostředí bez výraznějšího přesahu do prostředí jiného. Naši pozornost tak upoutal Ignát Wurm.

Wurmova osobnost je mezi historiky zabývajícími se problematikou české národní emancipace i politickými dějinami 19. století dobře známa, nicméně se stále jedná spíše o opomíjenou postavu našich dějin, spojovanou zejména s Olomoucí, přestože pole jeho působnosti je daleko širší a ve své době se řadil mezi nejznámější osobnosti moravského národního života. S vlasteneckým prostředím se setkal již v mládí, kdy se v době svých kněžských studií v Brně ocitl ve středu moravského vlasteneckého dění, do něhož se okamžitě zapojil. Již ve svých prvních farnostech v Mutěnicích a Dědicích rozvíjel národně agitační činnost. Angažoval se v bezpočtu spolků a organizací, spoluzaložil v Olomouci první české muzeum či stál u zrodu české politické reprezentace na Moravě. Díky jeho mnohaleté práci vznikla na Moravě také první dvě českojazyčná gymnázia, a sice v Brně a Olomouci. Pole jeho působnosti překračovalo hranice Moravy. Kromě moravského zemského sněmu působil i jako poslanec říšské rady či se těšil pozici přísedícího srijemsko-bosenské konzistoře v Ďakovu a řeckokatolické konzistoře ve Lvově.

Díky Wurmově rozsáhlé aktivitě nejen v rámci katolických spolků, nýbrž také spolků občanských a na půdě moravského zemského sněmu i říšské rady se v jeho osobnosti spojují

jednotlivé aspekty emancipačního snažení formujícího se českého národa na Moravě. S přihlédnutím k určitému zkrslujícímu limitu v podobě jeho kněžství, které podstatně ovlivňovalo veškerou jeho činnost, můžeme na Wurmově osobě nabídnout možný obraz kulturních, společenských i politických procesů probíhajících na Moravě, a to od jejich krystalizace před revolučním rokem 1848, šíření vlasteneckých idejí v 50. letech až po formulování a snahu o dosažení politických cílů Moravanů od 60. do konce 80. let 19. století i poskytnout náhled do způsobu sebe prezentace moravských vlastenců jako příslušníků Slovanského národa prostřednictvím muzejní činnosti od 80. let s jakýmsi vyvrcholením v podobě účasti na Národopisné výstavě českoslovanské v Praze konané roku 1895.

Pramennou základnu práce tvoří Wurmovy pozůstalosti uložené v Moravském archivu v Brně¹ a v Historickém archivu Vlastivědného muzea v Olomouci.² Dále pak jeho osobní složka vikáře nacházející se v Zemském archivu v Opavě, pobožce Olomouc.³ Výzkum proběhl také v archivu Chorvatské akademie věd a umění.⁴ Další prameny tvoří korespondence s jeho spolupracovníky a přáteli,⁵ dobová periodika,⁶ a v neposlední řadě edice pramenů.⁷ Práce dále čerpá z přepisů stenografických záznamů ze zasedání moravského zemského sněmu,⁸ především z jejich tištěné podoby, tedy *Moravských sněmovních listů*,⁹ a ze stenografických záznamů ze zasedání říšské rady.¹⁰

¹ Moravský zemský archiv v Brně (dále MZA v Brně), fond G 71 – Wurmovi, kart. 61, inv. č. 2088–2105.

² Historický archiv vlastivědného muzea v Olomouci (dále Historický archiv VMO), fond Ignát Wurm, kart. 1–4.

³ Zemský archiv v Opavě – pobožka Olomouc (dále ZA v Opavě – pobožka Olomouc), fond Metropolitní kapitula Olomouc 1131–1950, Díl II., sv. 1 (Knihy, spisy 1263–1950), inv. č. 5974, sign. 42/69.

⁴ Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti (Dále HA ZU), fond (59 – XI) STROSSMAYER, Josip Juraj.

⁵ Často se jedná o jednotliviny rozmělněné v mnohých pozůstalostech osobností působících v rozmanitých oblastech veřejného života, nebylo tedy možné dohledat a zpracovat vše. Ačkoliv jsou informace takto získané kusé, dokáží vypovídat o Wurmových názorech a postojích k národním dějinám, vlastenectví, názorech na politické dění či jeho vztahu k církvi. Výběrově uvedme například pozůstalost Karla Dostála-Lutinova; ZA v Opavě – pobožka Olomouc, fond Dostál-Lutinov Karel 1882–1923 (1974), kart. 26, inv. č. 1386, Wurmova korespondence z let 1900–1904; Beneše Metoda Kuldy; Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze (dále LA PNP), fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá; Vincence Praska; ZA v Opavě, fond Vincenc Prasek (1784) 1856–1912 (1949), kart. 6, inv. č. 586, Wurmova korespondence z let 1883–1898. Františka Snopka; ZA v Opavě – pobožka Olomouc, fond František Snopek 1863–1921, kart. 3, inv. č. 491, Wurmova korespondence z let 1881–1902; Jana Vychodila; ZA v Opavě – pobožka Olomouc, fond Vychodil Jan 1864–1920, kart. 4, inv. č. 436, Wurmova korespondence z let 1886–1908; Josefa Vykydala; ZA v Opavě, fond Vykydal Josef 1865–1892, inv. č. 23, Wurmova korespondence z let 1882–1884 či Karla Jaromíra Bukovanského; Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově, fond Karel Jaromír Bukovanský, inv. č. 18, 22, 13, 20, 25.

⁶ Zejména se jedná o periodika *Moravská orlice*, 1863–1890; *Národní listy*, 1861–1895; *Našinec*, 1881–1911; kalendáře *Blahověst*, 1852 a *Moravan* či *Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, 1884–1911.

⁷ Především byly využívány edice Pavla CIBULKY (ed.), *Politické programy českých národních stran (1860–1890)*, Praha 2000 a Františka KAMENÍČKA, *Paměti a listář dra Aloise Pražáka*, díl I., II, Praha 1926.

⁸ MZA v Brně, fond A 11 – Zemský sněm, kart. 1–161.

⁹ *Moravský sněmovní list*, 1861, 1863–1867, 1870–1871, 1873–1875, 1877–1878, 1883–1886, 1889–1890.

¹⁰ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, Wien 1873 – 1879; IX. Session, Wien 1879–1885; X. Session, Wien 1885–1891.

Základním pramenem pro Wurmovu vlasteneckou činnost je jeho pozůstalost uložená v Historickém archivu Vlastivědného muzea v Olomouci. Zároveň je nejrozsáhlejším zdrojem informací o jeho osobnosti. Můžeme ji rozdělit do několika tematických okruhů. První tvoří osobní doklady, například vysvědčení, diplomy a ustanovení do funkcí, čestná občanství, poslanecká legitimace a podobně. Tato sekce je bohužel silně útržkovitá a nekomplexní.¹¹ Druhou a nejrozsáhlejší část pozůstalosti tvoří korespondence. V naprosté většině případů se jedná o jednotliviny pro téma této práce marginálního významu, jako jsou přání k narozeninám, blahopřání k zvolení do funkcí, k významným jubileím a tak dále. Nachází se zde ale také korespondence spojená s Wurmovou činností v rámci olomouckého vlasteneckého spolku muzejního, zejména pak konverzace s některými členkami tzv. dámského odboru, tedy s Lucií Bakešovou, Karlou Bufkovou a Vlastou Havelkovou. Třetí část pozůstalosti tvoří Wurmovy rukopisy. Jedná se o podstatný zdroj informací k Wurmově osobnosti, zejména pak k jeho pohledu na historii, vlastenectví a náboženství. Bohužel naprostá většina z nich postrádá dataci, dají se tak alespoň teoreticky rozdělit na rukopisy sepsané před rokem 1903 a po něm, tedy před amputací Wurmovy pravé ruky a po ní, kdy už psal jen tužkou. Čtvrtou část pak tvoří tisky, z nichž nejzajímavějším se jeví Wurmův proslov u příležitosti 90. narozenin Josipa Juraje Strossmayera, jenž nám poskytuje náhled na Wurmův vztah s Františkem Sušilem či na spolupráci se Strossmayerem. Celkově má pozůstalost uložená ve Vlastivědném muzeu v Olomouci význam především pro utvoření představy o Wurmově osobnosti, jeho vlasteneckých ideálech a o národopisné činnosti. Stejně tak se jedná o důležitý informační zdroj vypovídající o vlasteneckém a národopisném životě v Olomouci i na Moravě v 19. století.

Informace o jeho národopisných aktivitách nám poskytují mimo jiné knihy zápisů ze zasedání Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, současně podávající svědectví o působení této instituce nejen v oblasti regionu, nýbrž nám dávají nahlédnout například i do příprav Národopisné výstavy Československé.¹² Pohled na tuto problematiku pak doplňuje korespondence dalších významných členů spolku, tato práce využívá především dopisy uložené v pozůstalosti jeho spoluzakladatele, Jana Havelky,¹³ či spolkový *Časopis Vlasteneckého*

¹¹ Tuto část pramenů doplňují archiválie stejné povahy uložené v rodinném archivu Wurmů v MZA v Brně, kde je uložena další část jeho osobních dokladů, některé jeho texty vyšlé tiskem, koncepty projevů či novinové výstřižky se vtahem k jeho osobnosti a ve Wurmově osobní složce vikáře uložené v olomoucké pobožce ZA v Opavě, která obsahuje archiválie z let 1866–1911, čímž pokrývá období působení Ignáta Wurma coby vikáře olomoucké kapituly. Ta obsahuje zejména komunikaci mezi ním a kapitulou spojenou s jeho žádostmi na ni či se jmenováním do jednotlivých funkcí. Například je zde možnost sledovat proces volby Ignáta Wurma na pozici vikáře olomoucké kapituly z roku 1866.

¹² Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 1 Kniha zápisů o schůzích a hromadách 1894–1902, 2 Kniha o schůzích 1902–1913, 22 Kniha zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894.

¹³ Historický archiv VMO, fond Jan Havelka, kart. 1.

*spolku muzejního v Olomouci*¹⁴ a dobová periodika informující o spolkových aktivitách, nebo obsahující výpovědi pamětníků, například vzpomínky jednoho z jeho zakladatelů – Vincence Praska.¹⁵

K nahlédnutí do Wurmovy aktivity v rámci katolických spolků, jmenovitě Ústřední katolické jednoty v Brně a Dědictví sv. Cyrila a Metoděje používá tato práce především tiskem vydané zprávy o sjezdech katolických jednot pořádaných na počátku 50. let 19. století, jež obsahují popis programu a průběhu jednotlivých sjezdů či projevy účastníků v celém znění¹⁶ a korespondenci Ignáta Wurma s jedním z předních organizátorů katolického spolkového života v dané době – Benešem Metodem Kuldou¹⁷ či dobová periodika se vztahem ke katolickému dění na Moravě, *Blahověst* a *Hlas*.¹⁸

Wurmovo působení na moravském zemském sněmu a říšské radě je sledováno zejména na základě stenografických zápisů z jednání moravského zemského sněmu a říšské rady. Spektrum Wurmových vystoupení umožňuje vymezit tematické okruhy, kterým se v rámci své politické aktivity věnoval, diskuzí, do kterých se zapojil i podporu jednotlivých zákonů či spolustraníků. Jedná se o cenný zdroj umožňující náhled do jeho uvažování coby kněze, vlastence i politika díky uvedení plného znění veškerých jeho projevů přednesených v rámci těchto institucí v letech 1861–1891. Stenografické záznamy zároveň považujeme za nejdůvěryhodnější zdroj informací se vztahem k Wurmovu politickému životu, jelikož jde o přímý záznam dějů, nepředpokládáme jejich znehodnocení osobním dojmem či zaujatostí autora.

Pramenem, jenž práce dále využívá, je stranický tisk, především *Moravská orlice*. S vědomím limitů těchto pramenů spočívajících v jejich stranickosti, jsou využívány zejména pro uveřejněná prohlášení strany dokumentujících krystalizaci a vývoj programu národní strany na Moravě, stejně jako k poskytnutí informací o průběhu jednotlivých voleb.

V rámci Wurmova působení v politice, stejně jako vývoje národní strany na Moravě, využívá práce také edice pramenů. Zde je potřeba uvést *Politické programy českých národních stran (1860–1890)* od Pavla Cibulky,¹⁹ obsahující dokumenty mapující politický program

¹⁴ *Časopis Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci*, 1884–1911.

¹⁵ Vincenc PRASEK, *České museum v Olomouci*, Našinec 15, č. 50, 2. 5. 1883, s. 1; Vincenc PRASEK, *Dvacet let Vlast. musea olomouckého*, Našinec 39, č. 77, 10. 7. 1903.

¹⁶ Beneš Metod KULDA, *Druhý všeobecný sjezd důvěrníkův jednot katolických na Moravě, w Brně, dne 19., 20. a 21. října 1852*, Brno 1852; Beneš Metod KULDA, *Třetí všeobecný sjezd důvěrníkův a důvěrníc jednot katolických na Moravě, v Brně dne 18., 19. a 20. října 1853*, Brno 1853; Beneš Metod KULDA, *Čtvrtý všeobecný sjezd důvěrníkův a důvěrníc jednot katolických na Moravě, v Brně, dne 16., 17. a 18. října 1854*, Brno 1854.

¹⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá.

¹⁸ *Blahověst*, 1852; *Hlas. Časopis církevní*, 1859–1911; *Hlas Jednoty katolické*, 1851–1855.

¹⁹ P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*.

národních stran. Vzhledem k absenci archivů prvních politických uskupení na našem území využívá práce korespondenci Wurmových spolustraníků. V tomto ohledu se důležitou jeví korespondence lídra moravských národních politiků Aloise Pražáka, uložená v Moravském zemském archivu v Brně²⁰ a publikovaná v edici Františka Kameníčka.²¹ Wurmovy politické názory i pohled na dobové politické dění nám pak poskytuje edice jeho korespondence s Richardem Fischerem, který ji edičně publikoval roku 1913.²²

Dohledány byly také archiválie pro téma této práce menšího významu, za zmínku stojí alespoň zápisy z šetření magistrátu města Olomouce na základě policejních udání na Ignáta Wurma z let 1868²³ a 1871.²⁴ Jde však pouze o jednotliviny a zdá se, že neměly dlouhodobější vliv na Wurmův život, nicméně mohou vypovídat jednak o tendencích doby – přelom 60. a 70. let je spojován s radikalizací české společnosti v důsledku vzniku Rakousko-Uherska a jednak o Wurmově prudké povaze.

Výše uvedené prameny doplňují texty Ignáta Wurma vyšlé tiskem. Tematicky je lze opět rozdělit s ohledem na vztah k jeho vlastenecké činnosti a k činnosti politické. První skupinu tvoří texty zabývající se cyrilometodějským hnutím,²⁵ Wurmovy vzpomínky na Františka Sušila²⁶ či Josipa Juraje Strossmayera.²⁷ Ačkoliv se jedná místy o silně idealizované výpovědi, dovolují nám nahlédnout do vlasteneckého dění v katolických kruzích nejen na Moravě. Druhou skupinu tvoří Wurmovy projevy z říšské rady vyšlé tiskem, týkající se jeho pohledu na vztah katolické církve ke školství²⁸ a na sociální otázku,²⁹ ale také na rakousko-uherské vyrovnání.³⁰

K uvedeným pramenům se práce snaží nepřístupovat izolovaně. Na první pohled je patrné, že aktivita Ignáta Wurma byla velmi široká, nicméně veškeré aspekty jeho života, tedy působení jako kněze, vlastence i politika, byly silně provázány. V rámci Wurmem prezentovaných životních postojů, náhledů na historii, vlastní národ, politickou situaci,

²⁰ MZA v Brně, fond G 60 – Pražák, Alois, JUDr.

²¹ František KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář dra Aloise Pražáka*, díl I., II, Praha 1926.

²² Richard FISCHER (ed.), *Politické myšlenky vlasteneckého kněze*, Olomouc 1913.

²³ Státní okresní archiv Olomouc (dále SOkA Olomouc), fond Archiv města Olomouce – prezidiální spisy 1829–1920, kart. 5, inv. č. 61, 1868.

²⁴ SOkA Olomouc fond Archiv města Olomouce – prezidiální spisy 1829–1920, kart. 6, inv. č. 80, 1871.

²⁵ Ignát WURM, *Cyrillo-metodějské vzpomínky*, Nový život 9, č. 10, 1904, s. 296–298; Ignát WURM, *Idea cyrilometodějská*, Nový život 10, č. 7, 1905, s. 237.

²⁶ Ignát WURM, *Za Sušilem*, Nový život 9, č. 6, 1904, s. 175–178; Ignát WURM, *Za Sušilem*, Nový život 9, č. 7, 1904, s. 209–210.

²⁷ Ignát WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi „Věčná paměť“*, Olomouc, nedatováno.

²⁸ Ignát WURM, *Rede gehalten im Abgeordnetenhouse des Reichsrathes vom Abg. Wurm in der Budget-Debatte für das Jahre 1876 nach dem Stenographischen Protokoll*, Wien 1876.

²⁹ Ignát WURM, *Rede des Abgeordneten Ignaz Wurm, gehalten in der 68. Sitzung des Abgeordnetenhauses am 21. April 1886*, 1886.

³⁰ Ignát WURM, *Úvaha posl. P. Wurma o narovnání s Uhry*, Olomouc, nedatováno.

společenské problémy doby či církevní dění se v naprosté většině případů vše kloubí dohromady. Proto se i tato práce pokouší reflektovat všechna pole jeho působnosti ve vzájemném kontextu.

Škálu odborné literatury, z níž disertační práce čerpá, lze rozdělit do několika kategorií. V první řadě se jedná o nepočetnou řadu publikací vztahujících se k Wurmově osobnosti. V druhé řadě pak o literaturu uveřejněnou často ještě za Wurmova života, či krátce po jeho úmrtí. Tyto práce svým charakterem často balancují na pomezí pramene, edice a odborné literatury. Dále se pak jedná o literaturu zabývající se emancipačními procesy na Moravě, publikace týkající se církevních dějin a literaturu se vztahem k moravským politickým dějinám. Za důležité považujeme alespoň výběrově představit některé z nich.

Výčet literatury se vztahem k Wurmově osobě začíná nestandardně archivním materiálem uloženým v Zemském archivu v Opavě – pobočce Olomouc. Nacházejí se zde totiž dva koncepty prací věnujících se Ignátu Wurmovi, a sice v pozůstalostech Stanislava Batůška³¹ a Bohumila Zlámala.³² V prvním případě se jedná o koncept krátkého článku o Wurmovi, ve druhém případě pak o nedokončený opoznámkovaný strojopis věnovaný jeho životu. Oba texty ale převážně vycházejí z jediné životopisné publikace o něm – *P. Ignát Wurm ve svém životě*³³ od Miloslavy Procházkové.

Zmíněná kniha Miloslavy Procházkové je zdařilým počinem mapujícím Wurmův život a odkaz. Zaměřuje se zejména na jeho vlastenecké aktivity, popisuje Wurmovo působení coby poslance moravského zemského sněmu a říšské rady či poskytuje pohled na jeho vlastenecké a politické ideje. Dílo však trpí určitými nedostatky vyplývajícími z několika skutečností, z nichž první je jeho samotný charakter. Vydáno bylo u příležitosti výročí 75 let od Wurmova narození a 50 let kněžského působení, a má tak oslavné tendence. Druhým limitem je skutečnost, že autorku pojilo k Wurmovi blízké přátelství. Ačkoliv v její knize dochází k určitým posunům ve výkladu Wurmových zásluh, připravila kvalitní životopis obsahující mnohé informace, k nimž se dnes už bohužel jinde nedostaneme. Kromě osobní známosti totiž disponovala Wurmovými deníky, které se nepodařilo nalézt. Informace, jež uvádí, jsou tedy do velké míry jedinečné, ale často neověřitelné.

Druhou skupinu literatury, jež tato práce využívá, tvoří dobové publikace věnované jednotlivým osobnostem českého národního obrození na Moravě, cyrilometodějskému hnutí a

³¹ ZA v Opavě – pobočka Olomouc, fond Batůšek Stanislav (1889) 1971–1996 (1998), kart. 11, inv. č. 289, *Cyrlometodějský horlitel P. Ignát Wurm*, 1985.

³² ZA v Opavě – pobočka Olomouc, fond Zlámál Bohumil 1919–1984, kart. 64, inv. č. 1005, nedokončený strojopis, koncepty.

³³ Miloslava PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm ve svém životě*, Olomouc 1900.

vlasteneckým a katolickým spolkům. Jedná se o širokou škálu knih, pohybujících se svou povahou na hranici mezi pramenem, edicí a odbornou prací. Všechny tyto počiny jsou velmi cenným zdrojem informací týkajících se národního života na Moravě, nicméně práce s nimi skýtá mnohá úskalí. Především se totiž jedná o publikace přímých účastníků moravského vlasteneckého dění, popřípadě o jejich pokračovatele, či o katolické duchovní. Je tedy nutné přistupovat k nim s vědomím, že se často nejedná o nestrannou výpověď o sledované problematice. Z této skupiny je alespoň výběrově nutné uvést práce životopisce moravských vlasteneckých kněží Jana Halouzky. Kromě životopisů kněžských osobností³⁴ je potřeba reflektovat jeho trilogii *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě*,³⁵ jež je cenným zdrojem informací k vývoji vlasteneckého hnutí na brněnském kněžském semináři. Z životopisných prací bychom rádi uvedli také monografii zabývající se Františkem Sušilem z pera Pavla Julia Vychodila,³⁶ která nám mimo jiné dává nahlédnout do pozadí myšlenkového vývoje vůdčí osobnosti moravských vlasteneckých kněží.

Cyrlometodějským hnutím na našem území se zabývá monumentální dílo *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu*³⁷ od Františka Cinka. Monografie je vyčerpávajícím výkladem dějin Velehradu od založení zdejšího kláštera až po autorovu současnost. Publikace je i přes své stáří dosud nejzdařilejším počinem mapujícím cyrilometodějské hnutí, jež zásadně ovlivnilo Ignáta Wurma či počáteční charakter moravského vlastenectví. Za vrchol tohoto hnutí u nás jsou považovány miléniové oslavy příchodu soluňských bratří konané roku 1863. Na jejich organizaci měl Wurm zásadní podíl, proto je nutné reflektovat také literaturu věnující se tomuto tématu. Jejich podrobný popis podal Jan Vychodil ve své práci *Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního*.³⁸ V souvislosti s relativně nedávným cyrilometodějským výročím vnikla řada titulů zabývajících se daným tématem, stejně jako proběhla řada konferencí. Za všechny jmenujme alespoň sborník redigovaný

³⁴ Jan HALOUZKA, *Životopis Beneše Metoda Kuldy, infulovaného sídelního kanovníka staroslavné královské kapituly vyšehradské, muže práce a oběti*, Praha 1895; Jan HALOUZKA, *Kněz mecenáš Bedřich hrabě de Sylva-Tarouca, nesídelní influovaný kanovník staroslavné královské kapituly vyšehradské, knížecí arcib. konsistoře olomúcké rada, člen bývalého stavovského sněmu moravského, člen Dědictví sv.-Jánského v Praze, zakladatel Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, člen ředitelstva ochrannovy pro mládež mravně zanedbanou v Brně, člen archivu moravského a musea království českého a mnohých vědeckých i dobročinných jednot a spolků*, Rešov na Moravě, 1896; Jan HALOUZKA, *František Dědek. Kněz družiny Sušilovy*, Praha 1899.

³⁵ Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě I. Před r. 1848*, Praha 1909; Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě II. U ovzduší roku 1848*, Praha 1913; Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě III*, Praha 1916.

³⁶ Pavel Julius VYCHODIL, *František Sušil. Životopisný nástin*, Brno 1898.

³⁷ František CINEK, *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu. K 1050. výročí smrti svatého Metoděje*, Olomouc 1936.

³⁸ Jan VYCHODIL, *Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního. K 1050letému jubileu příchodu sv. Cyrilla a Metoděje na Moravu*, Velehrad 1913.

Markem Junkem *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*.³⁹

Jako zástupce literatury zpracovávající vlastenecké spolky katolických kněží uvedme práci Emanuela Masáka *Dějiny dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930*.⁴⁰ Kromě detailního popisu vzniku spolku a jeho dalšího vývoje je tato práce pro nás nenahraditelná především z důvodu zveřejnění fragmentů korespondence ústředních organizátorů činnosti spolku – Ignáta Wurma s Benešem Metodem Kuldou, která se ve své kompletnosti nedochovala.

Třetí kategorii publikací, kterou tato disertační práce využívá, tvoří literatura zabývající se národní emancipací. Pro uvedení do všeobecného kontextu národních hnutí jmenujme práci Miroslava Hrocha *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*,⁴¹ věnující se teorii národního obrození. Publikace definuje obecné fáze národních hnutí, identifikuje jejich společné znaky a uvádí je do širších souvislostí.⁴² Pro charakteristiku národní emancipace na Moravě považujeme za základní monografii k tématu publikaci Milana Řepy *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního hnutí na Moravě v 19. století*.⁴³ Jeho práce popisuje obecné trendy specifické pro vývoj národního obrození na Moravě, charakterizuje jeho počátky spojené s brněnským katolickým prostředím a provází jeho vývojem od moravského patriotismu až po české vlastenectví. Počáteční fázi české národní emancipace na Moravě zpracoval Miloslav Trapl v knize *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*.⁴⁴ Kromě kapitoly pojednávající o Sušilově družině jsou v tomto počínu detailně zpracovány události let 1848–1849. Nutné je reflektovat také práci Jana Janáka, kterou může reprezentovat vydaný soubor jeho studií zachycujících národní, politický a sociální vývoj

³⁹ Marek JUNEK, *Cyrlometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*, Praha 2013.

⁴⁰ Emanuel MASÁK, *Dějiny dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930*, Brno 1932.

⁴¹ Miroslav HROCH, *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999.

⁴² K národnímu obrození všeobecně i v českých zemích výběrově: Ernest André GELLNER, *Národy a nacionalismus*, Praha 1993; Eric J. HOBSBAWM, *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*, Brno 2000; Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha 1999; Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009; Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské monarchii a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996; Jiří MALÍŘ – Radomír VLČEK (ed.), *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*, Brno 2001; Jiří POKORNÝ – Luboš VELEK – Alice VELKOVÁ, *Nacionalismus, společnost a kultura ve střední Evropě 19. a 20. století. Pocta Jiřímu Kořalkovi k 75. narozeninám*, Praha 2007; Jiří RAK, *Bývali Čechové. České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994.

⁴³ Milan ŘEPA, *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního hnutí na Moravě v 19. století*, Brno 2001; Z dalších prací autora k tématu uvedme alespoň publikaci zabývající se národní emancipací moravských Němců: Milan ŘEPA, *Moravané, Němci Rakušané – Vlasti moravských Němců v 19. století*, Brno 2014.

⁴⁴ Miloslav TRAPL, *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*, Brno 1977.

Moravy v 19. století *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*.⁴⁵ Ze starších publikací využívá disertační práce dílo *Literární Morava v letech 1849–1885*⁴⁶ od Miloslava Hýska, které nabízí pohled na emancipační procesy na Moravě z pohledu literární historie.⁴⁷ Mimo jiné zde nalezneme hodnocení literární produkce moravských vlasteneckých kněží, které pravděpodobně i z konfesijních důvodů Hýsek nehodnotí příliš kladně. Ze současných prací nahlížejících z literárně historického pohledu na emancipační procesy na Moravě probíhajících v katolickém prostředí považujeme za stěžejní publikaci Martina C. Putny *Česká katolická literatura 1848–1918*⁴⁸ nabízející souhrnný pohled na danou tematiku.

Ačkoliv se disertační práce primárně nezabývá církevními dějinami, vzhledem k povaze moravské národní emancipace, stejně jako sekularizačním procesům probíhajícím v 19. století bylo nutné reflektovat také toto téma. V tomto hledu využíváme především dílo Františka Xavera Kryštůfka *Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-uherských*.⁴⁹ Přestože se jedná o starší publikaci, nepochybujeme o její aktuálnosti i dnes. Kryštůfek podává obsáhlý výklad církevních dějin, které uvádí do kontextu zejména s dějinami politickými, popisuje sekularizační procesy či nabízí edici státních zákonů habsburské monarchie se vztahem ke katolické církvi s komentářem. Z novějších prací považujeme za nutné uvést také přehledové dílo Bohumila Zlámala, zejména šestý díl jeho *Příručky českých církevních dějin*⁵⁰ věnující se církevním dějinám ve druhé polovině 19. století. K tématu vztahu katolické církve k modernizačním procesům uvedme práci Marty Léblové *Církev – sekularizace – nacionalismus*⁵¹ pojednávající o poměru církve k sekularizačním a nacionálním procesům v kontextu s prvním vatikánským koncilem. K uchopení problematiky sekularizačních procesů v 19. století pak tato práce využívá především publikace Lukáše Fasory, Jiřího Hanuše a Jiřího Malíře věnované tomuto tématu. Z těchto prací uvedme alespoň sborník *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*,⁵² jež mapuje bádání o sekularizaci v českých zemích a vyjadřuje se

⁴⁵ Jan JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno 2007.

⁴⁶ Miloslav HÝSEK, *Literární Morava v letech 1849–1885*, Moravská Ostrava 1911.

⁴⁷ Ze současných prací nahlížejících z literárně historického pohledu na emancipační procesy na Moravě probíhajících v katolickém prostředí považujeme za stěžejní publikaci

⁴⁸ Martin C. PUTNA, *Česká katolická literatura 1848–1918*, Praha 1998.

⁴⁹ František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k Zemím koruny české od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do časů J. V. císaře a krále Františka Josefa I. (1740–1898)*, Díl II., Praha 1899.

⁵⁰ Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin VI. Doba probuzenského katolicismu (1848–1918)*, Olomouc 2009.

⁵¹ Marta LÉBLOVÁ, *Církev – sekularizace – nacionalismus. První vatikánský koncil, vznik starokatolické církve a vztah katolické církve k sekularizaci a s ní souvisejícímu nacionalismu v letech 1870–1885 v českých zemích habsburské monarchie*, Brno 2009.

⁵² Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*, Brno 2007.

k problematice specifík sekularizace či publikaci kolektivu autorů *Český antiklerikalismus*⁵³ analyzující antiklerikalismus české společnosti v kontextu s procesem sekularizace a modernizačními tendencemi sledovaného období. Ke vztahu habsburské monarchie k církvi je potřeba uvést také čtvrtý díl ediční řady *Die Habburgermonarchie 1848-1918*,⁵⁴ který se zabývá církvemi působícími v daném období v rakouském soustátí. Pro účely této disertační práce je potřeba vnímat zejména první část této publikace věnovanou římskokatolické církvi v Předlitavsku.

Poslední skupinu literatury, jež tato disertační práce využívá, tvoří odborné publikace zaměřené na politické dějiny. Ze starších prací věnovaných tématu považujeme za stěžejní dílo Adolfa Srba *Politické dějiny národa českého*,⁵⁵ které rozsáhle mapuje české politické snažení od obnovení ústavnosti až do doby autorovy. Věnuje se aktivitám českých politiků na zemských sněmech i říšské radě, vztahů mezi českými politickými stranami českých zemí či ediční formou nabízí kompletní citace zásadních prohlášení českých politiků. Za důležité považujeme zmínit také třetí díl edice Zdeňka Václava Tobolky *Česká politika*,⁵⁶ zpracovávající české politické dějiny od doby předbřeznové do druhé poloviny 90. let 19. století. Obě výše zmíněné práce však kladou zřetel především na politické dějiny spojené s národní stranou v Čechách. K vývoji politických stran je potřebné vnímat zejména práci Jiřího Malíře a Pavla Marka *Politické strany*,⁵⁷ jejíž první díl mapuje vývoj jednotlivých politických subjektů působících v českých zemích v letech 1861–1938 či publikaci zabývající se stejným tématem představující sondu do politického stranictví v letech 1861–1998 *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*.⁵⁸ K problematice moravských politických dějin uveďme v první řadě *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*,⁵⁹ jenž poskytuje základní životopisné údaje i informace o politických aktivitách jednotlivých poslanců působících na moravském zemském sněmu. Pro období, které tato disertační práce sleduje je stěžejní problematika působení národní strany na Moravě. K jejím dějinám je důležité reflektovat zejména práce Jiřího Malíře, za všechny uveďme jeho publikaci *Od spolků*

⁵³ Stanislav BALÍK – Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Marek VLHA, *Český antiklerikalismus. Zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938*, Praha 2015.

⁵⁴ Adam WANDUSZKA – Peter URBANITSCH, *Die Habburgermonarchie 1848-1918. Band IV, Die Konfessionen*, Wien 1985.

⁵⁵ Adolf SRB, *Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895*, Praha 1899.

⁵⁶ Karel KRAMÁŘ – Zdeněk Václav TOBOLKA, *Česká politika. Dějiny české politiky nové doby III*, Praha 1909.

⁵⁷ Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK a kol., *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861 – 2004. I díl: období 1861–1938*, Brno 2005.

⁵⁸ Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*, Olomouc 2000.

⁵⁹ Jiří MALÍŘ a kol., *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*, Brno 2012.

k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914,⁶⁰ věnující se vývoji moravského politického života a poskytující ucelený pohled na národní stranu na Moravě. Významným autorem věnujícím se národním stranám v Čechách i na Moravě je Pavel Cibulka, tato disertační práce využívá především jeho kapitol publikovaných ve výše uvedených knihách *Politické strany* a *Přehled politického stranictví*, či jeho edici pramenů *Politické programy českých národních stran*, o níž je v tomto úvodu pojednáno v části zabývající se edicemi. Považujeme za důležité zmínit se také o literatuře pojednávající o politickém katolicismu. Zde uveďme jako zástupce publikaci Pavla Marka *Český politický katolicismus 1890–1914*.⁶¹ Ačkoliv je zaměřená na období od roku 1890, tedy obdobím, jemuž se již tato disertační práce nevěnuje, pojednává v úvodní části o formování katolických frakcí uvnitř národní strany, ve kterých se pohyboval také Ignát Wurm.

Disertační práce je rozdělena do dvou základních kapitol. První z nich se věnuje Wurmovu životu v kontextu s vlastenectvím, jež prorůstalo veškerými jeho aktivitami a tmelilo je. Snaží se postihnout stěžejní momenty, jež formovaly jeho osobnost, stejně jako představit milníky jeho působení v rámci moravského národního hnutí a prezentovat je v širších souvislostech doby. Všímá si Sušilova vlivu na moravské národní hnutí, vznik a fungování katolických spolků, jmenovitě Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a Ústřední katolické jednoty v Brně. Pojednává o cyrilometodějském hnutí, velehradské pouti konané roku 1863 a Slovanské pouti do Říma uskutečněné roku 1881. Skrze Wurmovu osobnost sleduje proces založení Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, jeho směřování směrem k etnografii prostřednictvím etablování dámského odboru, jež uspořádal první spolkovou výstavu či přípravy a průběh Československé národopisné výstavy v Praze. Druhá kapitola se zaměřuje na politickou činnost Ignáta Wurma. Její první část se věnuje jeho politickou činností na moravském zemském sněmu a tvoří ji částečně upravený text autorovy diplomové práce.⁶² Chronologickým přístupem mapuje Wurmovo působení v rámci národní strany na Moravě a jeho aktivitu na moravském zemském sněmu v letech 1861–1890. Dotýká se především problematiky národní rovnoprávnosti v oblasti školství, jež patřilo k Wurmovým stěžejním nejen politickým tématům. Druhá část kapitoly se pak chronologicko-tematickým přístupem

⁶⁰ Jiří MALÍŘ, *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1918*, Brno 1996.

⁶¹ Pavel MAREK, *Český politický katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.

⁶² Vojtěch POKORNÝ, *Politik Ignát Wurm*, nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, 2016; Vystala otázka, zda je adekvátní zařadit tento text do předkládané disertační práce. Jelikož se však jedná o původní autorovu studii, která detailně mapuje Wurmovu činnost na moravském zemském sněmu a díky tomu dokáže doplnit celkový obraz zpracovávaného tématu, rozhodli jsme se pro jeho začlenění přímo do textu s vědomím jisté nestandardnosti tohoto postupu.

věnuje jeho působení na říšské radě v letech 1873–1891 a snaží se o podchycení problematiky, jíž se zde zabýval, tedy školství a sociální otázce. Vzhledem k povaze pramenů a charakteru jeho aktivity na zasedáních říšské rady se jedná spíše o výklad jeho postojů k aktuálním tématům doby. Stejně jako u části disertační práce zabývající se Wurmovým vlasteneckým působením se snaží i část zaměřená na jeho politickou činnost uvádět vše do širšího kontextu, věnuje se proto také vzniku národní strany na Moravě, proměnám jejího politického programu či postoje k pasivní resistenci. Dohromady by obě části disertační práce měly vytvořit obraz života a díla jednoho vlastence a zprostředkovat náhled do českých emancipačních procesů na Moravě ve druhé polovině 19. století.

1. Vlastenec Ignát Wurm

1.1. Dětství a studia

„Rod Wurmů vyznamenával se nezdolnou energií, pevností charakteru a obdivuhodnou přímostí, která nehledá oklik a tajných chodníčků. V Kloboucích u Brna byl starousedlým. Národu našemu dal několik zdatných, vlasteneckých mužů.“⁶³ Takto charakterizoval Ladislav Zamykal rodinu, do níž se 12. července 1825 narodil Ignát Wurm. Otcem byl Anton Wurm, matkou Katharina, rozená Červená.⁶⁴ Měl také staršího bratra Josefa.⁶⁵ Mohovitější rodině ze středostavovských poměrů se dařilo poměrně dobře.⁶⁶

Rodiče dokázali Wurmovi vytvořit silné materiální zázemí a poskytnout mu na svou dobu velmi liberální výchovu.⁶⁷ Dětství tak prožil klidné a šťastné, což se projevilo na jeho povaze. Pamětníky bývá veskrze popisován jako přímý a energický, ale zároveň skromný, pracovitý a obětavý lidumil se smyslem pro povinnost a se silným morálním kodexem.⁶⁸ Zdá se tedy, že jedinou nepříjemností mu bylo pouze chatrné zdraví, které jej trápilo celý život.

Právě kvůli špatnému zdravotnímu stavu byl krátce po nástupu na školu převezen ke svému strýci do Kroměříže. Zde absolvoval školu hlavní a následně začal studovat na piaristickém gymnáziu, po dvou letech se ale přestěhoval do Brna, kde gymnazijní studia dokončil.⁶⁹

Tento přesun se ukázal jako zásadní moment pro utváření Wurmovy osobnosti i světonázoru. Ve třicátých a čtyřicátých letech se právě toto město stalo díky působení několika málo osobností středobodem moravského národního obrození. Persony jako František Cyril Kampelík, František Matouš Klácel, Alois Vojtěch Šembera a především František Sušil zde vytvořily silné vlastenecké milieu, jež působilo nejen v Brně a blízkém okolí, nýbrž se rozšířilo po celé Moravě.⁷⁰

Atraktivní byla zejména česká knihovna, kterou v biskupském alumnátu založil F. C. Kampelík. Nesloužila pouze k půjčování knih, nýbrž se stala místem setkávání vlastenců z

⁶³ Ladislav ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, Museum 39, č. 5, 1905, s. 227.

⁶⁴ <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2746/?strana=38>, (citováno ke dni 2. 6. 2020).

⁶⁵ <http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2745/?strana=55>, (citováno ke dni 2. 6. 2020).

⁶⁶ L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 227.

⁶⁷ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 9.

⁶⁸ Prameny týkající se Wurmovy povahy však vždy souvisí buďto s významným životním jubileem či jeho smrtí, superlativy použité ve spojitosti s jeho povahou by tedy bylo záhodno brát s mírou rezervou. Více k jeho povaze např.: *Pater Wurm*, *Nový život* 10, č. 8–9, 1905, s. 281–282; *Pater Wurm*, *Nový život* 10, č. 10, 1905, s. 304–306; Milada PROCHÁZKOVÁ, *Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 174–189.

⁶⁹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 10.

⁷⁰ K počátkům moravské národní emancipace a vlivu katolických kněží na něj především František CINEK, *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*, Olomouc 1934. Z novějších prací zejména M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*.

širokého okolí. Vzniklo tak epicentrum moravského vlasteneckého života, jež lákalo zejména mladé studenty svou vzdělaneckou atmosférou, ale také pocitem rebelství či spikleneckví. Navštěvovali ji posluchači zdejšího kněžského semináře, kněžského semináře v Olomouci či studenti brněnské filozofie.⁷¹ Vlastenecká atmosféra soustředěná kolem kněžského semináře mladému Ignátu Wurmovi neunikla. Dění se kvůli svému věku nemohl aktivně účastnit, katolicko-nacionální prostředí na něj však silně zapůsobilo.⁷²

V tomto období se setkal s jednou z prvních osobností, jež zásadně formovaly jeho uvažování. Nebyl jí nikdo jiný než mecenáš moravského vlasteneckého hnutí, hrabě Bedřich Silva de Tarouca,⁷³ který v letech 1844–1846 působil jako kaplan v Kloboučích.⁷⁴ Budoucí přátelé se setkali, když Wurm dorazil domů na prázdniny po absolvování rétoriky (šestá třída gymnázia).

Hrabě Silva de Tarouca byl díky studiím na brněnském alumnátě silně ovlivněn národním hnutím.⁷⁵ Ignát Wurm byl od mládí velmi zvědavý a nadaný kaplan na něj dokázal zapůsobit. Skrze rozhovory o literatuře, umění či historii tlumočil hrabě mladému Wurmovi vlastenecké postoje, ideu slovanství či myšlenky cyrilometodějství.⁷⁶ Tedy podněty, se kterými se gymnazijní student setkával také v Brně.

Nejspíše právě díky vlivu hraběte Silva de Taroucy v kombinaci s vlasteneckou atmosférou, jež panovala na brněnském kněžském semináři, se Wurm rozhodl pro studium teologie.⁷⁷ Na toto rozhodnutí měl také nemalý vliv jeho učitel náboženství, další z moravských vlastenců, Guntír Kalivoda.⁷⁸ Mladý Wurm si bystře všiml úzké spojitosti mezi národní emancipací a kněžským povoláním, což bylo pro ranou fázi moravského obrození charakteristické. Později se o kněžství vyjádřil jako o ideální práci, skrze kterou se dá působit na duševní rozvoj člověka. Nad slovo psané vyzdvihoval slovo živé, zvláště slovo pronesené knězem. Jako kněz chtěl působit ve prospěch své vlasti a svého národa, tedy šířit nejen katolickou víru, nýbrž předávat i vlastenecké myšlenky.⁷⁹ Po menším dilematu s volbou školy

⁷¹ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 49–51.

⁷² M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 12–13.

⁷³ K jeho osobnosti např. J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*.

⁷⁴ Ustanoven zdejším kaplanem byl 1. srpna 1844; J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 13.

⁷⁵ J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, 8–9.

⁷⁶ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 13.

⁷⁷ L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 227.

⁷⁸ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 14.

⁷⁹ M. PROCHÁZKOVÁ, *Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, s. 176–177.

tedy začal roku 1847 studovat teologii v Brně.⁸⁰ Platil zde za pilného žáka.⁸¹ Bylo mu dokonce poskytnuto stipendium a jako lepší student měl možnost pobývat i mimo seminář.⁸²

1.1.1. Ignát Wurm a František Sušil

Studium na brněnském alumnátu zformovalo Wurmovo vlastenectví. Hlavní podíl na tom měl především jeho celoživotní mentor a přítel František Sušil.⁸³ Muž, jenž vytvořil koncept moravské národní ideologie založené na kombinaci katolické víry a vlastenectví a vtiskl tak národnímu obrození na Moravě vlastní charakter. Sušil vyjádřil svůj postoj básní „Dvě krásce spanilých duše mé ovládnulo stánek / Zemská jedna, druhá s výšiny pošla nebes. / Církev a vlast – ty v mojích milují sestersky se nadrech, / každá půl, každá má moje srdce celé.“⁸⁴ Základem Sušilova vlasteneckého postoje byla tak zvaná cyrilometodějská idea, v níž ústřední roli hráli věrozvěsti Cyril a Metoděj.

Tito světci fungovali jako ideální symbol syntetizující moravský patriotismus. Šířili víru na území Velké Moravy, kterou moravští vlastenci vnímali jako svůj původní státní útvar podobně, jako se Češi odvolávali na České království. Kněžský stav a misijní účel jejich pobytu na moravském území zase korespondoval s křesťanstvím. Tento moment byl ještě umocněn tím, že tak činili se souhlasem římského papeže, tudíž uznávali katolické vyznání. Užití tohoto příkladu mimo jiné umožňovalo demonstrovat spolupráci západní a východní církve. Vlasteneckým momentem pak bylo šíření víry v národním, tedy ve slovanském jazyce. Ten byl dále zesílen „národním“ bojem s ritem latinským, který šířili němečtí kněží. Jednalo se o ideální symboliku, která byla pro mladé kněží nejen pochopitelná, ale mohli se s ní do velké míry ztotožnit. Cyrilometodějství navíc nebylo regionálním jevem. Soluňští bratři reprezentovali také bratrství všech slovanských národů. Bylo tedy vyznáváno v podstatě na celém území rakouské monarchie obydleném slovanskými etniky. S cyrilometodějskou myšlenkou se Ignát Wurm silně ztotožňoval, jejímu popularizování a prosazování věnoval nemalou část života.

Vypracování páteře moravské katolicko-vlastenecké ideologie ovšem nebylo jedinou Sušilovou zásluhou. Roku 1837 nastoupil na brněnský kněžský seminář jako profesor Nového zákona. Díky síle své osobnosti dokázal ovlivnit řadu budoucích kněží, kteří jeho vlastenecké

⁸⁰ Rozhodoval se mezi teologickými studii ve Vídni či v Brně; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 15–16.

⁸¹ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 1, Osobní doklady, výpis z Wurmovy vysvědčení z let 1847–1850, 11. 1. 1881.

⁸² M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 16.

⁸³ K Sušilovu životu a dílu např.: P. VYCHODIL, *František Sušil*; Timotheus VODIČKA, *František Sušil*, Brno 1946; Věra FROLCOVÁ (ed.), *František Sušil (1804–1868). Odkaz a inspirace*, Rousínov 2004; Hynek ŠMERDA, *František Sušil. Život, dílo a odkaz budoucím generacím*, nepublikovaná disertační práce, Jihočeská univerzita 2011.

⁸⁴ Citováno dle I. WURM, *Za Sušilem*, s. 209.

smýšlení pojali za své. Tito jedinci zůstali ve vzájemném kontaktu i po absolvování studií. Ve svých působících po Sušilově vzoru šířili vlastenectví, zakládali nepřeborné množství spolků a jednot, byli literárně, etnograficky i politicky činní. Do všeobecného povědomí se zapsali jako Sušilova družina či Sušilova škola. Mezi tyto kněží radíme osobnosti jako Matěj, Jakub a Tomáš Procházkové, Jan Evangelista Bílý, František Poimon, hrabě Bedřich Silva de Tarouca, Beneš Metod Kulda, Jan Nepomuk Soukop, Karel Šmídek, Tomáš Šimbera a mnoho dalších.⁸⁵ Ignát Wurm mezi tyto výjimečné Sušilovy žáky patřil také.

S Františkem Sušilem se potkal záhy po svém příchodu do semináře. Oba budoucí přátelé seznámil hrabě Silva de Tarouca. V té době trpěl Sušil blíž nespecifikovaným onemocněním zraku způsobeným přílišnou námahou očí. Lékaři mu proto zakázali zesláblý zrak zatěžovat a měl naordinovaný klid, při kterém nesměl ani číst, ani psát. To ale nekorespondovalo se Sušilovou pracovitou povahou. Jeho okolí si bylo této skutečnosti dobře vědomé, a tak se brněnští bohoslovci domluvili na tom, že se budou u oblíbeného profesora střídát a v namáhání zraku mu zabrání předčítáním, diskuzemi či svou pouhou přítomností u něj. Hrabě Silva de Tarouca za tímto účelem oslovil také Wurma, který s pomocí souhlasil.

Během první návštěvy Sušil Wurma požádal o předčítání českého textu. Mladý bohoslovec ale bohužel, ostatně jako většina jeho spolužáků, češtinu příliš neovládal. Událost, která mu naprosto změnila život, popsal Wurm následovně „... přijal mne prof. Sušil vlídně a po krátké rozmluvě, rozřezav nové číslo Časopisu českého Musea, podal mi je řka: ‚Nuže, čtěte hezky nahlas a pozvolna.‘ Než hrůza hrůzoucí! – bohoslovec, jenž za tři léta měl vystoupiti na kazatelnu a vyučovati lid ve chrámě a mládež ve škole, dovedl česky sotva slabikovat. Sušil zpozorovav moje nesnáze, s útrpností a v patrném žalu nad studijními přípravami pro stav kněžský, zaměnil čtení české s knihou německou, jež obsahovala pojednání o hudbě Palestrinově. Německy čísti jsem ovšem byl dostatečen, ale než jsem se z rozpaků, které mi čtení české způsobilo, poněkud vzpamatoval, přišel pořádek na P. Těšíka, ...“⁸⁶

Osudný moment motivoval Wurma nejen k pilnému studiu českého jazyka, nýbrž vedl k definitivnímu rozhodnutí přidat se k vlastenecké komunitě. „Pln studu nad tím, co se mi přihodilo, zastavil jsem se hned v prvním knihkupectví a doptával se tam, mají-li na skladě českou mluvnici. Nabídnuť mi byla mluvnice Hankova, kterou křečovitě drže v pravici, celou cestou uvažoval jsem o hanbě, kterou jsem sklídl, a v předsevzetí udržoval se, že se přičiním, abych dohnal, v čem jsem zanedbal, a že budu, jak se tehdy říkalo, ‚vlastencem‘.“⁸⁷

⁸⁵ *Družina Sušilova*, Nový život 9, č. 6, 1904, s. 202.

⁸⁶ I. WURM, *Za Sušilem*, s. 176.

⁸⁷ I. WURM, *Za Sušilem*, s. 176.

Přes rozpačité seznámení se z obou mužů stali přátelé.⁸⁸ Sušilovy myšlenky stejně jako jeho osobnost či morální kodex ovlivnily celý Wurmův život. Vše, co Ignát Wurm v budoucnu dělal a na čem se podílel, s díky přisuzoval Sušilovi. „Vyznávám, že jest-li jsem po čas svého 54letého kněžství a ve veřejném životě stal se v něčem prospěšným církvi aneb národu, zásluha toho přináležejí mistru Sušilovi, jež po stránce duchovné ‚Otcem mojím‘ nazvati nutká mne svědomí.“⁸⁹

1.1.2. Revoluční rok 1848

Přelomovým se pro Wurma stal druhý rok teologických studií. Tedy rok 1848, jenž se stal nejen pro habsburskou monarchii pokusem k vytvoření moderní občanské společnosti.⁹⁰ Díky konstelaci místa, přátel a příbuzenských vztahů se mladý bohoslovec ocitl ve středu vlasteneckého dění na Moravě.

V procesu národní emancipace Moravané za Čechy zaostávali,⁹¹ a proto pro ně revoluční léta neznamenal vrchol obrozeneckých snah, nýbrž počátek masovějšího šíření národní myšlenky.⁹² Své první centrální instituci dali vzniknout až v reakci na březnové události. Zrodila se Jednota moravská, jejíž stanovy byly přijaty 6. června 1848. Za účel spolku určili jeho zakladatelé především vzdělávání se v českém jazyce a prosazení jazykové rovnoprávnosti na Moravě, tedy tradiční vlastenecké jazykové požadavky. Mecenášem vzniknuvší organizace se stal Bedřich Silva de Tarouca, který Jednotě poskytl svůj byt v Brně na Zelném trhu, stejně jako bohatě vybavenou knihovnu.⁹³ Zvolené místo nebylo náhodné, v hraběcím bytu se nejen brněňští vlastenci scházeli již dříve.⁹⁴

Činnost této organizace však měla velmi krátké trvání. Ačkoliv byl spolek ve své podstatě koncipován apoliticky, vzhledem k vlasteneckému charakteru se určité aktivity v tomto směru nevyhnul, což se mu nakonec stalo osudným.⁹⁵ Dne 7. června 1848 vydali členové Jednoty prohlášení *Slovo o sněmu říšském ve Vídni, svolaném na den 26. června 1848*. Text

⁸⁸ „P. Ignác Wurm, jenž se honosí býti – či jak nám ve své skromnosti říká – smí se honositi po léta důvěrným přítelem Františka Sušila...“; Ladislav ZAMYKAL, *Ze vzpomínek P. Ig. Wurma na Sušila*, Museum 38, č. 1–5, 1903–1904, s. 205.

⁸⁹ I. WURM, *Za Sušilem*, s. 175.

⁹⁰ K revolučnímu roku 1848 např.: Peter JONES, *The 1848 Revolutions*, London 1991; K průběhu let 1848–1849 na Moravě např.: M. TRAPL, *České národní obrození*; J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu* či Jan KABELÍK, *Moravská národní jednota. K 60. ročníci jejího založení jako příspěvek k dějinám národního obrození Moravy*, ČMM 33, č. 3, 1909, s. 225–252.

⁹¹ Dokonce zaostávali i za Slovenskem či za svými krajany ve Vídni; J. KABELÍK, *Moravská národní jednota*, s. 225–226.

⁹² Dosud popsané vlastenecké snahy nižšího katolického kléru neměly zatím širší společenský dopad.

⁹³ J. KABELÍK, *Moravská národní jednota*, s. 227.

⁹⁴ J. HALOZKA, *Kněz mecenáš*, s. 17.

⁹⁵ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 98.

vysvětloval, co je konsituce, proč je důležitá a proč je nutné volit. Následně se věnoval způsobu výběru správného kandidáta do říšské rady, tedy muže, jenž bude ctít Rakousko či rovnost jeho národů. Jednota také nabízela případným zájemcům pomoc s výběrem ideálního kandidáta.⁹⁶

Provolání vyprovokovalo brněnské Němce stejně jako místní orgány a biskupství. Spustil se tak řetězec událostí, které vedly ke stagnaci a nakonec i k zániku Jednoty. Byt hraběte Silva de Taroucy prohledali gardisté a nadále sledovali, kdo jej navštěvuje, což vedlo k utlumení spolkové činnosti. Requiem pak zahrál biskup hrabě Antonín Arnošt Schaffgotsche. Ten udělil přísnou důtku Josefu Těšíkovi a Františku Sušilovi pohrozil ztrátou jeho profesorského místa.⁹⁷ Nátlaku členové Jednoty moravské podlehlí a spolek v podstatě zanikl.⁹⁸

Postup biskupa Schaffgotsche korespondoval s oficiálními pozicemi církve, která po březnových událostech zprvu zaujala spíše vyčkávací postoj a snažila se především u nižšího kléru o co největší útlum případné politické aktivity. Zdrženlivost nebyla vyžadována pouze ve vnějších záležitostech, ale také v případě diskuze o liberálních změnách uvnitř církve samotné. Kázeň duchovních byla v tomto směru často nátlakem vynucována.⁹⁹

Nešťastný konec prvního moravského vlasteneckého spolku se podepsal především na Františku Sušilovi, tedy na nejdůležitějším článku katolicko-vlasteneckého života na Moravě. Biskupova pohružka a důrazná výzva, aby do revolučního dění nezasahoval, způsobila, že se Sušil stáhl ještě více do ústraní a natrvalo se spokojil s osobním působením na své přátele, na kněží Sušilovy družiny. Veřejné dění pak ovlivňoval pouze skrze ně.¹⁰⁰ Ačkoliv se klérus stejně jako bohoslovci brněnského semináře i nadále podíleli na vlasteneckých aktivitách, konali tak na nabádání Františka Sušila ve „střízlivosti a s rozvahou“.¹⁰¹

Neúspěch Jednoty moravské však vlastence neodradil od další spolkové činnosti a o pár měsíců později z iniciativy v podstatě stejných osobností¹⁰² vznikla Národní jednota sv. Cyrilla a Methoda. Koncipována byla opět jako apolitický spolek zaměřený především na osvětu českého obyvatelstva na Moravě. Přední představitelé moravského vlasteneckého hnutí totiž po politické deziluzi na jaře roku 1848 dospěli k názoru, že jedině skrze vzdělané obyvatelstvo

⁹⁶ J. KABELÍK, *Moravská národní jednota*, s. 227.

⁹⁷ Tamtéž, s. 228.

⁹⁸ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 99.

⁹⁹ Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982, s. 113–115; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 33–34.

¹⁰⁰ J. KABELÍK, *Moravská národní jednota*, s. 228.

¹⁰¹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 26.

¹⁰² V prozatímním výboru Národní jednoty sv. Cyrilla a Metoděje figurovaly osobnosti jako Jan Ohéral, Alois Pražák či František Matouš Klácel; *Wyzwání údů Nirodnj Jednoty sv. Cyrilla a Methuda s hlawní schůze na 17. dubna t. r.*, *Moravské nowiny* 2, č. 79, 6. 4. 1849, s. 1.

budou moci dosáhnout žádaných politických svobod.¹⁰³ A tak již ve výzvě z 19. března 1849, která předznamenala založení Národní jednoty, pozorujeme silné apelování na vysokou hodnotu vzdělání s odkazem na Jana Amose Komenského.¹⁰⁴

Necelý měsíc po zveřejnění výzvy se v brněnském bytě Jana Ohéřala konala první valná hromada Národní jednoty. Kromě špiček moravského vlasteneckého života, jako byli Alois Pražák či Alois Vojtěch Šembera, se setkání zúčastnil také Karel Havlíček Borovský. Došlo zde k volbě představenstva spolku, jehož starostou se stal František Matouš Klácel, a k přijetí spolkových pravidel. Byla zdůrazněna apolitičnost spolku a orientace na vzdělávání, což vyjadřoval nejen název odkazem na Cyrila a Metoděje, ale také první bod přijatých pravidel: „Národní Jednota sv. Cyrilla a Methuda má účel vzdělávati lid morawský a toho dosahuje: Vydáváním kněh, časopisů (listů) a díl uměleckých, zakládáním knihoven a čítáren, přírodopisných a uměleckých sbírek.“¹⁰⁵

Stejně jako v předchozí Jednotě moravské tak i v Národní jednotě sv. Cyrila a Metoděje spolupracovali kněží s laiky. Duchovní zde dokonce tvořili téměř polovinu osazenstva spolkového výboru.¹⁰⁶ Zpočátku se tato spolupráce jevila bezproblémově, přece jenom členstvo spolků tvořili vesměs mladí lidé spojení obdobným politickým pronárodním uvažováním.¹⁰⁷ Nicméně poměrně rychle začalo docházet mezi laiky a kněžími k určitému tření,¹⁰⁸ které vyústilo exodem většiny duchovních z Národní jednoty a k ustanovení vlastního spolku rovněž orientovaného především na vydávání českých knih, a sice k založení Dědictví sv. Cyrila a Metoděje 18. dubna 1850.¹⁰⁹

Dědictví sv. Cyrila a Metoděje díky své členské základně¹¹⁰ úzce spolupracovalo s Katolickou jednotou, které dal vzniknout již 15. října 1848 Matěj Procházka.¹¹¹ V prvních letech fungovala jako pobočka Ústřední jednoty ve Vídni, a přijala tedy také její stanovy. Účel jednoty byl formulován jako náboženský, politický a lidumilný.¹¹² Katolické jednoty však

¹⁰³ J. KABELÍK, *Moravská národní jednota*, s. 234; M. HÝSEK, *Literární Morava*, s. 17; J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 173.

¹⁰⁴ Prohlášení vyšlo v *Morawských nowinách*, podepsané Janem Ohéřalem a Aloisem Pražákem; *Wyzwání k založení Národní jednoty sv. Cyrila a Methuda*, *Morawské nowiny* 2, č. 63, 19. 3. 1849, s. 1.

¹⁰⁵ *Prawidla Narodnj Jednoty sw. Cyrilla a Methuda*, *Morawské nowiny* 2, č. 91, 21. 4. 1848, s. 1.

¹⁰⁶ Z celkového počtu 40 členů výboru bylo 19 kněží; H. ŠMERDA, *František Sušil*, s. 151.

¹⁰⁷ M. HÝSEK, *Literární Morava*, s. 17.

¹⁰⁸ Názory na důvody neshod mezi kleriky a laiky se různí v závislosti na náboženské orientaci autora. Jejich souhrn podává například M. C. PUTNA, *Česká katolická literatura*, s. 207.

¹⁰⁹ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 100; K dějinám dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně podrobně např.: E. MASÁK, *Dějiny dědictví*.

¹¹⁰ Především se jednalo o F. Sušila, B. M. Kuldu, M. Procházku a F. Poimona; H. ŠMERDA, *František Sušil*, s. 161.

¹¹¹ Josef JANČÍK, *Katolické jednoty na Moravě*, Brno 1932, s. 7.

¹¹² Tamtéž, s. 9.

sloužily primárně k obraně církve v nově vznikající liberální společnosti.¹¹³ Vrchol jejich činnosti na Moravě zaznamenáváme v 50. letech, kdy uspořádaly čtyři sjezdy.

Na triadvacetiletého Wurma neklidný konec čtyřicátých let silně zapůsobil. Formoval jeho životní postoj a zároveň mu otevřel dveře jak do katolické, tak laické obrozenecké společnosti. Od počátku národního ruchu byl zván k poradám a pohyboval se mezi vlasteneckými špičkami své doby.¹¹⁴ Seznámil se s řadou významných vlastenců, například s Aloisem Pražákem, Janem Evangelistou Bílým či Janem Fáborským.¹¹⁵ Později vstoupil do Katolické jednoty i do Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a v obou spolcích se v následujících letech silně angažoval.

Národní uvědomění v něm stále rostlo a utužovalo své základy. Fascinoval jej Slovanský sjezd v Praze,¹¹⁶ stejně jako Palackého odmítnutí pozvání do frankfurtského parlamentu.¹¹⁷ Spolu s dalšími členy Sušilovy družiny se zapojil do agitace nabádající obyvatelstvo k bojkotu frankfurtských voleb.¹¹⁸ Wurm tento postoj šířil mezi svými spolužáky. Nabádal je k obeslání příbuzných i známých, jež měli přesvědčit o správnosti rozhodnutí neúčastnit se.

Díky slovanskému sjezdu si uvědomil širší rozsah cyrilometodějské myšlenky, kterou si s ním úzce spojil a věnoval jí sérii článků o Cyrilu a Metoději publikovaných v roce 1848–1849 v *Blahověstu*. „Idea cyrilometodějská spojila se u něho s idejí svatodušního sjezdu slovanského. A toto spojení slovanského sjezdu v Praze (r. 1848 odbývaného) s idejí cyrilometodějskou působilo na Wurma tak mocně, že utkvělo v duši jeho navždy, provázelo ho celým životem i utužujíc a upevňujíc co nejvíce jeho vědomí slovanské.“¹¹⁹ Zároveň měl díky svému bratrovi možnost pozorovat část politických jednání. Wurmův bratr Josef byl roku 1848 zvolen poslancem moravského zemského sněmu. O Josefově nemalém významu svědčí účast na delegaci, která pozdravila císaře Fedinanda na zámku v Židlochovicích a později také Františka Josefa I. v Olomouci.¹²⁰ Po zahájení zasedání zemského sněmu 31. května 1848¹²¹ se

¹¹³ *Několik slov o katolických jednotách*, Blahověst 6, č. 13, 25. 3. 1852, s. 145–147; J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 45–48.

¹¹⁴ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 23; E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 20; Snad byl zván konkrétně Františkem Matoušem Klácelem, viz Jindřich STEINMAN, *† P. Ignát Wurm*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 166.

¹¹⁵ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 32.

¹¹⁶ Ke slovanskému sjezdu například Zdeněk TOBOLKA, *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, Praha 1901.

¹¹⁷ František PALACKÝ, *Idea státu Rakouského*, Praha 1865, s. 69–75.

¹¹⁸ J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 22.

¹¹⁹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, 32.

¹²⁰ J. MALÍŘ a kol., *Biografický slovník poslanců*, s. 805.

¹²¹ K moravskému zemskému sněmu roku 1848 podrobněji například Jindřich DVOŘÁK, *Moravské sněmování roku 1848–49. Na padesátiletou památku novodobého sněmu a zrušení roboty na Moravě, jakož i nastoupení císaře a krále Františka Josefa I. na trůn*, Telč, 1898.

v Brně ubytoval u svého mladšího bratra.¹²² Zde potom zval některé poslance ke společným poradám. Ignát tak měl možnost pozorovat politický postup prvních moravských národních politiků. „Tak skýtána mladistvému Wurmovi záhy příležitost, aby seznamoval se nejen s poměry a potřebami veřejného života vůbec, ale i svého národa zvlášť.“¹²³

Krom jiného se tak setkal s otázkou spojení Čech, Moravy a Slezska v jeden politickosprávní celek a s rozdílným nahlížením na ni. Vlastenecký katolický klérus vesměs obhajoval pozice spojení českých historických zemí. Následoval tak svého duchovního vůdce Františka Sušila, který přes některé negativní názory na Čechy protežoval myšlenku vzájemného spojení Čech a Moravy.¹²⁴ Mezi prvními se veřejně vyslovil pro spojení obou zemí také Wurmův blízký přítel, hrabě Silva de Tarouca. Spojení prozíravě považoval za nejlepší možný politický postup. Zároveň ale zdůraznil nutnost moravské samostatnosti v rámci tohoto svazku.¹²⁵

Laické politické špičky na Moravě se naopak postavily proti českým státoprávním požadavkům. Členové sněmovního výboru zaujali jasné stanovisko v prohlášení, které uveřejnil Alois Pražák. Obávali se o suverenitu Moravy a požadavek Čechů označili za útok na její celistvost. Moravu považovali za nezávislou zemi patřící pouze do svazku habsburské monarchie.¹²⁶ Mezi řadami moravských politiků se však našly i výjimky. Jednou z nich byl například Wurmův bratr Josef, který vehementně agitoval za sloučení obou zemí.¹²⁷

Můžeme si tedy dovolit tvrzení, že nejbližší Wurmovo okolí se zastávalo českých státních požadavků. Jeho postoj je proto mírně zarážející. Zdá se totiž, že Ignát Wurm celý život setrval u myšlenky samostatné Moravy a české státní právo důrazně odmítal i v pokročilém věku. Poukazoval především na původ české královské koruny ve Svaté říši římské národa německého. Proto jej považoval za důkaz příslušnosti a podřízenosti Němcům.

Místo toho prosazoval právo moravské, kterým odkazoval na státní útvar Velké Moravy. K němu se odvolávali také další moravští vlastenci namísto k Českému království, ze kterého vycházelo jimi odmítané české historické státní právo. Často je citován Wurmův výrok: „Máme státní právo moravské a to není původu německého. To nám dává právo na Slováky v Uhrách, Čechy ve Vídni a vůbec v Rakousku. Mimo to je mocným pojítkem Slovanů rakouských. Máme

¹²² L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 226.

¹²³ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 27.

¹²⁴ P. VYCHODIL, *František Sušil*, s. 189.

¹²⁵ J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 20; Názor hraběte Silva de Taroucy hodnotí v širším kontextu například M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 80.

¹²⁶ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 79.

¹²⁷ M. TRAPL, *České národní obrození*, s. 109; M. HÝSEK, *Literární Morava*, s. 16.

svou kulturu slovanskou a třeba ještě obnoviti církevní samostatnost Slovanů rakouských.“¹²⁸ Jeho postoj v této věci a věrnost habsburské monarchii dosáhly až do bodu, kdy Rakousko považoval za nástupce Velké Moravy. „Žádal, aby Rakousko ovládáno bylo v duchu Velké Moravy, jíž vlastně jest.“¹²⁹

1.1.3. Ukončení studií

Zbývající doba studia teologie již pro Ignáta Wurma proběhla relativně klidně. Vzdělání ukončil a na kněze byl vysvěcen 25. července 1850. Kněžské prvotiny slavil o den později v chrámě sv. Magdalény. K oltáři jej dovedl Josef Těšík. Celý akt se kvůli Wurmovu zhoršenému zdravotnímu stavu odehrál bez přehnané pompéznosti.¹³⁰

Na studia Ignát Wurm nastoupil s určitou představou o národním hnutí, kterou mu zprostředkoval především hrabě Bedřich Silva de Tarouca. Během studií Wurmův vlastenecký postoj zásadně ovlivňoval a formoval František Sušil. Události let 1848–1849 pak Wurmovo vlastenectví utužily, zprostředkovaly mu řadu kontaktů s obdobně smýšlejícími jedinci, stejně jako jej přesvědčily o důležitosti spolkové činnosti a nutnosti šířit národní osvětu v duchu katolické víry. Brněnský alumnát tedy neopustil pouze jako nadšený kněz, nýbrž také jako přesvědčený vlastenec.¹³¹

1.2. První kněžská působitě

Po ukončení studia se mladý kněz pustil s vervou do pastorační činnosti, kterou umně spojoval s národní osvětou. Jeho prvním působištěm se stala malá obec na jihu Moravy jménem Mutěnice. Vesnice se nachází blízko dnešních slovenských hranic a byla údajně velmi zanedbávaná místní správou i církví. Kvůli zdejší vysoké náročnosti a obtížnosti při vykonávání kněžských povinností se objevují spekulace, že Wurma poslala církev do Mutěnic za trest či ze msty kvůli jeho účasti na vlasteneckých aktivitách v letech 1848–1849.¹³² Nicméně tato teze nebyla potvrzena a praxe umístění čerstvě vysvěceného kněze do okrajové farnosti se nezdá nijak neobvyklá.

¹²⁸ OPLUŠIL, *Wurm a české státní právo*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 207.

¹²⁹ Tamtéž.

¹³⁰ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 36.

¹³¹ Díky působení Františka Sušila na své studenty dokázal biskupský alumnát v Brně vychovat poměrně velké množství mladých a energických vlastenců, aniž by to byl jakýkoliv záměr instituce. Mladí kněží byli poté rozesláni zejména na venkov, kde v rámci své pastorační činnosti dále šířili národní myšlenky v Sušilově cyrilometodějském duchu. Tito kněží, tedy Sušilova družina, mají lví podíl na rozšíření národního hnutí na Moravě, dokonce je můžeme ve 40. a díky působení Katolické jednoty v 50. letech označit za jedny z jeho největších propagátorů.

¹³² M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 37; † *P. Ignát Wurm*, Našinec 47, č. 227, 5. 10 1911, s. 1; L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 228.

Mutěnické obyvatele si novokněz poměrně rychle získal na svou stranu.¹³³ Wurm se projevil jako výborný řečník, který dokáže oslovit, zaujmout a přesvědčit. Této schopnosti využíval nejen jako kněz, ale později také jako politik. Řečnického nadání a odvahy si všimli také jeho kolegové v církvi i v nejrůznějších spolcích či politických uskupeních. Často se tedy setkáváme s tím, že si jej volili za prostředníka či mluvčího.¹³⁴

Do svých kázání stejně jako do svých proslavů často implikoval události moravských, popřípadě českých dějin. Tímto přístupem se snažil o probuzení národního vědomí svých posluchačů. Svě první farníky seznamoval s historií Slovanů a to nejen v kostele, ale také ve škole. Během výuky náboženství pojednával jak o duchovním, tak o historickém významu světců či událostí. Například do pojednání o mariánských svátcích zakomponoval legendární vítězství nad Tatary pod Hostýnem.¹³⁵

Po roce působení v Mutěnicích byl přeložen do Dědic u Vyškova, k nimž byly přiřazeny ještě Rychtářov, Pařezovice a Lhota. Wurmovi sice přibýlo kněžské práce, zato se ale jednalo o větší okruh působnosti, kde mohl uplatnit svůj vliv, šířit vzdělání a vlastenectví. Založil zde knihovnu, odebíral časopisy a získával místní obyvatelstvo pro Dědictví sv. Jana v Praze, sv. Cyrila a Metoděje v Brně či pro Dědictví maličkových v Hradci Králové. Jeho vlastenecký vliv zasahoval až do Vyškova, kde již v roce 1848 působil František Xaver Škorpík, další člen Sušilovy družiny.

V této době se opět začalo projevovat Wurmovo chabé zdraví. Lékař mu nejdříve doporučil ozdravný pobyt v Hošťálkově.¹³⁶ Nemoc horních cest dýchacích však neustoupila, a proto musel v podstatě nově vysvěcený kněz odejít na dočasný odpočinek. Vrátil se tedy zpět do svých rodných Klobouk u Brna, kde pobyl necelé dva roky. Následně přijal pozvání vyškovského děkana Ferdinanda Friebeha. Do Vyškova se přistěhoval roku 1858.

„Včera jsem se teprve přestěhoval a dnes, ba právě teď se dostavil nádeník Klipcl, jenž mé věci za skromný plat do pořádku uvede. Bylť jsem přijat ve Vyškově se srdečnou upřímností!“¹³⁷ Zůstal zde až do roku 1859.¹³⁸

¹³³ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 36–41; L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 228.

¹³⁴ M. PROCHÁZKOVÁ, *Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, s. 185.

¹³⁵ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 37.

¹³⁶ Tamtéž, s. 42–45.

¹³⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 27. 4. 1858.

¹³⁸ L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 228.

1.3. Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a Ústřední jednota katolická v Brně

Navzdory vládnoucímu neoabsolutismu nastolenému v důsledku debaklu národních politických snah revolučních let 1848–1849 prožívala Morava v padesátých letech 19. století určité vzepětí vlastenecké agitace. Jejími původci byli katoličtí kněží Sušilovy družiny. Své síly soustředili v Ústřední jednotě katolické v Brně a především v Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Obě organizace díky propojené základně tvořené Sušilovými následovníky spolupracovaly a navzájem se doplňovaly. Na Moravě tak vytvářely charakteristické katolicko-vlastenecké prostředí.

1.3.1. Dědictví sv. Cyrila a Metoděje

Do čela Dědictví sv. Cyrila a Metoděje byl po jeho vzniku postaven František Sušil. Prvotní členskou základnu pak tvořili z valné části jeho žáci hlásící se ke katolicko-vlasteneckým ideálům. Díky koncentraci ve spolku získali prostor k legálnímu šíření svých myšlenek zejména prostřednictvím publikací a tiskovin. Dle Emanuela Masáka tak tito kněží poprvé vystoupili na veřejnost jako jeden celek.¹³⁹ Zároveň zaznamenáváme nejzřetelnější známky a nejširší rozsah jejich veřejné činnosti.

Ignát Wurm vstoupil do Dědictví v únoru roku 1851¹⁴⁰ a členem zůstal až do své smrti. Od samého začátku spolupracoval s Benešem Metodem Kuldou. Není proto divu, že po Kuldově odchodu přebral jeho pozici jednatele, kterou vykonával až do svého přesunu do Olomouce roku 1866. I poté však zůstal se členy Dědictví ve styku a své rady i náklonnost jim projevoval nadále, i když v menší míře.¹⁴¹

Platil za jednoho z nečilejších členů spolku. Neustále přicházel s novými nápady na rozšíření činnosti Dědictví a další distribuci spolkové knižní i časopisecké produkce. Navrhoval nové projekty a ediční plány. Chtěl například sestavit publikační řadu s tématy, jako byly církev, Řím, modlitba, kříž, víra, zahraniční misie, vnitřní misie, S. Soběský (Sic!), sv. Ignác, mučednictví a podobně,¹⁴² či se rozhodl Moravanům zprostředkovávat polskou katolickou literaturu. „Bratře! Račte p. Starostovi Sušilovi sdělit, že jsem se pustil do Polštiny,“ ... „že jsem se po náležitém uvážení odhodlal vzdělati pro Dědictví spis: ‚Podróż na vschód od Manna‘¹⁴³ ve třech dílech vydaný.“¹⁴⁴ Sám také navštěvoval možné spolupracovníky a

¹³⁹ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 49.

¹⁴⁰ *K Dědictví sv. Cyrila a Methoda přistoupili*, Hlas jednoty katolické 3, č. 6, s. 24.

¹⁴¹ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 55–56.

¹⁴² J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 191.

¹⁴³ V originále Maurycy MANN, *Podróż na Wschód*, Tom 1–3, Kraków, 1854–1855.

¹⁴⁴ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodovi, 30. 10. 1885.

zprostředkoval komunikaci mezi nimi. Sháněl autory dalších textů, stávající povzbuzoval k další aktivitě a navrhoval jim témata, kterými by se mohli zabývat.¹⁴⁵

Všechny své myšlenky ohledně Dědictví i Katolické jednoty tlumočil korespondenční cestou B. M. Kuldovi,¹⁴⁶ jehož bez přestání podporoval, urgoval a nabádal k vyšší aktivitě,¹⁴⁷ spěšnějšímu vydávání spolkových tiskovin i publikací¹⁴⁸ a upozorňoval na omyly v nich.¹⁴⁹ Četnost svých připomínek i množství žádostí o zaslání knižní i časopisecké produkce spolku k dalšímu šíření, jež na Kuldova ramena skládal, si Wurm hluboce uvědomoval. „Nemějte za zlé, že Vás tolik zaměstnávám. A pište mi příležitostně, zdáží jste vyhověl všem prosbám mým.“¹⁵⁰

Jan Halouzka, který Wurmovy postoje a nápady často nechápal, pokládal je za zvláštní,¹⁵¹ nebo s nimi nesouhlasil,¹⁵² se o jeho osobnosti ve svých *Pohledech do života církevního a vlasteneckého* uznale vyjádřil: „P. Wurm byl organisator a diplomat výtečný; v hlavě se mu rojily plány ustavičně jiné a nové. Neměl jsem příležitosti poznati mimo Kuldu tak svižného ducha v urovnávání všelikých těžkých a zauzlených záležitostí, jako právě u P. Wurma!“¹⁵³ ... „Z uvedeného pozná každý, jak starostlivým a horečně činným byl P. Wurm, kde jednalo se o zvelebení církve i vlasti.“¹⁵⁴

Dědictví sv. Cyrila a Metoděje bylo řízeno dvěma hybnými silami. Valnou schůzí a tak zvaným užším výborem. Stanovy spolku sice určovaly intenzitu schůzek, navzdory nim se ale valné schůze spolku ustálily na počtu jedna za rok. Užší výbor se pak scházel nepravidelně k řešení akutních problémů. Tvořen byl zpravidla starostou, jednatelem, pokladníkem a nejbližšími členy výboru. V šedesátých letech se těchto schůzí účastnil coby jednatel také Ignát Wurm, dalšími členy byli František Sušil, Vintíř Kalivoda, František Xaver Hošek, František Zeibert, Jan Křtitel Vojtěch, Karel Šmídek, Matěj Procházka, Jakub Procházka, Pavel Křížkovský a František Maršovský. Bohužel kvůli neformálnímu charakteru těchto schůzek

¹⁴⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1885.

¹⁴⁶ Korespondence není kompletní, její fragmenty z let 1851–1874 jsou uloženy v Literárním archivu Památníku národního písemnictví v Praze, viz LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1851–1874; dále publikoval úryvky z jejich korespondence Jan Halouzka, viz J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl.

¹⁴⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 29. 7. 1858.

¹⁴⁸ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 191–194.

¹⁴⁹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1855.

¹⁵⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 27. 8. 1855.

¹⁵¹ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 191.

¹⁵² Tamtéž, s. 127.

¹⁵³ Tamtéž, s. 188.

¹⁵⁴ Tamtéž, s. 193.

neexistují záznamy o proběhnutých jednáních, a tak toho o užším výboru mnoho nevíme, i když často určoval další směřování Dědictví.

Valné schůze spolku naopak disponovaly pevným jednacím řádem uvedeným v jeho stanovách. Tento řád ale často nebyl dodržován. Pokulhávalo především oznamování schůzí zvacími listy a zveřejňování denního programu jednání v *Hlasu*. To vadilo zvláště Ignátu Wurmovi, který na situaci opakovaně upozorňoval. Již roku 1854 apeloval na B. M. Kuldu, aby před každou schůzí bylo všem členům výboru sděleno přesně, o jakých tématech a v jakém pořadí budou jednání probíhat. Později, roku 1857, dokonce požadoval zpřísnění původních pravidel. Zejména se jednalo o znemožnění přijetí jakýchkoliv zásadních rozhodnutí mimo valnou schůzi. Wurmův návrh byl nakonec projednán a na schůzi konané 13. října 1857 přijat. Paradoxem je, že jakmile nastoupil na Kuldovo místo jednatele, začal sám na své návrhy ohledně jednacího řádu zapomínat a zdaleka je nedodržoval tak důsledně, jak sám před pár lety vyžadoval.¹⁵⁵

Jedním ze stěžejních přínosů Ignáta Wurma pro Dědictví sv. Cyrila a Metoděje bylo zprostředkování spolupráce s olomouckou arcidiecézí. Olomoucký klérus se kontaktům s brněnským Dědictvím bránil, považoval jej za výstřední a měl výhrady k vedení spolku. Wurm vynaložil nemalé úsilí, aby nevoli k Dědictví u olomouckého kléru zvrátil. Z jeho iniciativy se spolku podařilo založit za spolupráce kněží Tomáše Bečáka a Antonína Dudíka v Olomouci pobočku a získat přízeň tamějšího arcibiskupa Bedřicha Fürstenberga.¹⁵⁶

Díky svému působení v Dědicích u Vyškova disponoval Wurm blízkými a dobrými vztahy s vlasteneckým kněžstvem olomoucké arcidiecéze a znal dobře tamější poměry. Roku 1855 tedy kontaktoval Kuldu s myšlenkou získání podpory spolku od olomouckého metropolity prostřednictvím tamějšího kněze Tomáše Bečáka. Strategii popsal Kuldovi takto „Bečák jest v Olomúci u p. t. arcibiskupa v milosti a nakloní nám Fürstenberga tak, že se tento dědictví ujme, bude-li k němu od výboru odesláno vyslanectví s prosbou. Do vyslanectva mohli by býti přibráni: prof. Sušil, hrabě Bedřich Silva Tarouca a praelát, kterýž bez toho poklonu p. arcibiskupovi učiní. – P. Bečák připraví arcib. Fürstenberga na žádost o schválení knížky o ss. Cyrillu a Methodu; a hodlá druhé vydání života pána Ježíše postoupit dědictví. – P. Bečák jest ochoten zařídit v Olomúci filiálku dědictví. – středisko, kam by se měly scházet peníze z arcidieceze, a odkud by se rozesílaly knihy. – Pro kancionál bude p. B – k červnu potřebovat 10. 000 výtisků ss. Cyrilla a Metoděje menšího formátu, aby dědictví něco užitku přirostlo. – Nevyhnutelně třeba, aby se dědictví také pod ochranu pana metropolity moravského postavilo.

¹⁵⁵ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 58–59.

¹⁵⁶ Tamtéž, s. 74.

Takto přestane všechn separatism, zvláště bude-li několik údů z arcidiecese do výboru povoláno; tentokrát snad jediný P. Bečák.¹⁵⁷ Jeho návrh projednal výbor na schůzi 19. dubna stejného roku a rozhodl se poslat arcibiskupovi prosbu o podporu a ochranu spolku. Kladnou odpověď dostali již 4. května a olomoucký arcibiskup tak přijal nad Dědictvím patronát.¹⁵⁸

Wurm se snažil, aby Dědictví expandovalo i do Čech a na Slovensko. V Čechách se ale činnost nijak zásadně rozšířit nepodařilo. Spolek sice nabyt nové příznivce i členy, založit filiálku a získat jednatele se však nepovedlo.¹⁵⁹ Pro získání Slováků Wurm navrhoval zaslat knihy do Prešpurku a do Pešti. Zde měly být redistribuovány Spolkem ku vydávání laciných kněh a „spolkem pešťanským,“ a to přednostně učitelům a školám. K tomuto účelu měly být rozeslány přebytečné výtisky Dědictví zdarma. Za vhodné považoval Wurm rozesílat knihu *Putování*¹⁶⁰ a zprávy z prvních dvou sjezdů katolických jednot.¹⁶¹

Stanovy a seznam knih, které spolek dosud publikoval, pak doporučoval poslat nitranskému biskupovi s žádostí, aby vyzval slovenské kněžstvo ke vstupu do Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Spolu s Jiřím Slotou a Peregrinem Obdržálkem zajistil seznamy kléru z několika slovenských diecézí, kterým rovněž plánoval zaslat spolkové stanovy a seznamy vydaných knih. Dále doporučoval publikovat jedno číslo časopisu *Hlas* na Slovensku ve 300 výtiscích prostřednictvím *Slovenských novin*.¹⁶² Sám se do rozesílání tiskovin na Slovensko také pustil.¹⁶³ Na důkaz moravsko-slovenské vzájemnosti pak navrhoval vyhotovit obraz sv. Vojtěcha křtícího sv. Štěpána. Některé z Wurmem plánovaných kroků se nakonec uskutečnily a zaznamenaly určitý úspěch.¹⁶⁴

O rozšiřování působnosti Dědictví se samozřejmě nesnažil pouze za hranicemi Moravy. Horlivě nabíral nové členy mezi svými přáteli,¹⁶⁵ ve všech svých působistiích i jinde po celé Moravě. Během roku 1854 dokázal naverbovat přes dvě stě nových členů.¹⁶⁶ Redistribuoval

¹⁵⁷ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 190.

¹⁵⁸ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 67–68.

¹⁵⁹ Tamtéž, s. 74.

¹⁶⁰ Tomáš PROCHÁZKA, *Putování Christa Pána po swaté zemi se stručným popisem jejím*, Brno 1853.

¹⁶¹ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 187.

¹⁶² Tamtéž, s. 189.

¹⁶³ Tamtéž, s. 191.

¹⁶⁴ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 73–74.

¹⁶⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1855.

¹⁶⁶ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 70.

publikace Dědictví mezi své farníky,¹⁶⁷ přátele i známé.¹⁶⁸ Prosazoval také, aby ostatní spolky obdržovaly knihy zdarma.¹⁶⁹

Jak za Dědictví, tak za Katolickou jednotu jezdil z vlastní iniciativy apelovat po jednotlivých děkanátech a byl vcelku úspěšným propagátorem. Například roku 1856 na základě své agitační činnosti v místeckém, kyjovském a vyškovském děkanátu žádal Kuldu o navýšení výtisků *Moravanu* o tisíc kusů.¹⁷⁰ Sám se však propagační činností zadlužoval.¹⁷¹ Většinou cestoval na vlastní náklady, stejně jako rozdával případným zájemcům produkci Dědictví zdarma. „Pošlete mi těch brožurek asi 30, an něco také do arcidiecése zaslati zamýšlím, maje tam známých!“¹⁷²

Kromě snahy o rozšíření působnosti spolku se pokoušel usměřňovat jeho vydavatelské aktivity. Odborná produkce dědictví se primárně zaměřovala na dějepis a zeměpis.¹⁷³ Wurm se snažil prosadit vydávání hudebně zaměřených publikací. Nápad nabídl Kuldovi již roku 1850, tedy ještě před svým vstupem do spolku. Navrhoval vydat Cyrilometodějskou knihu, která měla obsahovat „písně příležitostné cyrilometodějským duchem psané“.¹⁷⁴ Těmito příležitostmi myslel zejména běžné církevní úkony jako první svaté přijímání, křestní slib, pohřby, poutě a dále žně, školu, předení či vinobraní. Jako autory textů navrhl především členy Sušilovy družiny, Františka Sušila, Matěje Procházku, Jana Nepomuka Soukopa, Jana Evangelistu Bílého, Josefa Těšíka, Aloise Vojtěcha Šemberu, Peregrina Obdržálka, Františka Valoucha, Beneše Metoda Kuldu a další. Nápěvy k textům pak měli skládat Josef Chmelíček s Pavlem Křížkovským. Básně a písně, které by do konceptu nezapadaly nebo by se do publikace již nevešly, měly být publikovány v *Hlasu* či *Moravanu*.¹⁷⁵ Tento návrh sice nebyl uskutečněn, vniveč ale také nepřišel. Ke Štulcovu životopisu Cyrila a Metoděje¹⁷⁶ z roku 1857 byla připojena sbírka „Písní a básní“,¹⁷⁷ reflektující tuto Wurmovu ideu.

Angažoval se také ve zdánlivě malicherném sporu, který se ve spolku táhl bezmála třicet let. Sekce zejména mladších kněží se snažila prosadit, aby v produkci Dědictví nahradila

¹⁶⁷ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1852, 1858.

¹⁶⁸ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 6. 7. 1858.

¹⁶⁹ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 154–155.

¹⁷⁰ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 189.

¹⁷¹ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 71.

¹⁷² LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1852.

¹⁷³ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 83.

¹⁷⁴ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 187.

¹⁷⁵ Tamtéž.

¹⁷⁶ Václav ŠULC, *Život sv. Cyrilla a Methodia*, Brno 1857.

¹⁷⁷ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 87.

švabach latinka. Její zavedení zastávali především Wurm, Beneš Metod Kulda, Peregrin Obdržálek a Jan Soukop, zatímco za zachování švabachu se postavili starší kněží v čele se Sušilem. Do velké míry se jednalo o generační spor, kdy i argumentace obou stran stála na pohledu na svět a věku odběratelů. Situaci řešili zúčastnění různými kompromisy a švabach se udržel po celou dobu, kdy v čele spolku zasedal František Sušil. Z publikací a tiskovin Dědictví vymizel až v roce 1875.¹⁷⁸

V neposlední řadě se Wurm také snažil o zvýšení odbytu knih vydávaných Dědictvím. Toho chtěl dosáhnout změnou distribuční politiky. Navrhoval, aby výbor spolku snížil mzdu za rozesílání knih a zvýšil procenta za jejich prodej. Předpokládal, že knihkupec, který by měl vyšší zisk z prodeje publikací, by se v jejich šíření více angažoval.¹⁷⁹

1.3.2. Sjezdy katolických jednot

Čtyři sjezdy katolických jednot pořádané v letech 1851–1854 byly vrcholem organizační činnosti Ústřední katolické jednoty v Brně.¹⁸⁰ Hlavní podíl na jejich pořádání je připisován jejímu jednateli Beneši Metodu Kuldovi¹⁸¹ a hraběti Bedřichu Silva de Taroucovi.¹⁸² Sjezdy byly svolávány jako přehlídka vykonané práce jednot. Zároveň měly za účel určit směr a cíle dalšího snažení. Pořádány byly v Brně, kam se s povolením biskupa Schaffgotsche sjížděli delegáti z jednotlivých filiálních jednot, navzájem se poznávali a motivovali k další aktivitě.¹⁸³

Ačkoliv se první sjezd konal již 11. srpna 1851,¹⁸⁴ Wurm se aktivně účastnil až sjezdu druhého, konaného 19. – 21. října 1852.¹⁸⁵ Druhý sjezd byl organizován v poměrném spěchu.¹⁸⁶ O povolení k jeho pořádání požádal hrabě Silva de Tarouca biskupa Schaffgotsche 20. září a policejnímu ředitelství byl sjezd ohlášen 22. září. Organizátoři se následně potýkali s absencí vhodných prostor, které nakonec poskytl prelát Cyril Napp, jenž umožnil konání sjezdu v sále augustiniánského kláštera na Starém Brně. Pozvánky byly zaslány až 8. října. To způsobilo, že

¹⁷⁸ Tamtéž, s. 105–106.

¹⁷⁹ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 188.

¹⁸⁰ J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 29.

¹⁸¹ Tamtéž, s. 16; K. B. M. Kuldovi podrobněji J. HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy*.

¹⁸² M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 47; J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 25, 33.

¹⁸³ J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 29.

¹⁸⁴ Tamtéž, s. 30.

¹⁸⁵ *Druhý valný sjezd důvěrníků katolických jednot na Moravě*, Hlas Jednoty katolické 4, č. 43, 22. 10. 1852, s. 171.

¹⁸⁶ Blíže k průběhu druhého sjezdu katolických jednot viz B. M. KULDA, *Druhý všeobecný sjezd*.

někteří účastníci měli málo času na přípravu a některým došly pozvánky až po konání sjezdu.¹⁸⁷ I přesto ale byla účast hojná.¹⁸⁸

První den sjezdu sloužil k registraci účastníků.¹⁸⁹ Druhý den ráno zahájil mší prelát Cyril Napp. Poté se důvěrníci přesunuli do klášterního sálu, kde po zpěvu písně „Přijď Duše svatý“ zahájili zástupci venkovských jednot své přednášky, které probíhaly celé dopoledne. Odpolední blok patřil proslovům především vlasteneckých kněží z řad Sušilovy družiny.¹⁹⁰ Třetí den pak náležel „společným poradám“.¹⁹¹

Ignát Wurm na sjezdu přednesl v odpolední sekci řeč „O důležitosti semináře pro pacholíky ze stanoviska národnosti křesťanské“.¹⁹² Navázal tak na jedno ze stěžejních témat prvního sjezdu katolických jednot¹⁹³ a zároveň prokazoval službu biskupovi Schaffgotschovi. Brněnský biskup plánoval založit chlapecký seminář, který ale nemohl vzniknout pouze z diecézních prostředků. Sjezd se zdál jako vhodná příležitost k propagaci tohoto projektu a k získání sponzorských darů.¹⁹⁴ Do agitace se zapojil také další řečník, jenž přednášel před Wurmem, a sice František Poimon, který promluvil „o potřebnosti semináře pro pacholíky a o povinnosti jednot katol. ho podporovati“.¹⁹⁵ Poté řečnil Ignát Wurm.

Ve svém projevu se snažil přesvědčit posluchače o nutnosti založení chlapeckého semináře a rozptýlit jejich obavy o případné národnostní nerovnosti, která by na něm mohla panovat. Proslov měl tedy sloužit k propagaci a k případnému získání financí pro biskupův plánovaný projekt. Nezdá se ale, že by tato skutečnost byla nějak zásadně v rozporu s Wurmovým přesvědčením. Naopak. Biskup se těšil plné podpoře svého podřízeného. Kuldovi v této záležitosti Wurm mimo jiné napsal: „Záležitost semináře pro pacholíky zdá se mi býti důležitější, než abychom se o tom nezmiňovali.“¹⁹⁶ Školství navíc patřilo ke stěžejním tématům, kterými se Wurm zabýval po celý svůj život. Za jediné správné vzdělání považoval vzdělání

¹⁸⁷ J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 35–36.

¹⁸⁸ Vliv na účast mělo samozřejmě také zakládání dalších katolických jednot během ročního intermezza. Časopis *Blahověst* uvádí, že v roce 1852 na Moravě fungovalo na 80 poboček Ústřední katolické jednoty v Brně; *Druhý sjezd katolických jednot v Brně*, *Blahověst* 6, č. 38–39, 18. 11. 1852, s. 458; Časopis *Hlas* deklaroval, že druhého sjezdu se zúčastnilo 42 jednot, Josef Jančík hovoří o účasti 38 jednot; *Druhý valný sjezd důvěrníků*, *Hlas Jednoty katolické* 4, č. 43, s. 171; J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 36.

¹⁸⁹ *Druhý valný sjezd důvěrníků*, *Hlas Jednoty katolické* 4, č. 43, s. 171.

¹⁹⁰ *Druhý sjezd katolických jednot v Brně*, *Blahověst* 6, č. 38–39, 18. 11. 1852, s. 458.

¹⁹¹ *Druhý valný sjezd důvěrníků*, *Hlas Jednoty katolické* 4, č. 43, s. 171.

¹⁹² Kompletní znění řeči viz B. M. KULDA, *Druhý wsseobecný sjezd*, s. 57–63.

¹⁹³ J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 32.

¹⁹⁴ Tamtéž, s. 36.

¹⁹⁵ *Druhý valný sjezd důvěrníků*, *Hlas Jednoty katolické* 4, č. 43, s. 171.

¹⁹⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1852.

národní prameníci z katolické víry, což jím propagovaná instituce měla splňovat.¹⁹⁷ V projevu především vylíčil svůj ideál kněze. Jakého vzdělání by se mu mělo dostat a jakými vlastnostmi by měl disponovat. Vyslovil naději, že právě biskupem zamýšlený seminář se stane zdrojem takového kléru. Ačkoliv tedy propagoval biskupův projekt, prezentoval svůj postoj, jenž silně vycházel z ideového zázemí Sušilovy družiny.

Typickým znakem pro Sušilovy následovníky, který ve Wurmově proslovu nalézáme, je například stírání rozdílu mezi vírou a vlastenectvím, které splývají v jedno. Dle tohoto vnímání pravé vlastenectví pramení jedině z katolické víry.¹⁹⁸ Národnost jako taková tedy pochází od boha. „Co je národnost? – národnost jest soujem vlastností Bohem stanovených, jimiž se jistá částka člověčenstva od člověčenstva vůbec liší, totiž zvláštní ráz smýšlení, cítění a jednání jevící se nejhlavněji jazykem, řečí, mluvou.“¹⁹⁹

U Wurma tato myšlenka nabyla praktického rozměru. Předpokládal, že kněží k účinnému plnění svého poslání musí rozumět svým farníkům. Těm se nejvíce přiblíží, pochopí-li jejich kulturu, začnou ji milovat a přijmou ji za svou. Stanou se vlastenci. Potom budou prospěšní jak církvi, tak svému národu. Pro církev je tedy žádoucí, aby kněz byl vlastencem, protože jedině pak může účinně šířit či upevňovat víru a vliv církve. „Co žádá národ na sluhovi Páně? – Ba co pravím? Co žádá církev na sluhovi páně? Snad aby národnost toho národu, ku kterému jej posílá, nemiloval a jazykem jeho pohrdal? Ztotožňuje-li Církev též nějakou velmi oblíbenou národnost s katolicismem? Pokládá-liž za katoličtějšího toho, kdo pohrdaje méně váženou národností národu toho, jemuž káže, se vychloubá, že se řeči jeho správně nenaucil? Počítá-li mu to Církev svatá mezi obzvláštní zásluhy? – Církev i národ žádá na sluhovi Páně, na kněží, aby se nestavěl národnosti na odpor, ale aby byl národomilným!“²⁰⁰

Úkolem kněze jakožto duchovního vůdce národa je tedy především poznat jej a pochopit. Díky tomu dokáže své učení přizpůsobit konkrétnímu kulturnímu prostředí, ve kterém působí. „Jakož moudrý vychovatel se snaží přede vším seznati svěřence svého, aby k jeho povaze napotom přiměřil pěstování své: tak též činí i kněz – učitel národu...“²⁰¹

Pro Wurmovy proslovy i psané texty bylo charakteristické používání příkladů z historie, ideálně z moravských či českých dějin, stejně jako silně rezonující cyrilometodějská úcta. Pravdivost svého výroku o maximalizované efektivitě kněze, jenž národnost svých svěřenců

¹⁹⁷ O národnostním vyvážení budoucího semináře ujistil sám biskup Schaffgotsche hraběte Bedřicha Silva de Taroucu, který informaci delegoval Wurmovi; J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 37; J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 208; J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 28.

¹⁹⁸ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 66–67; E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 20.

¹⁹⁹ B. M. KULDA, *Druhý všeobecný sjezd*, s. 58.

²⁰⁰ Tamtéž.

²⁰¹ Tamtéž, s. 59.

nepopírá, nýbrž s ní pracuje, proto demonstroval na úspěchu misie soluňských bratří. Cyril s Metodějem se na misii pečlivě připravili, přizpůsobili svaté učení dané kultuře, a proto na rozdíl od misionářů z německého prostředí uspěli. „První svatí biskupové moravští učili se řeči, a zpytovali mravy a obyčeje pradávných Moravanů, pomocí vědomostí těch dobyli sobě důvěry národu, a vykonali vznešenou úlohu svou, která se nepovedla misionářům předchozím, nevšimavším sobě a neznávším národnosti našich předkův. Moudře činili sv. Cyrill a Method, nezavrhuje všechny obyčeje pohanův, nýbrž šetřice zevnějšího útvaru (formy) zvykův a slavností, ale vylučující obsah a směr zlý, oživilo duchem Christovým a jádrem Jeho svaté Církve. Proto upotřebili slavnosti pohanské v duchu roku církevního, a vštípili na strom plané národnosti šlechtný rouh víry, lásky a bohuslužby křesťanské – a tak se křesťanství zdárně ujalo.“²⁰²

Jak ukazuje poslední část citovaného textu, Wurm považoval za důležité také vzájemné přizpůsobení původních zvyků zvykům novým, nikoliv jejich násilné odstranění nebo nahrazení. Důležité je stávající národní kulturu obohatit, nikoliv nahradit či vymýtit. To považoval za příznačné pro katolickou církev. „A právě toto moudré šetření a upotřebení stránek národních jest charakteristickou vlastností katolicismu...“²⁰³

Kněz, který se chová dle výše uvedených ideálů, je pak podle Wurma prospěšný nejen církvi, nýbrž také národu, u něž působí. Tím, že jej dobře zná a přijímá jeho národní identitu, s ním dokáže lépe pracovat, lépe o něj pečovat, pomáhat mu v dalším vývoji. „Moudrý kněz přerozuje nehospodařivost Slovanův v obecnomyšlnost a obětivou dobročinnost, jejich baživost v bohoslužebnost – nepotlačuje národnost; on ji toliko upotřebuje k účelu nejsvětějšímu, k náboženství, v jehož službě teprve posvěcení a důstojnosti dochází.“²⁰⁴

Na základě uvedených argumentů tedy Wurm došel k závěru, že „kněz má mysliti i cítiti s lidem svým, a pak – maje víru nezvratnou a k tomu lásku k národu, a tudíž i k jeho řeči, – dovede divy tvořiti ovšem s pomocí z hůry.“²⁰⁵ Za zdroj tohoto typu kněze-vlastence pak označil řečník chlapecký seminář, jež plánoval zřídit brněnský biskup Schaffgotsche. „A po kněžích takových touží srdce tvé, lide můj! – a takových kněží dostane se tobě semeníštěm pro pacholíky, kdežto synové tvojí neobnárodnějí se tobě; ale přirozeným a národním vychováním vzdělání vejdu co užiteční sluhové Páně, pro lásku k Němu s láskou k tobě, hájiti víru svatou

²⁰² Tamtéž.

²⁰³ Tamtéž.

²⁰⁴ Tamtéž, s. 60.

²⁰⁵ Tamtéž, s. 61.

v tobě. – Sláva našemu nejvyššímu duchovnímu pastýři, kterýž Tobě takovýchto kněží seminářem pro pacholíky vytvořiti chce!“²⁰⁶

Založení propagované instituce považoval Wurm nejen za vhodné, nýbrž přímo za nutné. Na závěr své řeči poukázal na existenci dvou národností či na dvojí vnímání národnosti: „A tak Vám již vidno, že stává dvojí národnost: křesťanská a pohanská.“²⁰⁷ Vlastenectví pramenící z katolické víry rozvíjí národy, kdežto vlastenectví nekřesťanských národů či ateistů vede k jejich zkáze. Tak dle něj zanikla například Římská říše, které vědomí národní pospolitosti umožnilo dobýt celý známý svět. Ve své hrdosti a dojmu vlastní nadřazenosti však nepřijali Kristovo učení, což zapříčinilo jejich pád.

V této souvislosti upozornil především na apatii kléru a rozmáhající se ateismus v občanské společnosti, který povede národy do záhuby stejně jako bezvěrné Římány. „Tu pak mimoděk v popředí tlačí otázka: Kterak ale mohla vzniknouti národnost pohanská, a ovládnouti srdce národností křesťanských? Mimo příčiny jiné znám tuto: Ti, jichž stanovil Pán za strážníky, pousnuli. Nepřítel člověka pak našel koukolu; tj. kněžstvo přehlídlo poněkud napomenutí sv. Pavla (Tim. 4. 13–15.) k duchovní pracovitosti: načež samozvanci bezvěrní chopili se péra, ukládali ve spisy pohanské náhledy své – až znesvěcená takto věda a literatura stala se na místě duchovní stravy – traveninou národům. Národ náš, aby nezbloudil též za svůdnými světloňosi (2. Kor. 11. 14) až v bezvětrí, – aby nezhylnul, potřebuje kněží dostatek a pak – kněží, kteří by ho dvojím způsobem učili, těšili, napomáhali, varovali, vodili: jazykem i pérem. Tak nám potom neujde žádný, neboť vyhne-li se nám na jedné cestě, potkáme se s ním na druhé.“²⁰⁸ Upozornil tak mimo jiné na obtížnou situaci církve, ve které se v 19. století pod vlivem rozmachu liberálních myšlenek ve společnosti nacházela, a nabídl jedno z možných řešení. Kněze-vlastence, který by zbloudilé duše přivedl zpět do lůna církve.

Přestože se jednalo o jeden z prvních veřejných projevů Ignáta Wurma, můžeme již zde pozorovat množství tematických i rétorických prvků, které se pro něj staly do budoucna charakteristickými. Pozorujeme typické kontroverzní až útočné formulování myšlenek a názorů. Na tematické okruhy školství a cyrilometodějství již bylo upozorněno. Nutnost ukotvení vzdělání i vlastenectví v katolické víře prosazoval celý život. Stejně jako hlubokou cyrilometodějskou úctu. Dále v proslovu rozpoznáváme okrajově také další z oblastí Wurmovy angažovanosti, a sice boj proti alkoholismu: „Náš čilý lid nerád si dlouho hovívá na peci; ale zaměstnává se ne-li povoláním, tož – rozkošemi. – A proto soudím (ovšem již pozdě) že, kdyby

²⁰⁶ Tamtéž.

²⁰⁷ Tamtéž, s. 62.

²⁰⁸ Tamtéž, s. 63.

stateční bojovníci proti morné pálenice hospodářům za obvyklé zábavy v krčmách byli záhy podali Dědictví sv. Jána – a kdybychom již tenkrát byli měli spasitelné Dědictví sv. Cyrila a Methodia, ‚Hlas Jednoty katolické‘ a k tomu několik Rubínků po naší milé vlasti: že bychom se nebyli dočkali tolikerého věrolomného rušení slibu zdrženlivosti od pálenky!“²⁰⁹

Na závěr vzniká potřeba upozornit, že v proslovu představený ideál kněze, který se snaží přiblížit svým farníkům, nenásilně se pokouší o jejich osvětu, posílení víry, vzdělávání a pozvednutí národní kultury, Ignát Wurm nejen veřejně prezentoval, ale snažil se jej také naplňovat.²¹⁰

Wurmův proslov se setkal s úspěchem „ . . . mluvilo ještě několik řečníků, mezi nimiž vynikal znamenitě p. kaplan z Dědic, P. Hynek Wurm.“²¹¹ Strhl na sebe pozornost a upozornil na svůj řečnický talent. Poprvé také vystoupil ve společnosti svých vzorů Františka Sušila, Matěje Procházky, Františka Poimona, Jana Evangelisty Bílého či Beneše Metoda Kuldy.²¹² Od této doby byl i veřejností vnímán jako jeden ze členů Sušilovy družiny.²¹³ Jako plamenný řečník se účastnil i následujících dvou sjezdů.

Třetí sjezd se konal 18. – 20. října 1853 v redutním sále na Zelném trhu v Brně. Díky světskému prostředí, ve kterém se odehrával, se mohly účastnit také důvěrnice panenských jednot a sjezd se tak opět rozrostl.²¹⁴ Wurm zde promluvil „o modlitbě vůbec, a o zavedení křesťanství svatým Cyrilem a Methodějem“.²¹⁵

Proslovem prostě nazvaným „Modlitba“²¹⁶ sledoval jeden účel. Rozšíření katolického vyznání po celé Moravě bez výjimky, respektive návrat k němu. „Vás snad již mučí žádost zvěděti, kam vlastně směřuje řeč má? ‚Pane, nauč se nás modliti,‘ proslovil jsem se dnes nejednou. A toť odkaz, směr i účel řeči mé!“ . . . „Nemodlenců na Moravě nemá stávatí a nebude. – Ó kéž by vlast’ bez nemodlencův spatřily ještě oči mé!“²¹⁷ Snažil se tak hájit nejen pozice církve oslabené rozmachem moderních myšlenek 19. století, ale také pozice národní.²¹⁸ V projevu kromě teologických myšlenek pozorujeme opět pro Wurma typické odkazy na historii českých zemí a hlubokou cyrilometodějskou úctu.

²⁰⁹ Tamtéž, s. 60; Sjezdy katolických jednot fungovaly také k propagaci produkce Dědictví sv. Cyrila a Metoděje; E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 69–70.

²¹⁰ Viz jeho působení v Mutěnicích, Dědicích a Vyškově; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 36–46.

²¹¹ *Druhý sjezd katolických jednot v Brně*, Blahověst 6, č. 38–39, 18. 11. 1852, s. 459.

²¹² Tamtéž.

²¹³ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 47.

²¹⁴ J. JANČÍK, *katolické jednoty*, s. 38–39.

²¹⁵ *Třetí valný sjezd důvěrníků a důvěrníc filiálních jednot katolických Moravských*, Hlas Jednoty katolické 5, č. 42, 22. 10. 1853, s. 168.

²¹⁶ Kompletní znění proslovu viz B. M. KULDA, *Třetí všeobecný sjezd*, s. 63–74.

²¹⁷ Tamtéž, s. 72.

²¹⁸ Jak bylo uvedeno výše, v okruhu Sušilových kněží se rozdíl mezi vírou a vlastenectvím vytrácel.

Dle řečníka byli Slované žijící na území Moravy v minulosti šťastni a spokojeni. Vše díky přijetí křesťanství a naučení se modlitbě, které jim zprostředkovali věrozvěsti Cyril s Metodějem. „Léta Páně 862. připutovali svatí Soluňští Cyrill a Method na staroslavny Velehrad, učinili z našich předkův křesťany a vyučili jich modlitbě, jenž jest dle slov sv. Františka Saleského: ‚živá a požehnaná voda‘ (Filotea). Staří Moravané stali se blaženými a šťastnými. A věru jim nescházelo k úplnému štěstí ničehož; vždyť se uměli modlit, a modlívali se rádi.“²¹⁹

Problém nastal s nástupem moderních myšlenek, jež odsunuly do pozadí jak tradiční uspořádání společnosti, tak konzervativní církve a v roce 1848 vyústily v Evropě ve vlnu revolucí. „Od západu vedrali se k nám ‚lichotiví učitelové‘ (II. Tim. 4, 3.) co draví vlci v rouchu beránčím (Mat. 7, 15.), zvelebující nový zdroj života, nad vodu svatých Cyrilla a Methodia prý spasitelnější, a nazvaný: osvětou, svobodomyšlností, duchem času! – A ten lid náš lehkověrný, ach pohříchu! Pil z této kalné a otravné kalužiny. – – – Methoději! A ten národ, jemuž’s kázal, pouty hříchův zas se svázal!“²²⁰

V tomto odklonění se od původního učení, které Moravanům zprostředkovali soluňští bratři a které po staletí udržovala katolická církev, viděl zhoubu nejen jednotlivce, ale také rodiny, obce a následně i národa. „A ejhle! Pyšná nadutost, neřestné vředy divokých vášní, zlosynství páchána bez bludu, a rozervanost svazkův rodinných a života společenského stalyť se žalostným následkem onoho nápoje. ‚Svět se měl státi blaženým bez cnosti, cnost se měla dařiti bez zbožnosti, zbožnost bez milosti, politika měla prospívati bez mravnosti, mravnost bez víry, víra bez zjevení, zjevení bez Církve, Církev bez Ducha svatého,‘ (biskup Sailer) a Duch svatý měl působiti v lidu bez modlitby.“²²¹

Wurm poukázal na chátrající Velehrad coby někdejší sídlo velkomoravských knížat a centrum víry a vzdělání. Symbol spojení vlastenectví a křesťanství. Tak jak chátral tamější chrám a klášter, tak skomíral také moravský lid, a to vše kvůli zavrnutí tradice a víry. V této souvislosti pozorujeme ve Wurmově řeči také zajímavý odkaz na českého knížete Břetislava, tedy odkaz na blízký vztah Čech a Moravy: „V dějepisu naší vlasti moravské jsem se dočetl o vítězoslavném Břetislavovi českém, jenž co bratr věrný přichvátal pokořiti krutých nepřátel své sesterské Moravy, že, uzřev ruiny a zříceniny posvátného Velehradu, rozplakal se jako Christus nad Jeruzalémem. Hrdina nejudatnější, rek nepřemožený, vojín nejzmužilejší nemohl odolati tklivému návalu citův, an viděl zkázu Bethlema slovanského. Katolíci! Víte tuším ceniti Christa

²¹⁹ B. M. KULDA, *Třetí všeobecný sjezd*, s. 64.

²²⁰ Tamtéž, s. 68; Použitý rým pochází z básně Františka Sušila.

²²¹ Tamtéž, s. 65.

a Církev Jeho svatou, a znajíce důstojnost křesťanství, nahlížíte zajisté důležitost našeho drahého Velehradu od mnohých rodákův nevděčných bohužel zapomenutého!“ ... „Vizte nedůstojnou ztrátu a zmařenost kolébky svatého náboženství Moravanův; památky města druhdy přeslavného zmizely do jedné! Znamky a stopy chrámův a svatýň nejprvnějších na Moravě hledá tu bádavé oko poutníkovu marně.“²²²

Za jedinou možnou cestu, jak se opět vrátit k bývalé slávě a blahobytu, považoval řečník návrat Moravanů ke katolické víře. Za pramen víry označil modlitbu. Zdůraznil její nenahraditelnou funkci v životě člověka, rodiny a národa. Díky své elementárnosti a nepostradatelnosti se měla stát prostředkem boje proti úpadku způsobenému rozmáhajícím se liberalismem. Modlitba také kromě posílení víry odkazovala na křesťanské dědictví Velké Moravy, a plnila tedy také vlastenecký účel. „Jsouce pak katolíky svědomými milujeme modlitbu co drahocenné dědictví po předcích slavných! My se modlíáme za příkladem zbožných Moravanův!“²²³

Na závěr svého projevu pak Wurm vyzval posluchače k šíření katolické víry mezi Moravany, kteří se nechali zmámit falešnými ideály: „Járku, katolíci Moravané! Nad těmi nešťastníky bez měšce žebráckého ustrnutí a slitování ve Vás povzbuditi umínil jsem si dnes. Ano Vám co katolíkům vědomím připadá svatosvatá povinnost, zasaditi se o to svědomitě, aby počet nemodlenců se v národě našem vytrácel.“²²⁴ Prostředkem jejich boje se stala primárně modlitba, ale také knižní produkce šířena jak Dědictvím sv. Cyrila a Metoděje, tak sv. Jana. „Nelekej se žádný úlohy ovšem nesnadné, kterouž Vám kladu na srdce. Vždyť Vás nepropustím bez prostředkův náležitých, jimiž byste uskutečniti mohli povolání své. Jsou pak prostředky k úkolu našemu tyto: Modlitba za ty nešťastníky, náš příklad, laskavé vybízení a rozšírování dobrých kněh, jimiž nejbezpečněji mysl k Bohu obraceti a k modlitbám uschopňovati lze. Spisův pak k tomu nejprůměrnějších podává Dědictví svatého Cyrilla a Methodia v Brně, a sv. Jana v Praze.“²²⁵

Šířením katolické víry pak měli účastníci sjezdu přispět jak k obhájení tradičních společenských pozic církve, tak především k obnovení slávy Moravy. „Tož již se chopme ruče práce. Pramen života, Christus, Svatými Cyrillem a Methodiem nám objevený bude chabnoucím občerstvující vodou, aby naše druhdy tak věhlasná Morava se daleko a široko leskla co velebně obnovený chrám modlitby! Amen.“²²⁶

²²² Tamtéž, s. 69.

²²³ Tamtéž, s. 72.

²²⁴ Tamtéž, s. 73.

²²⁵ Tamtéž.

²²⁶ Tamtéž, s. 73.

Wurmův projev opět sklidil nemalou pozornost a na přítomné opět udělal velký dojem. Poté, co jej ukončil, vyzval starosta sjezdu s odvoláním na Wurmovo pojednání ke společné modlitbě „Anjel Páně“.²²⁷

Čtvrtý sjezd se odehrával na stejném místě jako třetí, a to 16. – 18. října 1854 a oproti minulému roku se opět rozrostl. Zúčastnilo se jej na 45 filiálek Ústřední jednoty a téměř dva tisíce účastníků. Pořadatelé pojali sjezd pompézněji než v předchozích letech. Zasedání byla prokládána zpěvem a hrabě Bedřich Silva de Tarouca uspořádal po dobu jeho trvání uměleckou výstavu, která nakonec zůstala otevřená ještě osm dní po ukončení.²²⁸ Ignát Wurm tentokrát promluvil „o důležitosti Říma“²²⁹, ačkoliv se původně plánovalo, že pojedná o vlivu církve na společnost. „O vlivu Církve na člověčenstvo řečnit nebudu, chtěje mluvit' o ‚Římě‘ (městě stálém věčném).“²³⁰

Jeho proslov na čtvrtém sjezdu katolických jednot se od předešlých lišil. Nepojednával o tom, jakým způsobem by bylo záhodno šířit katolictví či vlastenectví, nýbrž rozjímal nad významem Říma coby hlavního města církve, centra a zdroje katolické víry.²³¹

Zdůraznil vzájemnou koexistenci obou subjektů, jejich neoddělitelnost a sdílený osud. „Nazývá-li písmo svaté Církev tělem, pojmenuji Řím jeho srdcem, z něhož se oživující krev samospasitelného učení Páně do všech oudův rozchází. Církev a Řím splynuly vzájemnou podporou již dávno v jedno; pročez zdá se mi výrok Páně také na Řím se vztahovati: ‚a na té skále vzdělám Církev svou a brány pekelné nepřemohou ji.‘“²³²

Na město stejně jako na církve po celou dobu jejich trvání útočili jejich odpůrci, nicméně díky boží prozřetelnosti stále trvají a po staletí nabývají na síle i na slávě. „Věrný syn Církve raději utkvívá na zkušenosti všech věkův, že marně válčívali protivníci Církve proti Římu. Hlavní křesťanův město zotavilo se zajisté rychle z každého nebezpečství a objevilo se k potupě svých nepřiznivců v novém lesku a v povznešené slávě. Kdo nenazírá v zázračném záchraňování Říma veliký záměr prozřetelnosti božské?“²³³

Protože osud města i instituce jsou vzájemně propojeny, předvídal jim Wurm také stejně dlouhou existenci. „Není pochybnosti, že Církev býti nepřestane, dokud nedokoná vykupitelské dílo, započaté Synem Božím. Víme pak, že Církev bude zápasiti až do skonání světa, nežli

²²⁷ Tamtéž, s. 74.

²²⁸ J. JANČÍK, *katolické jednoty*, 42–43.

²²⁹ *Čtvrtý valný sjezd důvěrníků a důvěrníc fil. Jednot katol. Moravských*, Hlas Jednoty katolické 6, č. 42, 20. 10. 1854, s. 168.

²³⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1854.

²³¹ Kompletní proslov viz B. M. KULDA, *Čtvrtý všeobecný sjezd*, s. 53–58.

²³² Tamtéž, s. 55.

²³³ Tamtéž, s. 57.

„bude jeden ovčinec a jeden pastýř“. A nyní již dobře pozorujte, co pravím: jak dlouho vévoditi bude království Páně (Církev) na zemi, tak dlouho bezpečně a nezvratně státi bude náčelní město jeho – slavný Řím, na svatých svých sedmero pahorcích vzdělaný.“²³⁴

Jménem moravských katolických jednot pak pronesl provolání: „Řím nikdy neklesne. Bůh a jednorozený Syn Jeho, dědic všehomíra, Pán a ředitel časů obájí a zachová nám provždy svatý Řím. Zdě, věže, chrámy a pomníky Římské začnou se ve svých základech hroutiti, a slunce slávy hlavního města křesťanův vyhasne ne dříve než až se nebesa a země ve svých základech otřasou a Bůh-Člověk se bude opět bráti k pozemsku u veliké moci, slávě a velebnosti, aby soudil živ a mrtvé!“²³⁵

Téma i umírněná forma prezentace byla pro Wurma neobvyklá. Nicméně i zde použil k obhájení správnosti svých argumentů moravské věrozvěsty. Autoritou Cyrila a Metoděje na závěr své řeči potvrdil správnost orientace moravských křesťanů směrem k Římu: „Řím měli naši svatí blahověstové, Cyrill a Method, za hlavní město Církve katolické; v Římě hledali a našli útěchu a pomoc.“²³⁶ A za příklad vhodný následování pak uvedl samotného císaře rakouského: „Za blažené pokládaje všech upřímných ctitelův Říma, trojnásobně oslavuji jeho Veličenstvo našeho Františka Josefa I., jenž nám příkladem lásky synovské k Římu svatému svítí.“²³⁷

Přes nesporný úspěch se ale jednalo o poslední sjezd katolických jednot pořádaný Ústřední jednotou katolickou v Brně. Další rok došlo k přerušení kontinuity kvůli „nemoci na Moravě panující“.²³⁸ Členové výboru Dědictví sv. Cyrila a Metoděje se sice snažili tradici udržet alespoň výzvou ke schůzce 16. října v Brně,²³⁹ dílo se ale nezdařilo. Následující roky byly sjezdy pouze připomínány sloužením jedné mše za živé a druhé za mrtvé členy poboček Ústřední jednoty v týdnu po císařských hodech v Brně u minoritů.²⁴⁰

Profilovat se v katolické jednotě pouze jako řečník by nekorespondovalo s Wurmovou duchaplnou povahou. S obrovskou energií a chutí jemu vlastní se zapojil do příprav třetího i čtvrtého sjezdu. Snažil se zasadit o jejich vysokou úroveň. Proto doporučil Kuldovi témata a schopné řečníky, kteří by se jich mohli ujmout, a to jak pro třetí,²⁴¹ tak i čtvrtý sjezd.²⁴² Krom

²³⁴ Tamtéž, s. 54.

²³⁵ Tamtéž, s. 57.

²³⁶ Tamtéž.

²³⁷ Tamtéž, s. 58.

²³⁸ *Zprávy církevní*, Hlas Jednoty katolické 7, č. 38, 21. 9. 1855, s. 158; Jednalo se o epidemii cholery, viz *Zprávy církevní*, Hlas Jednoty katolické 7, č. 34, 24. 8. 1855, s. 141.

²³⁹ Tamtéž.

²⁴⁰ J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 44.

²⁴¹ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 210–211.

²⁴² Tamtéž, s. 214.

doporučení zaslaných Kuldovi sám nabádal své kolegy, aby se sjezdů aktivně účastnili, dokonce jim i poskytoval podklady k chystaným proslouvům.²⁴³

Snažil se, aby se sjezdy staly co nejmasovějšími a měly široký společenský dopad. Doporučoval zapojit jednoty i další spolky z Čech, Slovenska, ale i z Vídně. Plánoval oslovit také pražská a vídeňská tovaryšstva.²⁴⁴ Za podstatnou pokládal propagaci akce v co nejširším měřítku. „Jakmile dostanete ‚povolení ku sjezdu‘ pište mi hned aspoň jediné slovo, abych mohl ‚sjezd‘ oznámit ‚v Pražských a Slovenských novinách‘, načež všem redaktorům zašlete vytištěný pořádek a vyzvání. Moravský Nár. List, Slovenské noviny ve Vídni, Pražské noviny a Lumír a Cyrill a Method...“²⁴⁵

V rámci katolických jednot prosazoval Ignát Wurm také myšlenku založení jednoty umělecké a vědecké. V tomto směru apeloval především na zřízení hudebního odboru, patrně pod vlivem Bedřicha Silva de Taroucy a Františka Sušila. Do jeho čela plánoval postavit Vintře Kalivodu. Účelem tohoto odboru se mělo stát pěstování hudby, kde by byli zainteresováni například kněží-skladatelé Josef Chmelíček a Pavel Křížkovský. Hudební odbor měl mít na starosti také vydávání žalmů, poutnických knih či příručky k cyrilometodějské pobožnosti. Základ celého projektu pak měla tvořit Sušilova sbírka moravských národních písní. V rámci hudebního odboru měl nadále vzniknout i hudební archiv. Zapojit se do činnosti plánoval také novoříšský a starobrněnský klášter, který se měl stát centrem vědecké a umělecké činnosti jednot.²⁴⁶

Je patrné, že Ignát Wurm disponoval spoustou ideálů, plánů a projektů, které v naprosté většině nebyly realizovány, a pokud ano, tak jen částečně. Skutečností je, že většina z nich nebyla uskutečnitelná. Přesahovala finanční i pravomocné možnosti jak Ústřední jednoty katolické, tak Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Wurm s Kuldou o těchto nápadech přesto často polemizovali, nicméně museli být v tomto ohledu usměrňováni a umírňováni, o což se snažil zejména jejich mentor František Sušil.²⁴⁷

V padesátých letech se plně projevil Wurmův nezlomný duch, neochvějný katolicko-vlastenecký postoj i jeho organizační, diplomatické a rétorické schopnosti. Jan Halouzka se o něm v této souvislosti vyjádřil: „Setkali jsme se na druhém sjezdě s P. Wurmem. Chci podotknouti, že celou duší staral se o zdar sjezdů těch katolických, ba tvrdím po mnohém studiu o práci katolické i vlastenecké, že jsem nepoznal tak nadšeného a, řekl bych nepoddajného

²⁴³ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1854.

²⁴⁴ J. JANČÍK, *Katolické jednoty*, s. 42–43.

²⁴⁵ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 1854.

²⁴⁶ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 127–132.

²⁴⁷ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 53; I. WURM, *Za Sušilem*, s. 177.

horlitele kněze pro církev svatou, pro věc katolickou, jakým byl P. Wurm! – Horlení jeho až zdraví ohrožující a vyčerpávající pro věc katolickou, neustávající práce jeho na líše vlastenecké nedopustí ani stínu podezření, jakoby povaha a pevné zásady jeho daly se měnit proudy časovými! – P. Wurm pevný, jako dub!“²⁴⁸ Wurm se stal respektovaným a žádaným ve vlastenecké společnosti a definitivně se zařadil mezi vůdčí osobnosti vlasteneckého života na Moravě, mezi čelní představitele Sušilovy družiny.

1.4. Zpět v Brně

Na jaře roku 1859 se Ignát Wurm vrátil do Brna, aby zaujal místo duchovního správce ústavu pro zanedbanou mládež.²⁴⁹ Ačkoliv ústav existoval již dříve, postrádal vlastního kněze, který by se věnoval výchově zdejších chovanců. Tuto pozici zřídil hrabě Bedřich Silva de Tarouca až roku 1850. Krom mravní výchovy mládeže patřila mezi povinnosti ústavního kněze také výuka náboženství, řízení celého ústavu dle předpisů, jež stanovil jeho výbor, a jednou týdně sloužení mše za donátora tohoto pracovního místa, tedy za hraběte Silva de Taroucu a jeho rodinu. K funkci náleželo členství ve vedení ústavu. Základní plat činil 400 zlatých s možností navýšení až na 600. Ústavnímu knězi náležel také byt, otop a obsluha zadarmo. Navíc se ředitelství ústavu zasadilo o to, aby se roky strávené prací pro ústav počítaly jako roky strávené prací v duchovní správě.²⁵⁰ Ústav se nacházel v Černých polích v Lužánkách. Wurmův přítel, pedagog Antonín Konstantin Viták jej popsal následovně: „Bylo to úhledné stavení přízemní s velkou zahradou a s políčky, která chovanci ústavu obdělávati musili. Síní rozdělena byla budova ta ve dvě polovice. Vpravo byla ložnice pro mládež, za kterou byl byt spirituálův; vlevo měli chovanci místnost, sloužící za byt, učírnu a pracovnu, v čele téže byla malá kaple, oddělená od hlavní místnosti záclonou. Dále byly v oddělení tom kuchyně a byt učitelův.“²⁵¹ Jednalo se o malý ústav. V době zřízení pozice duchovního správce ústavu, tedy v roce 1850, byl stanoven počet chovanců na 24.²⁵²

Duchovním správcem a učitelem náboženství jmenovalo ředitelství ústavu pro zanedbanou mládež Ignáta Wurma 31. března 1859.²⁵³ Pozici spolu s funkcí jednatele Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a redaktora časopisu *Moravan* převzal na žádost hraběte Silva de Taroucy a Františka Sušila po svém předchůdci Beneši Metodu Kuldovi,²⁵⁴ který se v daném roce ujal

²⁴⁸ J. HALOUZKA, *Pohledy*, 2. díl, s. 210.

²⁴⁹ L. ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, s. 228.

²⁵⁰ J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 38–39.

²⁵¹ Antonín VITÁK, *Paměti starého učitele-vlastence, persekucí postiženého*, 2. díl, Praha 1904, s. 9.

²⁵² J. HALOUZKA, *Kněz mecenáš*, s. 38.

²⁵³ *Z Brna*, Hlas. Časopis církevní 11, č. 8, 15. 4. 1859, s. 64.

²⁵⁴ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 49.

farnosti v Chlumci.²⁵⁵ Zděděné funkce zastával Wurm sedm let, a to až do jara 1866, kdy se kvůli jmenování na pozici vikáře při metropolitním chrámu v Olomouci přestěhoval do hanácké metropole.²⁵⁶

Wurm je popisován jako asertivní, spravedlivý, ale zároveň přísný vychovatel. Mladý přísný kněz působil jako protipól ústavního učitele Jana Vlastimila Steyskala, jenž dával přednost volnějšímu přístupu k výchově.²⁵⁷ Wurm se zase na rozdíl od mnohých svých současníků vyhýbal tělesným trestům,²⁵⁸ místo kterých volil jiné metody. Provinilci například upíral jídlo či přidával práci navíc. Nekompromisním, ale spravedlivým přístupem si své svěřence dokázal získat a s některými z nich udržoval kontakty i v budoucnosti. Jeho výchovné metody shrnula Miloslava Procházková následovně: „Wurm byl veliký dobrák, ale nikoliv slaboch, zvláště v letech mladších. Na tom, co nařídil, trval důsledně a neústupně, dobře věda, že vychovatel vzdá se veliké výhody, pozbýváje vsí moci nad svými chovanci, prokáže-li se nedůsledným a mládež vystihne, že dnes něco povolí, co zítra zakáže, aniž počínání své náležitě byl zdůvodnil.“²⁵⁹

Spolu s již zmíněnými pozicemi jednatele Dědictví a vychovatele zanedbané mládeže převzal Wurm od Beneše Metoda Kuldy také redakci jednou ročně vycházejícího kalendáře *Moravan*. Kalendář redigoval v letech 1860 spolu s Kuldou,²⁶⁰ mezi lety 1861–1866 samostatně²⁶¹ a v roce 1867 s Janem Křtitelem Vojtěchem,²⁶² kterému svou funkci předal. Charakter *Moravanu* vtiskl jeho první redaktor, tedy Kulda, a Wurm jej nadále respektoval. Vzorem se kalendáři stala ostatní periodika obdobného charakteru, například kalendář *Koleda*. Cíl kalendáře korespondoval se stanovami Dědictví sv. Cyrila a Metoděje, tedy všestranné poučení lidu. Obsah tvořila ovšem také zábavná četba v podobě krátkých povídek a zejména básní. Vše samozřejmě v katolickém duchu se silně rezonujícím cyrilometodějským vyskytující se zejména v prvních ročnících a v letech předcházejících tisíciletému jubileu příchodu věrozvěstů na Moravu. Dopisovatele kalendáře tvořili zejména kněží Sušilovy družiny působící v Dědictví, ale také laičtí autoři.²⁶³

²⁵⁵ J. HALOUZKA, *Životopis Beneše Metoda Kuldy*, s. 112.

²⁵⁶ *Osobní věstník duchovenský*, Hlas. Časopis církevní 18, č. 8, 15. 3. 1866, s. 64.

²⁵⁷ A. K. VITÁK, *Paměti starého učitele-vlastence*, s. 9.

²⁵⁸ Nevole k tělesným trestům by korespondovala s Wurmovou výchovou. Jeho rodiče taktéž tělesné tresty odmítali; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 9.

²⁵⁹ M. PROCHÁZKOVÁ, *Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, s. 178.

²⁶⁰ *Moravan*. Kalendář na rok obyčejný 1860 9, 1860.

²⁶¹ *Moravan*. Kalendář na rok obyčejný 1861 10, 1861; *Moravan*. Kalendář na rok obyčejný 1862 11, 1862; *Moravan*. Kalendář na rok Cyrillo-Methodějský 1863 12, 1863; *Moravan*. Kalendář na rok přestupný 1864 13, 1864; *Moravan*. Kalendář na rok obyčejný 1865 14, 1865; *Moravan*. Kalendář na rok obyčejný 1866 15, 1866.

²⁶² *Moravan*. Kalendář na rok obyčejný 1867 16, 1867.

²⁶³ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 115.

Kvalita publikovaných textů byla nevyrovnaná, zejména beletristická a básnická část periodika sklízela spíše kritiku.²⁶⁴ Vstřícnějšímu hodnocení se těšila část periodika zaměřená na četbu poučnou. Ta se zabývala zejména dějepisnými tématy, nicméně nalezneme i články z vlastivědy, hospodářství či výchovy. Mezi přední autory se řadili František Dědek nebo Jan Evangelista Bílý.²⁶⁵

Kulda i Wurm se snažili postupem času periodikum modernizovat, nicméně neustále naráželi na odpor odběratelů. Postupně se jim podařilo prosadit do kalendáře latinku. Tradiční součásti kalendářů jako předpověď počasí, pranostiky, pověry či horoskop se pro oblibu u čtenářů odstranit nedařilo. Ignát Wurm se snažil nahradit zmíněné rubriky poznámkami o svátcích, zvycích, knihách, dokonce publikoval i drobné vtipné poznámky,²⁶⁶ kterými se snažil do kalendáře implikovat humor a mírně jej odlehčit.

Kalendář si po dobu své existence nicméně udržel jednotný formát. Ignát Wurm se snažil o jeho vlastenečtější vyznění, předznamenané úvodní básní již v prvním ročníku *Moravana*, který vydával samostatně: „Drahocenný Moravane! / Láska k vlasti v tobě vane / Obsahem svým život sladíš / Mravy synů slávských ladíš / Světlo jasné v lidu plodíš / Čtenáře své k ctnosti vodiš / Nepřátelům naše vzdory / Prochod' slávské doly hory / Bohu ke cti konej cestu / Ku vsím a každém městu.“²⁶⁷ Přesto předával kalendář v podstatě ve stejném stavu, jako jej od Kuldy přebíral. Za Wurmova nástupce a zároveň posledního redaktora *Moravanu* zvolil 1. května 1866 výbor Dědictví sv. Cyrila a Metoděje jednohlasně Jana Křtitele Vojtěcha.²⁶⁸

Přesunem do Brna se Ignát Wurm opět ocitl ve středu moravského vlasteneckého života, ač značně utlumeného bachovským absolutismem. Tentokrát již ale nevystupoval v pozici nezkušeného pozorovatele a příležitostného účastníka, nýbrž stanul mezi předními představiteli moravského národního hnutí.

Brněnští národovci se tenkrát scházeli v hostinci U Černého orla v Orelské ulici (hostinec stával v místech dnešního domu č. 7 na Orlí ulici). Mezi pravidelné účastníky těchto setkání kormě Wurma patřili vybraní jedinci vlastenecké společnosti, z nichž část utvořila jádro moravské politické reprezentace. Docházel sem například budoucí lídr moravské národní politiky a ministr bez portfeje Alois Pražák, archivář a historik Vincenc Brandl, čtenáři již dobře známý František Sušil a jeho žáci, zejména Jakub Procházka, Matěj Procházka, Pavel Křížkovský, František Matouš Klácel, Josef Chmelíček, Jan Chmelíček, Josef Zelený, dále

²⁶⁴ M. HÝSEK, *Literární Morava*, s. 57; E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 115–118.

²⁶⁵ E. MASÁK, *Dějiny Dědictví*, s. 118.

²⁶⁶ Tamtéž, s. 120.

²⁶⁷ Ignát WURM, *Želání Moravana na cestu I. P. 1861*, *Moravan* 10, s. 2.

²⁶⁸ *Z Brna*, Hlas. Časopis církevní 18, č. 13, 5. 5. 1866, s. 101.

redaktor Moravských novin Leopold Hansmann, František Maršovský, Jan Valíček, Jan Vlastimil Steyskal, Jan Helcelet, Anselm Rambousek, Ludvík Lindner, Vilém Foustka či Vojtěch Kostmích.²⁶⁹ Večery zde strávené nostalgicky popsal Antonín Konstantin Viták: „Sedávali jsme pohromadě rozmlouvajíce o věcech národních a o politice skoro každodenně do 11 nebo do 12 hodin; když jsme se rozcházelí, napadlo obyčejně někoho, abychom zašli ještě do kavárny. A tak bývala často jedna hodina po půlnoci, když jsem já ubohý nastupoval cestu do vzdálených Zábrdovic.“²⁷⁰

Intenzivnější vztahy udržoval Wurm za svého brněnského pobytu také s Františkem Sušilem.²⁷¹ Krom setkávání na schůzkách užšího výboru Dědictví sv. Cyrila a Metoděje či přátelských setkání v hostinci U Černého orla chodíval často se svým bývalým profesorem Nového zákona na procházky.²⁷² Na nich se pravidelně setkávali spolu s jedním z nejbližších Sušilových přátel Matějem Procházkou a společně rozebírali teologickou a filozofickou terminologii v rámci Sušilových příprav na jeho překlad a výklad Nového zákona. Wurm, který se účastnil spíše jako pozorovatel, na tyto chvíle později vzpomínal: „Sušil podnikával procházky vždy s nejmilejším taktéž učeným přítelem Matějem Procházkou. Nerozdílná tato dvojice často zavítala do tzv. Černých Polí, kde mně bylo v opatrovně řídití výchovu zanedbané mládeže. Tam mne přibírávali na další chůze k sobě a býval jsem toho svědkem, s jakým nákladem etymologických, gramatikálních a vůbec filologických vědomostí dvou jmenovaných veleduchů vznikaly termíny pro pěstování katolické bohovědy i filozofie!“²⁷³

Prostřednictvím Františka Sušila se Ignát Wurm také seznámil s chorvatským biskupem Josipem Jurajem Strossmayerem.

1.4.1. Ignát Wurm a Josip Juraj Strossmayer

„Rok 1860 zapsal si Wurm v svém kalendáři písmem červeným, neboť rok ten zrodil mu přátelství velikého chorvátského biskupa.“²⁷⁴

Následkem neúspěšné zahraniční politiky a nešťastné ekonomické situace habsburské monarchie došlo roku 1860 ke svolání tak zvané rozšířené říšské rady, jež měla za úkol podat možná řešení stávající patové situace. Jedním se zvaných byl také bosensko-srijemský biskup sídlící v Đakovu, Josip Juraj Strossmayer, významný chorvátský metropolita, mecenáš

²⁶⁹ A. K. VITÁK, *Paměti starého učitele-vlastence*, s. 30.

²⁷⁰ Tamtéž, s. 31.

²⁷¹ Setkávali se už dříve. Sušil například navštěvoval svého žáka v jeho farnosti v Dědicích; Ignát WURM, *Za Sušilem. Dokončení*, Nový život 9, č. 7, s. 210.

²⁷² I. WURM, *Za Sušilem*, s. 178.

²⁷³ I. WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 7.

²⁷⁴ J. STEINMAN, *† P. Ignát Wurm*, s. 167.

vědeckých a kulturních institucí. Díky jeho iniciativě a financím vznikla například Jihoslovanská akademie věd a umění v Záhřebu či Záhřebská univerzita. Jako důvěrník komorní arcivévodkyně Žofie Frederiky Bavorské, matky císaře Františka Josefa I., se pohyboval v uzavřené společnosti habsburského dvora a během revolučních let měl přístup k zákulisním jednáním vysoké politiky. Byl jednou ze stěžejních osobností chorvatské národní emancipace, stoupenec cyrilometodějských idejí a vzájemné spolupráce rakouských Slovanů. S řadou z nich navázal přátelské styky, mimo jiné také s Františkem Palackým či Františkem Ladislavem Riegrem, se kterými udržoval kontakty od roku 1848.

Dá se říci, že české prostředí znal relativně dobře. Poprvé se v Čechách ocitl roku 1853, když navštívil Prahu. Do Karlových Varů i Mariánských lázní pravidelně dojížděl za odpočinkem či podstupovat léčebné kúry. Již na jednáních rozšířené rady říšské se Strossmayer spolu s Riegrem pokusili navázat česko-chorvatskou politickou spolupráci, kterou v následujících letech dále rozvíjeli.²⁷⁵ Právě jednání rozšířené říšské rady, konkrétněji výhradně německé složení moravských zástupců vzbudilo u chorvatského biskupa zájem o etnickou situaci Moravy. Rozhodl se tedy poznat blíže tamější církevní a národnostní poměry.²⁷⁶

Za tímto účelem vyslal na Moravu svého zástupce Mato Topalovce s žádostí, zda by jej některý z moravských kněží mohl během probíhajících jednání navštívit ve Vídni. Pravděpodobně Sušilovým doporučením si duchovní za svého zástupce vybrali Ignáta Wurma. O svém prvním setkání s djakovským metropolitou Wurm napsal: „Topalovič oznámil do Vídně, že jménem výboru Dědictví cyrilometodějského a jeho starosty profesora Sušila přednesu Jeho Milosti nejuctivější hold z Moravy. Byl jsem přijat blahosklonně a nejvlídněji a zahájeny ihned rozmluvy, z nichžto jsem vyrozuměl, jakou důležitost pan biskup připisuje Moravě vzhledem na historický význam Velké cyrilometodějské i Mojmírovské Moravy, jejížto jména slavného nynější Morava dědičkou jest.“²⁷⁷

Klerikové spolu hovořili o církevních, národních i politických tématech. Kromě moravských reálií spolu diskutovali o vzájemnosti západní a východní církve v duchu cyrilometodějských myšlenek. „Ani hory, ani doly, ani řeky, ani vody mořské nerůzní východ od západu, nýbrž nedostatek lásky na straně jedné i druhé.“²⁷⁸ Biskup byl nadšen z nábožensko-

²⁷⁵ Miroslav ŠESTÁK, *Josip Juraj Strossmayer (katolický biskup – chorvatský národní politik – mecenáš)*, Slovanský přehled 76, č. 6, 1990, s. 522–528.

²⁷⁶ J. STEINMAN, *† P. Ignát Wurm*, s. 167.

²⁷⁷ I. WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 10.

²⁷⁸ Tamtéž.

vlasteneckých aktivit moravského kléru, zejména pak z existence Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a jeho osvětového poslání. Ochotně se stal členem a daroval mu 100 zlatých.²⁷⁹

Rozebírali spolu také momentální politickou situaci i právě probíhající jednání rozšířené říšské rady. V této souvislosti Strossmayer projevoval nevoli především k národnostní nerovnoprávnosti monarchie a zároveň prezentoval svůj prorakouský postoj: „Toužilo a toužiti nepřestává rakouskovlastenecké srdce Strossmayerovo, jenž na rozšířené radě říšské pronikavým hlasem výrazně zvolal: Dokud v zemích rakouských nebude jako v nebesích a dokud v Rakousku nebude spravedlnosti v ohledu jazykovém a dokud nebude vráceno národům Bohem dané právo: aby jeden každý svou národnost pěstoval a hájil a své kulturní potřeby obstarával sám, dotud nepřestane Rakousko ve svých základech zachvívati a neustálé otřesy uvnitř a slabota na venek budou osudem jeho.“²⁸⁰ Je patrné, že oba duchovní sdíleli obdobné náboženské, vlastenecké i politické názory, což vedlo k probuzení vzájemných sympatií a ke vzniku celoživotního přátelství.

Mnohem větší dojem však Ignát Wurm udělal na djakovského metropolitu o 14 let později, již jako poslanec Říšské rady, na které na jaře roku 1874 mimo jiné plamenně hájil tradiční církevní pozice proti zákonům upravujícím její vztah ke státu.²⁸¹ Strossmayera horlivý obránce církve a národa natolik zaujal, že jej pár dní po těchto jednáních časně z rána navštívil u kapucínů,²⁸² kde se za svých vídeňských pobytů pravidelně ubytovával. Nabídl mu, aby se stal jeho radou a přisedícím bosensko-srijemské konzistoře v Đakovu. Wurm s nadšením přijal a zároveň biskupa požádal, zda by svým radou jmenoval také Matěje Procházku a Klementa Borového,²⁸³ čemuž biskup vyhověl.²⁸⁴ Tak Josip Juraj Strossmayer jmenoval Ignáta Wurma 1. května 1874 svým čestným radou a přisedícím bosensko-srijemské konzistoře v Đakovu.²⁸⁵ Rádcem se Wurm stal biskupovi v oblasti slovanských otázek.²⁸⁶ Nejzřetelněji se jejich spolupráce odráží v organizaci slovanské poutě do Říma roku 1881.

²⁷⁹ Tamtéž, s. 15.

²⁸⁰ Tamtéž, s. 11.

²⁸¹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, I. Band (1. bis 34. Sitzung), Wien 1874, s. 907–910.

²⁸² Antonín DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomučtí*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 221.

²⁸³ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 75.

²⁸⁴ *Věstník duchovenský*, Národní listy 14, č. 123, 18. 5. 1874, s. 1.

²⁸⁵ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 1, jmenovací dekret Ignáta Wurma čestným radou a přisedícím bosensko-srijemské konzistoře v Đakovu, 1. 5. 1874.

²⁸⁶ M. HÝSEK, *Literární Morava*, s. 53.

1.4.1.1. Slovanská pout' do Říma roku 1881

Nástup Lva XIII. na papežský stolec roku 1878²⁸⁷ předznamenával velké změny. Nový papež si vytkl za cíl smířit západní a východní církev. Za tímto účelem si necelé dva měsíce po své korunovaci zvolil jako rádce Josipa Jurije Strossmayera.²⁸⁸ Spolu s dalšími osobnosti nakloněnými této myšlence, jako byli Franjo Rački či Ivan Martinov, zahájili jednání, z nichž vzešel první milník vytyčeného cíle:²⁸⁹ encyklika „Grande Munus“.²⁹⁰

Je zřejmé, že původců tak zvané cyrilometodějské encykliky bylo poměrně velké množství. Nicméně pro Ignáta Wurma představoval Strossmayer živoucí ztělesnění cyrilometodějské úcty a slovanské vzájemnosti. Nejspíše proto tuto encykliku často prezentoval jako zprostředkování Strossmayerových myšlenek a postojů. „Vím to a jsem dosud toho živým svědkem, že všechny snahy veleducha biskupa Strossmayera a vroucí modlitby jeho nesly se za usjednocení se všech Slovanů u víře, bez něhož vzájemnosti pouze národní, jak si ji Kollar a jmenovaní buditelé představovali, není a nebude! – A hle! Snahy a tužby tyto Strossmayerovy obrážejí se věrně v Encyklice grande munus, jsou její obsahem a nabyly Encyklikou schválení, stvrzení a požehnání sv. stolice.“²⁹¹

Samotný Wurm si encykliky velmi považoval. Dávala reálné obrysy ideám, kterým byl oddaný od doby svých studií na brněnském alumnátu. Jejím prostřednictvím hledal kontinuitu spolupráce moravských věrozvěstů se svatým stolcem, slovanských národů s katolickou církví. „Lev XIII Encyklikou Grande munus na nauce Christově nic nezměnil; nýbrž toliko záštitu propůjčil tomu, co mezi Mikulášem I., Rostislavem a Byzancem vzhledem na ustrojení metropole vyjednáno bylo.“ ... „Pročež Lev XIII. uveřejniv před pětadvaceti roky Encykliku: Grande munus, nepodnikl nic nového, nýbrž následoval toliko příkladu svých slavných předchůdců Mikuláše svatého, Hadriana II., Jana VII., Urbana, Benedikta XIV. a těch ostatních papežův, kteří v obnově metropole a církve slovanské nic závadného, nýbrž jedině bezpečný a správný prostředek uctívali a schvalovali, od skály Petrovy odloučené Slovaný, připoutati k ní zpět.“²⁹²

Vydání encykliky iniciovalo uspořádání slovanské poutě do Říma. Událost ve své době prezentovaná jako projev vděku slovanských národů byla pečlivě naplánovaná. První podněty

²⁸⁷ Zvolen byl 20. února 1878; *Habemus papam*, Hlas. Noviny pro lid 30, č. 16, 23. 2. 1878, s. 1.

²⁸⁸ I. WURM, *Cyrillo-Methodějské vzpomínky*, 298.

²⁸⁹ I. WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 10; Vojtěch Tkadlčík však za osobnosti zřetelněji působící na papeže v rámci těchto jednání označil Ivana Sergejeviče Gagarina, Pavla Pierlinga či Mariano Rapolla. Viz Vojtěch TKADLČÍK, *Cyrilometodějský kult na křesťanském západě*, Olomouc 1995, s. 36–37.

²⁹⁰ Vydána 30. září 1880. Celé znění např. viz Jan VYCHODIL, *Jubileum encykliky cyrillo-methodějské „Grande Munus“ 30. 9. 1880 – 30. 9. 1905*, Brno 1904, s. 5–15.

²⁹¹ I. WURM, *Idea cyrilometodějská*, 237.

²⁹² Tamtéž.

k uspořádání obdobné akce podali již před vydáním encykliky další z aktérů jejího sepsání, Pavel Pierling a Mariano Rampolla.²⁹³ Pout' měla za účel znásobit dosah, ozřejmit význam a potvrdit vydanou encykliku.²⁹⁴

Jednání o uspořádání poutě probíhala od počátku roku 1881. Již v únoru tlumočil Wurmovi nuncius Serafino Vannutelli přání papeže, aby slovanské národy podnikly společně pout' k jeho trůnu. Wurm se následně zúčastnil spolu s Václavem Svatoplukem Štulcem a Strossmayerem jednání probíhajících před Velikonocemi ve vídeňské nunciatuře. Přítomní se shodli na tom, že ideálním datem pro její uspořádání bude svátek sv. Cyrila a Metoděje.²⁹⁵

Pout' byla tedy naplánována na 5. července 1881. Vyrážet měli společně zástupci z českých zemí a Polska. Po cestě se k nim postupně měli přidat zástupci ze Slovinska a Chorvatska.²⁹⁶ Samotné realizace oslav se ujal ústřední výbor se sídlem v Záhřebu, jehož předsedou se stal Franjo Rački.²⁹⁷ Za vůdce a řečníka během audience si jihoslovanské národy zvolily Josipa Juraje Strossmayera.²⁹⁸

Zdá se, že organizační elán a nadšení ostatních slovanských národů česká společnost příliš nesdílela. Zejména liberální tisk reagoval na událost spíše negativně. Encykliku stejně jako pout' nevykládal jako pokus o náboženské sjednocení Slovanů, ale jako politickou strategii mající za cíl rozšířit vliv církve a jejím prostřednictvím posílit moc rakouského soustátí. „Na východě znamená víra velmi mnoho. Pravoslavní Bosňané lnou po srodné víře k pravoslavným bratřím v Srbsku a na Černé Hoře, kdežto pokatoličtění Bosňané kloní se více k Chorvatsku, a tudíž k Rakousku. Lze tedy říci: touž měrou, jakou by se propagandě katolické dařilo mezi Srby pobalkánskými, tito oddalovali by se od pravoslavného Ruska a klonili by se ku katolickému Rakousku, i naopak. Proto se také nikdo tomu nepodiví, že ona římská agitace mezi Jihoslovany dochází nemalého zalíbení a účastenství ve Vídni, jelikož budí nepokoj v Bělehradě a na Rusi...“²⁹⁹ Duchovní z Čech a Moravy, kteří by se poutě zúčastnili, pak nabádal *Našinec* k tomu, aby prokázali své vlastenectví a využili situace k prosazení české liturgie liberalizaci církve.³⁰⁰

Přípravy na pout' v českých zemích působí rozpačitým dojmem. Zatímco v Čechách se alespoň podařilo poměrně rychle sestavit delegaci stávající z předních měšťanů, do jejíhož čela

²⁹³ V. TKADLČÍK, *Cyrlometodějský kult*, s. 37.

²⁹⁴ I. WURM, *Cyrllo-Metodějské vzpomínky*, 296.

²⁹⁵ I. WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 18.

²⁹⁶ *Ke cti ss. Cyrilla a Methoda*, *Našinec* 13, č. 44, 13. 4. 1881, s. 2.

²⁹⁷ *K pouti Římské*, *Našinec* 13, č. 53, 6. 5. 1881, s. 2.

²⁹⁸ *K pouti cyrlometodějské do Říma*, *Našinec* 13, č. 46, s. 3.

²⁹⁹ *Poutníkům římským*, *Národní listy* 21, č. 117, 16. 5. 1881, s. 1.

³⁰⁰ Tamtéž.

se postavil Václav Svatopluk Štulc,³⁰¹ Moravané se potýkali s relativním nezájmem. Kromě příslibení účasti jedinců, mezi nimiž se vyjímal hrabě Egbert Belcredi,³⁰² vyvíjela větší agitaci nabádající k účasti na pouti pouze polešovická katolická jednota v čele se svým jednatelem Františkem Koželuhem.³⁰³ Účast Moravy vypadala dokonce tak bídně, že 29. června *Hlas* zveřejnil výzvu ke všem moravským spolkům, obecním zastupitelstvům atd., aby svatému otci alespoň zasílaly děkovné telegramy.³⁰⁴

Do čela moravských zástupců se nakonec postavil František Koželuha.³⁰⁵ Poutníci se sešli již 24. června na Velehradě,³⁰⁶ kde pout' zahájili a odkud se vydali do Vídně. Zde se 27. června spojili s ostatními delegacemi,³⁰⁷ do Říma pak dorazili společně 30. června.³⁰⁸ Účastníků bylo nakonec ze všech zemí něco málo přes tisíc.³⁰⁹ Čechů a Moravanů se účastnilo do 500.³¹⁰ V Římě je čekal týdenní program, skládající se z prohlídek církevních pamětihodností města a samozřejmě z množství bohoslužeb sloužených jednotlivými zástupci národů, jež se poutě účastnily. Za českomoravskou výpravu pronesl kázání Václav Štulc v pondělí 4. července. Na svátek věrozvěstů potom sloužil Velkou mši sám papež a pout' zakončil bohoslužbou Josip Juraj Strossmayer 6. července.³¹¹

Pout' na českou společnost působila rozporuplně. Z politických důvodů se jí většina významných biskupů a šlechty nezúčastnila.³¹² Liberální kruhy ji nadále kritizovaly. Upozorňovaly na nízký počet poutníků stejně jako na fakt, že mezi nimi nefiguroval žádný význačný představitel českých zemí, a proto delegace stěží reprezentovala celý národ. Trefně také připomněly nezájem široké veřejnosti panující během příprav cesty do Říma a znovu, jako v článku, jež publikovaly před samotným sjezdem, poukázaly na politický aspekt celého podniku: „Papež římský nade všechnu pochybnost vráží klín do panslavismu... A Rakousko může při obratné manipulaci svých státníkův z těchto příběhův nemálo kořistit.“³¹³

³⁰¹ *Pout' do Říma*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 36, 7. 5. 1881, s. 1.

³⁰² Hraběti Belcredimu byla dokonce udělena jako projev náklonnosti audience u papeže, a sice 2. července; *Z posvátného Říma*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 53, 9. 7. 1881, s. 1.

³⁰³ *Kterak oslavíme letos den 5. července?*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 34, 30. 4. 1881, s. 1.

³⁰⁴ *K pouti římské*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 50, 29. 6. 1881, s. 2.

³⁰⁵ Detailněji k průběhu poutě viz Karel Lev ŘEHÁK, *Pout' Slovanů do Říma ke dnu 5. července L. P. 1881, kterou vykonal i popisuje Karel Lev Řehák*, díl 1. a 2., Praha 1882.

³⁰⁶ *Památní dnové na Velehradě*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 51, 2. 1. 1881, s. 1.

³⁰⁷ *Římský klín do kamene slovanského*, *Národní listy* 21, č. 154, 28. 6. 1881, s. 1.

³⁰⁸ *Z posvátného Říma*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 53, 9. 7. 1881, s. 1.

³⁰⁹ *Počátek poutí*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 52, 5. 7. 1881, s. 1.

³¹⁰ *Z posvátného Říma*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 53, 9. 7. 1881, s. 1; *Národní listy* uvádějí mnohem nižší počty. Počet poutníků stanovují na 700, z toho 200 Čechů a Moravanů; *Římský klín do kamene slovanského*, *Národní listy* 21, č. 154, 28. 6. 1881, s. 1.

³¹¹ *Pořádek poutní*, *Hlas. Noviny pro lid* 33, č. 52, 5. 7. 1881, s. 1.

³¹² OPLUŠTIL, *Ze „Zádrugy“*, *ČVSMO* 28, č. 112, 1911, s. 202; *Římský klín do kamene slovanského*, *Národní listy* 21, č. 154, 28. 6. 1881, s. 1.

³¹³ *Římský klín do kamene slovanského*, *Národní listy* 21, č. 154, 28. 6. 1881, s. 1.

Konzervativní a katolické kruhy samozřejmě pouť prezentovaly jako úspěšnou a národní, důstojnou, velkolepou³¹⁴ a dokazující zájem církve o slovanské národy.³¹⁵ Vyzdvihávaly především Strossmayerovu bohoslužbu. Ne kvůli ní samotné, nýbrž kvůli svolení papeže ke slovanské liturgii. „Den tento, totiž den 6. července, zůstane památným v dějinách církve i Slovanstva tou okolností, že v den tento v 7 hodin u sv. Klimenta biskup Strossmayer ponejprv ve svém životě sloužití bude mši sv. po slovansku, čtyři kanovníci od sv. Jeronýma budou přísluhovati. Událost tato jest významu velikého a dosahu dalekého. – V Římě, s dovolením – k výslovné žádosti Lva XIII. přeje, abychom se tak vyjádřili, biskup Strossmayer od liturgie latinské k liturgii slovanské, ostatně bude mu dáno právo sloužití po způsobu jednom či druhém. Slovanská liturgie postavena takto na roveň s latinskou a přestane býti toliko trpěnou!“³¹⁶

Naděje českých katolíků vzniklé v souvislosti s úspěchem Chorvatů v této věci však byly liché.³¹⁷ Papež prokázal vůli povolit sloužení bohoslužby v národním jazyce, a sice tím, že pravomoc rozhodnout měla být přenesena z činnosti tak zvané kongregace rituum na státní sekretář, který měl celou záležitost posuzovat jako zahraniční záležitosti.³¹⁸ Mělo se jednat o právní posouzení, založené na prokazování prvenství slovanského, nikoliv latinského ritu.³¹⁹ Nicméně v českých zemích zazněla mateřština v liturgii až za pontifikátu Benedikta XV. roku 1920.³²⁰

Ignát Wurm se z počátku podílel na plánování poutě, během její realizace se ale z pramenů vytrácí. Víme jistě, že se jí zúčastnil,³²¹ jakou roli však sehrál, už bohužel není známo. Podílení se na projektu jej stálo přízeň vládních kruhů a pravděpodobně mělo vliv na zastavení jeho postupu v církevní hierarchii.³²² Antonín Dokoupil parafrázoval Wurmovo vyjádření k neúspěchu celého podniku, jež pronesl ke konci svého života: „To Bismarck tak spravil, že u nás zavanul vítr unii nepříznivý. Strossmayer pozval všechnu naši šlechtu ku slovanské pouti do Říma. Nejel však nikdo, z české šlechty jel Schönborn. Já jsem také narazil, že jsem jel do Říma. Kardinál mi sám vzkázal, že mu to není milým.“³²³

³¹⁴ *Z Říma*, Moravská orlice 19, č. 155, 12. 7. 1881, s. 1.

³¹⁵ *K oslavě Cyrillo-Methodějské*, Moravská orlice 19, č. 133, 12. 6. 1881, s. 1.

³¹⁶ *Z Říma*, Moravská orlice 19, č. 149, 3. 7. 1881, s. 1–2.

³¹⁷ *Z Říma*, Moravská orlice 19, č. 156, 13. 7. 1881, s. 2; *Jak píše hlavní orgán moravských ústavákův*, Moravská orlice 19, č. 157, 14. 7. 1881, s. 1.

³¹⁸ *V Římě*, Moravská orlice 19, č. 155, 12. 7. 1881, s. 1.

³¹⁹ *V Římě*, Moravská orlice 19, č. 151, 7. 7. 1881, s. 2.

³²⁰ Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Liturgika*, Olomouc 1936, s. 34–35.

³²¹ I. WURM, *Cyrillo-Methodějské vzpomínky*, 297.

³²² OPLUŠTIL, *Ze „Zádrugy“*, s. 202.

³²³ A. DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomuští*, s. 225.

Svého přátelství s Josipem Jurajem Strossmayerem si Ignát Wurm velmi vážil. Oba muže spojovala láska k církvi, vlastnímu národu, cyrilometodějská úcta a společná touha po spojení všech Slovanů pod záštitou katolické církve. Strossmayera Wurm řadil vedle Františka Sušila. Svého profesora z brněnského alumnátu ctil, vážil si jej a vzhlížel k němu jako ke svému učiteli, pilnému knězi a věrnému vlastenci, jenž je ovšem příliš zdrženlivý. Spíše než k Sušilovým asertivnějším metodám tíhl, vzhledem ke své vlastní rázné a živé povaze, ke Strossmayerovi. V něm viděl silného bojovníka za slovanský národ, jehož přímé jednání a jasné skutky byly Wurmovi bližší. „Vše za víru a domovinu“. Co básník Sušil vypověděl veršově, to vyřknul biskup a vlastenec Strossmayer pěti uvedenými slovy.³²⁴ V djakovském metropolitovi viděl Wurm ideál slovanského kněze.³²⁵

Wurmovo přátelství se Strossmayerem nebylo výjimečným, přestože tak zejména v dobovém tisku často působí. Ve Strossmayerově pozůstalosti se však nacházejí pouhé tři Wurmovy dopisy.³²⁶ Na základě těchto jednotlivin nelze jejich vztah charakterizovat. Proti výjimečnosti jejich vzájemného kontaktu ale hovoří čilá komunikace Strossmayera s Františkem Palackým a Františkem Ladislavem Riegrem,³²⁷ ale také s Janem Vychodilem,³²⁸ Pavlem Vychodilem,³²⁹ Klementem Borovým,³³⁰ Matějem Procházkou³³¹ a mnohými dalšími českými i moravskými vlastenci. Ke všem těmto osobnostem máme k dispozici většinou více dokladů o vzájemné komunikaci než ke Strossmayerově komunikaci s Ignátem Wurmem. Jejich vzájemnou spolupráci to nijak nedegraduje, jen je potřeba vnímat, že nebyla ojedinělá.

1.4.2. Velehradské poutě

Spolu s blížícím se tisíciletým výročím příchodu soluňských bratří na Moravu a rozmáhajícím se cyrilometodějským hnutím se přímou úměrou zvedal zájem o poutě na Velehrad i o místní chátrající svatostánek. Nárůst počtu poutníků zaznamenáváme od druhé

³²⁴ I. WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 10.

³²⁵ Karel ADÁMEK, *Pomněnky na hrob Ign. Wurma*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 197.

³²⁶ HAZU, fond (59–XI) STROSSMAYER, Josip Juraj, XI – A/Wur. Ig. 1–3, korespondence Ignát Wurm Josipu Juraji Strossmayerovi, 1881–1886.

³²⁷ HAZU, fond (59–XI) STROSSMAYER, Josip Juraj, XI – A/Rieg. L. 1–5, korespondence František Ladislav Rieger Josipu Juraji Strossmayerovi, 1888–1889; XI – A/Rieg. F. 1–6, korespondence František Ladislav Rieger Josipu Juraji Strossmayerovi 1889–1894; XI – A/Rieg. Lad. 1–14, korespondence František Ladislav Rieger Josipu Juraji Strossmayerovi, 1878–1899.

³²⁸ HAZU, fond (59–XI) STROSSMAYER, Josip Juraj, XI – A/Vych. Jan 1–2, korespondence Jan Vychodil Josipu Juraji Strossmayerovi, 1892–1890; XI – A/Vych. Jan 3, nedatováno.

³²⁹ HAZU, fond (59–XI) STROSSMAYER, Josip Juraj, XI – A/Vych. Pau. 1, korespondence Pavel Vychodil Josipu Juraji Strossmayerovi, 1893.

³³⁰ HAZU, fond (59–XI) STROSSMAYER, Josip Juraj, XI – A/Bor.C. 1, korespondence Klement Borový Josipu Juraji Strossmayerovi, 1879.

³³¹ HAZU, fond (59–XI) STROSSMAYER, Josip Juraj, XI – A/Proch. Ma. 1–7, korespondence Matěj Procházka Josipu Juraji Strossmayerovi, 1880–1885.

poloviny padesátých let. Většina z nich byla šokována špatným stavem poutního místa, čehož si byl vědom také místní farář Karel Molitor.³³² V zoufalé situaci vydal roku 1860 v *Hlasu* prohlášení, ve kterém žádal veřejnost o pomoc za účelem přípravy Velehradu na tisícileté výročí příchodu Cyrila a Metoděje.³³³

Prohlášení vyvolalo vstřícnou reakci a na velehradskou faru se začaly sjíždět mnohé dary a příspěvky. Jejich enormní množství vyvolalo potřebu lepší organizace. Za tímto účelem vznikl v Uherském Hradišti výbor, jenž se zakrátko přesunul do Brna, kde se přejmenoval na Ústřední výbor Brněnský, ze kterého vzešel spolek Matice Velehradské. V souvislosti s cyrilometodějským výročím následně vznikly ještě další dva spolky, a sice Jednota paní a panen v Brně, jež si vzala na starost výzdobu Velehradu.³³⁴ Kněží zase utvořili Korunu Soluňskou, v rámci které se zavázali zdarma sloužit mše za známé i neznámé dárce. Tak dala iniciativa jednoho kněze vzniknout třem spolkům, které si předsevzaly obnovit zašlou slávu Velehradu.³³⁵

Mezi zmíněnými považujeme Matici Velehradskou za nejvýraznější. Vznikla roku 1862 a přesto, že důvodem byly oslavy plánované na rok 1863, spolek měl fungovat i nadále. U jeho zrodu sehrál jednu ze zásadních rolí Ignát Wurm, jenž svými diplomatickými schopnostmi dokázal do organizace přitáhnout přední představitele církve i šlechty na Moravě.

Vznik Matice Velehradské má určité politické pozadí. Nezávisle na velehradských sbírkách probíhala jednání mezi představiteli moravské národní politiky v souvislosti s vydáním říjnového diplomu roku 1860. Během nich se Ignát Wurm seznámil s rytířem Petrem Chlumeckým, se kterým vedli přípravné debaty ohledně zavedení českého vyučovacího jazyka do škol. Během těchto rozhovorů padla řeč mimo jiné na blížící se jubileum. Wurm Chlumeckého dokázal zaujmout natolik, že jej seznámil s hrabětem Egbertem Belcredim a knížetem Hugem Karlem Eduardem Salm-Reifferscheidtem. Oba šlechtice se Wurmovi také podařilo získat na svou stranu, a sice prezentováním cyrilometodějské úcty jako opory pro historicko-konzervativní program.

V rámci přípravy oslav považoval Wurm za nezbytné zainteresovat i moravské metropolity. Přičiněním jeho a hraběte Belcrediho se podařilo získat přízeň olomouckého arcibiskupa lantkraběte Bedřicha Fürstenberga, který nad jejich počínáním přebral patronát.³³⁶

³³² F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 122–127.

³³³ Karel MOLITOR, *Z Velehradu. Moavané!*, Hlas. Časopis církevní 12, č. 5, 2. 3. 1860, s. 33.

³³⁴ *Vyzvání*, Moravská orlice 1, č. 36, 22. 4. 1863, s. 1.

³³⁵ J. VYCHODIL, *Vzpomínky na Cyrillo-Methodějský rok*, s. 20–23.

³³⁶ Arcibiskup se o jubilejní oslavy zajímal už dříve. Například zakoupil již roku 1856 kapli sv. Cyrila ve Velehradě kvůli jejímu obnovení za účelem tisíciletých oslav příchodu Cyrila a Metoděje; Vincenc BRANDL, *Kniha pro každého Moravana*, Brno 1863, s. 241.

Brněnského biskupa Antonína Arnošta Schaffgotsche se také podařilo podniku příznivě naklonit.³³⁷

Přípravná jednání probíhala především mezi knížetem Salm-Reifferscheidtem, hrabětem Belcredim a Ignátem Wurmem. Rytíř Chlumecký se již neúčastnil.³³⁸ Na těchto poradách bylo usneseno, že je nutné založit spolek sloužící ke zvelebování Velehradu.³³⁹ Do této chvíle spadá přesun uherskohradištského výboru do Brna, kde se v důsledku aktivity zmíněných mužů přetvořil na ústřední výbor v Brně a následně na Matici Velehradskou sv. Cyrila a Metoděje.³⁴⁰

Matrice byla založena 2. června 1862 po rok a půl trvajících jednáních. Ustavující schůze se konala v týž den v prostorách brněnského muzea za předsednictví Ignáta Wurma.³⁴¹ Schůzi zahájil prolovem věnovaným popisu geneze a účelu spolku a poděkováním oběma moravským metropolitům za projevenou přízeň a přijetí patronátu nad Maticí a její činností. Po jeho projevu následovala volba spolkového výboru. Starostou se stal kníže Salm-Reifferscheidt, náměstký brněnský prelát František Cyril Napp a hrabě Belcredi. Pokladníkem byl zvolen rytíř Jan Lachnit a jednateli Vincenc Brandl a Ignát Wurm.

Spolek stavěl na rovnosti a na tom, že členy spolku byli zástupci všech společenských vrstev, „mužové všech stavů bez rozdílu“.³⁴² Dalšími členy výboru se tak stávali vždy jeden duchovní z každé diecéze, zástupci měst atp. Členem Matice se pak stával každý dobrovolný přispěvatel.³⁴³

Své působení plánoval spolek rozvíjet pomocí poboček zřízených dle vikariátů v obou moravských diecézích, do jejichž čela se stavěl vždy místní děkan.³⁴⁴ Organizace a fungování těchto poboček nebylo řízeno centrálně, nýbrž spočívalo na bedrech jednotlivých děkanů.³⁴⁵ Matice byla koncipována jako velehradská pokladnice. Účelem bylo nasbírat co nejvíce financí a jejich užití na rekonstrukci a zvelebení Velehradu, stejně jako posílení místní duchovní správy. Vše pro pohodlí poutníků.³⁴⁶ Vzhledem k velmi špatnému stavu poutního místa se

³³⁷ *Z Brna*, Hlas. Časopis církevní 14, č. 23, 15. 8. 1862, s. 182.

³³⁸ Jednak se přiklonil k liberálnímu politickému táboru a ostatním účastníkům se odcizil, jednak roku 1863 zemřel; J. MALÍŘ a kol., *Biografický slovník poslanců*, s. 293.

³³⁹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 54–56.

³⁴⁰ J. VYCHODIL, *Vzpomínky na Cyrillo-Methodějský rok*, s. 20–23.

³⁴¹ Ustavující provolání v kompletním znění např. viz: Ustavující provolání v kompletním znění např. viz: *Moravané!*, Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-methodějský 1863 12, 1863, s. 2–3; Provolání sepsal Ignát Wurm spolu s Vincencem Praskem; F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 216.

³⁴² *Z Brna*, Národní listy 2, č. 136, 11. 6. 1862, s. 2.

³⁴³ *Moravané!*, Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-methodějský 1863 12, 1863, s. 2.

³⁴⁴ *Z Brna*, Národní listy 2, č. 136, 11. 6. 1862, s. 2.

³⁴⁵ *Moravané!*, Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-methodějský 1863 12, 1863, s. 2.

³⁴⁶ Tamtéž.

předpokládalo, že činnost spolku nebude omezena očekávaným výročím, tedy rokem 1863, nýbrž že práce potrvá několik let, dokud Matice nesplní svůj úkol. Do doby, než se Velehrad stane důstojným a reprezentativním.³⁴⁷

Po založení se Matice Velehradská ihned pustila do plnění svého úkolu. Byly vypsány sbírky, filiálky zahájily činnost a posílila agitace v tisku. Oba nejvyšší církevní představitelé na Moravě se oficiálně postavili do čela jubilejních oslav. Vydali pastýřské listy připomínající význam Cyrila a Metoděje vyzývající k důstojné oslavě tisíciletého výročí. Zároveň společnými silami vyjednali s papežem Piem IX. udílení odpustků po celý rok v metropolitním chrámu v Olomouci, ve stoličném chrámu v Brně a pro chrám velehradský. Rok 1863 se tak doslova proměnil v cyrilometodějské exercicie.³⁴⁸ Milostivé léto začalo hodinovým vyzváněním večer 31. prosince 1862.³⁴⁹

Wurm coby redaktor kalendáře Moravan své odběratele na tisícileté výročí pozvolna připravoval již delší dobu. Zatímco v ročníku 1860 cyrilometodějské téma až na jedinou báseň nereflektujeme,³⁵⁰ následující rok se situace mění. Publikováno bylo množství textů věnujících se cyrilometodějské a svatoklimentské úctě, v čele s článkem pojednávajícím o velehradských poutích spolu s žádostí o pomoc při opravách Velehradu z pera čtenáři již známého velehradského faráře Karla Molitora.³⁵¹ Roku 1862 už Wurm zařadil do kalendáře texty přímo nabádající k účasti na jubilejní pouti, stejně jako k podílení se na jejích přípravách.³⁵²

Agitace gradovala v kalendáři pro rok 1863. Wurm jej odkázal soluňským bratřím již změnou názvu, kdy z tradičního *Moravan. Kalendář na rok obyčejný/přestupný* vzniklo *Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-Methodějský*.³⁵³ Jako první text pak umístil provolání Matice Velehradské z 2. června 1862, následovala ilustrace příchodu věrozvěstů na Velehrad a báseň začínající výmluvným veršem: „Vzhůru Slovane! jdi k Velehradu / Spěchej zdobit jeho svatyně / Minulost kde pohřbena dlí v chladu. / Vzhůru Slovane! jdi k Velehradu.“³⁵⁴ Následující články reflektovaly cyrilometodějské výročí, ohlížely se zpět za Velkou Moravou,

³⁴⁷ *Z Brna*, Hlas. Časopis církevní 14, č. 23, 15. 8. 1862, s. 182.

³⁴⁸ J. VYCHODIL, *Vzpomínky na Cyrillo-Methodějský rok*, s. 25–26; F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 155.

³⁴⁹ Bedřich CHMELÍČEK, *Tisíciletá slavnost Cyrillometodějská*, Olomouc 1863, s. 7.

³⁵⁰ *Moravan. Kalendář na rok přestupný 1860* 9, 1860.

³⁵¹ Karel MOLITOR, *Poutě velehradské L. P. 1859*, *Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1861* 10, 1861, s. 199–204; Týž, *Z Velehradu. Moravané!*, *Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1861* 10, 1861, s. 43–44.

³⁵² Josef VYKYDAL, *Máme putovati? A kam? Ponaučná úvaha a náležité povzbuzení v pravý čas*, *Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1862* 11, 1862, s. 33–39; Ignát JANOUŠEK, *Svatý Klement římský*, *Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1862* 11, 1862, s. 39–41; Jan SOUKOP, *Cyrillo-Methodějská vizitace čili návštěva po 1000 letech; Napomenutí ss Cyrilla a Methodia před tisíciletou památkou; Dva poutníci (ke slavnosti 9. března)*, *Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1862* 11, 1862, s. 41–49.

³⁵³ *Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-methodějský 1863* 12, 1863.

³⁵⁴ Tamtéž, s. 5.

zamýšlely se nad křesťanskou minulostí země. V klasické rubrice básní pak převládaly písně oslavující tisícileté výročí, velehradskou pouť nebo soluňské bratry.

Publikované texty neměly pouze náboženský charakter. Disponovaly také vlasteneckým přesahem v duchu Sušilovy školy, tedy korespondujícím s katolickou vírou. Vlastenectví tak opět splývalo v jedno s katolictvím. Velehrad byl prezentován nejen jako kolébka víry, ale také jako kolébka národa. Zajímavými jsou momenty, které bájné sídlo Velké Moravy neodkazují pouze Moravanům, nýbrž všem Slovanům: „Velehrad, jakožto nejvěrnější výpravčí tisícileté minulosti a dějin národa našeho, přináleží všem zemím slovanským.“³⁵⁵ Či odkazují na djakovského biskupa Josipa Juraje Strossmayera a jeho unijní představu o spojení všech jižních Slovanů v katolické víře pod ochranou Říma.³⁵⁶

V rámci příprav na pouť došlo krom jiného také k přesunu svátku z 9. března na 5. července. Důvodem k tomuto kroku se stalo především nestálé březnové počasí zahrnující deště, bahno, případně i sněh. Na tento nedostatek bylo upozorňováno již dříve, ale teprve s blížícím se výročím se rozhodl arcibiskup Fürstenberg o změně. Kvůli většímu pohodlí poutníků, a tím pádem také k rozšíření jejich řad a cyrilometodějské úcty, požádal papeže o přesun svátku na příznivější období. Ten 12. února 1863 svolil.³⁵⁷ Existují sice zmínky o tom, že určitou snahu v tomto směru vyvinul skrze biskupa Strossmayera také Ignát Wurm,³⁵⁸ tento fakt se ale jeví jako nepravděpodobný. Chorvatský metropolita v této době vyvíjel iniciativu především za to, aby se svátek soluňských bratří slavil ve stejné době jako na Moravě.³⁵⁹

Z rozhodnutí představenstva olomoucké arcidiecéze se hlavní oslavy měly odehrávat mezi 5. a 12. červencem.³⁶⁰ Osm dní naplněných bohoslužbami, jež sloužili kněží z Moravy, Čech, Slezska, Slovenska a Polska a jichž se účastnili hosté ze Srbska, Maloruska, Bulharska, Bosny a z Chorvatska, zahájil pražský arcibiskup Bedřich Jan Josef Celestin Schwarzenberg. Program vyvrcholil 12. července. Bohoslužby se konaly jak ve velehradské bazilice, tak na nádvoří. Během dne proběhlo mimo jiné desatero kázání, každé z úst jiného duchovního, z nichž jedno pronesl Ignát Wurm.³⁶¹

³⁵⁵ *Malice Velehradská ss. Cyr. A Meth. A koruna Solunská*, Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-methodějský 1863 12, 1863, s. 31.

³⁵⁶ *Obětavost biskupská*, Moravan. Kalendář na rok Cyrillo-methodějský 1863 12, 1863, 172–175.

³⁵⁷ F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 159.

³⁵⁸ J. STEINMAN, *† P. Ignát Wurm*, s. 169.

³⁵⁹ F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 159.

³⁶⁰ Poutníci zde však putovali po celý rok, mnoho z nich dorazilo k původnímu datu, tedy 6. března; F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 168.

³⁶¹ Detailní popis slavností viz J. VYCHODIL, *Vzpomínky na Cyrillo-Methodějský rok*, s. 46–64; F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 174–178.

Oslavy přijali návštěvníci s rozpaky, nakonec ale převládl kladný dojem. Rozčarování budil zejména špatný stav baziliky,³⁶² na jejíž rekonstrukci a zkrášlování se mnoho z nich finančně či dary podílelo. „Uvědomějí návštěvovatelé Velehradu vracejí se s tak chladnou myslí, jak s roztouženým srdcem přišli. Velehradská svatyně, na jejíž opravu léta celý národ s ochotností přispíval, stojí až na některé maličkosti tak nedokonale opravena, že ani prach s vzácných maleb na omítce, ani s umělých řezeb setřen nebyl.“³⁶³ Naopak vyzdvihovali atmosféru, řečníky a kázající, množství návštěvníků, různost lidových krojů či hudební produkci.³⁶⁴

Pořadatelé poutí koncipovali primárně jako náboženskou slavnost.³⁶⁵ Přesto ji spousta poutníků, ale také množství aktivně se účastnících kněží vnímalo jako národní manifestaci,³⁶⁶ popřípadě jako reprezentaci nedílné sounáležitosti katolické víry a náboženství. „Přišla na jevo pravda, že církev nesmí státi naproti národnosti, nýbrž že obě úzce spojeny býti musí.“³⁶⁷ ... „Všichni jsme slzeli, když nám bylo rozejít se, však dali jsme si slib slavný, že budeme držeti se trojice: víry, národnosti a jedné slovesnosti.“³⁶⁸ Vyzdvihována byla účast známých vlastenců, mimo jiné Wurmova. „Z československých mužů viděli jsme dnes našeho miláčka dra Pražáka, dra Šroma, Vurma, Vinařického, Pravdu a jiné značnější vlastence.“³⁶⁹ O národnostním rozměru poutě vypovídají také snahy německého tisku, jenž se snažil dezinformovat společnost. Za účelem snížení návštěvnosti zveřejňoval informace o rozpadu velehradské baziliky či o svíčkách z Ruska nabitých střelným prachem. Přesto je potřeba podotknout, že se slavnosti omezeně účastnili také Němci, ať už jako poutníci, obchodníci či sboristé.³⁷⁰ Matice Velehradská přes svůj úspěšný start v roce 1862 a velký podíl na úspěchu náboženských slavností v roce 1863 po jubilejních oslavách vinou příliš volné organizace téměř zanikla.³⁷¹

³⁶² Pravdou zůstává, že pořadatelé nedokázali v omezené době zajistit potřebné množství financí; *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 106, 17. 7. 1863, s. 2.

³⁶³ *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 101, 11. 7. 1863, s. 1; Tato zpráva je ale do velké míry rozporována jiným autorem; *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 106, 17. 7. 1863, s. 2.

³⁶⁴ Tamtéž, s. 1–2; *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 102, 12. 7. 1863, s. 2.

³⁶⁵ Srovnej Jitka JONOVÁ, *Velehradské pouti ve druhé polovině 19. století – Náboženská nebo politická manifestace?*, Východočeský sborník historický 2013, sv. 23, s. 307–311, 322.

³⁶⁶ *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 97, 7. 7. 1863, s. 2; *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 102, 12. 7. 1863, s. 2.

³⁶⁷ *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 101, 11. 7. 1863, s. 1.

³⁶⁸ *Z Velehradu*, Moravská orlice 1, č. 102, 12. 7. 1863, s. 2.

³⁶⁹ Tamtéž.

³⁷⁰ Tamtéž.

³⁷¹ F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 215–217.

Součástí náboženských oslav se měly stát také oslavy vlastenecké,³⁷² původně plánované na konec srpna tak, aby nenarušovaly náboženskou část odbývajících se primárně v červenci. Proběhnout měly ve formě pěvecké slavnosti, jak uvádí pozvání Výboru ředitelstva slavnosti Velehradské z 30. dubna 1863. Účastnit se měly zejména mužské pěvecké spolky interpretující písně složené v národním slovanském duchu. Hudební složku svěřil výbor do rukou Pavla Křížkovského.³⁷³

Plánování a pokusy realizovat slavnosti legální cestou na Velehradě však selhaly. Organizátoři sice podali všechny nutné žádosti jak k místodržitelství, tak k policii, ale ani jeden orgán nepovolil plánovanou akci na poutním místě dříve než 25. září. Oficiální stanoviska uváděla, že případná slavnost by mohla překážet stále přicházejícím poutníkům a narušovat odehrávající se církevní pobožnosti. Neoficiálním důvodem pak byla obava z možných národních a politických manifestací.³⁷⁴ Výbor tak vyzval případné účastníky k tiché oslavě, kdy se měli dostavit na Velehrad a oslavit památku Cyrila a Metoděje pouze svou přítomností,³⁷⁵ a odstoupil.³⁷⁶

Brněnští vlastenci se však nevzdali a pořádání se ujala Brněnská Beseda.³⁷⁷ Národní pěvecká slavnost tak nakonec proběhla 25. – 26. září v Brně.³⁷⁸ Odehrála se pokojně, důstojně a setkala se s dobrým ohlasem veřejnosti, dokonce i té německé.³⁷⁹

1.5. V Olomouci

Na jaře roku 1866 Ignát Wurm naposledy změnil své působiště. Přestěhoval se do Olomouce, kde byl dne 10. března 1866 jmenován vikářem Metropolitní kapituly.³⁸⁰ V hanácké metropoli se mu dostalo vlídného přijetí a místo si ihned oblíbil. Svému příteli Beneši Metodu

³⁷² Podrobněji k průběhu slavnosti F. CINEK, *Velehrad víry*, s. 185–198; J. VYCHODIL, *Vzpomínky na Cyrillo-Methodějský rok*, s. 71–84.

³⁷³ *Pozvání k slavnosti tisícileté památky příchodu ss. Apod. Cyrilla a Metoděje na Moravu, která se odbýváti má na Velehradě ku konci měsíce srpna r. t.*, Moravská orlice 1, č. 44, 1. 5. 1863, s. 1.

³⁷⁴ *Z Brna*, Moravská orlice 1, č. 96, 5. 7. 1863, s. 2.

³⁷⁵ *O národní slavnosti Velehradské*, Národní listy 3, č. 155, 5. 7. 1863, s. 2.

³⁷⁶ *K slavnosti tisícileté*, Moravská orlice 1, č. 97, 7. 7. 1863, s. 2.

³⁷⁷ *Všem zpěváckým spolkům českoslovanským srdečný pěvecký pozdrav!*, Moravská orlice 1, č. 96, 5. 7. 1863, s. 1.

³⁷⁸ *Národní Pěvecká Slavnost v Brně*, Moravská orlice 1, č. 112, 24. 7. 1863, s. 1; Program slavnosti viz *Pořádek národní pěvecké slavnosti k oslavení tisícileté památky Cyrillo-metodějské*, Moravská orlice 1, č. 133, 19. 8. 1863, s. 1.

³⁷⁹ *Po slavnosti*, Moravská orlice 1, č. 143, 30. 8. 1863, s. 1.

³⁸⁰ ZA v Opavě – pobočka Olomouc, fond Metropolitní kapitula Olomouc 1131–1950, Díl III, s. 1. (Knihy, spisy 1263–1850), inv. č. 5947, sign. 42/69, dopis z Metropolitní kapituly v Olomouci, 14. 3. 1866.

Kuldovi napsal: „Mají mne v Olomouci rádi; vždyť si mne vybrali a – povolali, aniž bych se byl ucházel mnoho.“³⁸¹

Z pozice vikáře se snažil o změnu v převážně německém charakteru správy diecéze, o zavedení určité jazykové rovnoprávnosti. Zasadil se tak například o každotýdenní kázání v českém jazyce v Metropolitním chrámě.³⁸² Do povinností vikáře spadala také duchovní správa olomoucké nemocnice. Zde zavedl střídavé bohoslužby dle národnosti a prosazoval matriční záznamy v jazyce podle národnosti matky.³⁸³

I v Olomouci pokračoval v šíření vlastenectví. Stejně jako ve svých prvních kněžských působištích v Mutěnicích a Dědicích obohacoval svá kázání o historické výklady a národní agitaci.³⁸⁴ Angažoval se v nesčetném počtu spolků na Moravě i ve Slezsku, od olomoucké Matice školské, kde patřil mezi její zakládající členy,³⁸⁵ po Matici opavskou, na jejímž založení se rovněž podílel.³⁸⁶ Nejvýrazněji však působil ve Vlastivědném spolku v Olomouci. Zde naplno rozvinul svůj vlastenecký zájem o vlastní národ, jeho kulturu, vzdělávání a plně se realizoval.

1.5.1 Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci

Pro vznik muzejního spolku skýtala Olomouc druhé poloviny 19. století ideální prostředí. Na přelomu 70. a 80. let se zde přesunulo množství vlastenecky zapálených jedinců, jejichž koncentrace na daném místě dala vzniknout Vlasteneckému spolku muzejnímu v Olomouci.

Jako stěžejní se jeví existence Slovanského gymnázia, na kterém řada z nich působila. Radíme mezi ně například skupinu tzv. brusičů věnujících se lingvistice, jako byli Jan Evangelista Kosina, Vincenc Prasek, Vojtěch Václav Kostmích či Theodor Vodička.³⁸⁷ Na Slovanském gymnáziu působil také Jan Havelka, jenž je pokládán za jednoho z protagonistů a zakladatelů olomouckého muzea.³⁸⁸

³⁸¹ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 23. 4. 1866.

³⁸² České bohoslužby zahájil oficiálně 5. 5. 1867 u sv. Mořice; Rostislav BARTOCHA – Jan CEKL – Adolf KUBIS – Václav NEŠPOR, *Símě hořčičné. Památník slovanského gymnasia v Olomouci 1867–1947*, Olomouc 1947, s. 12.

³⁸³ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 90.

³⁸⁴ Alois HLAVINKA, *P. Ignát Wurm – a já*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 218.

³⁸⁵ Založena 23. 10. 1872; *olomoucká matice školská*, Moravská orlice 10, č. 206, 24. 10. 1872, s. 2.

³⁸⁶ Andrea POKLUDOVÁ, *Matice opavská v kontextu formování občanské společnosti Rakouského Slezska 1848–1914*, In Ondřej HANIČÁK – Ondřej KOLÁŘ (ed.), *140 let Matice opavské*, Opava 2017, s. 19.

³⁸⁷ Adolf Emil VAŠEK, *Počátky Vlasteneckého musea v Olomouci*, ČVSMO 27, č. 105, 1910, s. 17.

³⁸⁸ Tradičně jsou za zakladatele spolku považováni Jan Havelka, Vincenc Prasek, Jindřich Wankel a Ignát Wurm. K jejich odkazu se hlásí i současné Vlastivědné muzeum v Olomouci, které na původní vlastenecký spolek muzejní v Olomouci svou činností navazuje.

Jeho role při vzniku spolku nespočívala pouze v odborné či organizační rovině. Jako neméně podstatné se ukazují také Havelkovy rodinné vazby. Na počátku osmdesátých let se za ním přistěhoval další ze zakladatelů spolku, jeho tchán, věhlasný antropolog a archeolog, lékárník Jindřich Wankel.³⁸⁹

Do budoucí spolkové činnosti se navíc zapojila i Wanklova manželka Eliška a jejich dcery včetně manželů, tedy Vlasta Havelková, Karla Bufková³⁹⁰ a neprovdaná Madlenka Wanklová.³⁹¹

S Jindřichem Wanklem udržoval velmi blízké přátelské vztahy Ignát Wurm,³⁹² toho času již známý nejen ve vlasteneckých kruzích ale pro svou úspěšnou politickou kariéru také u široké veřejnosti. Wurm nejen díky své politické aktivitě disponoval poměrně širokou škálou známostí ve vyšších společenských kruzích. Adolf Emil Vašek jej pasoval do role muže, „jenž jako říšský poslanec při své popularitě v zemi i svou váhou u vysokých kruhů mohl velice platně při projektovaném zařazení kulturního ústavu v Olomouci přispívati, muže, jenž už r. 1852 jako kněz 27-letý pozoruhodným způsobem v řeči své prohloubil pojem národnosti u nás a na Moravě, pracovník velké iniciativy a organizační talent“.³⁹³ Díky těmto kvalitám, tedy vlasteneckému nadšení, organizačním schopnostem a mnohým kontaktům se tak zdá Wurmovo zapojení naprosto přirozené.

V sedmdesátých letech se do Olomouce přesunul také lékárník Josef Kramář.³⁹⁴ Spolu se svým zetěm Františkem Procházkou zde založil Národní tiskárnu Kramář a Procházka, jež se soustředila na vydávání vlastenecké literatury.³⁹⁵ Vycházely zde rovněž moravské konzervativní noviny *Našinec* a *Pozor*, stejně jako beletristický časopis *Koleda*, jenž kolem sebe kumuloval zejména moravské spisovatele. Uvedené osobnosti či periodika jsou jen malým vzorkem poměrně rozsáhlé sítě vlastenců a jejich působení v Olomouci v 70. a 80. letech 19. století, nicméně nám dává určitou představu o zdejším vlasteneckém podhoubí.

První impulsy vedoucí ke vzniku spolku pozorujeme již v 70. letech. Tehdy se tématem vlasteneckého muzea zabývali při společných debatách dva gymnazijní učitelé, Vincenc Prasek

³⁸⁹ *Denní zprávy*, Našinec 15, č. 71, 22. 6. 1883.

³⁹⁰ Ovdovělá Absolonová, matka Karla Absolona, objevitele Moravského krasu.

³⁹¹ Milan TICHÁK, *Čtení o Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1883–2003*, Olomouc 2003, s. 10.

³⁹² Viz obsáhlá korespondence mezi I. Wurmem a příslušníky Wanklovy rodiny; Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 1, II. Korespondence přijatá, Bakešová Lucie, korespondence z let 1884–1907; Bufka, Eduard, korespondence z let 1883 – nedatováno, Bufková Karla, korespondence z let 1903–1911; Havelka Jan, korespondence z let 1880–1886; Havelková Vlasta, korespondence z let 1890–1911; kart. III, II Korespondence přijatá, Wankl Jindřich, korespondence nedatovaná; Wanklová Eliška, korespondence z let 1886–1901, Wanklová Magdalena, korespondence z roku 1884.

³⁹³ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 18.

³⁹⁴ † *Josef Kramář*, ČVSMO 12, č. 46, 1895, s. 49.

³⁹⁵ *Denní zprávy*, Národní listy. Odpolední vydání 35, č. 54, 23. 2. 1895, s. 3.

a Jan Havelka. Především chtěli založit spolek, který by mimo jiné dokázal vydávat rozsáhlejší vědecké práce, obsahující například edice pramenů, což pro běžná komerční nakladatelství nebylo lukrativní.³⁹⁶

Iniciativu v dějinách však zpravidla přebírají jednotlivci a ani založení Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci nebylo výjimkou. Byl to Vincenc Prasek, který vyslal přímý impuls vedoucí k jeho zrodu.³⁹⁷ Olomoucká vlastenecká společnost byla na přelomu 70. a 80. let rozštěpena mezi vzájemně nespolupracující tábory, a sice čtenářský spolek a českou besedu, jež částečně spojoval pěvecký spolek Žerotín. Rozdělená vlastenecká společnost byla trnem v oku některým členům výboru Matice školské v Olomouci, jelikož daná situace neprospívala jejich činnosti. Vincenc Prasek doslova uvedl, že „německých středních škol na Moravě rostlo jako hub po dešti. Naproti tomu všecka národní činnost na Moravě vrcholila v politizování při džbánu, v horování na táborech a v besedách“.³⁹⁸ Olomoucká Matice tedy nastavila strategii střídavých návštěv obou táborů, během kterých se její členové formou diskuze snažili poukazovat na potřebu vyšší integrace a aktivity české společnosti.

V rámci jedné z těchto návštěv nastínil Vincenc Prasek myšlenku lokálního muzea.³⁹⁹ Stěžejní roli v tento okamžik sehrála přítomná Josefína Černochová, která budoucímu spolku nabídla první sbírkové předměty a na základě dalšího rozhovoru se s Praskem dohodla na sepsání veřejného prohlášení proklamujícího nutnost vzniku dané instituce.⁴⁰⁰

Prohlášení vyšlo pod názvem *České museum v Olomouci*.⁴⁰¹ Prasek jej sepsal doslova přes noc a druhý den zanesl Černochové, která zařídila jeho publikování v *Našinci*.⁴⁰² Nastínil v něm koncept muzea jako instituce sloužící jak laické, tak odborné veřejnosti, a to v široké škále odvětví. Estetické cítění měly zvýšit umělecko-průmyslové sbírky.⁴⁰³ Stěžejní roli ztělesňovala muzejní knihovna, shromažďující jak odbornou literaturu, tak současná periodika. Jejím účelem nebylo pouze sloužit odborným pracovníkům, nýbrž také vzdělávat laickou veřejnost.⁴⁰⁴ Historické sbírky chtěl pak Prasek zaměřit primárně na předměty a archiválie lokálního významu. Například na zakládací nebo obdarovací listiny, jež doposud shromažďovala velká muzea, pro která ale neměly zásadnější význam, a proto místo aby dané

³⁹⁶ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 17.

³⁹⁷ Srovnej Jiří ŠÍL, *Vincenc Prasek (1843–1912)*, Opava 2010, s. 98; Milan TICHÁK, *Čtení o Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1883–2003*, K. 120, Olomouc 2003, s. 8.

³⁹⁸ V. PRASEK, *Dvacet let*, s. 1.

³⁹⁹ Nutno podotknout, že návštěvu jako takovou neabsolvoval z vlastní iniciativy. Byl zde vyslán Maticí olomouckou spolu s dalším kolegou, jehož totožnost se nepodařilo dohledat; A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 18.

⁴⁰⁰ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 18.

⁴⁰¹ V. PRASEK, *České museum*, s. 1.

⁴⁰² A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 18.

⁴⁰³ Doslova hovoří o nevkusu zakořeněném v Olomouckém kraji; V. PRASEK, *České museum*, s. 1.

⁴⁰⁴ „Není lhostejno, co lid čte; není také lhostejno, zda-li vůbec čte!“ V. PRASEK, *České museum*, s. 1.

dokumenty vystavovala, ponechávala je v depozitářích. Vzhledem k zaměření na široké vrstvy obyvatelstva chtěl klást důraz také na rolníky, které chtěl obohatit sbírkami z oblasti hospodářství, zejména náradím a náčiním určeným k zemědělství či včelařství. Nezapomněl zmínit také potřebu sbírek přírodovědných.⁴⁰⁵

Inspirací pro olomoucké muzeum mu bylo Vlastenecké muzeum v Čechách, které považoval za nejzásadnější českou národní organizaci. Za stěžejní proto pokládal, aby muzeum nebylo pouze mrtvou institucí shromažďující sbírky, nýbrž aby disponovalo také vlastním časopisem, který by se soustředil na publikování studií z co největšího možného počtu vědeckých oborů.

Svůj záměr shrnul Prasek o dvacet let později takto: „Založiti v Olomouci museum po vzoru českého musea a zříditi při něm časopis pěstující veškeré obory vědění lidského, jakož má nejdůležitější, nejpřednější a nejstarší orgán český ‚Časopiseckého musea‘ (Sic!), kterýž našemu národu původně býval českou akademií, českou universitou, českou střední školou.“⁴⁰⁶

Praskova iniciativa padla na úrodnou půdu. Na závěr svého prohlášení uvedl, že olomoucká Matice školská bude ochotně přijímat a uchovávat dary pro budoucí muzeum, než se ustanoví muzejní spolek, který by se o sbírky staral.⁴⁰⁷ První sbírkové předměty nakonec ale uchovával ve svém bytě a jejich existenci vykazoval ve zvláštní rubrice v *Našinci*. Matici je předal až ve chvíli, kdy se kvůli změně svého působiště stěhoval do Opavy.⁴⁰⁸

Odchodem z Olomouce v podstatě také končí jeho participace na činnosti muzejního spolku, který de facto ještě nevznikl. Ačkoliv se sporadicky účastnil jeho prvních schůzí, nebyl jeho vliv na další směřování spolku nijak významný.⁴⁰⁹ To však nemění skutečnost, že právě jeho iniciativa měla pro vznik Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci stěžejní význam.

Iniciativu v tuto chvíli přebral Jan Havelka, který se ujal sepsání spolkových stanov. Nevytvářel je sám, nýbrž je konzultoval na poradách s dalšími budoucími členy spolku, mimo jiné s Jindřichem Geislerem, Janem Hynkem, Vincencem Praskem, Jindřichem Wanklem či Ignátem Wurmlem. Dokument byl vyhotoven v červenci roku 1883 a již 6. srpna téhož roku c. k. místodržitelstvím schválen.⁴¹⁰

⁴⁰⁵ V. PRASEK, *České museum*, s. 1.

⁴⁰⁶ V. PRASEK, *Dvacet let*, s. 1.

⁴⁰⁷ V. PRASEK, *České museum*, s. 1.

⁴⁰⁸ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 20.

⁴⁰⁹ J. ŠÍL, *Vincenc Prasek*, s. 99.

⁴¹⁰ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 20.

Po schválení stanov vznikl prozatímní výbor, složený z Eduarda Bufky, Jana Hynka, Jana Havelky, Emanuela Pokorného a Jindřicha Wankla. Úkolem bylo především získat vhodné prostory pro budoucí muzeum a uspořádat ustavující valnou hromadu spolku.

Prostory získal výbor díky olomouckému kanovníkovi a budoucímu předsedovi spolku, hraběti Anatolu d'Orsay, který přislíbil zapůjčit dva salony v prvním patře své kanovnické rezidence.⁴¹¹

V těchto místnostech nacházejících se v kanovnickém domě na Residenz-Gasse č. 12⁴¹² (dnes ulice Křížkovského č. 513/12) pak sídlil spolek dalších deset let.⁴¹³ Na poradní schůzi, která proběhla 19. srpna 1883, výbor sepsal prohlášení a usnesl se na svolání první valné hromady spolku.⁴¹⁴

Prohlášení vzniklé na této poradě bylo zveřejněno v *Našinci* 24. srpna 1883.⁴¹⁵ Od původního Praskova konceptu se ale mírně lišilo. Už v rámci jednání prozatímního výboru totiž začali vůdčí roli přebírat Wankel s Havelkou, jež kromě rodinných vztahů spojovala také společná vášeň pro archeologii.⁴¹⁶ A tak s vyslovením potřeby poznávání vlasti a její historie vyzdvihuje výbor v prohlášení na prvním místě právě archeologii jako vědu, která dovede vlastence ke zdárnému cíli, tedy k poznání vlastních národních dějin.⁴¹⁷ Takového cíle však nebylo možno dosáhnout samostatně, a tak s odvoláním na heslo císaře Františka Josefa I. „Viribus unitis“ vyzvali všechny, „jimž znalost vlasti milé na srdci leží“,⁴¹⁸ ke společné práci jménem Muzejního spolku olomouckého.

Ačkoliv se Praskův koncept mírně přesunul od primárně historického poznávání k poznávání archeologickému, jedna z nejzásadnějších idejí, tedy vzdělávání a osvěta širokých vrstev obyvatel jako podstatný bod působení zakládaného spolku, zůstala. Vstřícnost k širokým masám měla být zachována na několika úrovních. Kromě sběru historických památek či vydávání časopisu tak avizoval spolek pořádání schůzí nejen v Olomouci, nýbrž také tzv. schůzí

⁴¹¹ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 1.

⁴¹² *Pozvání ku výstavě vyšívání národního v Olomouci*, *Našinec* 17, č. 2, 4. 1. 1885, s. 1.

⁴¹³ *Anatole hrabě d'Orsay*, *Našinec* 30, č. 75, 4. 7. 1894, s. 2.

⁴¹⁴ *České krajinské muzeum v Olomouci*, *Našinec* 15, č. 97, 22. 8. 1883, s. 3.

⁴¹⁵ *Provolání ke všem přátelům vlasteneckých památek moravských*, *Našinec* 15, č. 98, 24. 8. 1883, s. 1.

⁴¹⁶ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 22.

⁴¹⁷ „Činnost cíli takovému nedá se však zahájit zdárněji, nežli vyhledáváním a bedlivým studováním všelikých památek, o nichž veřejnost doposud se nedověděla, které posud snad v prachu někde jsou pohozeny nebo v lůnu země ještě spočívají klidně, – vyhledáváním a studováním památek, jako jsou: pravěké kostry, nádoby a nástroje, jichž občas dokopáváme se u nás na místech mnohých, ...“; *Provolání ke všem přátelům vlasteneckých památek moravských*, *Našinec* 15, č. 98, 24. 8. 1883, s. 1; Počáteční soustředění se na archeologii avizuje spolek samotný například také v petici moravskému zemskému sněmu z roku 1885: „Nejhlavnější pak činnost spolku byla soustředěna k hledání a sbírání archeologických památek země moravské“; *Denní zprávy*, *Našinec* 17, č. 144, 6. 12. 1885, s. 3.

⁴¹⁸ *Provolání ke všem přátelům vlasteneckých památek moravských*, *Našinec* 15, č. 98, 24. 8. 1883, s. 1.

kočovných. Ty koncipoval jako přednášky odborníků a diskuze s nimi na venkově, čímž chtěl spolek jednak uspokojit své členy nepocházející z Olomouce, jednak osvětově působit na běžné obyvatele. Vstřícným krokem byly také nízké členské příspěvky, čítající 1 zlatý ročně, nebo výhodné podmínky pro členy, kteří měli dostávat spolkový časopis zdarma a ostatní publikace za sníženou cenu.

Zajímavým se jeví velmi pozitivní postoj k Němcům ze strany spolku. V prohlášení doslova uvedl: „Zakládajíc vědecký spolek český, nikterak nehodláme vylučovati tím upřímné spolupůsobení německých spolukrajanů našich, jimž zajisté na znalosti vlasti společné stejně záleží jako nám. Každé pokynutí z jejich strany, každé přispění ať v soukromí ať na veřejnosti, ať písemně ať slovem živým podané, přijímáno bude s vděčností nelíčenou, jakož také náš spolek vzájemnost toho druhu pěstovati vytkl si stanovami svými.“⁴¹⁹ Přání spolupracovat s německým obyvatelstvem však do určité míry nekoresponduje se všeobecným povědomím o určité česko-německé rivalitě, jež bezpochyby na území zemí Koruny české v druhé polovině 19. století panovala. Stejně tak vzpomínky Vincence Praska nepopírají soupeřivost, jež během zakládání spolku mohla hrát svou roli.⁴²⁰ Otázkou tak zůstává, zda avizovaná spolupráce nebyla v prohlášení zmiňována jen „vzhledem k některým výtkám, které olomouckému spolku musejnímu byly činěny“.⁴²¹

Prohlášení dokázalo zaujmout a ustavující valná hromada, jíž předsedal Jan Hynek, se konala 23. září 1883.⁴²² Přítomných 48 členů⁴²³ zde zvolilo patnáctičlenný výbor, jenž měl spolek řídit a který zasedal tentýž den. Na zasedání výboru byl na návrh Jana Havelky zvolen za předsedu nepřítomný hrabě Anatole d'Orsay. V následující volbě funkcionářů výboru se stal místopředsedou Jan Hynek, pokladníkem Emanuel Pokorný a jednatelem spolku Eduard Bufka. Za knihovníky byli potom zvoleni Jan Korec a Eduard Bufka.⁴²⁴ Redaktorem muzejního časopisu se stal Jan Havelka,⁴²⁵ který se spolu s Jindřichem Wanklem stal také kustodem muzejních sbírek, což jen posílilo počáteční archeologické zaměření muzea.

⁴¹⁹ Tamtéž.

⁴²⁰ „...abychom se na Moravě vyrovnali Němcům, kteří nás na sto honův předstihovali ve všem všudy ...“; V. PRASEK, *Dvacet let*, s. 1.

⁴²¹ *Provolání ke všem přátelům vlasteneckých památek moravských*, Našinec 15, č. 98, 24. 8. 1883, s. 1.

⁴²² Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 1.

⁴²³ K 23. září 1883 Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci registroval 120 řádných členů; Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 1.

⁴²⁴ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 5.

⁴²⁵ Původním záměrem bylo vydávat muzejní časopis čtyřikrát ročně a postupem času jedenkrát měsíčně; Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 2.

K závěrečnému kroku, tedy ke konečnému pojmenování spolku tak, jak jej známe dnes, došlo o dva roky později. Důvodem bylo vystihnout jeho zaměření na celou Moravu, nikoliv jen na Olomouc a její blízké okolí.⁴²⁶ V rámci úprav spolkových stanov, na jejichž přepracování dohlíželi Jan Havelka, Josef Kramář a Julius Ambros,⁴²⁷ byl na mimořádné valné hromadě konané 13. prosince 1885 změněn název Muzejního spolku olomouckého na Vlastenecký spolek muzejní v Olomouci.⁴²⁸

1.5.2. Ignát Wurm a VSMO

Může se zdát, že Wurmova role při samotném aktu založení muzejního spolku nebyla nijak zásadní. Dokonce nebyl přítomen ani na první ustavující schůzi výboru, do kterého byl na valné hromadě zvolen.⁴²⁹ Zprvu se tak jeví jako jeden z mnoha vlastenců, kteří se ke spolku sice připojili, ale nevyvíjeli nijak zásadní aktivitu. Opak je však pravdou. Ačkoliv je jeho osoba během krystalizace muzejního spolku těžko postřehnutelná,⁴³⁰ svou roli zde sehrál.

Vzhledem k přátelství s rodinou Wanklů a Havelků byl projektu na blízku po celou dobu jeho vzniku. S Jindřichem Wanklem se stýkal již od doby, kdy pobýval v Brně. Dojížděl za ním do Blanska, kde se stejně jako mnoho dalších vlastenců té doby účastnil odborných debat týkajících se převážně historie. Wurmovy návštěvy samozřejmě pokračovaly mnohem intenzivněji poté, co se Wankel přestěhoval do Olomouce. Wurm k oběma rodinám opět docházel na návštěvy, přednášky, ale také s nimi jezdíval do okolí Olomouce na místa předpokládaných archeologických nalezišť.⁴³¹

Pravděpodobně během těchto návštěv se dozvěděl o možnosti založit muzeum, v podání svých přátel zaměřeného primárně na archeologii. Tu Wurm vnímal jako důležitou vědu podporující hmotnými důkazy historická bádání. Za vědu, která dokáže prokázat jím podporovanou teorii, a sice že Slované jsou původními obyvateli Evropy.⁴³² Ve skepsi ke

⁴²⁶ A. E. VAŠEK, *Počátky*, s. 28; Některé výklady poukazují na úmyslné umístění slova „vlastenecký“ na první místo tak, aby název evokoval pravý důvod jeho vzniku; M. TICHÁK, *Čtení o Vlastivědné společnosti*, s. 5.

⁴²⁷ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 23.

⁴²⁸ Tamtéž., s. 36.

⁴²⁹ Tamtéž, s. 5; Ustavující schůze výboru se konala ve stejný den jako ustavující valná hromada. Wurmova nepřítomnost zde si však není nezbytně nutné vykládat jako přílišnou pasivitu či nedostatek zájmu. Obě schůze se konaly v neděli a již v úterý, tedy 26. září, bylo zahájeno zasedání moravského zemského sněmu. Je tedy vysoce pravděpodobné, že Ignát Wurm nebyl v době konání ustavujících schůzí v Olomouci, nýbrž se věnoval přípravě na zasedání sněmu v Brně; *Politické zprávy*, Našinec 15, č. 111, 23. 9. 1883, s. 2.

⁴³⁰ Výjimkou je jeho přítomnost během sepisování spolkových stanov. Nedokážeme však určit míru jeho vlivu na ně; A. E. VAČEK, *Počátky*, s. 20.

⁴³¹ Vlasta HAVELKOVÁ, *Vzpomínka na † P. Ig. Wurma*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 211.

⁴³² M. HÝSEK, *Literární Morava*, s. 53.

stěhování národů se shodoval mimo jiné také právě s Janem Havelkou.⁴³³ Muzeum pak pokládal za instituci určenou především pro lidové vrstvy, na které mělo působit nejen osvětově, nýbrž v nich vzbudit také hrdost na své předky a národ a zažehnout v nich tak vlasteneckou jiskru.⁴³⁴ Svě přátele proto motivoval k další práci a projekt založení muzejního spolku vehementně podporoval,⁴³⁵ například snahou získat pracovníky a příznivce vznikající organizace v církevních kruzích.⁴³⁶

V muzejním spolku viděl Wurm potenciál a věnoval mu proto podstatnou část svého života. Od jeho založení se projevoval jako jeden z nejaktivnějších členů. Inicioval jeho první národopisnou výstavu, působil jako redaktor spolkového časopisu, ze své pozice poslance moravského zemského sněmu i říšské rady zajistil spolku nejednu subvenci či roku 1894 pomohl získat muzeu nové místnosti.⁴³⁷ Není proto divu, že jeho vliv ve spolku stoupal. Od jeho vzniku byl pravidelně volen do spolkového výboru. Pro svou oblíbenost a produktivitu byl roku 1894 aklamací zvolen spolkovým místopředsedou jako náhrada za Jana Hynka, který na místě předsedy zastoupil zesnulého hraběte Anatola d'Orsay.⁴³⁸ Nebylo tedy překvapením, když byl po Hynkově smrti roku 1897 na návrh Antona Hříbka, opět za nadšené aklamace, zvolen předsedou spolku,⁴³⁹ kterým zůstal až do své smrti.⁴⁴⁰

1.5.2.1. Dámský odbor a první výstava Muzejního spolku olomouckého

Tak, jako je Vincenc Prasek považován za iniciátora vzniku olomouckého muzejního spolku, Jindřich Wankel a Jan Havelka za jeho průkopníky a původce archeologického zaměření, tak je Ignát Wurm považován za muže, jenž spolek orientoval směrem k etnografii. Může za to především jeho nadšení pro lidové výšivky a kroje, jejichž sbírání, výzkum a prezentaci silně propagoval, a to tak vehementně, až si u některých vysloužil posměšnou přezdívku „hadrač“.⁴⁴¹

⁴³³ A. E. VAČEK, *Počátky*, s. 22.

⁴³⁴ Karla BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Několik sloviček vzpomínky*, ČVSMO 28, s. 112, 1911, s. 246.

⁴³⁵ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 91.

⁴³⁶ V. HAVELKOVÁ, *Vzpomínka*, 212.

⁴³⁷ Prostory se nacházely v Olomouci na Horním náměstí ve Wödlově/Woedlově domě; *Zprávy spolkové*, ČVSMO 11, č. 43, 1894, s. 112–114.

⁴³⁸ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 1 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1894–1902, Protokol výborové schůze konané 25. 10. 1894.

⁴³⁹ „Na to přikročeno k volbě nového předsedy. Dr. Hříbek poukázav na zásluhy dosavadního místopředsedy o národopisné studium a jmenovitě o naše museum doporučil radu I. Wurma za budoucího předsedu, načež celý výbor ho aklamací jako svého třetího předsedu pozdravil.“; Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 1 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1894–1902, Protokol výborové schůze konané 16. 12. 1897.

⁴⁴⁰ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 2 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1902–1913, Protokol výborové schůze konané 4. 10. 1911.

⁴⁴¹ A. DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomuští*, s. 223.

Zda se sbíráním moravských ornamentů v podobě výšivek a krojů chtěl zabývat na základě jejich delšího studia, nevíme. Jako pravděpodobnější se ale jeví, že se začal věnovat této problematice až v souvislosti s první spolkovou výstavou, která byla zaměřená právě na lidové ornamente, vyšívání a kroje a která byla bezpochyby jedním z prvních kroků olomouckého muzea směrem k vlastivědnému zaměření.⁴⁴²

Podnět ke sbírání výšivek daly Xavera Běhálková a Anna Loyková z Tovačova.⁴⁴³ Ty na možnost sbírání výšivek upozornily v létě roku 1884. Shodou okolností ve stejné době probíhala v Tovačově Wurmova volební kampaň,⁴⁴⁴ a tak na jednu ze svých zdejších předvolebních cest pozval také Jindřicha Wankla, Vlastu Havelkovou a Madlenku Wanklovou, se kterými společně navštívili Xaveru Běhálkovou, aby zhlédli její sbírku hanáckého vyšívání. Přítomní se téměř okamžitě shodli na tom, že vyšívání má kulturní, estetickou i historickou hodnotu a dohodli se na jejich sbírání pro olomoucké muzeum.⁴⁴⁵

Již v červnu toho roku bylo vyšívání poprvé prezentováno veřejně, a sice Janem Havelkou na kočovné schůzi Muzejního spolku olomouckého v Tovačově. Výšivky zde byly prezentovány v konceptu, v jakém byly sbírány a vystavovány i v budoucnosti a ve kterém se nesou v podstatě všechny studie a texty, které spolek na toto téma produkoval. Byly uvedeny jako důkaz duševní vyspělosti a inteligence starých Slovanů, kteří dokázali vytvořit díla vysoké estetické a duševní hodnoty, jež jsou schopna konkurovat i současným západním módním trendům.

Na tovačovské schůzi bylo také oznámeno, že v olomouckém muzeu bude pod dozorem Vlasty Havelkové vytvořena sbírka věnovaná lidovému vyšívání ve všech jeho podobách. Zároveň bylo vysloveno přání, aby Xavera Běhálková a Anna Loyková stejně jako Vlasta Havelková nezůstaly ve své snaze osamoceny, nýbrž aby se k nim přidaly další zainteresované dámy.⁴⁴⁶ Rozpoznáváme zde tedy nejen cestu k založení muzejních etnografických sbírek, nýbrž také první náznak vytvoření dámského odboru muzejního spolku.

Založení dámského odboru považujeme za jeden ze zásadních momentů vývoje olomouckého muzejnictví. Vznikl v červenci 1884 za přičinění Anny Žáčkové, Marie Pospíšilové a Vlasty Havelkové.⁴⁴⁷ Důvodem jeho ustanovení byly krom vlasteneckých pohnutek týkajících se estetické a historické hodnoty výšivek také důvody pragmatické, a sice

⁴⁴² „První krok v tomto směru stal se výstavou lidových výšivek moravských v zimě r. 1885.“; Vlasta HAVELKOVÁ – Madlenka WANKLOVÁ, *Moravské ornamente*, sešit 2, Vídeň 1890, s. 1.

⁴⁴³ *První kočovná schůze olomouckého spolku muzejního v Tovačově*, Našinec 16, č. 67, 8. 6. 1884, s. 4.

⁴⁴⁴ *Z Tovačova*, Našinec 16, č. 66, 5. 6. 1884, s. 2.

⁴⁴⁵ Srovnej M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 93; V. HAVELKOVÁ, *Vzpomínka*, 212.

⁴⁴⁶ *První kočovná schůze olomouckého spolku muzejního v Tovačově*, Našinec 16, č. 67, 8. 6. 1884, s. 4.

⁴⁴⁷ *Kronika olom. Spolku muzejního*, ČVSMO 2, č. 3, 1884, s. 133.

mizení lidového kroje z moravské společnosti.⁴⁴⁸ Zakladatelky si vytyčily za úkol sbírat součástky lidových krojů, zejména tedy vyšívání.⁴⁴⁹ Prvními členkami byly Eliška Wanklová, jež se stala jeho starostkou, Vlasta Havelková, která zastávala pozici jednatelky, pořadatelkou byla Anna Žáčková, pokladnicemi Marie Pospíšilová a Porazilová.⁴⁵⁰ V následujících letech dámský odbor svou prací sbírky výšivek nejen systematicky rozšiřoval, nýbrž také vyprodukoval řadu odborných studií, přednášek a výstav na toto téma.

Svou činnost zahájily dámy velkolepě, a sice zorganizováním sbírky lidového vyšívání a uspořádáním první výstavy muzejního spolku. Po jeho založení vydaly prohlášení, ve kterém mimo jiné apelovaly na všechny vlastenecky smýšlející Moravanky, aby přiložily ruku k dílu. Ve svém okolí měly za účelem výstavy sbírat veškeré plátěné výrobky, na kterých se vyšívání vyskytovalo, a ty zasílat do olomouckého muzea, respektive Vlastě Havelkové, která byla pověřena dané předměty evidovat.⁴⁵¹ Provolání se setkalo s obrovským zájmem veřejnosti. Během necelého půl roku se podařilo nashromáždit na 2000 předmětů,⁴⁵² a nic tak nebránilo zorganizování *Výstavy národního vyšívání moravského*.

Výstava připravovaná od prosince roku 1884⁴⁵³ byla slavnostně zahájena 6. ledna 1885 a trvala až do konce měsíce. Probíhala v prostorách rezidence hraběte Anatola d'Orsay,⁴⁵⁴ tedy ve stejných místnostech, které spolku propůjčil od začátku jeho fungování. To mimo jiné umožňovalo návštěvníkům prohlédnout si i muzejní sbírky. Samozřejmostí byla přítomnost minimálně jednoho člena muzejního spolku, jenž zájemce provázel a k vystaveným pracím podával komentář.⁴⁵⁵ K výstavě byl vydán také katalog sestavený Vlastou Havelkovou, jehož úvodní text vykládající o smyslu výstavy napsal její manžel Jan Havelka.⁴⁵⁶

⁴⁴⁸ Mizení kroje a rapidní snížení jeho estetické hodnoty kritizoval již V. Prasek ve svém prohlášení, jež vedlo ke vzniku muzejního spolku. Můžeme tedy sledovat určitou kontinuitu Praskových myšlenek i přes jeho nepřítomnost; V. PRASEK, *České museum*, s. 1.

⁴⁴⁹ „Proto utvořil se v musejním spolku olomouckém zvláštní odbor dámský, který za úkol obral si, sbírat po celé Moravě zbytky národního kroje, jak ženského tak mužského, všecko vyšívání národní, jak bílé tak barevné, tak aby, ne-li z každé obce slovanské, alespoň z každé krajiny sestaveny býti mohly všechny podstatné části oděvu ženského a mužského, jaký druhdy tu nosen býval, nebo nosí se ještě dosud.“; *Vlasteneckým paním a dívkám moravským!*, Našinec 16, č. 115, 28. 9. 1884, s. 1.

⁴⁵⁰ *Veřejné díkovzdání*, Našinec 17, č. 18, 11. 2. 1885, s. 3; Srovnej Milada PÍSKOVÁ, *Vlastenecký spolek muzejní – předchůdce VSMO*, Olomouc 1993, s. 8.

⁴⁵¹ *Vlasteneckým paním a dívkám moravským!*, Našinec 16, č. 115, 28. 9. 1884, s. 1.

⁴⁵² *Pozvání ku výstavě vyšívání národního v Olomouci*, Našinec 17, č. 2, 4. 1. 1885, s. 1.

⁴⁵³ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 24–25.

⁴⁵⁴ *Pozvání ku výstavě vyšívání národního v Olomouci*, Našinec 17, č. 2, 4. 1. 1885, s. 1.

⁴⁵⁵ Tamtéž, s. 2.

⁴⁵⁶ Vlasta HAVELKOVÁ (ed.), *Výstava národního vyšívání moravského*, Olomouc 1885.

Úspěch výstavu neminul a dokonce se uvažovalo o jejím prodloužení,⁴⁵⁷ k čemuž ale nakonec nedošlo,⁴⁵⁸ Kromě nadšené veřejnosti o ni projevila zájem také pražská Umělecká beseda stejně jako Moravské průmyslové muzeum v Brně. Obě instituce požádaly o její zapůjčení, což spolek odmítl především proto, že velké množství předmětů nedržel ve svém vlastnictví.⁴⁵⁹ Pozornost výstavě věnovalo i ministerstvo kultu a vyučování, které vyslalo ředitelku státního průmyslového ústavu ženských prací ve Vídni Emilii Bach, aby výstavu zakončila svou přednáškou, ve které spolkovou činnost ocenila.⁴⁶⁰

Dámský odbor nebyl jediný, kdo se na organizaci výstavy podílel. Obrovský podíl na její realizaci měl Jan Havelka. Krom jiného tlumočil požadavky odboru na schůzích spolkového výboru, obhajoval jeho výdaje a získával od spolku další finance.⁴⁶¹ Jeho zásluhy na úspěchu výstavy byly spolkovým výborem uznány na schůzi 7. února 1885. V zápisu ze schůze je doslova uvedeno: „Panu profesoru Havelkovi vzdává se na to vřelý dík povstáním za jeho neúnavné a obětavé snažení při uspořádání výstavy.“ Stejně tak byl vzdán dík hraběti Anatolu d'Orsay za propůjčení prostor. Dámskému odboru se výbor rozhodl poděkovat veřejně,⁴⁶² a sice v *Našinci*, kde bylo uznání publikováno 11. února 1885 pod názvem *Veřejné díkuvzdání*.⁴⁶³

Následkem výstavy došlo k jasnějšímu nasměrování spolku směrem k etnografii. Na první následující schůzi bylo na návrh Jana Havelky rozhodnuto o nákupu výšivek a rozšíření muzejních sbírek. O vůli posunout se tímto směrem svědčí mimo jiné i to, že ačkoliv Havelka žádal pro dané účely 100 zlatých, byl zplnomocněn nakoupit tolik předmětů, kolik uzná za vhodné, a to bez finančního limitu.⁴⁶⁴

A jakou roli zde sehrál Ignát Wurm? Opět jako u založení Muzejního spolku olomouckého je jeho osobnost těžko postřehnutelná, nicméně je jisté, že byl jedním z hlavních hybatelů událostí. Krom zprostředkování setkání Jindřicha Wankla a jeho dcer s Xaverou Běhálkovou se po celou dobu pohyboval ve středu dění. Jeho prostřednictvím se v rámci sbírek na výstavu podařilo nashromáždit mimořádné množství krojů a uměleckoprůmyslových

⁴⁵⁷ Historický archiv VMO, fond Jan Havelka, kart. 1, korespondence odeslaná, Jan Havelka Ignátu Wurmovi, 25. 1. 1885.

⁴⁵⁸ *Výstava nár. vyšívání moravského*, Našinec 17, č. 12, 28. 1. 1885, s. 3.

⁴⁵⁹ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 27.

⁴⁶⁰ *Přednáška pí. E. Bahové*, Našinec 17, č. 15, 4. 2. 1885, s. 2–3.

⁴⁶¹ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 24–25.

⁴⁶² Tamtéž, s. 27.

⁴⁶³ *Veřejné díkuvzdání*, Našinec 17, č. 18, 11. 2. 1885, s. 3.

⁴⁶⁴ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 27.

památek.⁴⁶⁵ Z korespondence vyplývá, že Jan Havelka, který vystupoval velmi činně během organizace výstavy, své kroky také pilně konzultoval s Ignátem Wurmem.⁴⁶⁶ Když pak v úvodním textu výstavního katalogu děkoval všem zúčastněným, jmenovitě uvedl pouze Wurma. Napsal: „Avšak muz. spolku nebylo by lze bývalo ani první tu výstavu přivést k místu, kdyby mu nebyla upřímnou radou a pomocí přispěla celá řada národovců a vlastenek horlivých, mezi nimiž na prvním místě jest nám jmenovati veled. p. konsist. radu P. I. Wurma v Olomouci.“⁴⁶⁷ Pro přímý Wurmův vliv na podobu a myšlenkový koncept výstavy hovoří také zvolený úvodní citát zmíněného katalogu, a sice: „Národní vyšívání a píseň, národní jsou rodné dvě sestry“,⁴⁶⁸ což koresponduje s Wurmovými myšlenkami stejně jako s myšlenkami Sušilovy družiny.

Z výstavy národního vyšívání, a především z následujících událostí byl Wurm nadšen. Těšilo jej nejen rozhodnutí o dalším sbírání lidových krojů. Velký význam přikládal jejímu nadnárodnímu přesahu, konkrétně reakci Emilie Bach, která o výstavě a o předmětech zde vystavených podala pozitivní zprávu ministerstvu kultu a vyučování. Vyšívání označila za umění vysokého stupně dokonalosti, které by zasluhovalo péči nejen na regionální úrovni, ale také zájem ze strany státu. Uznale se vyslovila také o záslužné činnosti Muzejního spolku olomouckého a vybídla jej k další aktivitě v tomto směru.⁴⁶⁹

Ignát Wurm byl také nadšen následným nařízením ministerstva kultu a vyučování, aby se na českých školách vyučovalo vyšívání. Pokládal to za doklad uznání vyspělosti slovanské kultury na nejvyšší státní úrovni. „Nařízení toto dosvědčuje, že i vláda nalézá ve vyšívání našem národním ušlechtilý vkus a dokonale vyvinuté umění.“⁴⁷⁰ Zároveň však vyslovil určitou skepsi k podobě, v jakém by tato výuka mohla probíhat. Jako člověk celoživotně se zabývajícím vzděláváním mládeže považoval za důležité nikoliv mechanické učení, nýbrž hluboké pochopení látky, myšlenky, významu. Obával se tedy, aby vyučující pouze nenapodobovali ornamenty a vyšívání dle historických vzorů. Za podstatné považoval žákům především vysvětlit význam a smysl národních ornamentů tak, aby v nich byla vzbuzena láska a úcta k předkům, kteří umění vyšívání ovládali.⁴⁷¹

⁴⁶⁵ *Sbírky musejního spolku, ČVSMO 2, č. 3, 1884, s. 134.*

⁴⁶⁶ Historický archiv VMO, fond Jan Havelka, kart. 1, korespondence odeslaná, Jan Havelka Ignátu Wurmovi, 25. 1. 1885.

⁴⁶⁷ Jan HAVELKA, *K čemu směřuje výstava národního vyšívání moravského?*, In V. HAVELKOVÁ (ed.), *Výstava*, s. 3.

⁴⁶⁸ Tamtéž, s. 1.

⁴⁶⁹ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Že v Olomouci v měsíci lednu musejní výstava lidového vyšívání na Moravě slavena byla*, nedatováno.

⁴⁷⁰ Tamtéž, *Z vlastivědného musea*, nedatováno.

⁴⁷¹ Tamtéž.

Sbíráním výšivek a jejich prezentací veřejnosti se dle Wurma podařilo podat důkaz o vyspělosti národa a o jeho rovnocennosti s národy západními. O sbírání výšivek napsal: „Sbírkami těmi proveden důkaz nevyvratitelný, že národ náš dovedl vypěstovati samostatně svým vlastním přičiněním duchaplnou ornamentiku, kteráž přišla jiným národům vděk a téměř celému západu Kulturou a vzdělaností se horujícím za zdroj a za příklad vkusu a krasocitu slouží.“⁴⁷²

Wurmův vliv na dámský odbor je nepopíratelný, a to nejen v jeho počátcích, nýbrž po celou dobu Wurmova života. Svým působením dokázal vytvořit skupinu pracovníků, především tedy pracovnic, které se systematicky věnovaly moravské vlastivědě.⁴⁷³ Jádrem odboru tvořily Wanklovy dcery, které znal od dětství a na jejichž výchovu měl velký vliv.⁴⁷⁴ Z jejich korespondence je pak čitelná vzájemná spolupráce, zejména s Vlastou Havelkovou a s Lucií Bakešovou. Ty s Wurmem často konzultovaly své objevy, znalosti nebo názory týkající se moravských ornamentů.⁴⁷⁵ Z fragmentů dopisů lze také soudit, že jejich etnologické snažení pouze nepodporoval, nýbrž do určité míry také řídil.⁴⁷⁶ Sporadicky nalézáme uznání Wurmova podílu na činnosti dámského odboru také v tisku.⁴⁷⁷

Vydání se více vlastivědným směrem považoval Ignát Wurm pro muzejní spolek za stěžejní. Proto kladl velký důraz na aktivitu dámského odboru, jehož založení a činnost pokládal za více než „zdravou myšlenku“.⁴⁷⁸ Soustředění se na sběr lidových krojů potažmo národního vyšívání bylo dle Wurma podstatné jednak kvůli zachování národní identity, jednak kvůli dokazování duchovní a estetické vyspělosti slovanských národů.

Poukazoval na již několikrát zmíněné mizení lidového kroje z českého prostředí ve druhé polovině 19. století. Nejednalo se však o mizení kroje jako takového, nýbrž o jeho

⁴⁷² Tamtéž, *Že lidové vyšívání sbíratí*, nedatováno.

⁴⁷³ Srovnej Milada PÍSKOVÁ – Václav STRATIL, *Živé tradice 1883–1983*, Olomouc 1983, s. 12, 22; M. PÍSKOVÁ, *Vlastenecký spolek*, s. 8.

⁴⁷⁴ Veronika SOVKOVÁ, *Vliv dámského odboru VSMO a sester Wanklových na kulturní vývoj Olomouce v závěru 19. století*, In Marcela ŠÁŠINKOVÁ, *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Roztokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005*, Roztoky u Prahy 2005, s. 365.

⁴⁷⁵ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 1, korespondence přijatá, Bakešová Lucie 1884–1907; Bufková Karla 1903–1911; Havelková Vlasta 1890–1911; kart. 2, korespondence přijatá, Pospíšilová Marie 1905–1911.

⁴⁷⁶ Např. „...děkujeme za listy a pokyny. Maja napsala do ‚Ženského odboru‘ velice pěkný článek o výstavě a i já jsem do ‚Ženské Revue‘ napsala pojednání.“; Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 1, korespondence přijatá, Bakešová Lucie, nedatováno; „Výstava se zdařila skvěle, nyní dlužno podati lidu návod, kterak z ní těžiti má? – aby naše přičinění nepřišlo nazmar. Musíme se mezi sebou uraditi o programu, ...“; Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 3, korespondence odeslaná, Bakešové Lucii, nedatováno.

⁴⁷⁷ „Gratulujeme spolku musejnímu k dílu tak zdařilému, zvláště, pak též spanilomyslným dámám pí. V. Havelkové a sl. M. Wanklové, které snahou neunavenou podaly kus práce důkladné na naše národní poznání sama sebe, a slovněmu msg. J. Wurmovi, říšskému poslanci, jenž je pravou duší všech těchto podniků na slávu jména českého.“; *Kronika vlasten. spolku musej. V Olomouci*, ČVSMO 8, č. 29, 1891, s. 43.

⁴⁷⁸ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *V příčině sbírání výšivek*, nedatováno.

podobu, ze které se pomalu vytrácelo vyšívání. To tížilo Wurma nejvíce, protože právě vyšívky dle něj vytvářely kroji národní identitu. „Co kroj našich Hanaček, Slovenek, Valašek atd. činilo vlastně národním a bez čehož kroj na Moravě by národním nebýval, bylo: – vyšívání!“⁴⁷⁹ Vyšívání samotné pak Wurm pokládal za jedinečný projev slovanské kultury. „S národností slovanskou vůbec a moravskou zvláště srostlo a bylo její podstatou: – vyšívání!“⁴⁸⁰

Ignát Wurm si nedělal iluze, že by se podařilo obnovit tento zvyk masově. Šlo mu spíše o jeho uchování pro budoucí pokolení. „... ale přes to přece budou sobě potomkové za sto roků a i později přáteli, aby zvěděli a uznali, jak se druhy předkové jejich na břehách Moravy a na ústí Bečvy šatili a jak si ve vyšívání libovali!“⁴⁸¹ Sbírání výšivek v jeho podání nemělo za účel pouze konzervovat lidové umění, nýbrž skrze něj působit na všechny vrstvy nejen etnicky české společnosti, vzbuzovat u ní úctu k vlastním dějinám, vlastenecké cítění či dokazovat vyspělost slovanských kultur.

Ze sbírání výšivek se nakonec stala Wurmová celoživotní vášeň. Jak je znatelné z výše uvedených citací jeho textů, přikládal jim vysokou národní, uměleckou, ale také náboženskou hodnotu. Byly pro něj symbolem slovanského smyslu pro umění a zručnost. Po vzoru Vlasty Havelkové⁴⁸² přisuzoval výšivkám vysokou historickou hodnotu. Ve vyšívaných ornamentech viděl ornamenty, jež se nacházely na pravěkých archeologických památkách, což dle něj dokazovalo odvěkou přítomnost Slovanů na Moravě.⁴⁸³ Náboženský význam pak výšivkám přikládal proto, že byly používány na lidových krojích, které se primárně nosily o svátcích, církevních úkonech apod. Používal je tedy také jako zdůraznění kladného vlivu církve na národní lidové umění. „Kultura podporuje kultus, a kultus podporuje kulturu.“⁴⁸⁴ Díky všem zmíněným hodnotám, které lidovému vyšívání dokázal přisoudit, není divu, že se výšivkám věnoval po celý zbytek života.

1.5.2.2. Národopisná výstava československá

Vrcholem vlasteneckého snažení se pro Ignáta Wurma stala Národopisná výstava československá konaná roku 1895, na jejíž organizaci se jako jeden ze zástupců Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci podílel. Jednalo se o rozsáhlý projekt s politickým pozadím, jehož původcem byl František Adolf Šubert. Připravoval se v letech 1891–1895 a kladl si za cíl

⁴⁷⁹ Tamtéž.

⁴⁸⁰ Tamtéž.

⁴⁸¹ Tamtéž.

⁴⁸² Či snad V. Havelková po Wurmově vzoru.

⁴⁸³ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, bez názvu, nedatováno.

⁴⁸⁴ A. DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomučtí*, s. 222.

vzbudit v české veřejnosti pocit sounáležitosti a vlastenectví, a to prostřednictvím poznání vlastní kultury.⁴⁸⁵

Národopisná výstava se konala v pražské Královské oboře od 15. května do 31. října 1895. Předcházela ji řada regionálních výstav a množství národopisných slavností. Expozice prezentovala český národ, jeho dějiny a kulturu, a to od umění přes lidové zvyky až po způsob života. Celá akce byla provázena bohatým doprovodným programem zahrnujícím například divadelní představení, tematické dny nebo všesokolský slet.⁴⁸⁶

Během léta roku 1891 oslovil František Adolf Šubert na 300 institucí a osobností českého veřejného života,⁴⁸⁷ které pozval k 28. červenci na Staroměstskou radnici na první poradě týkající se chystané výstavy.⁴⁸⁸ Bylo samozřejmostí, že mezi oslovenými institucemi byl také Vlastivědný spolek muzejní v Olomouci. Od uskutečnění první výstavy výšivek roku 1885 platil za nejvýraznějšího průkopníka etnografického bádání v českých zemích, ne-li v rakouské monarchii vůbec. Zásahu na tom měl převážně dámský odbor, který pořádal výstavy lidových krojů a vyšívání nejen na Moravě, nýbrž také ve Vídni či v Paříži.⁴⁸⁹

Za svého zástupce na staroměstskou poradě si spolek zvolil Ignáta Wurma, který měl na úspěchu dámského odboru nemalý podíl. O všeobecném uznání vlastivědných aktivit olomouckého muzea svědčí mimo jiné i to, že právě Wurm byl zvolen za předsedu schůze odbývajících se na Staroměstské radnici, což pokládal jednak za osobní vyznamenání, jednak za veřejný projev úcty olomouckému muzejnímu spolku a jeho aktivitám.⁴⁹⁰ Na poradě se stanovil termín výstavy na rok 1893,⁴⁹¹ vzniklo 16 specializovaných odborů, jež měly zajistit přípravu a hladký chod chystané akce od její instalace až po právní záležitosti.⁴⁹² Bylo ustanoveno, že z vystavených předmětů vznikne národopisné muzeum a následně bude vydána národopisná

⁴⁸⁵ „...jejímž účelem bude poznání lidu našeho, roznítí lásku svojich ke svým a k svému, přirozenou lásku Čecha k Čechu a k českosti, v níž sloučí mocného s nejskromnějším, prostého s nejučenějším, bohatého i chudého v nerozdílném vnuknutí! Jak mohutně posílí národní uvědomění ve všech vrstvách našich, utuží nás k zmužilému vytrvání, ku svorné obraně a žárlivému střežení pokladu národní samostatnosti v každém jejím výrazu, v každém jejím ostatku i v každém jejím právu.“; *Čechoslované*, Národní listy 31, č. 151, 12. 9. 1891, s. 1.

⁴⁸⁶ K výstavě podrobněji např. Karel ADÁMEK, *Upomínky na národopisnou výstavu československou*, Praha 1896; Stanislav BROUČEK – Jan PARGAČ – Ludmila SOCHOVÁ – Irena ŠTĚPÁNOVÁ, *Mýtus českého národa, aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996; Josef KAFKA (ed.), *Hlavní katalog a průvodce*, Praha 1895.

⁴⁸⁷ Dopisy rozeslal vybraným osobnostem 7. července 1891; J. KAFKA (ed.), *Hlavní katalog*, s. 3.

⁴⁸⁸ S. BROUČEK a kol., *Mýtus českého národa*, s. 13.

⁴⁸⁹ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 153.

⁴⁹⁰ *Kronika vlastn. spolku musej. V Olomouci*, ČVSMO 8, č. 31, 1891, s. 131; *Zařizující schůze přátel československého národopisu*, Našinec 27, č. 88, 31. 7. 1891, s. 2; Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 138.

⁴⁹¹ Nakonec byla kvůli náročnosti příprav, ale také politické situace přesunuta na rok 1895; J. KAFKA (ed.), *Hlavní katalog*, s. 4.

⁴⁹² *Národopisná výstava Československá 1893 v Praze*, Našinec 27, č. 87, 29. 7. 1891, s. 3.

publikace. Nakonec za účelem realizace veškerých plánů se zvolený výbor rozhodl zřídit Národopisnou společnost československou, která měla celý projekt řídit.⁴⁹³

Olomoucký spolek považoval uspořádání národopisné výstavy nejen za skvělý projekt, nýbrž také sám sebe pasoval do role jistého původce celé akce.⁴⁹⁴ Po poradě na Staroměstské radnici se tedy pustil s vervou do práce. Nejprve byl na návrh Mořice Hrubana zvolen speciální odbor, který se měl celou záležitostí zabývat. Zvoleni do něj byli Julius Ambros, Mořic Hruban, Josef Vyvlečka a Ignát Wurm,⁴⁹⁵ který do příprav ihned zapojil také dámský odbor.⁴⁹⁶

Olomouckému muzejnímu spolku připadla role reprezentovat na výstavě region Hané. Původně měla být sice vytvořena dvě centra (v Brně a v Olomouci), která by připravila prezentaci celé Moravy, nicméně tento způsob organizace se ukázal jako ne příliš vhodný.⁴⁹⁷ Nakonec proto vznikla ještě další organizační střediska, například v Uherském Hradišti a ve Vsetíně tak, aby všechna dohromady pokryla moravské regiony Hanou, Slovácko, Valašsko a Lašsko.⁴⁹⁸

Přípravy naplno propukly následující rok. Již v lednu 1892 svolal muzejní spolek zástupce českých spolků z Olomouce a okolí k poradě, na které jim podal zprávu o dosavadních přípravách a navrhl pracovní program. Ten ostatní spolky schválily a následně byl zvolen výkonný a finanční odbor k zajištění další činnosti.⁴⁹⁹ Dámský odbor také nelenil a kromě sběrných akcí uspořádal řadu místních etnografických výstav, samozřejmě zaměřených zejména na lidové vyšívání. Díky aktivitě členek dámského odboru a Ignáta Wurma vydal olomoucký spolek dotazník, který přípravné práce k výstavě výrazně ulehčil.⁵⁰⁰

K poradě týkající se národopisné výstavy se dámský odbor sešel ještě dříve než ostatní olomoucké spolky, a to již 13. prosince roku 1891. Schůze paní a dívek se těšila hojně účasti a řečnili na ní přední představitelé olomouckého muzejního spolku. Vlastenky uvítal

⁴⁹³ J. KAFKA (ed.), *Hlavní katalog*, s. 4.

⁴⁹⁴ „Uspokojením nevýslovným a do jisté míry i dostiučiněním naplňuje náš úmysl vůdčích kruhů české veřejnosti, uspořádati r. 1893 v Praze výstavu národopisnou kmene československého, ježto jsme sobě vědomi, že by národ náš sotva již dnes byl dospěl ku kroku takovému, kdyby nebyl náš musejní spolek již po léta svými publikacemi, odbornými výstavkami a pořádáním lidových slavností budil zájem o lidovědu a připravoval ku velkému tomu podniku, ...“; *Kronika vlastn. spolku musej. V Olomouci*, ČVSMO 8, č. 31, 1891, s. 131.

⁴⁹⁵ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisy ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 138.

⁴⁹⁶ Tamtéž, s. 141.

⁴⁹⁷ Verzí, jak organizovat přípravu moravské části výstavy, vznikla celá řada, viz S. BROUČEK a kol., *Mýtus českého národa*, s. 16–18.

⁴⁹⁸ *Kronika vlastn. spolku musej. V Olomouci*, ČVSMO 8, č. 32, 1891, s. 169; I po zřízení center v Brně, Olomouci, Uherském Hradišti a Vsetíně se nadále vytvářela další. Například na Těšínsku vznikl v prosinci roku 1861 z iniciativy Jaroslava Tůmy a Oldřicha Bukovanského lašský národopisný odbor; S. BROUČEK a kol., *Mýtus českého národa*, s. 18.

⁴⁹⁹ *Výstavní ruch na Hané*, ČVSMO 9, 1892, s. 39.

⁵⁰⁰ *Zprávy spolkové*, ČVSMO 11, č. 44, 1894, s. 155.

místopředseda Jan Hynek, který vzdal hold činnosti dámského odboru a promluvil o důležitosti národopisné výstavy. Následně hovořila Eliška Wanklová, která vylíčila vývoj osvěty národa a vyzdvihla roli žen, které se na ní podílely. Ve stejném duchu hovořil také Ignát Wurm. Po vysvětlení významu národopisné výstavy zdůraznil čestný podíl, který ženám náleží jak na poli etnografického bádání, tak na organizaci chystané výstavy. Následně Marie Procházková vysvětlila, které předměty a jakým způsobem mají být pro výstavu sbírány.⁵⁰¹ Schůze paní a dívek splnila svůj účel a již o tři dny později, tedy 16. prosince, referoval Wurm na schůzi muzejního výboru o aktivním zapojení dámského odboru, jenž vydal veřejné prohlášení, a začal tak se sběrem potenciálních výstavních předmětů.⁵⁰²

Na jaře 1892 muzejní spolek zveřejnil prohlášení k Hané a vydal dotazník, který měl za účel zjistit, jak by se dal region na výstavě prezentovat co nejlépe, a zároveň posloužit k systematickému sběru národopisných památek určených k tomuto účelu.⁵⁰³ Tvořilo jej na 700 (Sic!) otázek a sestavila jej Lucie Bakešová za spolupráce Marie Procházkové a Ignáta Wurma.⁵⁰⁴

Vydání tohoto dotazníku se stalo jedním ze stěžejních příspěvků olomouckého muzejního spolku k přípravám národopisné výstavy. Již na začátku května referoval Wurm na výborové schůzi muzejního spolku o úspěchu, který dotazník sklízí, a to nejen na Hané, ale také po celé Moravě. Ocenila jej také pražská centrála.⁵⁰⁵ O jeho účinnosti a funkčnosti mimo jiné svědčí, že jej následně začaly používat i ostatní moravské spolky a výbory podílející se na organizaci národopisné výstavy.⁵⁰⁶

Na stejné schůzi však Wurm také uvedl, že je stále nutné, aby spolek nadále navštěvoval místní setkání občanů a tam poučoval nejen o tom, jak daný dotazník používat, nýbrž stále vysvětloval a poukazoval na význam a důležitost výstavy jako takové. Sám šel příkladem a za tímto účelem už uspořádal schůze v Pivíně, Vrbátkách, Náměšti, Náklu, Skrbeni, Velké Bystřici, Sv. Kopečku, Holici a Tršticích. Na těchto návštěvách jej doprovázela a čile mu

⁵⁰¹ *Výstavní ruch na Hané*, ČVSMO 9, 1892, s. 39.

⁵⁰² Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 140–141.

⁵⁰³ *Zprávy spolkové*, ČVSMO 11, č. 44, 1894, s. 155.

⁵⁰⁴ Ačkoliv M. procházková označila za tvůrce dotazníku tyto tři jmenované osoby, I. Wurm jej na výborové schůzi konané 4. února 1892 předložil jako dotazník sepsaný L. Bakešovou a prosadil jeho používání. O své osobě ani o osobě M. Procházkové se v souvislosti s tvorbou dotazníku nezmínil; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 105; Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 144.

⁵⁰⁵ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 149.

⁵⁰⁶ S. BROUČEK a kol., *Mýtus českého národa*, s. 16.

pomáhala Marie Procházková, která ve jmenovaných obcích přednášela. Dále také publikovala řadu propagačních článků, zejména v *Domácí hospodyni*.⁵⁰⁷

Navzdory tomu, že byla výstava roku 1893 kvůli nepříznivé situaci odložena, přípravy na ni nadále pokračovaly. Olomoucký spolek pořádal především dílejší výstavy a přednášky.⁵⁰⁸ Důležitým krokem pražského centra v tomto roce se stalo založení Národopisné společnosti československé.

Ačkoliv byl její vznik avizován již na prvním setkání na Staroměstské radnici, k jejímu faktickému založení došlo až během Národopisného sjezdu konaného 28. září 1893. Ignát Wurm byl k zakládajícímu aktu přizván a rovněž mu byla nabídnuta pozice místopředsedy vznikající společnosti.⁵⁰⁹ Její vznik pokládal za projev uznání významu etnografického bádání, které sám pokládal za stěžejní.⁵¹⁰ Nabízené místo tak bez váhání přijal. Prvním předsedou byl zvolen Josef Reinsberg, místopředsedou tedy Ignát Wurm a jednatelem Josef Dušek.

Společnost si kladla za cíl věnovat se etnografii a podporovat její další vývoj v českých zemích. Krom následování obrozeneckého trendu 19. století sledovala ušlechtilý cíl, a sice uchování a další rozšiřování badatelských objevů, jež vznikly či měly vzniknout během příprav národopisné výstavy. Potvrzovala tak svůj ambiciózní záměr, kterým nebyla pouhá zábava či lidová slavnost, nýbrž seriózní vědecký projekt, a pod heslem „v sebepoznání naše spása!“ zahájila společnost svou činnost s myšlenkou, že „národopisem československým položen bude pevný základ pro další vývoj našeho národa; vlastivěda jest hradba, jež nás ochrání proti bouři, ona jest mostem, po němž dojdeme cíle svých národních ideálů!“⁵¹¹

Roku 1894 olomoucký spolek oživil svou aktivitu na přípravách národopisné výstavy. Nejprve opětovně vydal svolání k Hanákům. Spolek se rozhodl posílit organizaci výstavy vytvořením dalších pracovních odborů a ústředního orgánu, který by vše řídil. Ignát Wurm považoval za podstatnou spolupráci měst s venkovem, a tak navrhl, aby olomoucký muzejní spolek sestavil ústřední hanácký výbor. Tomu mělo připadnout za úkol svolat poradu, které by se účastnili zástupci měst, národních korporací i místních spolků. Dále kvůli zapojení žen do

⁵⁰⁷ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 149.

⁵⁰⁸ *Zprávy spolkové*, ČVSMO 11, č. 44, 1894, s. 155.

⁵⁰⁹ Historický archiv VMO, fond Jan Havelka, kart. 1, korespondence přijatá, Výbor pro uspořádání výstavy národopisné – Havelková Vlasta 1893–1895, Dopis Výboru pro uspořádání výstavy národopisné Ignátu Wurmovi, 22. září 1893.

⁵¹⁰ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Jaká důležitost se národopisné činnosti přikládá ...*, nedatováno.

⁵¹¹ *Provolání*, ČVSMO 10, č. 41, 1894, s. 39.

celé akce navrhl také zřízení dámského odboru pro Hanou. Oba tyto návrhy byly přijaty s nadšením.⁵¹²

Za účelem sestavení ústředního hanáckého výboru svolal následovně spolek zástupce všech společenských vrstev, stavů, organizací, institucí i jednotlivců, stejně jako zástupce výstavního výboru z Prahy. Bohužel práce přerušila smrt předsedy muzejního spolku hraběte Anatola d'Orsay, a schůze tak byla odložena až na 15. července. Přítomní na schůzi zvolili centrální výbor, který se staral o národopisné práce na Hané. Jeho úkolem bylo řídit sběr výstavních předmětů, zřizovat, vést a udržovat v chodu jednotlivé národopisné výbory na Hané, povzbuzovat je k další aktivitě atd.⁵¹³

Po náročných přípravách byla výstava konečně 15. května 1895 zahájena. Slavný den pojali organizátoři velkolepě. Krom výstaviště samotného byly upraveny a ozdobeny i pražské ulice, do kterých masově přijížděli návštěvníci ze všech koutů zemí Koruny české. Úvodní řeč přednesl hrabě Vladislav Lažanský, který následně předal slovo protektoru výstavy Čenku Gregorovi, jenž ji zahájil. Jako centrum výstavy sloužil Průmyslový palác, kde se odehrávaly slavnostní ceremoniály. Z množství tematických expozic, které zde byly instalovány, je záhodné vyzdvihnout sekci věnovanou české ženě. Bezesporu primárně s činností olomouckého muzejního spolku souvisí expozice národních krojů, vyšívaní a lidových zvyků, na které měl nemalý podíl olomoucký dámský odbor. Kolem paláce pak vyrostla „typická“ česká ves tvořená domy, z nichž každý odpovídal jednomu regionu českých zemí. Výstava se těšila velkému zájmu a v české společnosti vzbudila téměř okamžitě kladné ohlasy, i když byla zpřístupněna nedokončená.⁵¹⁴

Do organizace výstavy se zapojila řada členů olomouckého muzejního spolku, z nichž mnozí se stali členy odborů jednotlivých výstavních sekcí.⁵¹⁵ Množství z těchto pracovníků tvořily členky již mnohokrát zmíněného dámského odboru, z nichž nejprestižnější pozici jistě zastávala Vlasta Havelková, která se těšila úctě jak laické, tak odborné veřejnosti a stala se členkou instalačního výboru výstavy.⁵¹⁶

Zdůraznit je potřeba roli Ignáta Wurma, který patřil k předním organizátorům a vůdcům přípravných prací na Hané. Právě on pravidelně podával zprávy na schůzích výboru

⁵¹² *Zprávy spolkové*, ČVSMO 11, č. 44, 1894, s. 157.

⁵¹³ Tamtéž.

⁵¹⁴ Neúplný byl na začátku výstavy například hanácký grunt; *Zahájení národopisné výstavy*, Našinec 31, č. 57, 17. 5. 1895, s. 1.

⁵¹⁵ Kompletní výčet členů jednotlivých výstavních odborů např. J. KAFKA (ed.), *Hlavní katalog*, s. XV–XXIV.

⁵¹⁶ Historický archiv VMO, fond Jan Havelka, kart. 1, korespondence přijatá, Výbor pro uspořádání výstavy národopisné – Havelková Vlasta 1893–1895, Výbor pro uspořádání výstavy národopisné Vlastě Havelkové, 29. 11. 1893.

olomouckého vlasteneckého spolku, navrhoval další postup, upozorňoval na důležitost celého projektu a osobně povzbuzoval k činnosti vlastence na celé Moravě.⁵¹⁷ Wurmovy nemalé zásluhy na realizaci celého projektu dokazuje také jeho přítomnost na závěrečném aktu výstavy. Zúčastnil se jej po boku hraběte Vladislava Lažanského a Čenka Gregora coby zástupce Moravy a pronesl jednu ze závěrečných děkovných řečí.⁵¹⁸

Národopisné výstavě československé přikládal Wurm zásadní dějinný význam a považoval ji za vrchol českého, respektive československého národního obrození. Tomu přisuzoval tři vývojové fáze. Počátky obrozeneckých snah viděl v zakládání národních besed. Jednalo se dle něj o dobu dětinskou,⁵¹⁹ dobu národních zábav, které ale „účelu dostávaly“⁵²⁰ a byly impulsem k další vlastenecké činnosti.

Druhou fázi emancipace pak označil jako dobu péče o dobré bydlo, dobu blahobytného rozvoje. Symbolem se jí stal rozvoj průmyslu v českých zemích, zřizování spolků, čítáren a záložen. Besedy již nabízely sofistikovanější program,⁵²¹ v čítárnách se diskutovalo o veřejných záležitostech a svépomocí byly zakládány záložny, které zabránily bujení „cizácké“ lichvy.⁵²²

Třetí, vrcholnou fázi, nazval Ignát Wurm jako dobu muzeí. Jednalo se o jeho současnost a úkolem byl jednak rozvoj „skutečného umění národního“⁵²³ a jednak rozvoj vědy. Obojí považoval za stěžejní pro pěstování vzdělání na „domácích základech“,⁵²⁴ což byl dle něj jediný způsob, jak dosáhnout vlastní národní kultury prosté vnějších vlivů. Národopisná výstava československá pak v tomto konceptu zaujímal místo finální zkoušky. Doslova ji považoval za „zkoušku maturitní, zkoušku dospělosti národa.“⁵²⁵

V jeho očích byla národopisná výstava cestou k sebezpoznání vlastního národa, stejně jako možností prezentovat se světu.⁵²⁶ Ono sebezpoznání spočívalo především v čilé etnografické činnosti, od sběru národních krojů či předmětů denní potřeby až po zaznamenávání zvyků, pohádek, tradičního způsobu života atd. Za zásadní v tomto ohledu považoval začít se sběrem vlastivědného materiálu co nejdříve, a to zejména mezi nejstaršími obyvateli

⁵¹⁷ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 22 Kniha, zápisy ze schůzí a valných hromad 1883–1894, s. 137–198.

⁵¹⁸ *Národopisná výstava československá*, Národní listy 35, č. 294, 24. 10. 1895, s. 5.

⁵¹⁹ Poukazuje především na národní besedy nabízející hudební program. Za dětinské je označil, protože dle něj nebyla věnována pozornost obsahu písní či jejich původu (tedy zda byly dostatečně vlastenecké); Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *K probuzení národnímu*, nedatováno.

⁵²⁰ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *K probuzení národnímu*, nedatováno.

⁵²¹ Rozuměj nacionální.

⁵²² Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *K probuzení národnímu*, nedatováno.

⁵²³ Tamtéž.

⁵²⁴ Tamtéž.

⁵²⁵ Tamtéž.

⁵²⁶ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Že loňská jubilejní výstava...*, nedatováno.

jednotlivých regionů, kteří pro něj byli nenahraditelným zdrojem informací „... nejstarší lidé v obcích jsou pravým a nejdůležitějším pramenem, od nichž dávné zmínky a vůbec ústní podání zvědětí možno. Úmrtím každého starce a každé babičky klesá v hrob zapomenutí kus národopisné látky nenahraditelné.“⁵²⁷

Wurmův přístup k vlastnímu národu, stejně jako k národům ostatním, se nijak nevymykal z dobového standardu. Moravany, Čechy i Slezany považoval za naprosto unikátní etnika, jež se vyvinula bez vnějších vlivů. Národopisná výstava se proto v jeho očích stala také možností, jak tuto myšlenku prezentovat. Ostatní národy se zde mohly na vlastní oči přesvědčit nejen o jedinečnosti Čechoslovanů, nýbrž mohly také spatřit, jak se duševně a kulturně vyvinuli a co vše vydobyli nejen pro sebe, nýbrž pro celé lidstvo.⁵²⁸ Jedinečným dle něj nebyl pouze představovaný národ, nýbrž také jeho duševní i materiální bohatství: „... na světě není národa, jenž by se mohl vykázati takovým množstvím vzácných dokladů svého života minulého, jako jsou Čechoslované.“⁵²⁹

1.5.3. Podzim života

Vlastivědné činnosti se Ignát Wurm věnoval i po skončení národopisné výstavy. Jeho aktivita se s postupujícím věkem na tomto poli jen stupňovala. Vzhledem k nemožnosti kariérního postupu v rámci katolické církve po svém odchodu z politiky neodešel z veřejného života, nýbrž se plně soustředil na práci pro olomoucké muzeum. Veškerou svou energii pak věnoval zdejšímu Vlasteneckému spolku muzejnímu. Nadále využíval kontaktů z období svého politického působení pro prosazování jeho zájmů, neúnavně podporoval v činnosti členky dámského odboru, stejně jako ostatní zapálené badatele. Ačkoliv za svých aktivních let působil v nespočtu spolků, organizací, aktivně se podílel na nejednom vlasteneckém projektu své doby, práce pro muzejní spolek jej naplňovala nejvíce. Od roku 1897, kdy se stal jeho předsedou, se věnoval téměř výhradně jemu. Národopisné činnosti zasvětil celý podzim svého života.

Prožil jej v Olomouci. Těšil se zde velké úctě svých přátel, spolupracovníků, ostatního kléru i mladých bohoslovců. Familiárně jej oslovovali pan rada, tatíček Wurm, dědeček, stařeček či staroušek. Snažil se i nadále šířit vlastenectví v Sušilově duchu, motivovat, nadchnout a podporovat své mladší kolegy i budoucí kněží, zažehnout v nich jiskru vlastenectví.⁵³⁰ Olomoucké bohoslovce provázel po muzeu, ukazoval jim sbírky, vykládal

⁵²⁷ Tamtéž.

⁵²⁸ Tamtéž.

⁵²⁹ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Jaká důležitost se národopisné činnosti přikládá...*, nedatováno.

⁵³⁰ *Akademický sjezd na Velehradě*, Nový život 5, č. 8–9, 1900, s. 254

dějiny, prezentoval své teorie o Slovanech, významu Cyrila a Metoděje, vzpomínal na Josipa Juraje Strossmayera, Františka Sušila a papeže Lva XIII. Stále snil o spojení všech Slovanů pod patronátem Říma.⁵³¹

Časem se ale začal stahovat do ústraní. Veřejných náboženských a národních manifestací se již neúčastnil osobně, ale se zájmem je sledoval, posílal organizátorům pozdravy i proslovy.⁵³² Postupně přestal plnit své kněžské povinnosti. Poslední léta za něj přebíral kázání biskup Karl Kryšpín Augustin Wisnar, stejně jako za něj sloužili mše ostatní duchovní olomoucké kapituly, jeho vikářské povinnosti na sebe postupně přebírali ostatní vikáři.⁵³³ Čím dál tím více času trávil ve své pracovně. Zde se věnoval studiu slovanských dějin, etnografii, cyrilometodějským ideám.⁵³⁴ Neustále sledoval odbornou knižní produkci. Disponoval obsáhlou mnohojazyčnou knihovnou. V této oblasti měl dokonalý přehled, svým kolegům půjčoval, zprostředkovával i doporučoval vědecké tituly různorodých oborů.⁵³⁵

Nakonec jej dostihlo špatné zdraví, se kterým se potýkal od dětství. K častým onemocněním horních cest dýchacích, kvůli kterým jej lékaři často posílali na ozdravné pobyty za více vyhovujícím ovzduším či na léčebné kúry pití žinčice, se roku 1903 jako následek poranění perem přidal zánět pravé ruky. Kvůli hrozící otravě krve lékaři rozhodli o amputaci, kterou realizovali 1. prosince daného roku. Wurmův popis chirurgického zákroku parafrázoval Antonín Dokoupil: „Chtěli mi ruku zachránit, já jsem je o to prosil, tedy mi napřed maso odškrabovali. Nenarkotisovali mne, vždyť jsem stařec. To jsem si aspoň představit mohl trápení Syna Božího. Pak mi řekli: není jiné pomoci než ruku odnat. Co jsem měl dělat. Přežehnal jsem se naposledy pravicí a pravím: Tak tedy řežte.“⁵³⁶ Ani ztráta pravice jej nezlomila na duchu. Poměrně brzy se naučil psát levou rukou. I když k psaní používal už jen tužku, umožnilo mu to zůstat nadále aktivním.

Osudovou se mu stala až rakovina jazyka, se kterou bojoval čtyři roky.⁵³⁷ Podstoupil chirurgickou léčbu, která zprvu zabrala. Nicméně na konci roku 1910 se jeho stav zhoršil. Na Nový rok musel být podruhé operován. Přesto, že zákrok dopadl úspěšně, se na jaře nemoc opět vrátila. Třetí úspěšnou operaci absolvoval Ignát Wurm 18. května a situace opět vypadala

⁵³¹ A. DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomučtí*, s. 221–235.

⁵³² I. WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi*, s. 3; Jan FLÁŠAR, *Ku slavnosti odhalení pomníku Sušilova v N. Rousínově 6. října 1907*, Hlas. Časopis církevní 59, č. 238, 13. 10. 1907, s. 2; *Kulturní besídka. Jiskry ze sjezdu*, Hlas. Časopis církevní 63, č. 191, 20. 8. 1911.

⁵³³ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Závěť*, 16. 5. 1911.

⁵³⁴ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, s. 175.

⁵³⁵ J. STEINMAN, *† P. Ignát Wurm*, s. 173.

⁵³⁶ A. DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomučtí*, s. 221–235.

⁵³⁷ *P. Ignác Wurm †*, Hlas. Časopis církevní 63, č. 229, 5. 10. 1911, s. 2.

nadějně. Bohužel ale jen nakrátko. Rakovina metastázovala do míchy a do mozku.⁵³⁸ Následující dny tak pacient trávil v obrovských bolestech. Vysvobodil jej až zápal plic, kterému po několikaletém boji s nemocí a třemi podstoupenými operacemi zeslabený podlehl. Poslední z družiny Sušilovy zemřel v bolestné agónii ve dvě hodiny v noci 4. října 1911.⁵³⁹

O náležitosti zesnulého se postaral Vlastivědný spolek muzejní v Olomouci,⁵⁴⁰ jenž mu také vystrojil pohřeb, konaný 6. října.⁵⁴¹ Ostatky Ignáta Wurma jsou uloženy ve společném hrobě spolu s ostatky Jindřicha Wankla a Jana Havelky na Ústředním hřbitově v Neředíně.

⁵³⁸ OPLUŠTIL, *Ze „Zádrugy“*, s. 203.

⁵³⁹ † *Ignát Wurm*, *Našinec* 47, č. 227, 5. 10. 1911, s. 1.

⁵⁴⁰ Historický archiv VMO, fond Vlastivědný spolek muzejní, 2 Kniha, zápisů ze schůzí a valných hromad 1902–1913, s. 203–209.

⁵⁴¹ MZA v Brně, fond G 71–Wurmovi, inv. č. 2090, Úmrtní oznámení, 4. 10. 1911.

2. Politik Ignát Wurm

Na konci 50. let 19. století se rakouská monarchie nacházela v hluboké krizi. Neúspěšná zahraniční politika v kombinaci s chatrnou ekonomickou situací monarchie si žádaly zásadní řešení. Pomyslnou poslední kapkou byla sardinská válka, která skončila porážkou Rakouska v bitvě u Solferina a uzavřením příměří 18. července 1859. Následoval relativně rychlý sled reformních opatření, kdy bylo mimo jiné zbaveno funkce poměrně velké množství významných představitelů monarchie či zřízeno ředitelství státního dluhu a komise pro jeho kontrolu. Situace však byla natolik neutěšitelná, že císař svolal 5. března 1860 rozmožnou říšskou radu. Řešení si ale žádalo mnohem více. Vydáním říjnového diplomu 20. října 1860 a následně Schmerlingovy oktrojované ústavy 26. února 1861 došlo k obnovení ústavnosti. Byl zřízen parlament – dvoukomorová říšská rada, skládající se z panské a poslanecké sněmovny. Poslanci do poslanecké sněmovny byli voleni zemskými sněmy. Bylo tedy nutné nejprve zvolit poslance jednotlivých zemských sněmů. Díky těmto volbám se v okolí Aloise Pražáka zformovala česká politická reprezentace na Moravě. Mezi její přední představitele se zařadil Ignát Wurm.⁵⁴²

2.1. Cesta k politické kariéře

Wurm byl na počátku 60. let již známým moravským vlastencem, vyhlášeným svou angažovaností ve vlasteneckých a katolických spolcích. Zájem o politickou kariéru však zatím výrazněji neprojevil. Od roku 1848 ale pozorujeme určité momenty, které jej tímto směrem mohly posunout. O většině z nich bylo pojednáno v první kapitole této práce. Je potřeba připomenout účast jeho bratra Josefa na politických jednáních v letech 1848–1849, přesněji tedy politické porady s dalšími poslanci, jež pořádal v Ignátově bytě. Podstatnou v tomto směru se také jeví Wurmova aktivní účast na sjezdech katolických jednot na počátku padesátých let, které jsou považovány za první organizace politického katolicismu.⁵⁴³ Je důležité upozornit také na Wurmovo seznámení s Josipem Jurajem Strossmayerem roku 1860. K jejich vzájemnému rozhovoru došlo z politických důvodů, a i když primárně hovořili o náboženských a vlasteneckých záležitostech, debata měla politický rozměr. Pozorujeme tedy, že ke světu politiky neměl Wurm nikdy daleko, vždy se jej ale jen lehce dotknul. Hlubší politický rozvoj však vzhledem k neabsolutistickému režimu nebyl možný. Rozhodující impuls, jenž zahájil Wurmovu politickou kariéru, přišel o rok později. V důsledku obnovení ústavnosti v Rakousku

⁵⁴² Michael BOROVIČKA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA – Pavel BĚLINA, *Velké dějiny země Koruny české. Svazek XII.a, 1860–1890*, Praha – Litomyšl 2012, s. 15–52.

⁵⁴³ Pavel MAREK, *Počátky českého politického katolicismu v letech 1848–1918*, In Petr FIALA – Jiří FORAL – Karel KONEČNÝ – Pavel MAREK – Michal PEHR – Miloš TRAPL, *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008, s. 14.

jej spolu s několika dalšími představiteli národního a politického života na Moravě pozval na poradu Alois Pražák. Na schůzce došlo k vytvoření volební komise, ze které později vznikla národní strana na Moravě.⁵⁴⁴

2.2.1. Volby do moravského zemského sněmu roku 1861

Velmi krátký mezičas mezi vyhlášením voleb a termínem zasedání zemského sněmu sehrál důležitou roli při etablování české politické reprezentace na Moravě. Sněm měl zasednout 6. dubna 1861, volby byly vyhlášeny 1. března. Volba do jednotlivých volebních kurií probíhala odděleně. Do kurie venkovských obcí 22. března, do kurie měst a obchodních komor 26. března a 27. března do kurie velkostatkářské.⁵⁴⁵ Čas na vytvoření národního politického subjektu, vedení volební kampaně a vůbec osvětu voličů, kteří nikdy nevolili, tedy čítal bezmála tři týdny.

Oproti Čechám se na Moravě česká politická reprezentace formovala až počátkem roku 1861.⁵⁴⁶ Úlohu jejího organizátora na sebe převzal Alois Pražák. Po vydání únorové ústavy kolem sebe shromáždil několik známých moravských vlastenců, ze kterých se později vytvořilo jádro českého politického života na Moravě. Patřili mezi ně Vincenc Brandl, Jan Helcelet, František Mathon a Ignát Wurm. Pražák si dobře uvědomoval velký vliv katolických duchovních na národní uvědomění na Moravě, a proto se snažil o jejich účast na volbách. Ze spolupráce s duchovními si sliboval mimo jiné větší počet voličů. Nejsilnější voličskou základnu českých kandidátů očekával na venkově, kde rozsáhle působilo množství vlasteneckého katolického kléru. Mezi nejaktivnější z těchto národně uvědomělých duchovních řadil Pražák právě Ignáta Wurma. S vlastenci, které kolem sebe shromáždil, se Pražák snažil udržovat stálý kontakt a organizovat porady.⁵⁴⁷

Wurm náležel mezi přední organizátory vznikající české politické reprezentace. Patřil k nejvýraznějším volebním agitátorům, účastnil se výběru vhodných kandidátů na poslanecké posty z řad národnostně českých Moravanů: „... nejzřetlivější naš[i] výtečníci, jako pan dr. Pražák, velebný p. Wurm etc., ježto si umluvili všemožně ze zdejšího skutkem i radou, novinami i soukromými přípisy k vystavení spolehlivých kandidátů pro poslanectví moravské a vůbec ku zdaru moravských voleb se přičiniti.“⁵⁴⁸

⁵⁴⁴ Milada WURMOVÁ, *Volby do moravského zemského sněmu 1861*, VVM 10, 1955, s. 79.

⁵⁴⁵ Tamtéž, s. 78.

⁵⁴⁶ P. CIBULKA, *Národní strana*, s. 110.

⁵⁴⁷ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 27.

⁵⁴⁸ Jan KABELÍK (ed.), *Korrespondence a zápisky Jana Helceleta*, Brno 1910, s. 388.

Spolu s Aloisem Pražákem, Janem Helceletem a Františkem Mathonem vydali v *Moravských novinách*⁵⁴⁹ volební prohlášení národní strany na Moravě nazvané *Moravané, drazí krajané naši!*.⁵⁵⁰ V tomto prohlášení, které sloužilo nejen jako agitační, nýbrž také jako osvětový prostředek,⁵⁵¹ rozpoznáváme Wurmovy názory a postoje ovlivněné Františkem Sušilem. Rozeznáváme zde zejména blízký vztah k dějinám, které během diskuzí používal jako příklad, argumentační prostředek či jako ilustraci. V prohlášení národní strany je mimo jiné apelováno na to, aby byl volen zástupce, který krom běžných kladných hodnot, jako je čest či bezúhonnost, zná také „minulou slávu a nynější namnoze poníženost národa našeho, zná dějiny jeho“⁵⁵², což koresponduje s Wurmovou představou ideálního politika. „Našinský politik musí znáti výsledky národopisného i archeologického bádání, jelikož jinde nedovede dokázati, že naše nynější kultura není menší než německá, a ta naše staroslovanská předčila daleko západní, že jsou Slované praobyvateli Evropy.“⁵⁵³

Ignát Wurm v těchto volbách kandidoval za moravskou národní stranu. Poslanecký mandát se mu nakonec podařilo získat, i když se jeho zvolení neobešlo bez komplikací. Již v prvním volebním prohlášení můžeme postřehnout tři základní pilíře, utvářející jeho politické názory a prolínající se celým jeho osobním i profesním životem. Víru v Boha, moravský patriotismus a věrnost habsburské monarchii, tedy názorový základ tak zvané Sušilovy družiny.

Do volebního boje vstupoval s úderným heslem: „Pro Boha, císaře, Moravu a obce její městské i vesnické všechny moje síly a život můj.“⁵⁵⁴ Původně kandidoval v kurii venkovských obcí, a sice ve volebním okrese Hustopeče, Břeclav, Židlochovice a Klobouky.⁵⁵⁵ Volební souboj však prohrál. Protikandidátem, který tento mandát získal, byl jeho bratr Josef.⁵⁵⁶ Naštěstí však ve volební kurii měst a obchodních komor ve volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov

⁵⁴⁹ Moravské noviny sloužily v krátkém období roku 1861 (v polovině roku je získala liberální šlechta) jako stranický tisk národní strany na Moravě; P. CIBULKA, *Národní strana*, s. 120.

⁵⁵⁰ V *Moravských novinách* vyšlo svolání 12. března, o týden později, 19. března, v *Národních listech*; *Moravané, drazí krajané naši!*, Moravské noviny 13, č. 21, 12. 3. 1861, s. 85; *Moravané, drazí krajané naši!*, *Národní listy* 1, č. 78, 19. 3. 1861, s. 1–2.

⁵⁵¹ Členové volebního výboru se mimo agitace směrem k voličům snažili také vysvětlit, jak k volbám došlo a jaký mají praktický význam pro běžného člověka.

⁵⁵² *Moravané, drazí krajané naši!*, *Národní listy* 1, č. 78, 19. 3. 1861, s. 2.

⁵⁵³ R. FISCHER (ed.), *Politické myšlenky*, s. 14.

⁵⁵⁴ *Milé rodáci!*, *Národní listy* 1, č. 77, 18. 3. 1861, s. 1.

⁵⁵⁵ *Voličům našim*, *Národní listy* 1, č. 72, 13. 3. 1861, s. 2.

⁵⁵⁶ *Poslancové do sněmu markrabství moravského*, *Národní listy* 1, č. 83, 24. 3. 1861, s. 1; Situace, kdy bratři kandidovali proti sobě, je velmi neobvyklá. Důvody proč k tomu došlo, se však nepodařilo objasnit.

kandidoval tamější lékárník František Kramář,⁵⁵⁷ který zde Ignátu Wurmovi přenechal svou kandidaturu.⁵⁵⁸

Wurmovým nejsilnějším protivníkem v tomto volebním okrese se stal vlastník přerovského cukrovaru, významný brněnský továrník německé národnosti Alfred Skene, jenž se přerovským voličům představil svou řečí 19. března.⁵⁵⁹ Oba muži spolu svedli těžký volební souboj, který „byl hrdinnou epopejí, s tou mírou odvahy i úsilí, které je s to vytvořit tradici na léta“.⁵⁶⁰ Na straně Skeneho stálo především úřednictvo,⁵⁶¹ Wurm se zase projevoval jako lepší řečník se silnou podporou přerovského a kojetínského kléru a sympatiemi tamějších českých obyvatel. Na Wurmovu stranu se v Přerově mimo jiné postavil již výše zmíněný lékárník František Kramář a Josef Černoch, právník a žurnalista.⁵⁶²

I když okresní úřady neustále ujistňovaly místodržitelství, že „ultračeši“ na sněm zvolení nebudou, slavil Ignát Wurm oproti jejich předpokladům úspěch.⁵⁶³ Dne 26. března 1861 si jej jako svého zástupce do moravského zemského sněmu zvolili v kurii měst a obchodních komor voliči z volebního okresu Přerov, Kojetín a Tovačov.⁵⁶⁴

Tím však Wurmovy volební peripetie neskončily. Alfred Skene se nehodlal vzdát bez boje a 29. března podal na zemské místodržitelství písemnou stížnost proti právoplatnosti volby.⁵⁶⁵ Hlavními body Skenovy stížnosti bylo, že „nemá pát. Wurm způsobilého volebního práva“⁵⁶⁶, dále pak, že „byli k volbě přistoupeni také neploetí, zastoupeni svými poručníky i ženy, zastoupené svými plnomocníky“⁵⁶⁷ a že „při odevzdávání hlasův pro pátera Wurma nepojmenoval každý volič osobu jeho náležitě, že se odevzdávaly a přijímaly hlasovací cedulky, že jméno voleného, na místě vyzvaného voliče, jiné provolávaly osoby“.⁵⁶⁸

K prošetření Skenova protestu byla určena X. komise pro zkoušení voleb, které předsedal hrabě Vladimír Mitrovský. Komise všechny body stížnosti prošetřila a uvedená tvrzení vyvrátila. Nařčení z Wurmovy nezpůsobilosti bylo popřeno jasnými fakty, a sice potvrzením jeho rakouského občanství. Vzhledem k datu narození bylo také jasné, že Ignát Wurm splňuje věkovou hranici 30 let. Přítomnost hlasů od nezletilých osob u voleb nebyla také

⁵⁵⁷ *Voličům našim*, Národní listy 1, č. 72, 13. 3. 1861, s. 2.

⁵⁵⁸ Jiří LAPÁČEK (ed.), *Přerov. Povídání o městě*, Přerov 2000, s. 32.

⁵⁵⁹ *Hlas občanů přerovských*, Národní listy 1, č. 81, 22. 3. 1861, s. 3.

⁵⁶⁰ František SKÁCELÍK, *Krásná setkání*, Praha 1970, s. 17.

⁵⁶¹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 57.

⁵⁶² F. SKÁCELÍK, *Krásná setkání*, s. 17.

⁵⁶³ M. WURMOVÁ, *Volby*, s. 98.

⁵⁶⁴ *Telegramy národních listů*,

⁵⁶⁵ MZA v Brně, fond A11 – Zemský sněm, kart. 1, sign. 65.

⁵⁶⁶ Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 70.

⁵⁶⁷ Tamtéž.

⁵⁶⁸ Tamtéž.

prokázána. Komise nadále podle volebních listin zjistila, že z daného volebního okresu „hlasovaly jen dvě ženy, z nichžto pak jen jedna pro pát. Wurma“.⁵⁶⁹ Použití hlasů nepřítomných voličů, stejně jako záměna hlasů s hlasy pro jinou osobou, byla rovněž komisí popřena.⁵⁷⁰ Zjevné bylo také množství hlasů, které Wurm obdržel. Již v jejich prvním sčítání obdržel 284 hlasů ze 445 možných. Komise proto jednohlasně došla k závěru, aby se „volba poslance pát. Ignáta Wurma ponavrhla slavnému sněmu zemskému k potvrzení“.⁵⁷¹ Již tedy nic nebránilo v cestě a Wurm mohl 9. dubna 1861 složit poslanecký slib.⁵⁷²

2.2.2. Období 1861–1867

Ignát Wurm v prvních letech svého působení na moravském zemském sněmu pokračoval ve spolupráci s Aloisem Pražákem a dalšími členy volebního výboru. Z kruhu těchto politiků se postupně etablovala „strana národní slovanská federalistů“⁵⁷³, tedy národní strana na Moravě. Wurm podporoval stranickou politiku, podílel se na naprosté většině jejich prohlášení, návrzích k jednání a stejně tak na tvorbě jejího programu. Snažil se především o zrovnoprávnění českého jazyka na školách, což koresponduje s jeho přesvědčením o nutnosti vzdělávání mládeže v rodném jazyce.⁵⁷⁴ Zároveň se věnoval péči o své volební okresy Kojetín, Tovačov a zejména o Přerov, kde spolupracoval s již výše zmíněným Františkem Kramářem, který se v té době stal v Přerově starostou.⁵⁷⁵

Již na prvním zasedání podali čeští poslanci na moravském zemském sněmu protest proti volebnímu řádu.⁵⁷⁶ Útočili v něm především na kuriální volební systém, jenž způsobil nerovné národnostní zastoupení na zemském sněmu⁵⁷⁷ a byl dle jejich názoru v rozporu s říjnovým diplomem.⁵⁷⁸ V tomto ohrazení můžeme postřehnout určitý posun vlasteneckého vnímání moravských Čechů, dosud ovlivněných moravským zemským patriotismem. V

⁵⁶⁹ Tamtéž, s. 70–71.

⁵⁷⁰ Tamtéž.

⁵⁷¹ Tamtéž.

⁵⁷² Poslanecký slib kvůli množství poslanců přečetl zemský hejtman a nově zvolení poslanci jej podepsali; Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 7.

⁵⁷³ *Provolání většiny moravských poslanců v říšské radě a historické právo Moravy*, Národní listy 1, č. 154, 7. 6. 1861, s. 1.

⁵⁷⁴ I. Wurm patřil k předním bojovníkům za zavedení výuky v českém jazyce na Moravě, viz R. BARTOCHA a kol., *Símě hořčičné*, s. 13.

⁵⁷⁵ J. LAPÁČEK (ed.), *Přerov*, s. 32; K Wurmovu působení v Přerově viz Jiří LAPÁČEK, *Počátky politické organizace. P. Ignát Wurm a význam jeho činnosti v Přerově*, Přerovské echo, 1997, č. 7–8, s. 11–12.

⁵⁷⁶ Postupovali tak po domluvě s českými poslanci na českém zemském sněmu; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 53; Znění ohrazení, které zaznělo na českém zemském sněmu, viz P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 54.

⁵⁷⁷ Kvůli kuriálnímu volebnímu systému byla nejpočetnější skupina obyvatel (venkované) zastoupena na sněmech nejméně. Kromě vlasteneckých ideálů hrál jistě roli při podání protestu především fakt, že voličská základna českých národních stran spadala právě do poslední volební kurie venkovských obcí.

⁵⁷⁸ Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 14.

právním ohrazení se odvolávají na „státní souvislost s královstvím českým a vojvodstvím slezským“⁵⁷⁹, což naznačuje příklon k českému politickému programu a pozvolné přijímání ideje českého státního práva. Právní ohrazení přednesl Alois Pražák, mezi pěti podepsanými figuruje na prvním místě Ignát Wurm.⁵⁸⁰ Tento moment je zajímavý. Jak bylo upozorněno v první části této práce, Wurmovi české státní právo nebylo sympatické. Nicméně proti spojení zemí Koruny české a jejich vzájemné spolupráci neměl námitek. Zásadně se mu však přičila argumentace spojení těchto zemí v jednom státě založeném na vůdčím postavení Království českého. V případě spojení považoval za nutné rovnoprávné postavení Čech, Moravy i Slezska.

Prvním důležitým úkolem na programu jednání moravského zemského sněmu byla volba delegátů do říšské rady, přisedících zemského výboru, ustanovení některých komisí a podobně. Poslanci se za účelem volby do říšské rady rozdělili do deseti skupin, v rámci kterých vytvořili tři volební kurie. Ignát Wurm byl zařazen do sedmé skupiny, a sice opět do kurie městské,⁵⁸¹ nicméně neuspěl.⁵⁸² Volba přisedících zemského výboru již pro něj dopadla pozitivněji. Stal se zástupcem Aloise Pražáka, který se v kurii venkovských obcí stal přisedícím zemského výboru.⁵⁸³

Od počátku svého působení na zemském sněmu Wurm prosazoval národnostní rovnoprávnost, a to zejména ve školství. První návrh, jenž předložil zemskému hejtmanovi k projednání na zemském výboru k zařazení na jednání na zemském sněmu, se týkal tohoto tématu. Wurm požadoval zavedení rovnoprávnosti na školách, úřadech, na zemském sněmu a v „sociálním životě“.⁵⁸⁴ Pro pochopení Wurmova národního cítění stojí za zdůraznění, že v tomto návrhu nehovoří o rovnoprávnosti Čechů a Němců, nýbrž o rovnoprávnosti Slovanů a Němců.⁵⁸⁵ Ignát Wurm se považoval národnostně za Moravana,⁵⁸⁶ popřípadě za Slovana, nikoliv však za Čecha, což ale nijak výrazně nevybočuje z dobového standardu.

Mezi lety 1862 a 1863 ale nepozorujeme u Wurma na zemském sněmu další významnější aktivitu nacionálního charakteru. Česká politická reprezentace na Moravě se v této době soustředila spíše na problémy ekonomického rázu či na samosprávu. Na rozdíl od

⁵⁷⁹ Tamtéž, s. 4.

⁵⁸⁰ Tamtéž.

⁵⁸¹ Moravský sněmovní list, 9. 4. 1861, s. 21.

⁵⁸² Ačkoliv se výklad mnoha publikací liší a I. Wurm je v některých z nich označován za zvoleného poslance říšské rady, přikláníme se ve výkladu k pramenům, kdy se jeho jméno vyskytuje ve stenografických záznamech říšské rady až v roce 1874.

⁵⁸³ *Deváté sezení Moravského zemského sněmu 18. dubna*, Moravské noviny 13, č. 33, 23. 4. 1861, s. 1.

⁵⁸⁴ *Paedagogika sněmu moravského*, Národní listy 1, č. 109, 21. 4. 1861, s. 1.

⁵⁸⁵ *Slovanští poslanci na sněmu moravském ku svým voličům*, Moravské noviny 13, č. 36, 3. 5. 1861, s. 147.

⁵⁸⁶ „Jsem Váš krajan, jsem přítel a ctitel rolníkův, jsem Moravan...“; *Milí rodáci!*, Národní listy 1, č. 77, 18. 3. 1861, s. 1.

poslanců na českém zemském sněmu se Moravané v této době výrazněji neangažovali v nacionálním souboji se svými německými protějšky.⁵⁸⁷

Rok 1862 byl také na zasedání sněmu skoupější. Lídr moravské politické reprezentace Alois Pražák dokonce ve svých pamětech uvedl, že v tomto roce ke svolání sněmu nedošlo vůbec,⁵⁸⁸ což svědčí o marginálním významu jednání, která na půdě zemského sněmu proběhla. Česká politická reprezentace se v této době stále formovala a Wurm nadále zůstával spolu s Pražákem v jejím čele. Došlo k bližší specifikaci programu národní strany na Moravě v podobě článků *Naše touhy* a *Naše snahy* v novinách *Moravan*.⁵⁸⁹ Moravští politici postupně upouštěli od moravského nacionalismu a přecházeli směrem k nacionalismu českému. Dále se utvrzovaly základy striktního federalismu,⁵⁹⁰ což odpovídalo Wurmovu politickému názoru. Je možné, že útlum v tomto období způsobily oslavy tisíciletého výročí příchodu Cyrila a Metoděje. Část českých poslanců na moravském sněmu sestávala z kněží, kteří se věnovali přípravám na toto významné jubileum.

Následující rok 1863 byl oproti předchozímu sněmovnímu období daleko významnější. Probíhaly totiž vášnivé debaty týkající se schvalování zemských modifikací vládní předlohy obecního zákona z roku 1862. Diskuze probíhaly především nad paragrafy zabývajícími se dělitelností půdy, dělením obecních pastvin a o osobách obce. První spor se týkal zejména toho, zda se pastviny mají dělit v rámci obce pouze mezi sousedy,⁵⁹¹ nebo zda by měly být k dispozici také domkářům a vesnické chudině. Druhý výrazný spor spočíval v dělitelnosti půdy, a sice zda má být neomezeně dělitelná a poskytnuta volnému obchodu, či zda má být její dělení omezeno.⁵⁹²

Němečtí poslanci zastávali liberálnější názory a snažili se o volné dělení jak obecních pastvin, tak pozemků. Čeští poslanci zastávali konzervativní stanovisko o omezeném dělení. Tento postoj je logický, vyhovoval totiž stávajícímu venkovskému obyvatelstvu, kde měla moravská národní strana silnou voličskou základnu. Zároveň vyhovoval také velkostatku, se kterým čeští poslanci v této době spolupracovali.⁵⁹³ Postoj moravské národní strany k těmto

⁵⁸⁷ M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 90.

⁵⁸⁸ Doslova „im Jahre 1862 wurde der Landtag zu einer Session gar nicht einberufen“; F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 33.

⁵⁸⁹ *Naše touhy, naše snahy*, *Moravan*, č. 6, 18. 1. 1862; *Naše snahy*, *Moravan*, č. 53, 2. 7. 1862, s. 1.

⁵⁹⁰ Jan JANÁK, *Ke vzniku politického programu moravské buržoazie v šedesátých letech 19. století*, In Jan JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno 2007, s. 164–165.

⁵⁹¹ Tedy sedláky vlastníci půdy.

⁵⁹² J. JANÁK, *Ke vzniku politického programu*, s. 167–168.

⁵⁹³ S konzervativní šlechtou uzavřela moravská národní strana alianci již v roce 1861. Toto spojení stavělo především na kontaktech šlechty v Čechách a na Moravě, na stejném postoji k českému historickému právu, zájmu o národnostní rovnoprávnost a negativním postoji vůči rakouskému centralismu; Dopis I. Wurmu R. Fischerovi z 5. 11. 1906, In R. FISCHER (ed.), *Politické myšlenky*, s. 14.

sporným paragrafům prezentoval na sněmu především Alois Pražák. Ignát Wurm se do diskuzí spontánně zapojoval také, samozřejmě podporoval svého lídra a politickou stranu. Oproti Pražákově hospodářsky-ekonomické argumentaci přidával do diskuze sociální rovinu, když prezentoval názor obcí, které se omezeným dělením půdy a pastvin chtěly bránit proti „chudině a poběhlíkům“.⁵⁹⁴

Jednání týkající se těchto otázek byla velmi divoká a tvrdá, stejně tak jako hlasování o nich. Poslanci z obou táborů do poslední chvíle nevěděli, jak zvolit, někteří dokonce v době hlasování opouštěli místnost, aby svůj názor nemuseli prezentovat veřejně. Například během hlasování o výše zmíněném paragrafu týkajícím se osob obce,⁵⁹⁵ kdy se hlasovalo vyvoláváním jmen jednotlivých poslanců, došlo k jejich hromadnému útěku. „Strašlivé utíkání poslanců povstalo ze sněmovny, že nebylo možné slyšet ani odpovědi vytrvalých.“⁵⁹⁶

Kromě účasti na výše uvedených debatách se Ignát Wurm v roce 1863 podílel na řešení rozličné škály problémů, zejména ekonomického charakteru. Již během února se stal členem odboru pro zlepšení učitelských platů⁵⁹⁷ a odboru zabývajícího se úpravou kontribučních sýpek.⁵⁹⁸ Třetí volbu do odboru o regulaci řeky Dyje odmítl s odůvodněním, že již působí ve dvou výše zmíněných odborech.⁵⁹⁹ V březnu jej poslanci zvolili také do odboru zabývajícího se zlepšením hmotného postavení nižšího duchovenstva a navýšením jejich dotací.⁶⁰⁰

Odbory, do kterých byl Wurm na počátku roku 1863 zvolen, kopírují okruh stěžejních témat, kterými se zabýval nejen na zemském sněmu. Jednalo se zejména o školství a církve. Do naznačeného kontextu ale nezapadá jeho odmítnutí volby do odboru, jenž se měl zabývat regulací řeky Dyje. Wurm přikládal regulaci řek velký význam, a to především ekonomického a hospodářského charakteru. Snažil se o úpravu řeky Hané, Moravy, Bečvy a dalších. Smysl těchto úprav viděl v zamezení škod v povodňových oblastech, ve kterých dle jeho názoru trpí jak úrodnost půdy, tak její hodnota. Dále argumentoval zintenzivněním hospodářství, a to díky zavlažování polí, kterého by bylo dosaženo právě úpravou těchto řek. Také věřil, že díky úpravě a regulaci řek selepší veřejné komunikace a bezpečnost osad, stejně jako „zdravota krajiny“.⁶⁰¹ Dokonce vypočítal, že povodně zasahují 10 tisíc hektarů úrodných pozemků a že k

⁵⁹⁴ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy 3, č. 68, 22. 3. 1863, s. 4.

⁵⁹⁵ Jednalo se o §6, který určoval, kdo je a kdo není členem obce. To následně souviselo se spornými paragrafy o dělení půdy a pastvin. Proto patřilo hlasování o §6 k těm bouřlivějším.

⁵⁹⁶ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy 3, č. 68, 22. 3. 1863, s. 4.

⁵⁹⁷ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy 3, č. 30, 6. 2. 1863, s. 2.

⁵⁹⁸ *Přehled zemských sněmů*, Národní listy 3, č. 37, 14. 2. 1863, s. 2.

⁵⁹⁹ Moravský sněmovní list, 8. 1. – 28. 3. 1863, s. 173.

⁶⁰⁰ *Moravský sněm zemský*, Moravské noviny 15, č. 21, 13. 3. 1863, s. 1.

⁶⁰¹ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Důležitost úpravy našich řek, zvláště pak Moravy a Hané, nicméně i Bečvy a jiných přítoků Moravy*, nedatováno.

úpravě řeky Moravy a Hané bude potřeba 11 miliónů zlatých.⁶⁰² Vypracování těchto informací věnoval relativně velkou péči a z rozsáhlého dokumentu, který této problematice věnoval, lze soudit, že o tuto tematiku jevil hlubší zájem. Proto je s podivem, že volbu do odboru zabývajícího se regulací Dyje odmítl, nicméně v kontextu s jeho předchozím zvolením do jiných dvou odborů a v kombinaci s vrcholením příprav oslav cyrilometodějského milénia a náročných debat zabývajících se vládním návrhem obecního zákona je jeho odmítnutí této volby pochopitelné.

2.2.2.1. Snaha o zavedení jazykové rovnoprávnosti

Léta 1864–1867 pokládáme za nejvýznamnější období Wurmova působení na moravském zemském sněmu. Je to doba, kdy navázal na svůj návrh z roku 1861 o zavedení národnostní rovnoprávnosti ve veřejném a úředním životě na Moravě. V roce 1864 začal spolu s dalšími poslanci a angažovanými jedinci vytrvale pracovat na zavedení českého vyučovacího jazyka do škol. Úspěch se dostavil mezi lety 1866–1867, kdy byla otevřena první dvě česká, respektive slovanská gymnázia na Moravě, a sice v Brně a v Olomouci.

Důvody angažovanosti Ignáta Wurma v oblasti školství jsou zjevné. Vzdělání přikládal stěžejní význam. Sám se během svého pastoračního působení v Mutěnicích a Dědicích jako kněz podílel na výuce. Na sjezdech katolických jednot se mimo jiné zabýval vzděláváním mládeže. V Brně pak působil na pozici duchovního správce zdejšího ústavu pro zanedbanou mládež. Ke vzdělání a výchově měl tedy velmi blízko jak z teoretického, tak praktického pohledu. O výuce přemýšlel především jako příslušník katolické církve a hluboce přesvědčený vlastenec. V jeho očích bylo nutné k úspěšné tvorbě národní kultury vzdělání mládeže v mateřském jazyce, které by ale zároveň kladlo důraz na křesťanskou náboženskou výchovu, konkrétněji na katolickou konfesi. Dle jeho přesvědčení národní kultura existovala již v antickém světě, jenž ale kvůli tomu, že vyznával pohanská náboženství, nedokázal vytvořit silnou národní kulturu, a proto zanikl. Teprve křesťanská víra dle Wurma dokázala povznést národy z údajného barbarství a převtělil vzdělání do podoby „samorostlé kultury národní“, která se stala základem národa samotného. Tímto obhajoval konfesijní školství s výukou v mateřském jazyce.⁶⁰³

Od začátku roku 1864 probíhaly diskuze o zavedení národní rovnoprávnosti na moravských školách. V polovině roku došlo k ustavení školské komise, která se měla postarat

⁶⁰² Tamtéž.

⁶⁰³ Historický archiv VMO, fond Ignát Wurm, kart. 4, Rukopisy, *Poslanec I. Wurm a škola konfesijní*, nedatováno.

o její praktické uskutečnění. Už v předešlém roce byl ustaven výbor pro školské záležitosti, jenž se zabýval především „zlepšením stavu národních učitelů“⁶⁰⁴. Výbor sice vypracoval určitý návrh, ten se ale kvůli odročení zasedání nedostal k projednání, ačkoli byl vytištěn a dokonce mezi poslance rozdán. Poslanec Richard Rotter na dalším zasedání zemského sněmu, v dubnu 1864, podal opět návrh na prošetření celé záležitosti, proti čemuž protestoval Jan Evangelista Bílý, jenž byl členem původního výboru z roku 1863. Bílý navrhoval obnovení předešlého výboru, nikoliv jeho nové ustavení a zvolení nových členů. Vedly ho důvody především praktické, protože původní členové byli o této záležitosti nejlépe informováni a vykonali značný kus práce. Ignát Wurm jako jeden z původních členů výboru pro školské záležitosti podpořil návrh svého spolustraníka Jana Evangelisty Bílého a pro případ, že by návrh o obnovení výboru padl, navrhoval zvolení devíti nových členů ze všech sněmovních kurií.⁶⁰⁵

Se zavedením jazykové rovnoprávnosti na školách souviselo také vzdělávání učitelů, které se některým poslancům zdálo nedostatečné. Během dubnového zasedání Richard Rotter vnesl ještě další dva požadavky. První z nich požadoval ustanovení všeobecného školského zákona o národních školách a druhý žádal reorganizaci vzdělávacího systému učitelů. Wurm podpořil Rotterovu první žádost,⁶⁰⁶ razantně však oponoval jeho osočování směrem k nedostatečné vzdělanosti národních učitelů.⁶⁰⁷ Obhajoval pokrok, jenž byl v tomto směru učiněn za posledních dvanáct let. Původně se učitelé připravovali na výuku půl roku, kdežto v dané době se jednalo už o dva roky na reálce a poté další dva roky na přípravce. Wurm tímto způsobem argumentoval, že vzdělanost učitelů se zvyšuje. Tento pokrok navíc dle něj potvrzoval, že vláda se učitelům věnuje a že stav národního učitelstva není tak bídný, jak jej Rotter líčil. Wurm v řeči oponující Rotterovi také vyzdvihl čestnou pozici ve společnosti, které se učitelé v monarchii těšili. Srovnával ji s Ruskem, kde učitelé dosahovali čestného občanství až po desíti či dvaceti letech působení, kdežto rakouští učitelé se těšili čestnému občanství prakticky okamžitě po nastoupení do funkce.⁶⁰⁸

Nátlak na uskutečnění požadavků týkajících se jazykového zrovnoprávnění neprobíhal pouze ze strany českých politiků, nýbrž také ze strany české veřejnosti prostřednictvím

⁶⁰⁴ Jednalo se zejména o jejich finanční zabezpečení; Moravský sněmovní list, 12. 4. 1864, s. 270.

⁶⁰⁵ Tamtéž.

⁶⁰⁶ Tamtéž, 29. 4. 1864, s. 528.

⁶⁰⁷ *Sněm zemský*, Moravské noviny 16, č. 36, 3. 5. 1864, s. 142.

⁶⁰⁸ Moravský sněmovní list, 29. 4. 1864, s. 528.

nejrůznějších petic.⁶⁰⁹ Žádost přednesená zemskému sněmu Ignátem Wurmem⁶¹⁰ a tlak veřejnosti nakonec padly na úrodnou půdu a 18. června 1864 se usnesl moravský zemský výbor na ustanovení ankety, jež by se zabývala praktickým zavedením jazykové rovnoprávnosti na školách.⁶¹¹ Její osazenstvo měli tvořit především odborníci z oblasti školství a výchovy. Wurm byl zvolen členem z pozice navrhovatele provedení jazykového zrovnoprávnění. Dalšími členy se stali školní radové Ondřej Wilhelm⁶¹² a Vincenc Prousek, ředitelé škol Florian Schindler, Hoffmann, Josef Adolf Auspitz a František Mathon. Jednání ankety se účastnili představení brněnské a olomoucké konsistoře. Anketu měl řídit František Alois Šrom, který fungoval jako její referent u zemského výboru. Zároveň se zavázal k tomu, že se anketa bude zabývat zavedením jazykové rovnoprávnosti i v dalších oblastech.⁶¹³

Cílem ankety bylo navrhnout způsob, jak na školách realizovat jazykovou rovnoprávnost ke spokojenosti obou národností, zároveň ale tak, aby byla zachována i výuka druhého jazyka, neboť „... každému na Moravě prospěšno jest, znáti německy a česky...“⁶¹⁴ Vyučovací jazyk na školách měl být zemský, což pro představitele odboru pro školské záležitosti znamenalo český a německý. Po pečlivém zvážení situace měl odbor vytvořit předlohu či návrh, jakým způsobem rovnoprávnost realizovat. Odbor nejednal o tom, jestli se rovnoprávnost uskuteční – to už bylo zaručeno zákonem i příslibem císaře.⁶¹⁵ Problematika jeho úkolu spočívala ve způsobu jejího provedení tak, „aby žádné straně křivda se nestala“. Jednalo se především o církevní, úřední a vyučovací stránku věci. Mezi zúčastněnými panovala falešná naděje, že jazyková rovnoprávnost na školách bude provedena takovým způsobem, že

⁶⁰⁹ Josef BARTOCHA, *Průkopníci českého gymnasia v Olomouci*, In Adolf KUBIS – Rostislav BARTOCHA – Václav NEŠPOR (ed.), *Památník šedesátého výročí českého gymnasia v Olomouci 1867–1927*, Olomouc 1927, s. 22.

⁶¹⁰ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských II*, Olomoucké noviny, č. 3, 11. 1. 1865, s. 1.

⁶¹¹ Podle M. Procházkové měl její členy vybírat sám I. Wurm; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 63.

⁶¹² Ondřej Wilhelm byl jedním z nejvýraznějších zastánců jazykové rovnoprávnosti na moravských školách. Mezi lety 1862–1864 podal několik návrhů vládě o vytvoření českého gymnázia na Moravě. Sám se účastnil podstatné většiny debat týkajících se vytvoření českých středních škol a zavedení jazykové rovnoprávnosti na stávajících školách. Podrobněji k jeho snahám viz J. BARTOCHA, *Průkopníci českého gymnasia*, s. 22.; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 64.

⁶¹³ *Sedění moravského výboru zemského*, Moravské noviny 16, č. 54, 7. 8. 1864, s. 213.

⁶¹⁴ *Dopisy a denní zprávy*, Moravské noviny 16, č. 52, 28. 6. 1864, s. 205.

⁶¹⁵ Jazykovou rovnoprávnost na nižších školách v oblastech s většinovým podílem slovanského obyvatelstva připouštěl výnos č. 4781 vydaný roku 1861 ministerstvem kultu a vyučování. Vyučování na gymnáziích v národním jazyce žáků potvrdil také §17 organizační osnovy a nejvyšší císařské rozhodnutí z 20. července 1859, který nařizoval, aby bylo na středních školách vyučováno řečí žáků, a to německo-česky v Brně, Jihlavě, Olomouci a Moravské Třebové. Česko-německy se pak mělo vyučovat v Kroměříži, Hradišti, Příboru a ve Strážnici. Toto vládní nařízení se však pravděpodobně nijak pečlivě nedodržovalo; *Z Brna*, Moravské noviny 18, č. 30, 10. 3. 1866, s. 118.

do deseti let se zapomene na národnostní rozpory, protože se na Moravě bude do jisté míry učit v obou jazycích.⁶¹⁶

Primárním úkolem bylo zjistit názor na tuto problematiku jak od české, tak od německé strany. Za tímto účelem bylo svoláno v prosinci 1864 sezení ankety, kde měly obě strany vyložit své představy o tom, jak na školy zavést oba vyučující jazyky.⁶¹⁷ Z tohoto sezení měl poté vzniknout protokol, ze kterého by zemský výbor vybral nejvhodnější návrhy a ty poté předložil zemskému sněmu ke schválení. Jednání se týkala především středních škol. Obě strany se během sezení shodly, že je nevhodné, aby byli žáci slovanské národnosti přijímáni na slovanská gymnázia a reálky pod podmínkou zkoušky z německého jazyka, jak se do této doby dělo. Dohodli se na tom, že je nutné tento neduh odstranit.⁶¹⁸ Shodně postupovaly obě strany také v otázce vyučovacího jazyka na krajských a normálních školách, kde chtěly zavést vyučování v obou jazycích.

V dalších bodech jednání se ale začaly projevovat odlišné postoje Čechů, kteří se snažili prosadit český jazyk na středních školách, a Němců, kteří se snažili o co nejmenší ústupky, aby si zachovali své současné pozice. Problematickým se ukázal také postoj české vyučovací řeči jinak velmi nakloněného Ondřeje Wilhelma, který zásadně odmítal český vyučovací jazyk na německých vyšších gymnáziích. Zásadně také nesouhlasil s národnostně rozdělenými paralelkami. Rozdělení žáků dle národnosti na jedné škole považoval za odporující pedagogickým zásadám. Nejvážnější konflikt mezi zasedajícími však nastal při projednávání otázky gymnázií. Česká strana navrhovala, aby žáci z venkovských škol byli na gymnázia a reálky v Kroměříži, Strážnici, Uherském Hradišti, Příboru a dále paralelky v Brně, Olomouci a v Jihlavě přijímáni podle zkoušky z českého jazyka tak, jako bývali v současné době přijímáni ze čtvrtých tříd hlavních škol na základě zkoušek z jazyka německého. Na tento návrh reagovala německá strana velmi negativně, byť se z pohledu Čechů jednalo především o upozornění, jakým způsobem byly vedené školy, například v Hodoníně, kde byla němčina na školách upřednostňována především pro „... choutky jednotlivců a kvůli úřednickým a židovským dítkám“.⁶¹⁹

⁶¹⁶ *Dopisy a denní zprávy*, Moravské noviny 16, č. 52, 28. 6. 1864, s. 206.

⁶¹⁷ Jména členů ankety se mírně liší oproti původně jmenovaným v Moravských novinách. Olomoucké noviny uvádějí jako členy této ankety svolané v prosinci: na pozici předsedy F. A. Šroma, školního radu O. Wilhelma, brněnského kanovníka Karla Nötiga, kněze z Olomouce Polácha, ředitele reálky J. A. Auspitze, F. Mathona, katechetu Jana Chmelíčka, poslance I. Wurma, ředitele gymnázia Hoffmanna a ředitele brněnské techniky F. Schindlera; *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských II*, Olomoucké noviny 1, č. 3, 11. 1. 1865, s. 1.

⁶¹⁸ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských II*, Olomoucké noviny 1, č. 3, 11. 1. 1865, s. 1.

⁶¹⁹ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských III*, Olomoucké noviny 1, č. 4, 14. 1. 1865, s. 1.

Ondřej Wilhelm dále navrhoval, aby gymnazisté německé národnosti pro advokátské, notářské, úřednické a další lukrativní pracovní pozice na Moravě, stejně tak jako na veškeré duchovní pozice, studovali českou řeč na nižších gymnáziích čtyři a na vyšších tři hodiny týdně. Zároveň však dodával, že by měli mít možnost se této povinnosti zbavit. Celý německý tábor také rozhodně odmítal, aby se němečtí studenti učili některé předměty v českém jazyce, a to z blíže nespecifikovaných pedagogických důvodů. Wilhelm navrhoval, aby se němečtí studenti učili česky pouze český jazyk a českou literaturu. Dále vyslovil myšlenku, že by se v Brně, Olomouci a v Jihlavě zřídila nová gymnázia. Nespecifikoval však, zda by se mělo jednat o gymnázia česká nebo německá, a stejně tak neupřesňoval prostory, kde by měla být gymnázia umístěna. Pravděpodobně však chtěl tato gymnázia zřídit jako zkušební verzi realizace požadavků české strany.⁶²⁰

Své stanovisko týkající se středních škol samozřejmě prezentovala také česká strana. Ta požadovala, aby byla gymnázia v Mikulově, Znojmě a v Moravské Třebové, tedy gymnázia s výraznou převahou německých žáků, prohlášena za německá. Dále aby se v těchto nižších gymnáziích učilo německy a čeština se stala obligátním předmětem pro všechny žáky v takovém rozsahu, aby se následně na vyšším gymnáziu mohli učit česky jednomu či dvěma předmětům. Česká strana dále požadovala na nižších gymnáziích v Kroměříži, Strážnici, Uherském Hradišti a v Příboru výuku přibližně šesti hodin německého jazyka a teprve později výuku některých předmětů v němčině. Věřili, že tímto způsobem se vyhoví pedagogickým požadavkům a zároveň se žáci vzdělají ve svém jazyce a dostatečně se naučí i jazyku druhému. V Brně, Olomouci a v Jihlavě, kde byly národnosti žáků početně vyrovnané, se měly vytvořit paralelky rozdělené dle národností, a to do té doby, než v těchto městech vzniknou gymnázia nová.⁶²¹ Paralelky měly být zřízeny pro německé žáky po vzoru nižšího gymnázia v Mikulově a pro české žáky podle vzoru nižšího gymnázia v Kroměříži. Na vyšších gymnáziích v Brně, Olomouci a Jihlavě se pak měl alespoň jeden předmět vyučovat česky. Dále mělo dojít k odstranění německých katechetů a k dosazení českých kněží na jejich místa. Český klérus totiž dokázal vyučovat náboženství v obou jazycích. Stejně podmínky představitelé české strany

⁶²⁰ *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských IV*, Olomoucké noviny 1, č. 5, 18. 1. 1865, s. 1.

⁶²¹ Rozdělení, která gymnázia měla být německá, která česká a která měla vyučovat částečně v obou jazycích, je v některých publikacích připisováno I. Wurmovi, s větší pravděpodobností se ale jednalo o kolektivní návrh všech českých účastníků jednání; J. BARTOCHA, *Průkopníci českého gymnasia*, s. 22; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 63.

navrhovali i pro reálky. Předložené požadavky nepovažovali za prospěšné jen pro české žáky, nýbrž je prezentovali jako smírlivý návrh, který Čechům „vyhoví a Němcům neuškodí“.⁶²²

Následujícího roku došlo k odvolání státního ministra Antona Schmerlinga a k jeho nahrazení dosavadním českým místodržitelem hrabětem Richardem Belcredim.⁶²³ Jeho uvedení do úřadu bylo velmi dobrou zprávou pro české vlastence jak v Čechách, tak na Moravě. Richard Belcredi měl pozitivní vztah k českým korunním zemím a kladně se stavěl k programu českých politiků, tedy k českému státnímu právu. Pro moravské vlastence se pak stal nespornou výhodou jeho příbuzenský vztah k hraběti Egbertu Belcredimu.⁶²⁴ Nastala tedy všeobecně příznivá situace pro činnost českých národních hnutí v habsburské monarchii.

Zemský výbor vypracoval na základě výše uvedené ankety dva návrhy o způsobu provedení jazykové rovnoprávnosti na Moravě, přičemž první se opíral o požadavky české strany, druhý prosazoval požadavky strany německé. Němečtí členové zemského výboru v čele s Karlem Giskrou⁶²⁵ představili vlastní návrh k provedení jazykové rovnoprávnosti, stejně tak vytvořili vlastní návrh čeští zasedající zemského výboru, které reprezentoval František Alois Šrom. Na počátku roku došlo k jednání o tom, který z návrhů bude realizován. Předpokládalo se, že hlasování bude velmi těsné, protože bylo jasné, že pro návrh odboru vedeného Šromem bude hlasovat většina poslanců z české konzervativní pravice, kdežto pro návrh poslanců vedených Giskrou bude hlasovat většina poslanců z německé liberální levice. V českých konzervativních řadách však panovala větší naděje na úspěch. Co se týče národního výboru, skupina Karla Giskry zastávala menšinové pozice. Navíc se k návrhu odboru, jež vedl Šrom, pravděpodobně přikláněla i vláda.⁶²⁶

K představení návrhů obou stran došlo na zasedání moravského zemského sněmu 30. ledna 1866. Nejprve přečetl jménem většiny zemského výboru František Alois Šrom zprávu, která se zakládala na návrhu Ignáta Wurma a jeho spolupracovníků. Tento návrh se nakonec

⁶²² *Enquetta pro zavedení rovnoprávnosti jazykové ve školách moravských IV*, Olomoucké noviny 1, č. 6, 21. 1. 1865, s. 1.

⁶²³ Podrobněji k okolnostem jejich výměny například O. URBAN, *Česká společnost* s. 192; M. BOROVIČKA a kol.: *Velké dějiny*, s. 105–106.

⁶²⁴ Jednalo se o jeho bratra. E. Belcredi byl jedním z vůdčích představitelů konzervativního velkostatku na moravském zemském sněmu, jenž úzce spolupracoval s moravskou národní stranou. Navíc jej pojil blízký vztah s I. Wurmem, se kterým se znali díky spolkové činnosti v rámci organizace oslav cyrilometodějského milénia roku 1863.

⁶²⁵ Karl Giskra byl předním představitelem německorakouských liberálů. Vůči návrhu I. Wurma o provedení národní rovnoprávnosti stál už v roce 1861, kdy se snažil především o to, aby Wurmův návrh nebyl vůbec připuštěn k projednání na zemském výboru; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 60; *O rovnoprávnosti jazykové na sněmu zemském*, Moravské noviny 18, č. 4., 9. 1. 1866, s. 14.

⁶²⁶ Moravské noviny doslova uvádějí: „Jednomu z návrhů těchto přeje zajisté vláda nynější spravedlivá.“ V kontextu příznivé situace, která panovala díky R. Belcredimu, je pravděpodobné, že právě jeho se týká nářážka na „vládu nynější spravedlivou“; *O rovnoprávnosti jazykové na sněmu zemském*, Moravské noviny 18, č. 4., 9. 1. 1866, s. 14.

netýkal pouze jazykové rovnoprávnosti na školách, ale také v církvi, v úředním a ve veřejném životě. Nejdetailněji však zpracovával návrh část týkající se školství. Prvním požadavkem byla výuka na školách v mateřském jazyce většiny žáků. Druhý požadavek z oblasti školství se týkal normálních škol v Brně a v Olomouci, kde měly být udržovány oba jazyky, ale jen pokud to vyžadovala potřeba žáků navštěvujících dané instituce. Třetí požadavek se soustředil na střední školy na Moravě, které se měly rozdělit do tří skupin. Do první skupiny měly spadat školy, které by vyučovaly v českém jazyce. To se týkalo škol v Kroměříži, Příboru, Strážnici a v Uherském Hradišti. Do druhé skupiny měly spadat školy, na kterých by zůstala němčina jako hlavní vyučovací jazyk, a to v Mikulově, Znojmě a v Moravské Třebové. Na těchto jazykově striktně rozdělených školách měla ale existovat příležitost umožňující každému studentovi naučit se i druhému jazyku. Tuto výuku měly zaručovat dvě vyučující hodiny mateřského jazyka týdně a dále pak výuka ostatních hodin podle organizačních stanov pro druhý zemský jazyk. Jako druhá možnost výuky obou jazyků bylo vyučování jednoho či dvou předmětů v jazyku druhém. Třetí skupina se pak měla skládat ze škol, kde byl vyvážený počet česky i německy mluvících studentů, a proto se zde měly vyučovací jazyky střídát podle jednotlivých předmětů a tříd. Do této skupiny spadaly střední školy v Brně, Olomouci a Jihlavě. Výuka v obou jazycích měla probíhat dle návrhu tak, že studenti v nižších ročnících měli být zařazeni do tříd podle mateřské řeči. V těchto třídách byl však požadavek na to, aby se studenti dokonale naučili i druhý zemský jazyk, protože ve vyšších třídách mělo dojít k jejich sloučení a výuka měla pokračovat z části v obou jazycích. Zkoušky, a především maturita, pak měly probíhat v mateřském jazyce žáků, a to i z předmětů vyučovaných v jazyce druhém.

Po části návrhu, který se věnoval školství, následovaly ještě tři další sekce, které byly zpracovány mnohem všeobecněji. Jednalo se o část navrhuující opatření na soudních, správních a finančních úřadech na Moravě, které mělo dbát na to, aby s každou stranou bylo jednáno v mateřském jazyce. Na to navazoval požadavek, aby každý úředník v těchto institucích dokonale ovládal oba zemské jazyky. Další část se týkala církve, která měla do křestních, sňatkových a úmrtních matrik na Moravě pořizovat zápis v mateřském jazyce dotyčné strany, pokud nebude dotyčná strana žádat jinak. Ve čtvrté části zprávy se objevil důrazný apel na vládu, aby na poštách, telegrafech a železnicích byly informace podávány jak ústně, tak písemně v obou jazycích. Nakonec bylo v návrhu nařízeno zemskému výboru, aby se spojil s c. k. místodržitelstvím a dohodli se na vydávání „úředního listu pro Moravu“ v obou zemských jazycích a aby o tom, jak jednání dopadla, podal výbor zemskému sněmu zprávu. K uskutečnění výše uvedených požadavků pak měl být zvolen devítičlenný odbor složený ze tří poslanců z každé kurie.

Poté představil návrh menšiny zemského výboru Karel Giskra. Zakládal se na požadavcích vyložených během ankety Ondřejem Wilhelmem. Lišil se pouze v první části, která se týkala školství. Části týkající se jazykové rovnoprávnosti v církevní, úřední a veřejné oblasti se shodovaly s požadavky přečtenými Františkem Aloisem Šromem. Část týkající se školství nebyla tak detailně zpracována jako u české strany. Bylo zde požadováno, aby se na nižších školách učilo v mateřském jazyce většiny žáků. Na hlavních školách a reálkách se dle tohoto návrhu měl učit také druhý jazyk. Na hlavních školách v Brně a v Olomouci, které spadaly pod fond normálních škol, by se mělo učit v obou jazycích. Střední školy (tzn. gymnázia a reálky) byly rozděleny na školy, kde se mělo učit výhradně buď česky, nebo německy. Česká výuka měla probíhat na školách v Příboru, Kroměříži a Strážnici, německá pak v Mikulově, Moravské Třebové a ve Znojmě. V Brně, Olomouci, Jihlavě a Uherském Hradišti měla být vyučovacím jazykem němčina, pokud by se ale přihlásilo dostatečné množství studentů, kteří by ovládali pouze český jazyk, měla být pro ně zřízena škola s českým vyučovacím jazykem. Na středních školách měla být dle tohoto návrhu poskytnuta studentům příležitost, aby se naučili psát i mluvit také druhým jazykem.⁶²⁷

K projednání a zvážení dvou výše uvedených možností zvolili poslanci nový odbor, jenž se skládal z knížete Huga Karla Eduarda Salm-Reifferscheidt-Reitz, Vintíře Jana Kalivody, Albrechta Vincence Kounice, Kuno Honrichse, Karla Giskry, Karla van der Strasse, Antona Glasnera, Richarda Rottera, Františka Aloise Šroma, Ignáta Wurma, Františka Mathona a Vincence Brandla.⁶²⁸ Odbor byl zvolen k 31. lednu 1866 a ihned zahájil jednání. Bohužel se ale výše zvolení nedokázali dobrat kloudného výsledku. Na posledním zasedání tohoto odboru, 13. února 1866, se jednohlasně shodli na tom, že záležitost nemohou nadále projednávat. Jako důvody ukončení svých jednání uvedli, že se jedná o důležitou záležitost, kterou je potřeba důkladně zvážit, což z důvodu časové tísně nemohli zvládnout. Tuto zprávu podali na posledním zasedání moravského zemského sněmu 15. února 1866, po kterém byl sněm ukončen.⁶²⁹

V mezidobí, kdy moravský zemský sněm nezasedal, vyústily dlouholeté spory mezi Rakouskem a Pruskem v otevřený konflikt, kdy během června 1866 vyhlásily Rakousku válku

⁶²⁷ *Ze sněmů*, Moravské noviny 18, č. 15, 3. 2. 1866, s. 58.

⁶²⁸ *Ze sněmů*, Moravské noviny 18, č. 16, 6. 2. 1866, s. 62

⁶²⁹ *Ze sněmů*, Moravské noviny 18, č. 24, 24. 2. 1866, s. 94.

postupně Prusko a následně Itálie.⁶³⁰ Krátká potyčka měla pro habsburskou monarchii dalekosáhlé následky týkající se také její politické situace a dalšího vnitrostátního vývoje.⁶³¹

Pro země Koruny české se zdála být tato situace zpočátku pozitivní. Ukončení války s sebou neslo několik ústupků císařského dvora národním snahám českých poslanců. Jedním z těchto vstřícných kroků bylo také schválení dvou čtyřtřídních gymnázií s českým vyučovacím jazykem. Gymnázia schválil osobně císař František Josef I. 18. října 1866 a měla vzniknout v Brně a v Olomouci.⁶³² Prezentována byla jako dar českému národu z vděku císaře za věrnost Čechů během prusko-rakouské války.⁶³³ Podkladem k ustanovení těchto gymnázií se stal protokol, jenž vznikl z výše uvedené ankety a opíral se o návrh Ondřeje Wilhelma. Původně se mělo jednat o gymnázia nižší. Přesto, že byla česká gymnázia schválena císařem již v říjnu, k jejich založení během tohoto roku nedošlo.

Další zasedání moravského zemského sněmu se konalo v prosinci roku 1866. Většina jednání se nesla v duchu napravování válečných škod a debat týkajících se rakousko-uherského vyrovnání. Na návrh Františka Mathona došlo ale také k obnovení odboru pro realizaci jazykové rovnoprávnosti na školách, a to z toho důvodu, že během posledního zasedání zemského sněmu odbor nedokončil svou práci, a tudíž předešlému sněmu nepředložil žádné výsledky. Tento návrh přijala naprostá většina poslanců a odbor byl 27. listopadu obnoven.⁶³⁴

Boj za jazykovou rovnoprávnost na školách pokračoval. Na tomto zasedání zemského sněmu podal Antonín Mezník a další čeští poslanci včetně Ignáta Wurma interpelaci⁶³⁵ na zemského místopředsedu týkající se založení gymnázií v Brně a v Olomouci. Poslanci vznesli tři dotazy. Za prvé se tázali, zda již byly zahájeny přípravy na založení těchto gymnázií, za druhé se tázali, zda mají tato gymnázia zůstat nižšími⁶³⁶ a za třetí se zajímali, kdy hodlá vláda tato gymnázia otevřít. Dostalo se jim pouze neurčité odpovědi, a sice že se vláda snaží, aby byla gymnázia co nejdříve zřízena a otevřena.⁶³⁷

⁶³⁰ Podrobněji k příčinám, průběhu a ukončení prusko-rakouské války například Karel RICHTER, *Třeba i železem a krví. Prusko-rakouské války 1740–1866*, Praha 2007; Pavel BĚLINA – Josef FUČÍK, *Válka 1866*, Praha 2005.

⁶³¹ K reakci českých zemí na prusko-rakouskou válku a k jejím důsledkům podrobněji M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 141–160; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 211–227; Milan HLAVÁČKA a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, díl 1, Praha 2014, s. 76–79.

⁶³² *Část úřední*, Moravské noviny 18, č. 125, 19. 10. 1866, s. 483.

⁶³³ J. BARTOCHA, *Průkopníci českého gymnasia*, s. 8.

⁶³⁴ *Ze sněmů*, Moravské noviny 18, č. 143, 29. 11. 1866, s. 552.

⁶³⁵ Postupem času začal Wurm považovat Interpelace za velmi vhodný a účinný prostředek politického boje „Nejbolestivější bývají pro nepřitele – interpelace.“ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodu Kuldovi, 12. 1. 1874.

⁶³⁶ Srovnej M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 65.

⁶³⁷ *Ze sněmů*, Moravské noviny 18, č. 153, 22. 12. 1866, s. 591.

2.2.3. Zlomový rok 1867

Rok 1867 byl pro českou národní politiku na Moravě v mnoha ohledech zásadním. Stejně jako po sardinské válce se ocitla habsburská monarchie v důsledku nepovedené zahraniční politiky na prahu dalších zásadních vnitropolitických změn. Navzdory nadějím, které po skončení prusko-rakouské války na podzim roku 1866 panovaly nejen na české a moravské národní politické scéně, došlo 21. prosince 1867 po měsících jednání k vydání prosincové ústavy, kterou bylo de facto rozhodnuto o dualistickém uspořádání habsburské monarchie.⁶³⁸

Dne 2. ledna 1867 rozpustil císař patentem zemské sněmy a nařídil okamžité volby do sněmů nových, které měly být svolány 11. února.⁶³⁹ K jejich rozpuštění měl především dva důvody. Prvním z nich byla jednání o rakousko-uherském vyrovnání, jež se blížila ke konci. Závěrečné rozhodnutí o podobě vyrovnání se mělo uskutečnit na mimořádné říšské radě⁶⁴⁰ za přítomnosti zástupců všech zemí, aby rozhodnutí bylo „všestranně spravedlivé“.⁶⁴¹ Také se blížil konec šestiletého volebního období, což se stalo druhým důvodem k ukončení činnosti stávajících sněmů, a císař chtěl, „aby v této veledůležité úloze národům Našim obnovené vykonávání práva volebního bylo zachováno“.⁶⁴²

Dne 3. ledna, den po vydání císařského patentu, bylo stanoveno datum voleb do moravského zemského sněmu na 28. ledna do volební kurie venkovských obcí. Pro městské a obchodní volební kurie byl termín voleb stanoven na 31. ledna a pro kurii velkostatků na 4. února.⁶⁴³ Císařský patent uváděl jako jediný předmět předloh k jednání, a tudíž také jako jedinou činnost těchto zemských sněmů oznámení tohoto patentu a následné vyzvání k volbě do mimořádného shromáždění říšské rady. Její svolání stanovoval patent na 25. února. Jediný předmět jednání a veškerá činnost této mimořádné říšské rady pak měla spočívat v řešení ústavních záležitostí.⁶⁴⁴

⁶³⁸ Podrobněji k těmto událostem například O. URBAN, *Česká společnost*, s. 211–227; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 141–176.

⁶³⁹ *Patent císařský*, Moravská orlice 5, č. 3, 4. 1. 1867, s. 1.

⁶⁴⁰ Císař původně svolal patentem z 2. ledna 1867 mimořádnou říšskou radu. Dne 18. února se však v důsledku nesouhlasu svolaných zemských sněmů rozhodl od svolání mimořádné říšské rady upustit a svolal ústavní radu říšskou. Jelikož se jednalo o jedno shromáždění se stejným účelem, v textu je pro něj používáno kvůli zjednodušení označení říšská rada; *Zahájení sněmu Moravského*, Moravská orlice 5, č. 81, 7. 4. 1867.

⁶⁴¹ *Patent císařský, daný dne 2. ledna 1867*, Moravské noviny 19, č. 2, 3. 1. 1867, s. 1.

⁶⁴² Tamtéž.

⁶⁴³ *Nové volby do sněmu. Prohlášení*, Moravská orlice 5, č. 5, 6. 1. 1867, s. 1.

⁶⁴⁴ *Patent císařský, daný dne 2. ledna 1867*, Moravské noviny 19, č. 2, 3. 1. 1867, s. 1.

Ignát Wurm v těchto volbách znovu kandidoval v městské volební kurii za volební okres Přerov, Kojetín a Tovačov.⁶⁴⁵ Zda byl také členem volebního komitétu jako ve volbách předchozích, není bohužel zcela jasné. Jisté je, že se v březnu 1866 kvůli investování za olomouckého vikáře přesunul z Brna do Olomouce.⁶⁴⁶ V roce 1867 pak přišel zlom, kdy Ignát Wurm už nebyl v médiích prezentován jako člen vedení národní strany na Moravě a při prohlášení strany již jeho jméno nefigurovalo na předních zvýrazněných pozicích lídrů strany, nýbrž se přesunul mezi řadové straníky.⁶⁴⁷ Lze se tedy domnívat, že jeho nepřítomnost v centru politického dění, tedy v Brně, jej v rámci národní strany svým způsobem odsunula z vedoucích pozic do ústraní. Nicméně volby do moravského zemského sněmu dne 31. ledna přesvědčivě vyhrál.⁶⁴⁸ Ze 423 voličů, kteří se dostavili k volbám, získal 421 hlasů. Oproti předchozí volbě nebyly tentokrát podány žádné námitky, a proto byl 19. února připuštěn do moravského zemského sněmu za volební okres Přerov, Kojetín a Tovačov.⁶⁴⁹ Poslanecký slib složil česky 20. února.⁶⁵⁰

I když se zemské sněmy na počátku roku 1867 sešly především kvůli volbě poslanců do říšské rady, projednávaly se na nich samozřejmě také zemské záležitosti. Zejména pokračovala jednání, která začala na zasedání předcházející rok. Týkala se hlavně odstranění důsledků prusko-rakouské války. Země Koruny české patřily k oblastem touto válkou nejzdevastovanějším, neboť se odehrávala z podstatné části na jejich území. Poslanci bojovali za práva zničených obcí, kterým císař slíbil pomoc na odstranění válečných škod, a to již v říjnu roku 1866. Na základě tohoto příslibu vypracovali poslanci 22. listopadu 1866 požadavky žádající kompenzaci válečných škod za „škody operační“⁶⁵¹ a za „dávky nepřítelem vynucené“.⁶⁵² Bohužel ještě v únoru roku 1867 se pomoci poškozeným obcím nedostalo. Poslanci proto podali 19. února interpelaci, v níž se dotazovali na důvody bránící zaslat válečné náhrady poškozeným obcím. Dále zjišťovali, jakých prostředků hodlá vláda při odstranění

⁶⁴⁵ *Volebním komitétem, sestávajícím z údu pravice posledního sněmu zemského, navrhuji se pánům voličům pro volbu poslanců zemských ve volebním okresu měst, kde se volba konati bude 31. ledna*, Moravská orlice 5, č. 15, 18. 1. 1867, s. 1.

⁶⁴⁶ Jedním z podstatných důvodů, proč byl I. Wurm investován na pozici vikáře olomoucké katedrály, byla podpora zdejšího generálního vikáře Arthura Königsbrunna, který ač byl prezentován jako duchovní, který se snažil „hověti oběma národnostem“, podporoval spíše Moravany české národnosti; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 63.

⁶⁴⁷ Wurmovo jméno již nefiguruje u volebního prohlášení k volbám roku 1867, jména ostatních lídrů národní strany z předešlého volebního období se ale nemění; *Moravané, drazí krajané naši*, Moravská orlice 5, č. 17, 20. 1. 1867, s. 1.

⁶⁴⁸ Dle Moravské orlice vyhrál I. Wurm volby jednohlasně, což samozřejmě nebyla pravda; *Výsledek voleb v městách*, Moravská orlice 5, č. 27, 1. 2. 1867.

⁶⁴⁹ Moravský sněmovní list o seděních moravského sněmu zemského, 18. 2. – 11. 4. 1867, s. 12.

⁶⁵⁰ *Část neúřední. Sněm markrabství Moravského*, Moravské noviny 19, č. 23, 21. 2. 1867, s. 90.

⁶⁵¹ Tamtéž.

⁶⁵² Tamtéž.

těchto překážek a k urychlení vyplacení válečných náhrad použit. Poslední dotaz se týkal toho, zda bude vláda nahrazovat z vládních prostředků také škody obcím způsobené na dávkách vynucených nepřítelem. Wurmovo Přerovsko patřilo také k válkou poškozeným oblastem, proto neváhal a k interpelaci se přidal.⁶⁵³

Primárně se ale zemský sněm sešel kvůli volbám do říšské rady, která měla projednat nové uspořádání habsburské monarchie. Přesněji měla schválit změnu vnitrostátních poměrů později označovanou jako rakousko-uherské vyrovnání.⁶⁵⁴ Moravští poslanci o změnách vnitrostátního uspořádání, které se neodvratně přiblížilo po prusko-rakouské válce, diskutovali již na předchozím sněmu na podzim roku 1866. Svůj postoj k nastávajícím změnám a ke svolání říšské rady moravští poslanci národní strany vyjádřili v Adrese sněmu Moravského určené císaři.⁶⁵⁵

V adrese na prvním místě vyslovili nejhlubší věrnost Markrabství moravského a poslušnost moravského zemského sněmu císaři. Dále popsali své státoprávní stanovisko, zakládající se na říjnovém diplomu a únorové ústavě.⁶⁵⁶ Na základě těchto dokumentů se pak poslanci snažili popřít platnost říšského sněmu v podobě, v jaké měl být svolán.⁶⁵⁷ Dokonce jej označili za neústavní a zdůraznili, že ani „c. kr. vláda sama není s to zastávat se toho, že svolaná říšská rada jest zúplna ústavní...“⁶⁵⁸ Také vyslovili nesouhlas s předmětem jednání, kterým mělo být rakousko-uherské vyrovnání. Obávali se, že dojde k vytvoření zvláštního státního práva pro Uhry a zvláštního státního práva pro ostatní země habsburské monarchie.

Moravský zemský sněm tak vyjádřil ve vší loajálnosti nesouhlas se současným politickým děním týkajícím se rakousko-uherského vyrovnání, zároveň však zdůraznil, že je v této záležitosti zapotřebí společného postupu kvůli zachování habsburské monarchie. Moravský zemský sněm se rozhodl své zástupce na tuto říšskou radu vyslat, vyslovil však zároveň prosbu, aby byl vyslyšen názor moravských vyslanců na říšské radě týkající se výsledků jednání s uherským a chorvatským sněmem. Dále pak žádal, aby konečným ustanovením nebyla

⁶⁵³ Tamtéž.

⁶⁵⁴ Podrobněji k rakousko-uherskému vyrovnání např.: Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE (ed.) – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny země Koruny české. Tematická řada. Stát*, Praha-Litomyšl 2015, s. 276–287; M. HLAVAČKA a kol., *České země*, s. 76–79.

⁶⁵⁵ *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice 5, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

⁶⁵⁶ Únorovou ústavu a především volební systém, který upravovala, považovali moravští poslanci za diskriminující a dlouhodobě usilovali o jeho změnu. To, že navzdory křivdě, kterou v roce 1861 cítili, vyslali své zástupce na říšskou radu, použili v adrese z roku 1867 císaři jako jeden z důkazů jejich věrnosti k jeho osobě; *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice 5, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

⁶⁵⁷ Doslova píše, že: „Musí věrně poslušný sněm na pochybnosti poukázati, které onomu pojmání odporují, že svolané shromáždění ústavní radou jest.“; *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice 5, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

⁶⁵⁸ *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice 5, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

omezena státní práva Moravy a aby byl ponechán shromáždění svolanému k 18. březnu 1867⁶⁵⁹ ráz poradního sboru bez ústavní oprávněnosti.⁶⁶⁰ Nakonec ještě poslanci zdůraznili, že považují za nutné pro budoucnost habsburské monarchie, aby zůstala jednotná, a opětovně se odvolali na říjnový diplom.⁶⁶¹ Adresu zemský sněm schválil 27. února 1867. V podstatě vyjadřovala český státoprávní program moravských politiků stejně jako jejich odpor k rakousko-uherskému vyrovnání.

Ihned po jejím schválení naprostá většina poslanců odhlasovala, že moravský zemský sněm vyšle své zástupce na říšskou radu.⁶⁶² Volba proběhla dle běžných pravidel 27. a 28. února 1867. Díky této volbě byl Ignát Wurm poprvé zvolen za poslance říšské rady, a to za městskou kurii v osmé skupině, ve které byl zvolen spolu s Florianem Novákem. K Wurmovu zvolení došlo 28. února 1867, kdy získal 56 hlasů z 93 možných.⁶⁶³ Účel sněmu byl splněn a poslanci očekávali jeho ukončení. Z Vídně však přišel vládní pokyn, který bez udání důvodů jeho ukončení zatím nepovolil.⁶⁶⁴

Císař na adresu moravského zemského sněmu reagoval patentem ze dne 1. března 1867, který přikazoval jeho rozpuštění. V patentu ocenil věrnost Moravy a vyslovení poslušnosti zemských poslanců, stejně tak jako jejich rozhodnutí pro volbu do říšské rady. Nicméně vyjádření poslanců ke kompetenci, či spíše nekompetenci svolané říšské rady a k předmětu jejího jednání považoval za hrozbu její úspěšné realizace. Proto nařídil rozpuštění sněmu a urgentní vypsání nových voleb.⁶⁶⁵ Patent byl následně 4. března přečten na moravském zemském sněmu, jenž se v jeho důsledku za svolání slávy císaři rozpustil.⁶⁶⁶ Následkem tohoto rozpuštění bylo mimo ztráty veškerých poslaneckých mandátů také nezodpovězení interpelace týkající se náhrady válečných škod poškozeným obcím. Tato naléhavá otázka tedy zůstala nadále nevyřešená.⁶⁶⁷

Termín nových voleb do moravského zemského sněmu byl stanoven na 21. března do kurie venkovských obcí. Do kurie měst a obchodních komor na 26. března. Ve volebním prohlášení národní strany na Moravě vysvětlili poslanci voličům, že zemský sněm císař patentem 1. března rozpustil, protože chtěl zjistit, zda náhledy, prosby a pochybnosti vyjádřené

⁶⁵⁹ Tedy oné ústavní říšské radě, o které celá adresa pojednává.

⁶⁶⁰ Čímž popřeli, že svolané shromáždění je říšskou radou, za kterou byla vydávána.

⁶⁶¹ *Adresa sněmu Moravského*, Moravská orlice 5, č. 48, 27. 2. 1867, s. 1.

⁶⁶² *Sněm markhrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 50, 1. 3. 1867, s. 2.

⁶⁶³ MZA v Brně, fond A 11 – Zemský sněm, kart. 22, čj. 152, *Ergebnis. Wahl in die Reichsrat.*

⁶⁶⁴ *Zvláštní telegramy „Nár. listů.“*, Národní listy 7, č. 60, 1. 3. 1867, s. 1.

⁶⁶⁵ *Císařský patent, daný dne 1. března 1867, jímžto se rozpouští sněm markhrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 53, 5. 3. 1867, s. 1.

⁶⁶⁶ Vina za tuto situaci nebyla dávana císaři, nýbrž hlavnímu představiteli rakouské strany v jednáních týkajících se rakousko-uherského vyjednávání, Friedrichu Ferdinandu von Beust.

⁶⁶⁷ *Sněm markhrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 53, 5. 3. 1867, s. 1.

v adrese, kterou mu zaslali, jsou opravdovým odrazem myšlení moravské veřejnosti, či nikoli. Smýšlení moravské veřejnosti měl císař poznat tak, že voliči vyberou znovu všechny poslance, kteří byli zvoleni v lednových volbách roku 1867 a kteří se na sestavení dané adresy podíleli. U těchto voleb můžeme už s jistotou říci, že Ignát Wurm nebyl členem volebního komitétu.⁶⁶⁸ Samozřejmě ale opětovně kandidoval, a to znovu v městské a obchodní volební kurii za volební okres Přerov, Tovačov, Kojetín.⁶⁶⁹

Volby, které měly ověřit, zda za názory, které vyjádřili poslanci moravského zemského sněmu v adrese císaři z 27. února, stojí také moravská veřejnost, se v některých volebních okresech setkaly s rozsáhlým sabotováním ze strany německých úředníků. Ti narušovali nestrannou volbu například ujišťováním voličů o tom, že nesmí volit znovu stejného poslance, popřípadě že hlas daný stejnému poslanci jako při lednových volbách je neplatný. Úředníci také vyhrožovali během volby přítomným voličům, že bude zavedena robota a desátek v důsledku zavedení historického práva, ke kterému volba povede, popřípadě vyhrožovali opětovným vpádem Prusů na Moravu. Dále hrozili odvedením synů voličů do armády, pokud ale zvolí „správně“, budou jejich potomci vojenské služby zproštěni a podobně. Dokonce se do těchto manévřů v některých případech zapojila i policie, která konfiskovala letáky s prohlášením národní strany na Moravě a v některých obcích měla údajně i blokovat cesty vedoucí k volebním místnostem.

Z uvedeného chování německého úřednictva je jasné, že se vláda snažila udělat vše možné pro to, aby nebyli zvoleni stejní poslanci a nebylo tak potvrzeno znění oné sporné adresy brojící proti říšské radě a rakousko-uherskému vyrovnání.⁶⁷⁰ Nicméně zvolená taktika neměla významnější dopad na výsledek voleb. Ve většině případů došlo ke znovuzvolení původních poslanců, a to buď naprostou většinou hlasů, nebo popřípadě jednohlasně. To se týkalo také Ignáta Wurma, jenž získal 26. března 1867 všech 449 možných hlasů.⁶⁷¹ Na prvním sezení moravského sněmu, které se konalo 6. dubna, byla jeho volba stvrzena.⁶⁷² Poslanecký slib složil 8. dubna.⁶⁷³

⁶⁶⁸ *Moravané*, Moravská orlice 5, č. 54, 6. 3. 1867, s. 1.

⁶⁶⁹ *Kandidátní listina poslanců*, Moravská orlice 5, č. 54, 6. 3. 1867, s. 2.

⁶⁷⁰ Proti chování těchto úředníků byla na zasedání moravského zemského sněmu 10. 4. 1867 vznesena interpelace směrem k místodržiteli Markrabství moravského s dotazy, zda vláda o chování těchto úředníků věděla, zda bylo sabotování znovuzvolení původních poslanců nařizováno vládou. Dále pak, zda vláda proti těmto úředníkům nějakým způsobem zakročí a zda vůbec vláda považuje prostředky, které úředníci použili, za legální. K interpelaci se přidala řada poslanců z národní strany na Moravě, mezi podepsanými figuroval také I. Wurm; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 84, 11. 4. 1867, s. 2.

⁶⁷¹ *Zvláštní telegramy „Nár. listů“*, Národní listy 7, č. 86, 27. 3. 1867, s. 1.

⁶⁷² *Zemské sněmy*, Národní listy 7, č. 98, 8. 4. 1867, s. 1.

⁶⁷³ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 82, 9. 4. 1867, s. 2.

Už na tomto zasedání se Wurm začal opět angažovat v záležitostech odstraňování následků války. Znovu se připojil k interpelaci na vládu ohledně pomoci obcím poškozeným válkou, jež stále nebyla ve velkém rozsahu provedena.⁶⁷⁴ Samozřejmě se účastnil také diskuzí týkajících se odškodnění válkou zničených obcí. Opakovaně poukazoval na jejich bídu, způsobenou proběhnuvšími boji. Agitoval za poskytnutí vládní pomoci přednostně obcím, na jejichž území probíhaly boje.⁶⁷⁵ Dále prosazoval, aby pomoc v těchto poškozených obcích byla čerpána z vládních prostředků.⁶⁷⁶ Poukazoval také na to, že ačkoliv v oblasti Dolního Rakouska došlo k minimálnímu válečnému poškození, získaly již tyto oblasti skoro celou část válečných náhrad, kdežto Morava, na které se odehrávala značná část operací, neobdržela zatím téměř nic. Situaci se poslanci rozhodli prozatím řešit zasláním prosby císaři, jenž měl nařídít nahrazení škod, vzniklých zejména kvůli přesunům c. k. armády, a tím dostal svému výroku: „Ktož říši přinesl oběti, má nárok též na pomoc říše.“⁶⁷⁷

Nově zvolený moravský zemský sněm měl také opět za úkol zvolit poslance, kteří by jej zastupovali na říšské radě, na které se schvalovala podoba rakousko-uherského vyrovnání. Česká konzervativní pravice spolu s většinou konzervativní šlechty se však vůči volbě postavila negativně. Jejich stanovisko vyjádřil již na zasedání zemského sněmu 8. dubna Egbert Belcredi, který navrhl odmítnutí volby poslanců do říšské rady. Návrh odůvodňoval tím, že byla moravskému sněmu odmítnuta příležitost, aby původně zvolení poslanci prezentovali na říšském sněmu postoj moravského sněmu k rakousko-uherskému vyrovnání, jež uvedli v adrese císaři 27. února. I když tento návrh podporovala většina z konzervativní pravice, byl zamítnut. Datum voleb do říšské rady byl stanoven na 10. dubna.⁶⁷⁸

Během tohoto zasedání ale došlo ke zvratu, kdy česká konzervativní pravice⁶⁷⁹ odmítla zvolit poslance do říšské rady. Když dle programu sezení přišla na řadu volba poslanců do říšské rady, ujal se slova opět Belcredi, jenž tlumočil názor české konzervativní pravice a konzervativního velkostatku. V podstatě kopíroval svůj návrh ze zasedání sněmu z 8. dubna. Znovu se odvolal na adresu z 27. února, která vlastně určila podmínky, za jakých jsou poslanci, které zastupuje, ochotni k volbě přistoupit. Po tomto prohlášení odešla ze sněmu většina poslanců konzervativní pravice, odmítajíc se na volbě podílet. Mezi nimi také Ignát Wurm.

⁶⁷⁴ Jednalo se například o pomoc Prostějovsku, kterému se mělo darovat 2000 měřic žita kvůli osevu; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 82, 9. 4. 1867, s. 2.

⁶⁷⁵ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 83, 10. 4. 1867, s. 1.

⁶⁷⁶ Doslova „... z pramenů říšských...“; *Sněm markrabství Moravského*, Moravské noviny, č. 45, 13. 4. 1867, s. 178.

⁶⁷⁷ *Sněm markrabství Moravského*, Moravské noviny 19, č. 44, 11. 4. 1867, s. 2.

⁶⁷⁸ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 82, 9. 4. 1867, s. 3.

⁶⁷⁹ Ke které se hlásila „... náramná většina obyvatelstva v zemi...“; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 84, 11. 4. 1867, s. 2.

Moravský zemský sněm tedy provedl volbu do říšské rady, avšak bez českých poslanců, kteří tímto zaujali vůči vládě pozici pasivní rezistence.⁶⁸⁰

Následující den se konalo poslední sezení tohoto zasedání moravského zemského sněmu. Zemský místopředseda na něm zodpověděl na většinu interpelací, do kterých se Ignát Wurm zapojil. Problémy s udělováním válečných náhrad, v tomto případě na Prostějovsku, vyřešil nařízením k prošetření vzniklé situace. Reagoval také na interpelaci týkající se „úřednického nátlaku“⁶⁸¹ během druhých voleb do zemského sněmu. V tomto případě oznámil poslancům, že ve volebních okresech, kterých se interpelace týkala,⁶⁸² bylo již zahájeno vyšetřování. U ostatních volebních okresů byla však obvinění méně konkrétní. Proto měli poslanci nahlásit jména provinilců, aby se případně mohlo zahájit vyšetřování těchto událostí, jinak by mohla být tato část interpelace považována za neodůvodněné podezřívání c. k. úředníků.

Poslední záležitostí, jež se na tomto sněmu projednávala, byla správa výboru ohledně návrhu Karla Giskry, jenž se snažil o dislokaci tří jezdeckých pluků na Moravě a použití úroků z fondu pro zbudování kasáren k vyplacení válečných náhrad venkovským obyvatelům. Tento návrh měl údajně německé liberální levici sloužit jako agitační prostředek u venkovského obyvatelstva. Setkal se proto se silným odporem českých poslanců, a to především Aloise Klevety, Františka Skopalíka, Jana Rudolfa Demela a Ignáta Wurma, kteří „nasázeli tolik baněk levičákům a dr. Giskrovi, najednou tak starostlivým o venkovany, že bezpochyby podruhé již se neodváží více učinit podobný návrh“.⁶⁸³ Wurm ve své útočné řeči proti tomuto návrhu upozornil, že válka nebyla vedena Moravou, nýbrž celou habsburskou monarchií, a opětovně připomněl císařova slova o tom, že „kdož pro říši oběti přinesl, má také od říše odškodněn býti“.⁶⁸⁴ Proto trval na tom, aby byla venkovskému obyvatelstvu poskytnuta pomoc, která by čerpala z říšských prostředků, nikoliv zemských, jak vyplývalo z návrhu Karla Giskry. Také znovu upozornil na to, že Dolní Rakousko, ačkoliv bylo válkou poškozeno minimálně, bylo již téměř úplně odškodněno, na rozdíl od zničené Moravy, které se nedostalo ani tolik prostředků, kolik obdrželo Dolní Rakousko. Poslanci nakonec hlasováním přijali návrh výboru a fond, jenž byl původně určen k výstavbě kasáren, dostal svému účelu a nebyl použit k vyplacení válečných náhrad. Návrh Karla Giskry tedy přičiněním české konzervativní pravice ztroskotal.

⁶⁸⁰ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 84, 11. 4. 1867, s. 3.

⁶⁸¹ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 85, 12. 4. 1867, s. 2.

⁶⁸² Jednalo se o volební okresy frenštátský, místecký a ostravský; *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 85, 12. 4. 1867, s. 2.

⁶⁸³ *Ukončení sněmu*, Moravská orlice 5, č. 85, 12. 4. 1867, s. 1.

⁶⁸⁴ *Sněm markrabství Moravského*, Moravská orlice 5, č. 85, 12. 4. 1867, s. 2.

Po rozhodnutí o Giskrově návrhu zemský hejtman zasedání zemského sněmu ukončil, protože splnilo svůj účel, tedy volbu poslanců do říšské rady. Řešení ostatních úkolů se přesunulo na další zasedání, bez bližšího určení data jeho konání.⁶⁸⁵

2.2.3.1. Založení slovanských gymnázií v Brně a v Olomouci

Na podzim roku 1867 se konečně dostavil alespoň částečný úspěch dlouholetých snah o zavedení národní rovnoprávnosti. Díky mnoholeté práci českých vlastenců, mezi nimiž výrazně figuroval Ignát Wurm, vznikla první dvě česká gymnázia na Moravě, a to v Brně a v Olomouci. Přípravy na jejich otevření zahájilo moravské místodržitelství v lednu 1867 vypsáním konkurzu na pronájem vhodných prostor. Oproti brněnskému se gymnázium olomoucké od začátku potýkalo s mnoha problémy, od silné nevole německých obyvatel až po nedostatek prostředků zaručujících plnohodnotnou výuku. Nejpalčivějším problémem byly nevhodné prostory. Slovanské gymnázium v Olomouci zpočátku sídlilo v prostorách dvoupatrového činžovního domu.⁶⁸⁶ Otevření gymnázií bylo stanoveno na podzim, přesněji na 1. října.⁶⁸⁷ Jak v Brně, tak v Olomouci proběhlo slavnostní otevření bohoslužbou. V Olomouci sloužil slavnostní mši v kostele sv. Michala baron Artur Königsbrunn s čestnou asistencí. O výuku v českém jazyce byl obrovský zájem. Na školní rok 1867–1868 se přihlásilo na Slovanské gymnázium v Olomouci enormní množství žáků, díky kterému se musela první třída rozdělit na dvě oddělení.⁶⁸⁸

Tímto úspěchem však činnost Ignáta Wurma v oblasti školství zdaleka neskončila. O dění na olomouckém gymnáziu se zajímal prakticky od té doby, kdy císař přislíbil jeho vznik.⁶⁸⁹ Wurmův zájem o něj neopadl ani po jeho založení. V následujících letech vyjednal olomouckému gymnáziu například více vyhovující prostory a mnoho dalších výhod.⁶⁹⁰ Svou pozornost v rámci školství začal během října 1867 věnovat také dalším vzdělávacím institucím,

⁶⁸⁵ Tamtéž.

⁶⁸⁶ Josef KOLEJKA, *První české střední školy na Moravě 1867–1884. (Slovanská gymnázia v Brně a Olomouci)*, ČMM 111, č. 2, Brno 1992, s. 254.

⁶⁸⁷ *Denní zprávy*, Moravské noviny 19, č. 112, 17. 9. 1867, s. 446.

⁶⁸⁸ Žáků se přihlásilo celkem 234, což byl sám o sobě velký počet. Rozdělení žáků první třídy do dvou oddělení bylo ale nutné především kvůli malým nevyhovujícím prostorům, které byly gymnáziu poskytnuty; *Denní zprávy*, Moravská orlice 5, č. 227, 3. 10. 1867, s. 3.

⁶⁸⁹ Gymnázia, která císař v roce 1866 přislíbil, měla spadat do nižší třídy. S tímto zařazením souvisel také plat učitelů (III. nejnižší třída gymnázií udávala nejnižší možný plat učitelů, I. třída naopak nejvyšší). I. Wurm podal ohrazení proti zařazení gymnázií do nižší třídy právě v souvislosti s platem učitelů. Argumentoval, že kvůli tomuto nízkému platovému zařazení se pro nově zakládaná gymnázia nepodaří získat nejlepší možné učitele, neboť ti zůstanou na gymnáziích, která jim skýtají lepší platové podmínky. Jeho ohrazení bylo vzato na vědomí a díky němu byla nová gymnázia zařazena do I. platové třídy a mohla si dovolit oslovit pedagogické špičky své doby; *Slovanské gymnasium v Olomouci*, Našinec 14, č. 44, 14. 4. 1882, s. 1.

⁶⁹⁰ I. Wurm držel nad Slovanským gymnáziem v Olomouci „ochrannou ruku“ po celou dobu svého politického působení na Moravě.

například byl 7. října zvolen do školského výboru olomoucké filiálky Moravskoslezské hospodářské společnosti.⁶⁹¹

2.2.3.2. Rakousko-uherské vyrovnání

Rok 1867 skončil pro českou politickou reprezentaci nešťastně. V důsledku rakousko-uherského vyrovnání a vnitropolitických změn, které jej provázely, došlo 21. prosince k vydání souboru ústavních zákonů, které dohromady tvořily prosincovou ústavu.⁶⁹² Prosincová ústava platila pouze pro Předlitavsko a byla finálním dovršením procesu rozdělení habsburské monarchie na dvě části.⁶⁹³ Každá z nich disponovala svou ústavou, vládou a legislativními orgány. Společná pro obě poloviny zůstávala ministerstva zahraničních věcí, vojenství, financí a samozřejmě byl společný také institut císaře. Absenci legislativního orgánu, který by rozhodoval o společných záležitostech, nahrazoval systém delegací říšské rady a uherského sněmu. Delegationy měly zasedat samostatně a výsledky si předávat písemnou formou. Právě systém delegací byl největším trnem v oku české politické reprezentace na Moravě, a to z toho důvodu, že i když Zalitavsko disponovalo pouze dvěma pětinaми obyvatel v monarchii a platilo jen třetinu daní, mělo díky tomuto uspořádání stejný hlas jako celé Předlitavsko.⁶⁹⁴

Vznik Rakousko-Uherska, stejně jako prosincová ústava, se setkala s velmi negativní reakcí jak české politické reprezentace, tak veřejnosti. Prosincová ústava byla považována za vítězství německé liberální buržoazie a česká politická reprezentace ji vnímala jako obrovskou křivdu.⁶⁹⁵ Ignát Wurm nebyl výjimkou – změny vnitropolitického uspořádání habsburské monarchie a nová ústava pro něj znamenala obrovský šok. V novém dualistickém uspořádání spatřoval „počátek osudných nesnází a zápletek“, které dle něj znamenaly pro habsburskou monarchii začátek konce.⁶⁹⁶ K prosincové ústavě a k tomu, co podle něj přinesla habsburské monarchii, se vyjádřil o několik let později v úvaze o rakousko-uherském vyrovnání.⁶⁹⁷

⁶⁹¹ *Denní zprávy*, Moravské noviny 19, č. 122, 10. 10. 1867, č. 487.

⁶⁹² K. ADAMOŤÁ a kol., *Stát*, s. 287.

⁶⁹³ Obě části byly označovány několika způsoby – Předlitavsko a Zalitavsko, země na říšské radě zastoupené a země uherské koruny, Cislajtánie a Translajtánie, či jen Rakousko a Uhersko. V této práci budeme nadále používat označení Předlitavsko a Zalitavsko. Po roce 1867 bylo Předlitavsko tvořeno Českým královstvím, haličsko-vladimírským a dalmatským arciknížectvím rakouským, vévodstvím salcburským, štyrským, kraňským, korutanským, slezským a bukovinským, Markrabstvím moravským, okněžněným hrabstvím tyrolským s Vorarlberkem a Istrií s Přímořím. Zalitavsko pak tvořilo Království uherské a chorvatsko-slavonské a vévodství sedmihradské; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 167.

⁶⁹⁴ Podrobněji k fungování společných institucí Předlitavska a Zalitavska například M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 164–168; K. ADAMOŤÁ a kol., *Stát*, s. 290–293.

⁶⁹⁵ Více k reakcím české politické reprezentace například K. ADAMOŤÁ a kol., *Stát*, s. 293–294.

⁶⁹⁶ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 66.

⁶⁹⁷ MZA v Brně, fond G 71 – Wurmovi, kart. 61, inv. č. 2092, *Úvaha posl. P. Wurma o narovnění s Uhry*, tisk, Olomouc, nedatováno.

Rakousko-uherské vyrovnání označil za téměř neuvěřitelné ústupky, které naprosto porušily jednotnost habsburské monarchie zaručenou pragmatickou sankcí z r. 1723⁶⁹⁸ a utvrzenou nejvyšším patentem z r. 1864. Vzniknuvší systém nepovažoval pouze za křivdu vůči Moravě či zemím Koruny české, nýbrž jej pokládal za systém, který značně poškodil celé Předlitavsko, a to jak politicky, tak ekonomicky. Wurmovi vadil především velký vliv, jež získalo Zalitavsko v oblasti finanční, obchodní a celní, tedy v oblastech, které měly být společné celé habsburské monarchii. Společný systém rozhodování v těchto oblastech popsal velmi kriticky: „Tot’ znamenitou ukázkou našich poměrů z r. 1867, že rozhodující vliv na tak eminentně společné záležitosti nebyl vyhrazen snad delegacím, k účelu tomu utvořeným, společné vládě, popřípadě říšskému ministerstvu financí, nýbrž bezprostředně uherskému ministerstvu a uherskému sněmu.“⁶⁹⁹ Co se týče fungování jednotlivých ministerstev, nesohlasil především s tím, že společnému ministerstvu financí byl „urván všeliký vliv“⁷⁰⁰ na nepřímé daně a na záležitosti obchodní a celní. Dále neměl podle Wurma v důsledku rakousko-uherského vyrovnání ministr války přímý vliv na obranu země, protože „byl i tento mezi dva, od sebe zúplna neodvislé autonomní sbory rozdělen“.⁷⁰¹ Stejně tak jako bylo rozděleno mezi dvě nezávislé agendy rozhodování o nákladech na armádu a dotace říše. Stejně důvody jeho nevole, tedy rozhodování na dvou frontách, se mu přičilo také u ministerstva zahraničních záležitostí. Podle Wurma měl tento systém negativní dopad i na obchod a průmysl, protože tato dvě odvětví byla neoddělitelně spjata s železnicí, která opět nespádala pod jednotnou správu. Podle výše uvedených Wurmových výtek k systému je jasné, že krom samotného rakousko-uherského vyrovnání jako takového mu vadil také nový systém spravování habsburské monarchie, který považoval za příliš složitý, neefektivní a hlavně v moci Zalitavska a poškozující Předlitavsko.⁷⁰²

Na sklonku svého života, v roce 1907, se o rakousko-uherském vyrovnání vyjádřil Ignát Wurm ještě radikálněji. V dopise Richardu Fischerovi napsal, že dualismus pro země Koruny české neplatí, protože mu čeští poslanci nebyli „kmotry“⁷⁰³ a nebyli ani přítomni při jeho „porodu“,⁷⁰⁴ nýbrž bojovali proti dualismu ihned po jeho zavedení všemožnými způsoby.

⁶⁹⁸ Pragmatická sankce upravovala panovnickou posloupnost habsburskému rodu a zároveň zaručovala nedělitelnost habsburské monarchie. Více například K. ADAMOVÁ a kol., *Stát*, s. 181–183; Valentin URFUS, *19. 4. 1713: Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2001.

⁶⁹⁹ MZA v Brně, fond G 71 – Wurmovi, kart. 61, inv. č. 2092, *Úvaha posl. P. Wurma o narovnění s Uhry*, tisk, Olomouc, nedatováno.

⁷⁰⁰ Tamtéž.

⁷⁰¹ Tamtéž.

⁷⁰² Tamtéž.

⁷⁰³ R. FISCHER (ed.), *Politické myšlenky*, s. 41.

⁷⁰⁴ Tamtéž.

Rakousko-uherské vyrovnání považoval za dohodu uzavřenou pouze mezi Maďarskem a Rakouskem, kterou ale neuzavřely a neuznávaly ostatní země v rámci habsburské monarchie. O vzniklém soustátí napsal, že „je to fikce či ve smyslu právnickém zmatečnost a neplatnost!“.⁷⁰⁵

V následujícím dopise Richardu Fischerovi, také z roku 1907, si Wurm všiml otázky Slováků a jejich pozice v rámci Zalitavska, kde se jim dle jeho slov škodilo jak ze strany vlády, tak v rámci hierarchie a správy armády.⁷⁰⁶ Z velmi negativního a radikálního charakteru korespondence, již Wurm napsal svému příteli celých 40 let po těchto událostech, je zřejmé, jak hluboko vznik Rakousko-Uherska zasáhl českou společnost, když ani po tak dlouhé době, co dualismus existoval, nezmizelo nic z tvrdé kritiky vůči tomuto zřízení.

2.2.4. Pasivní rezistence 1868–1873

Rakousko-uherské vyrovnání způsobilo hluboké šrámy českému státoprávnímu programu a negativně zasáhlo nejen české národní buditele a politickou reprezentaci, ale také širokou veřejnost v českých zemích, jejíž velká část byla již v této době národně uvědomělá. Díky vzniku Rakousko-Uherska se začaly mezi veřejností rozvíjet radikální nálady, které bývají označovány jako státoprávní radikalismus. Ačkoliv projevy a manifestace českého státoprávního programu byly od obnovení ústavnosti poměrně běžným jevem, v období po zavedení dualismu začalo těchto jevů znatelně přibývat. Demonstrace národní příslušnosti se v této době začaly objevovat i při událostech, při kterých by se za normálních okolností neprojevovaly tak výrazně, popřípadě by se neprojevovaly vůbec.⁷⁰⁷ Příkladem je řada manifestací za české státní právo odehrávající se během převozu českých korunovačních klenotů z Prahy, kam byly z bezpečnostních důvodů převezeny během prusko-rakouské války, zpět do Vídně.⁷⁰⁸ K manifestacím konajícím se u příležitosti převozu českých korunovačních klenotů se v hojném počtu přidávali na výzvu uveřejněnou v *Olomouckých novinách* také čeští Moravané, kteří se v tomto období stále více ztotožňovali s českou národností a s programem českého státního práva.⁷⁰⁹ Další ukázkou manifestací národní svébytnosti či českého státního práva jsou protesty Pražanů proti pobytu ministra spravedlnosti Eduarda Herbsta, který patřil k

⁷⁰⁵ Tamtéž, s. 42.

⁷⁰⁶ Tamtéž, s. 58.

⁷⁰⁷ K těmto projevům podrobněji například M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 189–190; Jiří RAK, *Zachovej nám Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*, Praha 2013, s.156–161; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 229–231.

⁷⁰⁸ M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 189.

⁷⁰⁹ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi?*, s. 140–141.

německým liberálům, během jeho přítomnosti v Praze v lednu 1868.⁷¹⁰ Za jeden z vrcholů slavnostních manifestací české národní svébytnosti v této době je pak považováno položení základního kamene Národního divadla v květnu roku 1868.⁷¹¹

2.2.4.1. Tábory lidu

Nejzřetelnějším projevem těchto nálad panujících v české národně uvědomělé společnosti bylo tak zvané táborové hnutí.⁷¹² Organizátoři veřejných akcí využívali shromažďovacího zákona z 15. listopadu 1867,⁷¹³ jenž jim umožňoval pořádat masová shromáždění pod širým nebem. Hnutí vzniklo v Čechách za účelem protestu proti současnému politickému uspořádání habsburské monarchie a k podpoře českého politického programu u široké veřejnosti.⁷¹⁴

Program táborů byl velmi podobný. V žádosti o uspořádání tohoto shromáždění bylo většinou uvedeno několik základních otázek, o kterých se zde mělo diskutovat. Pokud byl tábor lidu schválen, proneslo na témata předem daných otázek několik řečníků projev. Poté se na základě těchto proslovů vypracovalo jakési všeobecné shrnutí, na jehož základě přijali účastníci určité usnesení, rezoluci. Usnesení obsahovalo například nějakou konkrétní výzvu určenou například vládě, císaři či nějaké sociální skupině, popřípadě se zúčastnění zavazovali k plnění určitého cíle. O usnesení se veřejně hlasovalo, a pokud bylo přijato, naložilo se s ním dle jeho charakteru.

První takové shromáždění se konalo 10. května na hoře Říp. U veřejnosti dosáhlo velkého úspěchu a odstartovalo masovou vlnu akcí podobného ražení. Zanedlouho se táborové hnutí rozšířilo z Čech také na Moravu a do Slezska. Tábory lidu na konci 60. let byly jedním z rozhodujících momentů pro českou národní politickou reprezentaci. Čeští národní politikové se na nich dostávali do styku s masami lidí, se kterými se postupně učili komunikovat. Účast na akcích se také neobešla úplně bez rizika, protože tábory lidu nebyly často úředně povoleny, a pokud ano, probíhaly většinou pod přísným vládním dohledem. Přesto se těchto shromáždění účastnili tisíce lidí. Docházelo tedy k široké politizaci veřejnosti.

⁷¹⁰ Tamtéž, s. 190.

⁷¹¹ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 230.

⁷¹² Nejednalo se o hnutí jako takové, disponující společným vedením či organizací, jako spíše o více či méně spontánně pořádané akce. K táborům lidu všeobecně například M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 190–193, O. URBAN, *Česká společnost*, s. 231–237; k táborům lidu na Moravě podrobněji viz Jan JANÁK, *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874*, ČMM 77, 1958, s. 190–324; Lubomír NOVOTNÝ, *Tábory lidu na Hané 1868–1873*, In *Střední Morava: vlastivědná revue* 12, č. 23, Olomouc 2006, s. 76–79.

⁷¹³ Veškeré tyto masové manifestace a protesty byly možné díky zákonu odhlasovanému říšskou radou, kterou Češi neuznávali, a tvořícímu součást ústavy, proti které se na těchto manifestacích velmi tvrdě řečnilo; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 190; J. RAK, *Zachovej nám Hospodine*, s. 157.

⁷¹⁴ J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 248.

Shromáždění organizovali většinou místní politici či jiné veřejně činné osoby,⁷¹⁵ například důvěrníci strany.⁷¹⁶ Organizátoři pořádali tyto akce nejen z vlastní iniciativy, ale také na přání místních obyvatel. Je tedy nesporné, že minimálně část české veřejnosti v této době jevila zájem o politickou situaci země.⁷¹⁷ Tato setkání se často konala na historicky významných místech či na místech, kterým byl národními obrozenci přikládán hlubší význam. V Čechách se jednalo například o Bezděz, Blaník či Karlštejn,⁷¹⁸ na Moravě pak o Olomouc, Tupeské trávníky u Velehradu či Bílou horu u Židenic.⁷¹⁹

Ignát Wurm se táborů lidu konaných na Moravě také účastnil. Jako řečník byl neohrožený, důrazný a přesný, čímž dokázal vzbudit zájem, odvalu a odhodlání u široké veřejnosti natolik, aby podporovala politiku národní strany na Moravě.⁷²⁰ V počáteční fázi hnutí, tedy během roku 1868, je doloženo konání pouze jednoho takového shromáždění,⁷²¹ kterého se ale pravděpodobně aktivně nezúčastnil.

Se svou řečí vystoupil až následujícího roku na táboru lidu konaném 6. května ve Smržicích na Prostějovsku, jehož hlavním tématem bylo národní školství.⁷²² Wurm ve svém proslovu hájil povahu Slovanů, konkrétněji vyvracel jejich nařčení ze sklonů k alkoholismu,⁷²³ a obhajoval slovanská práva na vlastní školství. Na shromáždění přijali účastníci usnesení, jež žádalo zakládání českých středních a hlavních škol, povýšení olomouckého slovanského gymnázia na vyšší a zřízení české univerzity a techniky.⁷²⁴

⁷¹⁵ M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 190.

⁷¹⁶ Důvěrníci strany se často spojovali z několika okolních volebních okresů a pořádali shromáždění společně. „Odbývala se v Letovicích porada důvěrníků z více okolních okresů, v níž uzavřeno, svolati tábor lidu...“; *Denní zprávy*, Moravské noviny 20, č. 79, 2. 7. 1868, s. 314.

⁷¹⁷ Například výzva obyvatel Olomouckého, Prostějovského a Plumlovského okresu k uspořádání tábora lidu: „Občané okresu Olomouckého, Prostějovského a Plumlovského vyslovují přání, aby se ustanovila valná hromada či tábor lidu...“. Ve výzvě byla uvedena také témata, o kterých chtěli obyvatelé diskutovat. Ta se týkala ústavních zákonů, českého státního práva či státního hospodářství a daní. Zároveň byly termíny těchto shromáždění přizpůsobovány zejména venkovskému obyvatelstvu „... jakmile tomu umožní polní práce...“; *Denní zprávy*, Moravské noviny, č. 76, 24. 6. 1868, s. 302; Podobné články s žádostmi obyvatel o uspořádání tábora lidu v jejich okrese nalezneme v periodikách v poměrně velkém množství. Jan Janák označil ve svém článku *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874* tuto první etapu táborového hnutí za „vycházející ze spodu“; J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 226.

⁷¹⁸ M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 190.

⁷¹⁹ Kompletní přehled moravských táborů lidu konaných v letech 1868–1874, a to vládou povolených i zakázaných, uvedl Jan Janák jako přílohu k článku *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874*; J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 252–253.

⁷²⁰ M. PROCHÁZKOVÁ, P. Ignát Wurm, s. 60.

⁷²¹ V té době byl pro ně ještě používán název meeting a konalo se 14. června v Kravsku u Znojma; J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 223.

⁷²² *Tábor lidu u Smržic*, Moravské noviny 21, č. 64, 29. 5. 1869, s. 254.

⁷²³ V tomto případě I. Wurm reagoval na nejmenovaný článek z „Gartenlaube“; *Tábor lidu na planinách Smržických*, Moravské noviny 21, č. 69, 10. 6. 1869, s. 274.

⁷²⁴ *Tábor lidu na planinách Smržických*, Moravské noviny 21, č. 69, 10. 6. 1869, s. 274.

V roce 1870 poklesl počet pokusů o konání těchto shromáždění.⁷²⁵ Nastala jistá stagnace táborového hnutí. V tomto roce došlo k povolení a uskutečnění pouze jediného tábora lidu, jenž se konal 1. května u Křelova, obce ležící blízko Olomouce.⁷²⁶ Ignát Wurm na něm vystoupil jako poslední řečník. Téma, kterému se vystupující věnovali ve svých proslovech, znělo: „Co bychom měli činiti, abychom si vždy více a více mizící blahobyt pojistili!“⁷²⁷ Oproti ostatním promlouvajícím Wurmova řeč nebyla jakkoliv určitá, jako spíše motivační a dodávající povzbuzení v trvajícím boji za národní svébytnost Slovanů, v duchu hesla: „Přičiň se, človče, a Bůh ti požehná.“⁷²⁸ Shromáždění zde přijalo usnesení, ve kterém se účastníci zavázali k tomu, že se budou snažit o zakládání dalších českých škol a zároveň se budou starat o to, aby na školách stávajících byla mládež vyučována v „duchu národa“.⁷²⁹ Dále se usnesli, že se zaslouží o zlepšení hospodářské situace omezením vývozu a kvalitnějším zpracováním vlastních produktů. Také vyslovili požadavek na zrušení centralizace a zavedení federace. V neposlední řadě se pak účastníci shromáždění tímto usnesením zavázali ke snaze o „dorozumění se svými spoluobyvatelemi německými“.⁷³⁰

Během roku 1871 došlo k dalšímu oživení táborového hnutí na Moravě, kdy se změnil jejich zevní charakter, jenž vyplýval z pozitivní politické situace. Tábory lidu v tomto období tedy měly na rozdíl od těch předchozích provládní atmosféru, nicméně témata, která na nich byla probírána, například historické státní právo, zůstávala stejná.⁷³¹

V tomto roce se Ignát Wurm účastnil tábora lidu konaného 16. července u Holic v olomouckém okrese, kde pronesl řeč na téma „Proč vážne posud politické narovnání s německými krajany?“⁷³² Jelikož se před svoláním tohoto shromáždění účastnil porad s Josipem Jirajem Strossmayerem ve Vídni, začal svůj proslov vyřízením biskupových pozdravů Moravanům. Projev pak pokračoval ve stejném duchu. Politickou situaci na Moravě přirovnal k situaci v Chorvatsku,⁷³³ a sice s tím rozdílem, že Slované na Moravě utlačují Němci, kdežto Slované v Chorvatsku utlačují Maďaři. Proslov se dále nesl v rétorice běžné pro představitele Sušilovy školy, kdy německá vláda utlačuje české Moravany, kde může, zatímco císař se jim

⁷²⁵ Během let 1868–1869 byl povolen jen zlomek z obrovského množství žádostí o uspořádání tábora lidu. V podstatě se s žádostmi o povolení těchto shromáždění a jejich následným zamítnutím setkáváme v tomto období ve většině výtisků Moravské orlice, Olomouckých novin či Moravských novin.

⁷²⁶ J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 235–236.

⁷²⁷ *Tábor lidu u Křelova*, Našinec 2, č. 36, 4. 5. 1870, s. 2.

⁷²⁸ *Tábor lidu u Křelova*, Našinec 2, č. 37, 7. 5. 1870, s. 2.

⁷²⁹ *Tábor lidu u Křelova*, Našinec 2, č. 36, 4. 5. 1870, s. 2.

⁷³⁰ Tamtéž.

⁷³¹ J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 237.

⁷³² *Tábor lidu u Holice*, Našinec 3, č. 57, 19. 7. 1871, s. 1.

⁷³³ Doslova „Osud Chorvatův od osudu našeho v ničem se neliší.“; *Tábor lidu u Holice*, Našinec 3, č. 58, 21. 7. 1871, s. 1.

(Moravanům) naopak snaží vybojovat alespoň kousíček spravedlnosti.⁷³⁴ Svou řeč ukončil Wurm výzvou šlechtě, aby se spojila s obyčejným českým lidem na Moravě a byla „... květem národa a chloubou vlasti!“.⁷³⁵

Shromáždění poté přijalo usnesení, která proklamovala neodkladnost smíření německé a české národnosti v zemích Koruny české, díky kterému by vzkvétaly nejen české země, nýbrž celá habsburská monarchie. Vzájemná tolerance by byla možná, protože oba národy mají mnoho společného.⁷³⁶ Za překážku jejich smíření byla označena především říšská rada, na jejíž rozpuštění závěrečné usnesení vzneslo požadavek. Jako druhou podstatnou překážku usmíření obou národností uvádělo usnesení „stranickou byrokracií“,⁷³⁷ proto přítomní vznesli také požadavek na propuštění veškerých úředníků aktivních v jakékoliv politické straně, a to jak německé, tak i české národnosti. Na závěr sepsali účastníci prohlášení o poskytnutí jakékoliv garance německým obyvatelům ohledně zachování jejich národní svébytnosti.⁷³⁸

Ignát Wurm se nadále v tomto roce zúčastnil ještě tábora lidu v Kojetíně, který se konal 20. srpna. Zde řečnil na domácí půdě,⁷³⁹ nejspíše proto jej obecnost bouřlivě přivítala. Poté co pronesl několik „ohnivých slov“,⁷⁴⁰ přešel rovnou ke schvalování usnesení, protože téma, o kterém měl hovořit, už dostatečně probral předešlý řečník.⁷⁴¹ Usnesení mířilo směrem k velkostatkářům a velkopřemyslníkům, kteří stáli v opozici vůči historickému státnímu právu. Ti byli vyzváni, aby se připojili nejen k programu historického státního práva, ale aby se také přihlásili k deklaraci z 22. srpna 1868, tedy k pasivní rezistenci. Zároveň je usnesení nabádalo, aby u nastávajících voleb nehlasovali pro kandidáty, kteří by s výše uvedenými body politického programu národní strany na Moravě byli v rozporu.⁷⁴²

⁷³⁴ Zde I. Wurm uvedl v proslovu jako příklad císařovo udělení českého reálného gymnázia Přerovu, přičemž velmi zdůrazňoval císařův soucit a lásku k českým obyvatelům Moravy, kterou měl císař projevit při přednesu děkovné řeči Přerovanů za toto gymnázium: „A nyní pozor! Shromážděný lidé na táboru u Holice. Když tato slova byla pronesena ústy našimi, – (tři jsme toho svědci) – zaskvěla se v oku Jeho Veličenstva slza.“; *Tábor lidu u Holice*, Našinec 3, č. 58, 21. 7. 1871, s. 1. Tato pravděpodobně přehnaná interpretace císařovy reakce na děkovnou řeč Přerovanů byla v této době i u představitelů národního obrození poměrně běžná. K tomuto tématu například J. RAK, *Zachovej nám Hospodine*.

⁷³⁵ *Tábor lidu u Holice*, Našinec 3, č. 58, 21. 7. 1871, s. 1.

⁷³⁶ Osobu panovníka, společnou obranu, zájmy hmotné a společnou touhu po svobodě; *Resoluce II*, Našinec 3, č. 57, 19. 7. 1871, s. 2.

⁷³⁷ *Resoluce II*, Našinec 3, č. 57, 19. 7. 1871, s. 2.

⁷³⁸ Tamtéž.

⁷³⁹ Kojetín patřil k jeho volebnímu okresu, kde měl tradičně jednu z nejsilnějších voličských základů od roku 1861.

⁷⁴⁰ Kompletní znění Wurmova proslovu bohužel nebylo dohledáno; *Tábor lidu u Kojetína*, Moravská orlice 9, č. 192, 24. 8. 1871, s. 3.

⁷⁴¹ Tamtéž.

⁷⁴² *Resoluce I*, Moravská orlice 9, č. 192, 24. 8. 1871, s. 3.

Mezi lety 1872 a 1873 táborové hnutí na Moravě pomalu upadalo. Během roku 1872 proběhly dva nezdařilé pokusy o svolání těchto shromáždění. Pouze jeden pokus o organizaci tábora lidu pak proběhl v roce 1873. Roku 1874 táborové hnutí na Moravě zcela utichlo.⁷⁴³

V prosloveh, jež Ignát Wurm v průběhu táborového hnutí pronesl, můžeme pozorovat stěžejní témata, kterými se do té doby zabýval, jako bylo školství, národní rovnoprávnost či vymýcení alkoholismu. Všechny Wurmovy proslovy, které v rámci táborového hnutí pronesl, se samozřejmě nesly v duchu jeho specifické dikce užívající kombinaci vzájemně se prolínajících historických a náboženských námětů. Ačkoliv vystupoval radikálně, vždy zachoval nejvyšší úctu autoritám, které pro něj představoval císařský trůn a církev, kterým nezapomínal provolávat věčnou slávu.

2.2.4.2. Rozšíření trpného odporu

Dne 11. června 1868 oznamoval císařský patent druhé svolání zemských sněmů po rakousko-uherském vyrovnání, a to na 22. srpna.⁷⁴⁴ Právě v důsledku rakousko-uherského vyrovnání a prosincové ústavy, které byly políčkem českým politickým snahám, se národní strana v Čechách rozhodla přejít do opozice vůči vládě. Jako formu této opozice zvolila rozšíření pasivní rezistence z říšské rady také na zemský sněm. Ještě na počátku srpna uvažovali Moravané o účasti na zemském sněmu, myšlenka na pasivní rezistenci se jim přičila. Nicméně s ohledem na své kolegy v Čechách⁷⁴⁵ a pravděpodobně také nemalým vlivem táborového hnutí se představitelé národní strany na Moravě také rozhodli zahájit pasivní rezistenci.⁷⁴⁶

Toto rozhodnutí nepodporovali pouze poslanci národní strany na Moravě, nýbrž si získalo souhlas také olomouckého arcibiskupa Bedřicha Fürstenberga a brněnského biskupa Antonína Schaffgotsche, stejně jako některých předních představitelů moravské konzervativní šlechty.

Alois Pražák sepsal podle vzoru národní strany v Čechách deklaraci, která vysvětlovala motivaci národní strany na Moravě neúčastnit se jednání na zemském sněmu a říšské radě.⁷⁴⁷ Deklarace začínala odvoláním na adresu císaře z 27. února 1867 a opětovným upozorněním na to, že Moravané nemohou s ohledem na diplom z 20. října 1860 a patent z 26. února 1861 uznat ústavnost říšské rady svolané 4. února 1867. Pražák opětovně vyslovil nesouhlas s rakousko-uherským vyrovnáním stejně jako s prosincovou ústavou, které obě pokládali deklaranti za

⁷⁴³ J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 247.

⁷⁴⁴ *Část úřední*, *Moravské noviny* 20, č. 85, 14. 7. 1868, s. 337.

⁷⁴⁵ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 138; P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 18.

⁷⁴⁶ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 235.

⁷⁴⁷ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 56.

neústavní rozhodnutí, tudíž je považovali za neplatné. Dualistické uspořádání státu pak označil za porušení všech historických státoprávních poměrů. V deklaraci hájil Pražák autonomii jednotlivých zemí v rámci habsburské monarchie. Dále výčtem historických událostí a smluv demonstroval svébytnost Markrabství moravského a jeho sounáležitost s Královstvím českým. Mimo jiné pak v deklaraci obvinil Předlitavsko a především jeho vládu ze zanedbávání zájmů Moravanů.⁷⁴⁸ Deklaraci Alois Pražák sepsal 22. srpna 1868 a následně ji nechal podepsat mnohými poslanci z řad národní strany na Moravě.⁷⁴⁹ Svůj podpis přidal také Ignát Wurm. Deklaraci podepsali i někteří představitelé konzervativní šlechty, jako byli kníže Hugo Salm-Reifferscheid nebo hrabě Egbert Belcredi či oba moravští metropolitě.⁷⁵⁰

Dne 22. srpna bylo dle plánu zahájeno zasedání moravského zemského sněmu, poslanci národní strany na Moravě už na něm ale nebyli přítomni.⁷⁵¹ Přes počáteční zmatky, které nepřítomnost české konzervativní pravice a konzervativní šlechty na zasedání způsobila, moravský zemský sněm zahájil svou činnost, a to přes to, že z důvodu nízkého počtu poslanců nebyl schopen o ničem hlasovat, a tedy pozbyl schopnost uzavírat plnoprávná rozhodnutí.⁷⁵²

O dva dny později, 24. srpna 1868, předal Alois Pražák deklaraci zemskému hejtmanovi, který ji měl uvést ve známost na třetím sezení moravského zemského sněmu. Proti čtení této deklarace se však ohradil jeden z předních představitelů německé liberální levice, Franz Mandelblüh, který navrhl odročení jejího přednesení zemskému sněmu,⁷⁵³ což přítomní němečtí poslanci odhlasovali.⁷⁵⁴ Nepřítomnost národní strany na Moravě na zemském sněmu tak nebyla ani oficiálně zdůvodněna. Pražák však poskytl kopie deklarace pražskému a vídeňskému tisku, který je zveřejnil, a deklarace tedy nakonec ve známost vešla.⁷⁵⁵

Ačkoliv Ignát Wurm deklaraci podepsal mezi prvními, s politikou pasivní rezistence nesouhlasil, ostatně jako většina poslanců z řad národní strany na Moravě.⁷⁵⁶ Byl přesvědčen o neúčinnosti pasivní rezistence v podobě, v jaké byla uskutečňována, tedy neúčastí poslanců národní strany na Moravě na zemském sněmu a říšské radě. Navrhoval buď radikalizaci stávajícího odporu vůči vládě, nebo jeho zrušení a opětovnou účast na zasedáních zemského

⁷⁴⁸ P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 136–138.

⁷⁴⁹ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 56.

⁷⁵⁰ *Denní zprávy*, Moravské noviny 20, č. 102, 25. 8. 1868, s. 406.

⁷⁵¹ *Rozhodnuto!*, Moravská orlice 6, č. 194, 23. 8. 1868, s. 1.

⁷⁵² *Ze sněmu*, Moravská orlice 6, č. 194, 23. 8. 1868, s. 2.

⁷⁵³ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 56–57.

⁷⁵⁴ *K dennímu pořádku!*, Moravská orlice 6, č. 196, 26. 8. 1868, s. 1.

⁷⁵⁵ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 57.

⁷⁵⁶ M. ŘEPA, *Moravané nebo Češi*, s. 138.

sněmu i říšské rady, protože momentální situace jen umožňovala německým liberálním politikům na Moravě „neobmezeně řídit“.⁷⁵⁷

K zostření stávajícího odporu Wurm navrhoval jednat podle vzoru Maďarů, kteří si své národnostní vyrovnání na Rakousku již vymohli. Inspirovat se u nich chtěl například v odmítání daní, vojenskou neloajalností vůči Rakousku a podobně. Nejen Ignát Wurm byl přesvědčen o tom, že pasivní rezistence podporovala spíše německé liberální poslance a upevňovala pozice německých obyvatel Moravy, zatímco českým spíše škodila.⁷⁵⁸ Dokonce i lídr národní strany na Moravě Alois Pražák ve svých pamětech uznal, že pasivní rezistence na moravském zemském sněmu i na říšské radě napáchala českému státoprávnímu programu a českému obyvatelstvu na Moravě více škody než užitku a umožňovala německým liberálním politikům „vykořisťovat“ slovanské obyvatelstvo a jeho národní zájmy.⁷⁵⁹

Následující rok 29. října 1869 odhlasovali zbylí poslanci na moravském zemském sněmu návrh ústavního odboru, který se týkal zbavení poslaneckého mandátu všech účastníků pasivní rezistence. Ignát Wurm tak spolu s dalšími členy národní strany na Moravě, včetně církevních hodnostářů a části konzervativní šlechty, kteří podepsali výše uvedenou deklaraci, přišel o svůj poslanecký mandát.⁷⁶⁰ Přišel o něj po dobu trvání trpného odporu vůči vládě ještě několikrát, stejně jako ostatní členové národní strany a jejich spojenci setrvávající v pasivní rezistenci.

2.2.4.3. Pozvolný návrat na sněm

To, že se členové národní strany na Moravě se svými spojenci v rámci pasivní rezistence neúčastnili sezení zemského sněmu a říšské rady, samozřejmě neznamenalo, že přestali být politicky aktivní. Mezi lety 1870–1874 proběhla řada významných jednání národní strany na Moravě s moravskou konzervativní šlechtou, ale také s představiteli národní strany v Čechách. Těchto jednání se účastnili vůdčí představitelé daných politických uskupení. Definovali na nich směr, kterým se česká národní politika v Čechách a na Moravě v budoucnu ubírala. Ignát Wurm patřil mezi několik málo osob, jež se těchto jednání prokazatelně účastnily, což potvrzuje, že i na počátku 70. let patřil do úzkého vedení národní strany na Moravě. Absence Wurmova jména u veškerých zveřejněných dokumentů z produkce národní strany na Moravě po jeho přesunu z

⁷⁵⁷ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 71.

⁷⁵⁸ Tamtéž, s. 71–72.

⁷⁵⁹ „Gewiss ist es, dass durch diese rücksichtslose Ausnutzung der Majorität die liberale deutsche Partei in Mähren die Interessen der slavischen Bevölkerung sehr schädigte, und dass die Abstinenzpolitik sowohl im Landtage als im Reichsrathe es verschuldete, dass die Entwicklung der staatsrechtlichen Verhältnisse sich für die Slaven immer ungünstiger gestaltete.“; F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. 57.

⁷⁶⁰ *Po deklarantech veta!*, Moravská orlice 7, č. 250, 31. 10. 1869, s. 1.

politického centra v Brně do Olomouce v roce 1866 se tak jeví spíše jako optická záležitost, kdy jeho jméno z těchto dokumentů mizí pravděpodobně z důvodu jeho nepřítomnosti v centru dění. Pokud by v této době z úzkého vedení národní strany opravdu odstoupil, nebyl by žádný důvod, proč by se opět na začátku 70. let účastnil těchto jednání probíhajících v úzkém kruhu nejvýznamnějších představitelů české národní politiky v Čechách a na Moravě.

Jednání mezi představiteli národní strany na Moravě a konzervativní šlechtou se odehrávala v Přerově, kde se Alois Pražák, Ignát Wurm, Egbert Belcredi a Hugo Salm-Reifferscheid scházeli na faře Arnošta Vychodila. Zde došlo dohodě mezi konzervativní šlechtou a národní stranou o dalším společném postupu.⁷⁶¹

Dne 12. dubna 1870 byl novým ministerským předsedou jmenován hrabě Alfred Potocki a vnitropolitická situace se opět zdála být nakloněná českým politickým snahám.⁷⁶² Ihned po svém nástupu do úřadu učinil několik vstřícných kroků. Vymohl amnestii pro politické vězně odsouzené za tiskové delikty, odvolal neoblíbeného místodržícího v Čechách Alexandra von Kollera, a co bylo pro české i moravské představitele národní strany nejpodstatnější, zahájil s nimi jednání ohledně jejich požadavků. Předběžné rozhovory mezi federalistickými politiky z Čech a Moravy s Alfredem Potockim proběhly již během dubna, oficiální jednání se pak odehrála během 17. a 18. května.⁷⁶³

Před jednáním s Potockim se 16. května sešli nejvýznamnější představitelé národní strany z Čech i Moravy s českou i moravskou konzervativní šlechtou v lobkovickém paláci. Schůzky se zúčastnilo 26 politiků, předsedal jim hrabě Albert Nostitz, zástupce Moravy reprezentovali Egbert Belcredi a Alois Pražák.⁷⁶⁴ Mezi ostatními představiteli národní strany na Moravě, kteří se tohoto setkání zúčastnili, s největší pravděpodobností figuroval také Ignát Wurm.⁷⁶⁵ Účelem tohoto setkání bylo stanovit společný program pro nastávající jednání s

⁷⁶¹ Počet těchto schůzek ani jména všech účastníků nejsou uvedena, s největší pravděpodobností ale bylo účastníků více; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 69.

⁷⁶² O. URBAN, *Česká společnost*, s. 242.

⁷⁶³ Podrobněji například M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 207–211; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 242–244.

⁷⁶⁴ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 243.

⁷⁶⁵ Nevyvratitelný důkaz o Wurmově přítomnosti na tomto jednání se nepodařilo dohledat. O. Urban uvádí, že byli přítomni zástupci národní strany na Moravě, které vedl A. Pražák; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 243; M. Procházková píše o Wurmově účasti na neurčité významné schůzi národní strany s konzervativní šlechtou, na které došlo ke vzájemnému sjednocení dalšího postupu těchto politických uskupení. Tato bližší nespecifikovaná schůze časově spadá do období, o kterém pojednáváme; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 69–70. Podle dobového tisku můžeme s jistotou říct, že se I. Wurm v této době pohyboval v Praze, kde schůze probíhala; *Z moravských deklarantů nacházejí se v Praze...*, Moravské noviny, č. 60, 19. 5. 1870, s. 2; Protože se I. Wurm prokazatelně účastnil následujícího dne jednání s A. Potockim; *Porady v Praze* (Moravská orlice 8, č. 113, 18. 5. 1870, s. 2) a na poradě 16. května zastupitelé českého politického spektra z Čech a Moravy sjednávali především svůj společný postup k jednání s A. Potockim, které se mělo konat následujícího dne, je nanejvýš pravděpodobné, že I. Wurm byl přítomen i na poradách konaných 16. května v lobkovickém paláci.

Alfredem Potockim.⁷⁶⁶ Přítomní se dohodli na společném programu, jenž vycházel z české deklarace z roku 1868. Také se zde shodli na bezvýhradné podpoře návrhů hraběte Jindřicha Jaroslava Clam-Martiniče, které například zapovídaly diskuzi o návratu státoprávních politiků zpět na říšskou radu během následujícího jednání s ministerským předsedou.⁷⁶⁷

Po tomto jednání se v Praze uskutečnilo ještě jedno důležité setkání. Dorazili sem totiž také zástupci tyrolské opozice vůči vládě a sešli se s českými a moravskými politiky a důvěrníky z řad národní strany.⁷⁶⁸ Tohoto setkání se měli účastnit ještě někteří polští poslanci. Přítomní se pak pokoušeli zjistit možnosti vytvoření jednotné federalistické fronty.⁷⁶⁹ Ignát Wurm společně s jedním z bratrů Skrejšovských⁷⁷⁰ během tohoto setkání uzavřel spojenectví a politické přátelství se zástupci tyrolské opozice, jež vedl baron Johann Givanelli.⁷⁷¹

Jednání s Alfredem Potockim, které proběhlo následujícího dne, tedy 17. května, se zúčastnili z představitelů národní strany na Moravě Alois Pražák, František Alois Šrom, Ignát Wurm, František Mathon, Jan Rudolf Demel a Jan Kozánek.⁷⁷² Samozřejmě byli přítomni i reprezentanti české a moravské konzervativní šlechty, stejně jako vůdčí představitelé národní strany v Čechách v čele s Františkem Ladislavem Riegrem. Vládní stranu kromě Alfreda Potockého reprezentoval také ministr zemědělství Alexander von Petrino.⁷⁷³ Jako prostředník na setkání působil politik polského původu Franciszek Jan Smolka.⁷⁷⁴ Jednání však nedospěla k žádným hmatatelným výsledkům.⁷⁷⁵ O neúspěšnosti setkání předních představitelů české a moravské státoprávní politiky s vládou svědčí i to, že Alfred Potocki údajně odcházel z jednání s pláčem.⁷⁷⁶

Po neúspěšném jednání došlo k rozpuštění říšské rady a zemských sněmů císařským patentem z 21. května 1870.⁷⁷⁷ Nové volby do moravského zemského sněmu za městskou

⁷⁶⁶ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 243.

⁷⁶⁷ M. BOROVIČKA, *Velké dějiny*, s. 210.

⁷⁶⁸ *Důvěrníci tyrolské opozice...*, Národní listy 10, č. 137, 20. 5. 1870, s. 2.

⁷⁶⁹ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 243.

⁷⁷⁰ Oba bratři, Jan Stanislav Skrejšovský i František Skrejšovský, byli politicky činní. M. Procházková bohužel neuvádí, který z bratrů byl při tomto setkání přítomen; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70.

⁷⁷¹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70.

⁷⁷² *V listech pražských...*, Moravské noviny 22, č. 60, 19. 5. 1870, s. 2.

⁷⁷³ Údajně Wurmův přítel; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70.

⁷⁷⁴ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70.

⁷⁷⁵ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 244; S tímto tvrzením se mírně rozchází interpretace M. Procházkové, která uvádí, že na jednání sepsal F. J. Smolka podmínky narovnání ve dvou arších, ve kterých bylo mimo jiné určeno, kdo bude jmenován moravským místodržitelem, kdo zemským hejtmanem a kdo bude dosazen na uvolněné místo brněnského biskupa. Toto narovnání se dle M. Procházkové neuskutečnilo kvůli připojení historické šlechty k programu pasivní rezistence, kterou chtěla šlechta ještě více zradikalizovat; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70; Česká šlechta 16. května skutečně přistoupila na plné znění deklarace českých poslanců; *Historická šlechta v Čechách...*, Národní listy 10, č. 134, 17. 5. 1870, s. 2; a v rámci jejich připojení k této deklaraci opravdu došlo k určité radikalizaci, přinejmenším pro politiky z Čech; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 210.

⁷⁷⁶ M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 211; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70.

⁷⁷⁷ *Císařský patent daný dne 21. května 1870*, Moravská orlice 8, č. 119, 25. 5. 1870, s. 1.

volební kurii byly naplánovány na 27. června. Představitelé národní strany na Moravě se rozhodli v těchto volbách opět kandidovat do zemského sněmu. Učinili tak s ohledem na volby v roce 1861, kdy kandidovali „jen z příčin prospěšnosti sněmu“.⁷⁷⁸ Ve volebním prohlášení národní strana odkazovala na pasáž ze své deklarace z roku 1868, která proklamovala, že do říšské rady v žádném případě nevstoupí, pokud bude zachována její stávající podoba. Na druhou stranu prokázali vůli k opětovnému vstupu na zemský sněm. Svou účast na něm ale podmínili tím, že musí být přesvědčeni o tom, že vláda má zájem na vyrovnání se se zemským sněmem v oblasti jeho složení, ústavy země a říše. Toto vyrovnání mělo vést k uznání historického práva a k „zabezpečení životních podmínek říše“.⁷⁷⁹

Ignáta Wurma v těchto volbách doporučil volební komitét pro volbu ve volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov.⁷⁸⁰ Proti Wurmovi kandidoval jeho soupeř z prvních voleb v roce 1861, Alfred Skene. Voleb v Přerově se zúčastnilo 762 voličů, z nichž 559 hlasovalo pro Wurma, který tedy přesvědčivě volby vyhrál, a byl proto 20. srpna připuštěn k účasti na moravském zemském sněmu.⁷⁸¹

Přestože Ignát Wurm tyto volby vyhrál a byl na zemský sněm připuštěn, svůj poslanecký slib nesložil. Představitelé národní strany na Moravě se totiž nakonec rozhodli setrvat v pozicích pasivní rezistence, jelikož se situace dle nich oproti roku 1868 nijak nezměnila.⁷⁸² Proto, když byl 23. srpna na třetím sezení moravského zemského sněmu čten český poslanecký slib, nebyl přítomen nikdo, kdo by jej složil.⁷⁸³

Dne 4. února 1871 přijal císař demisi stávající vlády Alfreda Potockého a jmenoval nový kabinet, do jehož čela postavil hraběte Karla Hohenwarta. Tato vesměs úřednická vláda poskládaná z do té doby méně známých představitelů politického života habsburské monarchie se od počátku svého ustavení snažila o dohodu s českou státoprávní opozicí, se kterou zahájila jednání již během února. Ve dnech 20. – 26. června proběhla ve Vídni jednání mezi Karlem Hohenwartem, Albertem Eberhardem Friedrichem Schöfflem, Jindřichem Jaroslavem Clam-Martinicem, Františkem Ladislavem Riegrem a Aloisem Pražákem nad konkrétními

⁷⁷⁸ *Moravané*, Moravská orlice 8, č. 135, 15. 6. 1870, s. 1.

⁷⁷⁹ Tamtéž.

⁷⁸⁰ *Pro volební okresy měst*, Moravská orlice 8, č. 144, s. 1.

⁷⁸¹ Moravský sněmovní list, 20. 8. 1870, s. 23.

⁷⁸² Vláda dle nich stále nevyslovila zájem na uskutečnění požadavků státního historického práva, které by umožnilo sepsat zemskou ústavu, jež by byla pro „většinu obyvatelstva uspokojující“, a proto jim na zemský sněm „vůle celého národa přístup zabraňuje“. Političtí představitelé navíc věřili, že pasivní rezistencí dosáhnou pádu prosincové ústavy; „*Sněm moravský*“, Moravská orlice 8, č. 189, 21. 8. 1870, s. 1.

⁷⁸³ *II. Schůze „sněmu“ v budově c. k. místodržitelství*, Moravská orlice 8, č. 191, 24. 8. 1870, s. 2.

požadavky, které předložila česká strana. Během roku proběhlo ještě několik jednání a obě strany, jak vláda, tak česká státoprávní opozice, přistoupily na vyrovnání.⁷⁸⁴

V důsledku těchto jednání⁷⁸⁵ dne 10. srpna 1871 došlo opět k rozpuštění říšské rady a zemských sněmů císařským patentem s nařízením příkazujícím okamžitou organizaci voleb do nových zemských sněmů.⁷⁸⁶ Volby byly vyhlášeny pro kurie měst a obchodních a živnostenských komor na 5. září.⁷⁸⁷ Ignát Wurm znovu kandidoval ve svém volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov.⁷⁸⁸ V těchto volbách získal o 100 hlasů více než rok předchozí. Byl tak zvolen jednohlasně všemi možnými 647 hlasy.⁷⁸⁹ Za právoplatné bylo Wurmovo zvolení uznáno 16. září, kdy také na moravském zemském sněmu složil poslanecký slib.⁷⁹⁰

2.2.4.4. Zpět na sněmu

Národní strana na Moravě po těchto volbách poprvé porušila pasivní rezistenci a na sněm vstoupila, jelikož byla dle jejího vedení splněna podmínka uvedená v deklaraci české státoprávní opozice na Moravě, a sice uznání historického státního práva,⁷⁹¹ což velmi nadějně naznačovala zákulisní jednání probíhající od začátku roku mezi předními představiteli národní strany na Moravě a v Čechách s Hohenwartovou vládou.

Po vstupu do sněmu se Ignát Wurm stal členem petičního výboru,⁷⁹² členem finančního odboru⁷⁹³ a spolu s Bedřichem Hoppem zapisovatelem v kurii měst.⁷⁹⁴ Ve finančním odboru Wurm působil jako zpravodaj, tudíž na sněmu referoval o závěrech a návrzích, ke kterým dospěli jeho členové.⁷⁹⁵

⁷⁸⁴ O. URBAN, *Česká společnost*, s. 248–251.

⁷⁸⁵ Zprávy o tom, že k rozpuštění říšské rady a svolání nových zemských sněmů došlo také v důsledku připravovaného rakousko-českého vyrovnání, se objevily v tisku i přes to, že povaha jednání, která probíhala mezi českou státoprávní opozicí a vládou, byla od začátku roku před veřejností utajovaná do poslední chvíle; *K vyrovnání českému*, Moravské noviny 23, č. 97, 15. 8. 1871, s. 1.

⁷⁸⁶ *Císařský patent z dne 10. srpna 1871*, Moravské noviny 23, č. 96, 12. 8. 1871, s. 1.

⁷⁸⁷ *Prohlášení*, Moravské noviny 23, č. 97, 15. 8. 1871, s. 1.

⁷⁸⁸ *Kandidátní listina*, Moravská orlice 9, č. 193, 25. 8. 1871, s. 1.

⁷⁸⁹ *Z Přerova*, Moravská orlice 9, č. 204, 7. 9. 1871, s. 1.

⁷⁹⁰ *Moravský sněm*, Moravská orlice 9, č. 212, 17. 9. 1871, s. 3.

⁷⁹¹ *Naši poslanci a „sněm“*, Moravská orlice 9, č. 289, 19. 12. 1871, s. 1.

⁷⁹² *Moravský sněm*, Moravská orlice 9, č. 212, 17. 9. 1871, s. 3.

⁷⁹³ *Moravský sněm*, Moravská orlice 9, č. 214, 20. 9. 1871, s. 3.

⁷⁹⁴ Předsedou byl zvolen J. Kozánek, za náměstka F. A. Šrom; *Volby na moravském sněmě*, Moravská orlice 9, č. 211, 16. 9. 1871, s. 2.

⁷⁹⁵ Výsledky jednání finančního odboru, o kterých I. Wurm na zemském sněmu referoval, byly: Zpráva o žádosti kancelisty Olomouckých zaopatřovacích ústavů Jana Kurtína o příspěvek na bytné; Moravský sněmovní list, 28. 9. 1871, s. 127–128; Návrh odboru v příčině prodloužení smlouvy s kongregací sester z III. Řádu sv. Františka v Olomouckých dobročinných ústavech; Moravský sněmovní list, 11. 10. 1871, s. 393. Dále referoval o žádosti Matěje Wiesra a Aloise Kluga, zaměstnanců zemského ústavu pro pomatence, o zvýšení jejich platů; Moravský sněmovní list, 28. 9. 1871, s. 456. Dále podal správu finančního odboru o schválení závěrky účtů fondu pomatenců na rok 1870 a o rozpočtu fondu pro pomatence na rok 1872; *Sněm markrabství moravského*, Moravské noviny 23, č. 128, 26. 10. 1871, s. 1.

Na sedmnáctém sezení zemského sněmu odehrávajícím se 13. října 1871 se Wurm zapojil do sporu, který vznikl při schvalování školního rozpočtu. Návrh finančního odboru se dostal do rozporu s návrhem zemského výboru, když finanční odbor odmítl přiznat výdaje ve výši 90 000 zlatých na národní školství, jež požadoval zemský výbor. Finanční odbor navrhoval celou částku zrušit, a to z důvodu, že sněm jednal o změně stávajícího školského zákona z 24. ledna 1871.⁷⁹⁶

Proti tomuto návrhu vystoupil vládní zástupce, který argumentoval, že vláda diskuzi o změně školního zákona odložila, a proto jsou platné současné školní zákony. Považoval proto finanční podporu v zájmu školství, především učitelů, za nutnou. Na jeho stranu se postavil František Alois Šrom, který z toho důvodu, že nebylo zatím jasné, do jaké míry bude dotyčný školní zákon pozměněn či zda nebude zrušen úplně, navrhoval, aby oněch sporných 90 000 zlatých bylo zahrnuto do školního rozpočtu. Jako pádný argument uváděl, že učitelé na těchto školách by mohli přijít k výrazné finanční újmě.

Ignát Wurm se zapojil do této diskuze z pozice člena finančního odboru a podpořil návrh, aby sporná částka do rozpočtu započítána nebyla a národním školám tedy žádná finanční podpora nebyla přidělena. Zdá se paradoxní, že Wurm, který od počátku své politické kariéry bojoval za zavedení národního školství, se nyní snažil o zrušení jeho financování. Ve svém proslovu se ale důrazně ohradil proti tomu, že by on či finanční odbor zaměřovali svůj návrh proti učitelům či proti školství. Návrh o zrušení financování národního školství totiž mířil proti školskému zákonu z 24. ledna 1871, který Wurm, stejně jako další poslanci národní strany na Moravě, považoval za školství škodlivý. Především protestoval proti tomu, že současný školský zákon umožňoval páchat „byrokratické násilí“.⁷⁹⁷ Navíc jej považoval za ohrožující rodinu, obec i církev. Spravování místního školství bylo totiž odejmuto obcím a vloženo do pravomoci okresních školních rad. Ty ovšem dle jeho názoru nedbaly na potřeby žáků, nýbrž sledovaly vlastní zájmy. Proto se snažil o to, aby byly okresní školní rady rozpuštěny. Pakliže by se tak stalo a byl by vytvořen nový školský zákon, který by upravoval tuto problematiku jiným způsobem, by bylo možné národní školy opět financovat.

Na to reagoval František Alois Šrom, který zdůraznil, že oněch sporných 90 000 zlatých nemínil jako podporu školského zákona, nýbrž učitelů. Na podporu Ignáta Wurma vystoupil také jeho bratr Josef, který podotkl, že pokud by byla ona částka určena na podporu učitelstva, jistě by ji podpořil, problém viděl v tom, že ze zprávy finančního odboru nevyplývalo, že by případná částka měla připadnout na učitele. Navíc uvedl, že většina financí v jeho volebním

⁷⁹⁶ Moravský sněmovní list, 13. 10. 1871, s. 521.

⁷⁹⁷ Tamtéž.

okrese, určená národnímu školství, padla právě na náhrady okresních školních radů, například na jejich dojíždění, místo aby byly tyto peníze investovány do škol jako takových, popřípadě do učitelů.⁷⁹⁸

V tomto duchu pokračovala poměrně vášnivá diskuze. Ignát Wurm se ještě několikrát zapojil, obhajujíc svůj postoj k danému problému, že nebrojí proti učitelům či školám, nýbrž proti školskému systému, který upravoval zákon z 24. ledna 1871 a na který by dle jeho vlastních slov zástupci českého národa na Moravě nejraději nepřispěli ani krejcarem. Po této vyčerpávající diskuzi byl nakonec obhájen návrh finančního odboru, který zastával Ignát Wurm. Poslanci jej přijali a pro národní školství nebylo v rozpočtu oněch 90 000 zlatých přiznáno.⁷⁹⁹

2.2.4.5. Pokus o rakousko-české vyrovnání

Ve stejné době, kdy byly vyhlášeny volby, se v Praze odehrávala další jednání, kterých se opět účastnili představitelé české i moravské národní strany spolu s českou a moravskou konzervativní šlechtou. Ze zástupců národní strany na Moravě zde byli přítomni Alois Pražák, František Alois Šrom, Ignát Wurm, Jan Kozánek, Antonín Mezník, za moravskou konzervativní šlechtu pak hrabě Egbert Belcredi. Zástupce české národní strany zde vedl František Ladislav Rieger, česká šlechta byla zastoupena Jindřichem Jaroslavem Clam-Martinicem. Povaha těchto schůzek byla prozatím tajena před veřejností,⁸⁰⁰ nicméně se týkala rakousko-českého vyrovnání.⁸⁰¹

Konkrétní podoby nabylo česko-rakouské vyrovnání formulováním fundamentálních článků, které byly na českém sněmu předloženy 9. října 1871 spolu se zdvořilostní adresou císaři, stanovisky k návrhům zákonů o ochraně národností a k návrhu nového volebního řádu. Všechny čtyři dokumenty byly následující den, 10. října, na českém zemském sněmu schváleny.⁸⁰²

Jádro rakousko-českého vyrovnání tvořilo 18 článků označovaných jako články fundamentální. Prvních osm se vyjadřovalo zpětně k rakousko-uherskému vyrovnání. Konkrétně český sněm uznal rezort zahraničních záležitostí, vojenství a financí za společný všem zemím habsburské monarchie a požadoval, aby do delegací, které rozhodovaly v těchto

⁷⁹⁸ Tamtéž.

⁷⁹⁹ Tamtéž.

⁸⁰⁰ *K vyrovnání českému*, Moravské noviny 23, č. 97, 15. 8. 1871, s. 1.

⁸⁰¹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 70.

⁸⁰² Podrobněji k procesu tvorby a schvalování fundamentálních článků například O. URBAN, *Česká společnost*, s. 250–257; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 222–226.

společných záležitostech, mohl volit 15 svých zástupců. Všechny záležitosti, které nebyly prohlášeny za společné, měly spadat výhradně do českého správního rezortu – zákonodárství zemskému sněmu a administrativa zemské vládě. Dále fundamentální články uznávaly, aby některé záležitosti, které nebyly označeny za společné, byly přesto společně řízeny. Jednalo se například o záležitosti daňové, obchodní, měnové, branné a podobně. V tomto ohledy měla být přenesena zákonodárná moc na zvláštní sjezd delegátů Předlitavska a moc výkonná na vládu, která se měla skládat z ministrů daných rezortů a dvorských kancléřů. Český dvorský kancléř měl disponovat odpovědností za provádění zákonných usnesení sjezdů delegátů a měl vládnout výlučnou administrativní odpovědností při provádění zemského zákonodárství. Fundamentální články také vyjádřily vůli českého sněmu k společnému postupu s ostatními zeměmi habsburské monarchie například na určení společných zásad u vybraných záležitostí, které souvisely například s domovským právem, sčítáním lidu, uznáváním akademických hodností a podobně. K tomuto účelu měly sloužit deputace zemských sněmů. Český zemský sněm také uznal nutnost řízení některých záležitostí zřízením zvláštního senátu, složeného z části z dědičných a zčásti ze jmenovaných členů všech zemí habsburské monarchie. Zákon o ochraně národnosti měl zaručovat naprostou rovnost české a německé národnosti včetně úplné jazykové rovnosti. Upravoval také pravidla pro určení úředního jazyka v daných okresech, která se odvíjela od počtu obyvatel hlásících se k dané národnosti s tím, že pokud počet druhé národnosti v daném okrese přesáhl pět procent, měl být daný okres dvojjazyčný. Na civilních úřadech pak měla panovat naprostá rovnost obou jazyků. Z tohoto důvodu měli být zaměstnání na státních úřadech zaměstnanci ovládající dokonale oba jazyky. Návrh volebního zákona pak navrhoval určité změny v počtu mandátů a procentuálním rozložení sněmu, nicméně zachovával kuriový volební systém.⁸⁰³

I když dokumenty schválené na českém zemském sněmu vyjadřovaly požadavky týkající se pouze Království českého, jednalo se o výsledek jednání, která probíhala za přítomnosti představitelů nejen státoprávní opozice z Čech, ale také z Moravy. Alois Pražák podal na moravském zemském sněmu 12. října 1871 návrh adresy císaři, která vyjadřovala státoprávní požadavky české státoprávní opozice na Moravě.⁸⁰⁴ Na moravském zemském sněmu vládla díky srpnovým volbám federalistická většina, a proto se dle tohoto Pražákova návrhu 13. října poslanci moravského zemského sněmu přihlásili k plnému znění dokumentů

⁸⁰³ Kompletní znění adresy císaři, fundamentálních článků a stanovisek k návrhu zákona o ochraně národností a nového volebního řádu viz P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 168–176.

⁸⁰⁴ *Moravský sněm*, Moravská orlice 9, č. 235, 14. 10. 1871, s. 2.

schválených 10. října na českém sněmu⁸⁰⁵ a žádali stejné státoprávní zřízení, jaké žádal sněm český. Stejně státoprávní postavení Čech a Moravy v rámci habsburské monarchie bylo podmínkou a zároveň zárukou spokojenosti, a tedy i stability a loajálnosti představitelů české státoprávní opozice na Moravě, kteří by tímto považovali národnostní vyrovnání za uskutečněné.⁸⁰⁶ Ve své adrese císaři se moravský zemský sněm také vyjádřil k státoprávním poměrům v rámci zemí Koruny české. V této oblasti moravský zemský sněm požadoval zachování zákonodárství a správy v každé zemi, které by byly sobě rovné, ale spojovala by je instituce českého krále.⁸⁰⁷ Další společnou institucí všech tří zemí měl být český královský kancléř, který by byl „hlavou vlád v korunních zemích českých“⁸⁰⁸ a byl by zodpovědný všem třem zemským sněmům a osobě císaře. Kvůli zachování rovnosti Markrabství moravského pak považoval moravský zemský sněm za vhodné mít také zemského kancléře se stejnými pravomocemi a povinnostmi, jakými měl disponovat kancléř Království českého. Politika na úrovni všech tří korunních zemí se pak měla realizovat v podobě delegací.⁸⁰⁹ Kromě toho moravský sněm opět provedl volby do říšské rady, a to jako důkaz úcty k císaři a „přátelské ochoty“ k ostatním národům habsburské monarchie. Nicméně poslanci zemského sněmu nezapomněli v adrese zdůraznit, že tyto volby neuskutečnili z ústavní povinnosti,⁸¹⁰ nýbrž aby demonstrovali, že se snaží o smířlivé vyrovnání mezi českou státoprávní opozicí a vládou a jsou přístupni politické diskuzi. Po schválení této adresy císaři bylo zasedání moravského zemského sněmu 14. října ukončeno.⁸¹¹

První veřejné jednání o rakousko-českém vyrovnání proběhlo 30. srpna 1871, kdy ministerský předseda Karl Hohenwart referoval o požadavcích českého a moravského sněmu na vládním jednání. I když prvotní reakce ostatních vládních představitelů byla vůči návrhům české státoprávní opozice spíše pozitivního rázu a císař předběžně přijal české požadavky, došlo během října k radikálnímu obratu.

⁸⁰⁵ „Sněm přiznává se úplně k přáním a předlohám, které sněm království českého v usnešeních o základních člancích pro království České od sebe vydal...“; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice 9, 14. 10. 1871, s. 1.

⁸⁰⁶ „Zůstanou-li tyto záležitosti, které sněm království Českého svému zákonodárství vyhradil, také při sněmu Moravském, kdežto by záležitosti ostatním mimouherským zemím společně skrze kongres delegovaných se vyjednávaly a vyřizovaly, pak nastane onen souměr mezi jednotlivými zeměmi a postavení jich k říši celé, který záruku trvanlivosti v sobě mítí bude.“; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice, 14. 10. 1871, s. 1.

⁸⁰⁷ „Poměr všech tří korunních zemí záležel vždy na tom, že vedle sebe pod společným králem postaveny byly“; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice 9, 14. 10. 1871, s. 1.

⁸⁰⁸ *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice 9, 14. 10. 1871, s. 1.

⁸⁰⁹ Tamtéž.

⁸¹⁰ Stále trvali na tom, že říšská rada je momentálně neústavním orgánem ve smyslu deklarace národní strany na Moravě z 27. února 1867; *Návrh adresy sněmu Moravského*, Moravská orlice 9, 13. 10. 1871, s. 1.

⁸¹¹ *Moravský sněm*, Moravská orlice 9, č. 237, 17. 10. 1871, s. 2.

K fundamentálním článkům se negativně postavily mnohé národy habsburské monarchie, krom Němců se jednalo především o Maďary, Slovince a Poláky, dokonce se proti fundamentálním článkům postavila i tyrolská státoprávní opozice, se kterou Ignát Wurm během pražských jednání v květnu stmeloval přátelství a zvažoval možnosti společného postupu.⁸¹²

Hlavním představitelem odporu proti takto pojatému vyrovnání se stal Friedrich Ferdinand von Beust, který nyní zastával funkci kancléře. Vůči požadavkům české státoprávní opozice vznesl nosný protest týkající se zahraniční politiky habsburské monarchie, která byla v té době orientována zejména na Německo. Beust předpokládal, že vztahy s Německem se zhorší v důsledku uznání českých státoprávních požadavků, protože proti nim velmi tvrdě vystupovala německá liberální levice v rámci Čech a Moravy. Beust také inicioval setkání ministerské rady, která předcházela jednání tak zvané velké rady. Té se účastnili všichni ministři Předlitavska, dále pak společní ministři a ministerský předseda Zalitavska. Celé velké konferenci předsedal sám císař. Výsledkem tohoto jednání byl alternativní návrh císařského reskriptu, který potvrdil stávající státoprávní poměry a pravomoc je měnit podmínil souhlasem říšské rady. V důsledku tohoto reskriptu napsal František Ladislav Rieger spolu s Jindřichem Jaroslavem Clam-Martinicem 25. října 1871 Pamětní spis ohrazující se vůči výsledku jednání velké rady, nicméně se jednalo už spíše o formálnost, jelikož Hohenwartova vláda podala stejného dne demisi, kterou císař 27. října přijal.⁸¹³ Do té doby nejnadějnější pokus o uskutečnění českých státoprávních požadavků ztroskotal.

2.2.4.6. Konec pasivní resistance

Následně došlo k opětovnému rozpuštění moravského zemského sněmu císařským patentem, tentokrát 15. listopadu 1871.⁸¹⁴ Tímto patentem bylo rozpuštěno také pět zemských sněmů Předlitavska. Důvody jejich rozpuštění nejsou v císařském patentu uvedeny, nicméně stranický tisk národní strany na Moravě, *Moravská orlice*, uvádí, že se jednalo o snahu ústavověrných politiků získat na těchto sněmech většinu.⁸¹⁵ Datum začátku zasedání zemských

⁸¹² M. PROCHÁZKOVÁ, P. Ignát Wurm, s. 70.

⁸¹³ Zahraniční politika habsburské monarchie samozřejmě nebyla jedinou překážkou rakousko-českého vyrovnání. Podrobněji například O. URBAN, *Česká společnost*, s. 254–257; M. BOROVIČKA a kol., *Velké dějiny*, s. 226–231.

⁸¹⁴ *Císařský patent*, *Moravská orlice* 9, č. 272, 28. 11. 1871, s. 2.

⁸¹⁵ O rozpuštění těchto zemských sněmů se *Moravská orlice* vyjádřila velmi nevybíravě: „Co do věci, rozpuštěno pět sněmů, mezi nimi též moravský. Proč? Proto, že ústaváci si získati chtějí na sněmích těchto většinu – Horempádem se bude volit 13., 14. a 15. prosince musí býti volby na Moravě fix und fertig, 18. prosince se sejde sněm v Brně, aby ústaváci rychlostí blesku mohli se odebrati do Vídně na rajchsrát.“; *Císařský patent*, *Moravská orlice* 9, č. 272, 28. 11. 1871, s. 1.

sněmů bylo patentem stanoveno na 18. prosince.⁸¹⁶ Volby do volební kurie měst a obchodních a živnostenských komor se uskutečnily 14. prosince.⁸¹⁷

Volební agitace národní strany na Moravě došla v těchto volbách zásadní změny, jelikož apel na voliče probíhal ve jménu svatováclavské koruny. Jedná se o první volební agitaci národní strany na Moravě, která nestaví především na moravském patriotismu, nýbrž stojí pevně na základech programu českého státního práva. Národní strana na Moravě se sice definitivně k programu českého státního práva přihlásila už přijetím fundamentálních článků, nicméně se jednalo výhradně o politický krok, kterého se neúčastnila široká veřejnost.⁸¹⁸ Volební prohlášení stavějící na spojení zemí Koruny české je novinkou. Nyní bylo na široké veřejnosti, aby prokázala podporu fundamentálním článkům a spojení českých zemí v jeden celek zaštitěný svatováclavskou korunou, kterou císař přislíbil oficiálně přijmout svou korunovací. Volební agitace hlásala, že císař stojí také na pozicích této podoby rakousko-českého vyrovnání a je nutné zvolit takové zástupce do sněmu, kteří nebudou tomuto vyrovnání bránit.⁸¹⁹ Proto národní strana na Moravě ve své volební agitaci dbala na to, aby byli zvoleni poslanci, kteří byli zvoleni posledně a přijetí fundamentálních článků schválili.⁸²⁰

Ignát Wurm tedy znovu kandidoval ve svém tradičním volebním okrese Prostějov, Kojetín a Tovačov.⁸²¹ Ve volbách zvítězil, a byl tak jedním ze sedmi politiků národní strany na Moravě, kterým se podařilo své pozice obhájit. Oproti minulým volbám se však jednalo o znatelný neúspěch, jelikož kandidáti v pěti dalších městských volebních okresech ve volbách neuspěli a národní strana na Moravě tak v této volební kurii utrpěla citelnou porážku.⁸²² Ačkoliv ve venkovských volebních okresech slavila národní strana na Moravě úspěch,⁸²³ celkový výsledek voleb do moravského zemského sněmu nakonec nedopadl pro českou státoprávní opozici na Moravě příznivě – většinu mandátů získali ústavověrní politici.⁸²⁴

Nový moravský zemský sněm byl svolán dle císařského patentu 18. prosince za účelem volby svých nových zástupců na říšskou radu. Navzdory tomu, že se politici české státoprávní

⁸¹⁶ *Císařský patent*, Moravská orlice 9, č. 272, 28. 11. 1871, s. 2.

⁸¹⁷ *Vyhláška*, Moravská orlice 9, č. 272, 28. 11. 1871, s. 2.

⁸¹⁸ Tisk sice informoval veřejnost o tom, že představitelé české státoprávní opozice se spolu scházejí a jednají, ale samotná jednání probíhala v naprosté tajnosti. A i když bylo jasné, že jednají o rakousko-českém vyrovnání, státoprávní poměry Čech, Moravy a Slezska, jakožto i jiné detaily nebyly známy.

⁸¹⁹ To znamenalo zvolit politiky s federativním smýšlením, nikoliv státoprávním. V podstatě toto jsou důvody častého rozpouštění sněmů na počátku 70. let. Zemské sněmy byly rozpouštěny, stejně jako říšské rady, za účelem získání většiny hlasů buďto proustavních, nebo profederačních politiků.

⁸²⁰ *Moravané!*, Moravská orlice 9, č. 275, 1. 12. 1871, s. 1.

⁸²¹ *Kandidátní listina k volbám do sněmu Moravského*, Moravská orlice 9, č. 275, 1. 12. 1871, s. 1.

⁸²² *Volby v městách*, Moravská orlice 9, č. 287, 16. 12. 1871, s. 1.

⁸²³ Národní strana na Moravě získala 23 z 31 možných mandátů; *Sláva vlasteneckým voličům!*, Moravská orlice 9, č. 286, 15. 12. 1871, s. 1.

⁸²⁴ *Vítězství vlády*, Moravská orlice 9, č. 288, 17. 12. 1871, s. 1.

opozice voleb účastnili, znovu odmítli na sněm vstoupit a obnovili pasivní rezistenci. Stále trvali na podmínkách uvedených v srpnové deklaraci z roku 1868 pro svůj vstup do zemského sněmu, které byly vládou opět porušeny cíleným rozpuštěním moravského zemského sněmu za účelem obměny federativních poslanců za státoprávní. Dalším důvodem, proč do sněmu deklaranti odmítli vstoupit, byly dle Moravské orlice opětovné zásahy vlády do voleb, které ovlivnily jejich výsledek, například ve velkostatkářské kurii mělo být některým osobám odebráno volební právo a jiným, kterým údajně náležet nemělo, bylo toto právo přiděleno.⁸²⁵ Nesporným faktem ale je, že o budoucím složení moravského zemského sněmu, a tedy také o jeho dalším směřování, rozhodlo právě vítězství ústavověrné šlechty ve velkostatkářské kurii. Národní straně na Moravě bylo tedy jasné, že v tomto složení sněmu nemají jakoukoliv šanci prosadit své státoprávní zájmy, a sněm neobeslala.⁸²⁶

Následujícího roku 1872 byly zemské sněmy svolány k 5. listopadu⁸²⁷ a deklaranti se opět ze stejných důvodů odmítli sněmů zúčastnit.⁸²⁸ Vzhledem k jejich neúčasti na zemském sněmu bez jakéhokoli vysvětlení bylo zemským sněmem 28. listopadu navrženo ústavnímu výboru odebrání jejich mandátů,⁸²⁹ k čemuž dne 4. prosince skutečně došlo.⁸³⁰ Ignát Wurm tak již podruhé přišel o svůj poslanecký mandát kvůli pasivní rezistenci, se kterou zásadně nesouhlasil.

V průběhu let 1872–1873 došla většina představitelů národní strany na Moravě k závěru, že strategie pasivní rezistence není prospěšná ani pro jejich politický program, ani pro obyvatele Moravy. Selhaly také snahy o další společný postup s národní stranou v Čechách, jejíž členové odmítli jak zostření odporu vůči vládě, tak ustoupení z pozic pasivní rezistence.⁸³¹ Dne 2. dubna 1873 došlo také k císařskému schválení změn týkajících se říšské rady, kdy byl změněn počet jejich poslanců a k zavedení přímé volby do ní.⁸³² Následně došlo 7. září 1873 k rozpuštění sněmovny říšské rady a bylo nařízeno pořádání voleb dle nového volebního řádu.⁸³³ Přestože s novým volebním systémem národní strana na Moravě nesouhlasila, rozhodla se ustoupit od své dosavadní politiky, porušit pasivní rezistenci a zúčastnit se jak voleb do říšské rady, tak následných doplňujících voleb do moravského zemského sněmu.

⁸²⁵ *Naši poslanci a „sněm“*, Moravská orlice 9, č. 289, 19. 12. 1871, s. 1.

⁸²⁶ P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 22.

⁸²⁷ *Sněm zemský*, Moravské noviny 24, č. 133, 5. 11. 1872, s. 1.

⁸²⁸ *Náhledy na neobeslání sněmu*, Moravské noviny 24, č. 138, 16. 12. 1872, s. 1.

⁸²⁹ *Ze sněmu*, Moravská orlice 10, č. 236, 29. 11. 1872, s. 2.

⁸³⁰ *Sněm zemský*, Moravská orlice 10, č. 147, 7. 12. 1872, s. 1.

⁸³¹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 71–72.

⁸³² O. URBAN, *Česká společnost*, s. 262.

⁸³³ *Císařský patent ze dne 7. září 1873*, Moravská orlice 11, č. 208, 11. 9. 1873, s. 2.

Doplňující volby do moravského zemského sněmu proběhly ve volebních okresech, ve kterých byli deklaranti zbaveni svých poslaneckých mandátů za svou neúčast na zasedáních zemského sněmu. Datum voleb do městské volební kurie bylo stanoveno na 24. listopadu 1873.⁸³⁵ Zasedání zemského sněmu mělo být zahájeno ihned 26. listopadu téhož roku.⁸³⁶

Ignát Wurm kandidoval opět ve volebním okrese Přerov, Kojetín a Tovačov. Do tohoto volebního okresu však tentokrát přibyl ještě Hulín. Wurmovým protivníkem byl stejně jako ve volbách do říšské rady rytíř Jan Chlumecký a strhl se mezi nimi těžký volební zápas, který neprobíhal vždy legální cestou. Na straně Chlumeckého stálo úřednictvo a židovská komunita, Wurm se těšil podpoře českých obyvatel, s tradiční silnou základnou v Přerově. Agitátoři Jana Chlumeckého obcházeli voliče, a pokud se jim je nedařilo přesvědčit, aby volili tohoto ústavověrného politika, uchýlovali se k podplácení. Za zdržení se volby nabízeli pět zlatých, za hlas pro Chlumeckého nabízeli deset zlatých a za hlas a povoz patnáct zlatých. Prvnímu radnímu v Tovačově agitátoři nabídli sto zlatých za podporu Jana Chlumeckého, ten je však odmítl. V rámci volebního boje pak Chlumecký pořádal například v Tovačově tři hostiny, na kterých se údajně mělo podávat také šampaňské. Těchto hostin se mohl zúčastnit kdokoli, kdo se rozhodl pro jeho podporu. V Tovačově se dokonce objevil jeden výhružný dopis od podporovatele Jana Chlumeckého pro tamějšího kaplana. Sám Chlumecký se volební agitace mezi občany neúčastnil a do měst volebního okresu posílal své zástupce.

Z podporovatelů Ignáta Wurma je zase cítit jistý antisemitismus, jelikož byl Jan Chlumecký označován za kandidáta židů. Tento jev se ukazoval již při volbách do říšské rady, naplno se však projevil právě během těchto voleb, kdy hostiny pro voliče pořádané v Tovačově byly označovány za židovské a hrdinné ženy z Kojetína v domácnosti hnaly agitující coby židy se smetáky v rukou od prahů svých domů.⁸³⁷

Samotné volby do tohoto volebního okresu probíhaly v Přerově, kam se sjeli voliči z ostatních měst, tedy Kojetína, Tovačova a Hulína. Již samotný příjezd Wurmových voličů byl demonstrací národní emancipace. Na uvítanou hrála voličům hudba. Nejteatrálnější příchod si připravili voliči z Hulína, kteří do Přerova přijeli řadou vozů, v jejichž čele jel jezdec na koni, třímající prapor a oblečený byl v hanáckém kroji. Ve městě bylo v pohotovosti samozřejmě také četnictvo. Slovní potyčky nevyhnutelně patřily ke každému setkání voličů obou kandidátů, zvláště když trávili většinu dne v místních hostincích.⁸³⁸

⁸³⁵ *Volby do sněmu*, Našinec 5, č. 126, 29. 10. 1873, s. 1.

⁸³⁶ *Poslanci moravští*, Našinec 5, č. 137, 26. 11. 1873, s. 2.

⁸³⁷ *K volebnímu ruchu na Moravě*, Našinec 5, č. 138, 28. 11. 1873, s. 2.

⁸³⁸ Tamtéž.

Ve čtyři hodiny odpoledne byl znám výsledek voleb. Ignát Wurm získáním 513 hlasů oproti 347 hlasům Chlumeckého volby vyhrál.⁸³⁹ Wurm pobýval po dobu voleb na místní faře, kam si pro něj voliči po zjištění výsledku došli a spolu pak šli do akciového pivovaru, kde Wurm pronesl ke svým voličům děkovnou řeč.⁸⁴⁰

Sezení zemského sněmu započalo 26. listopadu 1873, všichni deklaranti byli přítomni.⁸⁴¹ Následujícího dne se konalo druhé sezení sněmu, před jehož zahájením předal Alois Pražák spolu s knížetem Hugem Salm-Reifferscheidem a Josefem Fanderlíkem zemskému hejtmanovi státoprávní osvědčení, které vysvětlovalo rozhodnutí deklarantů o vstoupení na moravský zemský sněm, a požádali jej, aby byl tento dokument na sněmu zveřejněn.⁸⁴² Zemský hejtman se však o tomto osvědčení pouze zmínil, a to až 4. prosince, zveřejnění jeho znění odmítl.⁸⁴³

Státoprávní osvědčení moravských národních poslanců začíná výkladem vývoje jejich postupu vůči vládě od sepsání deklarace 22. srpna 1868, kterou zahájili pasivní rezistenci. Poslanci zde důrazně upozornili na neústavnost volební reformy přijaté 2. dubna 1873. Její schválení bylo dle jejich mínění v rozporu s říjnovým diplomem, který zaručoval vysílání zástupců zemského sněmu na říšskou radu, což volební reforma zrušila. Svou účast na zemském sněmu odůvodnili tím, že chtějí dát váhu svému tvrzení o neústavnosti volební reformy. Chtěli také opět prosazovat zájmy českého národa na Moravě, který byl momentálně v důsledku vlády jedné strany, tedy německé liberální levice, těžce poškozen jak duševně, tak hmotně. Na sněm vstoupili deklaranti s nadějí, že se jim podaří vyrovnání vymoci nikoli na vládě, ale přímo na císaři, který byl dle jejich mínění jediný schopen svou mocí zrealizovat národní vyrovnání, a sjednat tak mezi svými rozhádanými národy mír. Poté vyčetli německé liberální levici, která na sněmu působila během jejich nepřítomnosti, že nebyla nestranná, jak si deklaranti představovali, nýbrž že využila jejich nepřítomnosti ve vlastní prospěch, jak co se týče schvalovaných zákonů, tak finanční podpory především německých institucí a německých obyvatel Moravy, a uvedli některé konkrétní případy, kdy se tak stalo.⁸⁴⁴ Velké výtky se v osvědčení také opakovaně dostalo volebním systémům, starému i novému, kterým byl vyčítán nespravedlivý poměr zástupců českých a německých Moravanů na zemském sněmu, jehož příčinou byl kuriový volební systém nadržující Němcům. Tato kritika opět uváděla několik

⁸³⁹ *Zprávy o volbách městských nás došlé*, Našinec 5, č. 137, 26. 11. 1873, s. 1.

⁸⁴⁰ *K volebnímu ruchu na Moravě*, Našinec 5, č. 138, 28. 11. 1873, s. 2.

⁸⁴¹ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 11, č. 273, 27. 11. 1873, s. 2.

⁸⁴² *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 11, č. 274, 28. 11. 1873, s. 2.

⁸⁴³ P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 195.

⁸⁴⁴ Tamtéž, s. 192.

konkrétních příkladů. Stejně tak v osvědčení kritizovali deklaranti školství, které bylo stále silně německé a kde čeští obyvatelé Moravy měli v poměru s Němci méně národních škol, i když jich bylo početně více. Stejně jako u předchozích výtek i zde následovaly v osvědčení konkrétní příklady.⁸⁴⁵ Dále velmi důrazně deklaranti osočili německé politiky z „podkopávání blahobytu“⁸⁴⁶ drobných českých živnostníků na Moravě zlikvidováním mnohých záložen v národnostně českých městech, které proběhlo mezi lety 1872–1873, opět s uvedením několika konkrétních případů.

Deklaranti se důrazně vymezili vůči tomu, aby jejich účast na zemském sněmu a říšské radě byla pokládána za jejich uznání ústavnosti těchto institucí, protože stále trvali na svém stanovisku uveřejněném v deklaraci z roku 1868. Na závěr osvědčení, tak jako v každém vydaném dokumentu vysvětlujícím jejich stanovisko, vyjádřili ochotu spolupracovat na vyrovnání zahrnujícím veškeré národy habsburské monarchie.⁸⁴⁷ Osvědčení bylo sepsáno 26. listopadu 1873 v Brně a podepsali jej deklaranti z řad moravské konzervativní šlechty a národní strany na Moravě, včetně Ignáta Wurma.⁸⁴⁸

Tak opustila národní strana na Moravě pozice pasivní rezistence a zahájila novou politickou strategii aktivní opozice. Z toho důvodu, že pasivní rezistence národní straně na Moravě spíše uškodila, stejně jako českým obyvatelům Moravy, jednalo se o optimální řešení, nicméně tímto postupem se na nějakou dobu rozkmotřila národní strana na Moravě s národní stranou v Čechách, která se na základě hlasování rozhodla na sněm nevstoupit.⁸⁴⁹

Ignát Wurm upuštění od strategie trpného odporu uvítal. Zároveň mu ale záleželo na tom, aby vstup moravských politiků na moravský zemský sněm i na říšskou radu nepovažovali kolegové z Čech za odklon od společného postupu. Svému příteli Beneši Metodovi se svěřil: „Že jedno s Čechy jsme, dokážeme a dáme bohdá brzo české politice skvělé svědectví. Zasedneme-li tam, staneme bez pochyby – dotíravými a budeme odhalovati všeliké bezpráví bezohledně.“⁸⁵⁰

2.2.5. Období 1873–1877

Po ukončení pasivní rezistence vstoupili na zemský sněm poslanci národní strany na Moravě s novým odhodláním dosáhnout svých požadavků pomocí aktivní opozice. Již během

⁸⁴⁵ Tamtéž, s. 193.

⁸⁴⁶ Tamtéž, s. 194.

⁸⁴⁷ Tamtéž.

⁸⁴⁸ Tamtéž, s. 195.

⁸⁴⁹ *Čechové neobešlou zemský sněm*, Moravská orlice 11, č. 273, 27. 11. 1873, s. 2.

⁸⁵⁰ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodovi, 12. 1. 1874.

zasedání trvajících od 26. listopadu 1873 do 16. ledna 1874 podali jednotliví poslanci několik set peticí od obcí a politických spolků. Tyto petice byly zpravidla namířeny proti změnám zemského volebního řádu, pro zavedení okresních zastupitelství, pro zřízení středních škol s českým vyučovacím jazykem a pro zřízení zemské hypoteční banky. Také podali na sněmu přes dvě stě potvrzení důvěry, která poslancům podepsali jak jednotliví občané, tak obecní zastupitelstva. Poslanci podali také řadu interpelací na místodržitele týkajících se například rozpouštění obecních zastupitelstev a záložen.⁸⁵¹

Ignát Wurm nebyl výjimkou, i on se pustil s vervou do poslanecké činnosti a účastnil se všech výše uvedených aktivit. Již na druhém zasedání moravského zemského sněmu, na kterém byla uznávána platnost mandátů poslanců zvolených v doplňujících volbách, po verifikaci své volby okamžitě žádal o slovo⁸⁵² a přednesl proslov, ve kterém si stěžoval na průběh voleb ve svém volebním okrese, a to jak při volbě do moravského zemského sněmu, tak do říšské rady.

Uvedl, že voličům z Kojetína bylo slíbeno ukončení sporu o pastviny v jejich prospěch, budou-li volit Wurmova protikandidáta. V nejmenovaném městě bylo voličům slibováno, že pokud budou volit proti Ignátu Wurmovi, bude jejich město napojeno na železniční dráhu. Přímou před Wurmem pak nejmenovaný úředník sliboval voličům jeho protikandidáta, že mají reálnou naději na založení reálky a hospodářské školy. Stěžoval si také na kojetínské četníky, neboť diskriminovali Wurmovy voliče a nechávali volnou ruku židovské komunitě, která s volebními hlasy nakládala, jako by „byly zaječímí kůžkami“.⁸⁵³ Pohoršeně poukázal na případ pokusu o podplacení tovačovského prvního radního. Zásadně si pak Ignát Wurm stěžoval na to, že okresním hejtmanům bylo umožněno neudělit kooperátorům a kněžím volební právo, což Wurm považoval za zneuctění kněžského stavu. Na závěr svého poslovu však uvedl, že nehodlá podat žádný návrh související s popsányi událostmi, ale že chtěl svým proslovem pouze ulevit „urazenému právnímu citu svých voličův“.⁸⁵⁴ Na tomto zasedání byl Ignát Wurm zvolen členem petičního výboru.⁸⁵⁵

Během zasedání zemského sněmu na přelomu let 1873–1874 podal Wurm jeden návrh, dvě interpelace a několik peticí. Dne 6. prosince podal návrh na zřízení devítičlenného odboru, který by zjistil příčiny rostoucí chudoby na Moravě a na základě tohoto zjištění pak vypracoval návrh na řešení této situace. Zemský hejtman nařídil, aby s Wurmovým návrhem bylo naloženo dle jednacního řádu.

⁸⁵¹ J. JANÁK, *Odpor proti osnově o přímých volbách*, s. 309.

⁸⁵² Moravský sněmovní list, 27. 11. 1873, s. 25.

⁸⁵³ Tamtéž.

⁸⁵⁴ Tamtéž, s. 26.

⁸⁵⁵ Tamtéž.

Ve stejný den se Wurm ještě připojil k interpelaci Rudolfa Kallusa na c. k. místodržitele barona Filipa Webera von Ebenhof, týkající se rozpouštění některých obecních zastupitelstev na Moravě, ve kterých zastupitelé úmyslně nevypisovali nové volby a prodlužovali tak svou dobu působení. Kallus položil otázku, zda vláda schvaluje takovéto nezákonné jednání a zda hodlá situaci vyřešit.⁸⁵⁶ Wurm se také přidal k interpelaci Aloise Pražáka, v níž jeho poslanecký kolega naléhal na to, aby zemský hejtman povolil čtení osvědčení vysvětlující vstup deklarantů na půdu moravského zemského sněmu a říšské rady, které mu předal spolu se svými spolustraníky 27. listopadu. Zemský hejtman spis pouze zařadil do protokolu, ale čtení na sněmu 4. prosince odmítl s odůvodněním, že neobsahuje žádný návrh. Alois Pražák proto v interpelaci požadoval sestavení devítičlenného odboru, který by toto rozhodnutí přezkoumal. Postup zemského hejtmána totiž považoval za omezení svobody jednání.⁸⁵⁷ Na tomto sezení ještě podpořil Ignát Wurm návrh Jana Rudolfa Demely o zřízení patnáctičlenného výboru, který by stanovil pevné základy pro organizaci vyučování na hospodářských školách,⁸⁵⁸ návrh byl následně přijat.⁸⁵⁹

Na osmém sezení zemského sněmu, které se konalo 15. prosince, zemský hejtman odmítl nařčení vyplývající z interpelace Aloise Pražáka, že by zamítnutím čtení osvědčení deklarantů na zemském sněmu porušil svobodu jednání.⁸⁶⁰

Dále přišlo na řadu hlasování o Wurmově návrhu z 6. prosince, týkajícího se sestavení odboru, který by řešil otázku vzrůstající chudoby na Moravě. Na obhajobu svého návrhu přednesl Ignát Wurm proslov, jímž reflektoval svůj postoj k palčivé současné sociální otázce.⁸⁶¹ Díky tomuto proslovu máme obraz Wurmova postoje k dané problematice, který zastával na počátku 70. let, jenž se ale v průběhu času nadále vyvíjel.⁸⁶²

Sám Wurm si uvědomoval složitost sociální otázky, stejně jako význam svého proslovu, proto poprosil všechny poslance účastnící se sezení zemského sněmu, aby jej během proslovu nepřerušovali, ale zároveň očekával, že až se svou řečí skončí, přednesou nesouhlasící poslanci své protinávry. Nežádal tedy nic jiného než dodržení jednacího řádu.

Ve svém proslovu připsal klesající životní úroveň všech společenských vrstev na účet několika bohatnoucích jedinců z řad armádních dodavatelů, železničních podniků, bank a členů

⁸⁵⁶ Moravský sněmovní list, 6. 12. 1873, s. 68.

⁸⁵⁷ Tamtéž, s. 69.

⁸⁵⁸ Tamtéž, s. 77.

⁸⁵⁹ Tamtéž, s. 78.

⁸⁶⁰ Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 164.

⁸⁶¹ Kompletní znění proslovu viz Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 164–167.

⁸⁶² Sociální otázce se věnoval také v rámci svých řečí přednesených na říšské radě v 80. letech. Viz podkapitola 2.3.3.1. Sociální otázka, s. 186–190.

správních rad.⁸⁶³ Především venkovské obyvatelstvo se dle něj v důsledku uzavírání továren a rušení záložen nevinně ocitalo ve spirále dluhů, která je přivedla na ulici či do přeplněných vězení. V nich se v důsledku několikanásobného překročení kapacity, a tedy nuzných životních podmínek šířily infekční nemoci. Jako důkaz tohoto tvrzení uvedl zápisy z gruntovních knih, ve kterých se za posledních dvacet let zdvojnásobily až ztrojnásobily dluhové záznamy téměř u všech nemovitostí.

Jako příčinu tohoto zadlužování označil Ignát Wurm lichvářství, které zažívalo rozmach v důsledku zrušení zákona o lichvě.⁸⁶⁴ Tento jev pozoroval především na venkově, kde dle jeho mínění bylo před dvaceti lety přibližně 80 procent rodin nezadlužených, kdežto v jeho současnosti se jednalo bezmála o 50 procent dlužníků. Za druhou příčinu stoupající chudoby obyvatel označil to, že stát neúměrně navyšoval daně, které si běžný občan nemohl dovolit platit z výnosů půdy či svého řemesla, a proto si musel půjčovat.⁸⁶⁵

Celým proslovem útočil především na liberalismus,⁸⁶⁶ který označil za hlavní příčinu celé situace. Viděl v ní paralelu k úpadku antického Říma v důsledku převzetí moci bohatými finančníky namísto tradiční šlechty. Neomezeným dělením půdy dle něj vznikali moderní feudalisté – kapitalisté, plutokrati a finančníci, kteří se neoprávněně obohacovali na těžké práci řemeslníků a rolníků.⁸⁶⁷ Takto vnímal situaci nejen v Rakousko-Uhersku, nýbrž v celé Evropě, kde kvůli tomuto jednání upadala drobná řemesla a z bývalých řemeslníků a dělníků se vytvářel proletariát. Dle Ignáta Wurma se tak dělo proto, že nebyly stanoveny vhodné zásady volné soutěže, například ty, které uvedl Albert Schäffle ve svém díle *Kapitalismus und Sozialismus*.⁸⁶⁸ Volnou soutěž považoval za nutnou, ovšem pod několika podmínkami, a sice aby stát umožnil všem, včetně žen, získávat svou práci kapitál. Stát měl dále garantovat určité životní podmínky pro dělníky, jako byla ochrana mzdy, zdraví a ubytování dělníků, stejně jako pracovní doba. Stát se měl také podílet na rozvoji vlastnického práva pro těžařské a živnostenské spolky a na rozšiřování spořitelen, pojišťoven a záložen. V neposlední řadě se pak měl stát podílet na základním a technickém vzdělávání obyvatel.

⁸⁶³ Moravský sněmovní list, 15. 12, 1873, s. 164.

⁸⁶⁴ Tamtéž, s. 165.

⁸⁶⁵ Doslova se vyjádřil že „bezuzdná volnost lichvy hlodá na majetku na jedné straně a velká potřeba státu na druhé, takže občan značnou část poplatků spravovati musí z jistiny...“; Moravský sněmovní list, 15. 12 1873, s. 165.

⁸⁶⁶ Dle jeho vlastních slov „pseudoliberalism“ nebo „lžoliberalism“; Moravský sněmovní list, 15. 12 1873, s. 166.

⁸⁶⁷ Doslova „... obohativše se potem dělnickým a vykořistivše síly dělníka, zahazují ho co vytlačený citron, nestarajíce se dále o jeho osud...“; Moravský sněmovní list, 15. 12 1873, s. 166.

⁸⁶⁸ Albert Ebrhard Friedrich SCHÄFFLE, *Kapitalismus und Sozialismus : mit besonderer Rücksicht auf Geschäfts- und Vermögensformen : Vorträge zur Versöhnung der Gegensätze von Lohnarbeit und Kapital*, Tübingen 1870.

Avšak žádná taková pravidla dle Ignáta Wurma stanovena nebyla. To vedlo ke klesání životní úrovně, což v Rakousko-Uhersku nejvíce pociťovalo slovanské obyvatelstvo. Ačkoli živilo vládnoucí národy, tedy Němce a Maďary,⁸⁶⁹ ti Slované na oplátku utlačovali.⁸⁷⁰ Wurmova řeč se v tomto okamžiku změnila v obžalobu německého národa. Dával mu za vinu veškerá příkoří, která se českým obyvatelům na Moravě děla. Kritizoval nespravedlivý postup vlády v oblasti školství, kdy českému národu na Moravě bylo poskytnuto minimum možností vzdělávat se ve vlastním jazyce, kdežto německým obyvatelům, kterých bylo početně mnohem méně, byl k dispozici nadbytek vzdělávacích ústavů vyučujících německy. Stejně tak kritizoval represivní postup vlády vůči českým záložnám na Moravě a benevolentní postoj k záložnám německým. Nakonec však uznal, že v Rakousko-Uhersku trpí také německý národ, a sice vzrůstajícím centralismem, který může za stálé zvyšování daní a zároveň za zvětšování státního dluhu.

Na závěr proslovu vyjádřil Ignát Wurm loajalitu k Rakousko-Uhersku nejen za sebe, ale také za všechny slovanské národy, s odkazem na výrok Františka Palackého „kdyby ho nebylo, musili bychom si ho utvořiti“, a požadoval, aby se dohlédlo na odstranění plutokratického centralismu dvou panujících národů, Němců a Maďarů, a následně, aby došlo k odstranění všech příkoří, která se dějí slovanským národům v habsburské monarchii. Svůj proslov pak ukončil citátem německého básníka Friedricha Schillera: „Ich (Slave) sei, gewährt mir die Bitte, in Eurem Bunde (der Magyaren und Deutschen al pari) der Dritte.“⁸⁷¹

Zemský sněm Wurmovu návrhu vyhověl a nařídil vytvoření devítičlenného odboru, který by našel důvody stoupající chudoby na Moravě, navrhl řešení situace a podal na sněmu zprávu o závěrech, ke kterým dospěl.⁸⁷²

Během šestnáctého sezení zemského sněmu, které se konalo 10. ledna 1874, podal ještě Ignát Wurm petici obecní přerovské rady za zřízení páté, šesté a sedmé třídy na tamním gymnáziu na zemské náklady a petici občanů města Kelče za zřízení českých středních škol a dvou učitelských průpraven.⁸⁷³ Také byl zvolen za zpravodaje odboru pro vypátrání příčin ochuzování na Moravě, jehož vznik na základě Wurmova návrhu 6. prosince roku 1873 schválil sněm. Za předsedu odboru byl zvolen Hermann Pillersdorff, za místopředsedu Innocenz Zaillner a za zapisovatele Jindřich Dvořák.⁸⁷⁴

⁸⁶⁹ „... Slované těmto dvěma pánům svým vystrojili velkou hostinu, aby ji zaplatili a jim oběma při tom sloužili...“; Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 166.

⁸⁷⁰ Tamtéž, s. 166.

⁸⁷¹ Tamtéž, s. 167.

⁸⁷² Tamtéž.

⁸⁷³ Moravský sněmovní list, 10. 1. 1874, s. 432.

⁸⁷⁴ Tamtéž, s. 434.

Přestože se vlivem nemoci Ignát Wurm⁸⁷⁵ omluvil ze sedmnáctého a osmnáctého sezení zemského sněmu, byly na obou těchto sezeních přečteny interpelace, které Wurm podal na zemského hejtmana. První z těchto interpelací sepsal 10. ledna 1874 a týkala se vyučování náboženství na německých školách v českém jazyce. Wurm se dotazoval, z jakého důvodu zakazují vládní orgány českým žákům na německých školách, aby se učili náboženství z českých učebnic a při zkouškách mluvili česky, když není dostatek škol s českým vyučovacím jazykem. Za druhé se v této interpelaci dotazoval, zda se vláda chystá odstranit veškeré překážky, které stojí v cestě českým studujícím ve studování náboženství ve svém jazyce. K této interpelaci se přidalo několik dalších poslanců, mimo jiné také Alois Pražák a Egbert Belcredi.⁸⁷⁶ Druhá interpelace byla přečtena na dalším sezení a rovněž se zabývala otázkou školství. Ignát Wurm se dotazoval zemského hejtmana, z jakého důvodu stále nebyl založen druhý český pedagogický ústav, který byl povolen jak ministerstvem kultury a vyučování, tak zemskou školní radou, a zda se zemský hejtman chystá postarat o to, aby byl slíbený ústav v provozu nejpozději počátkem příštího školního roku. K této interpelaci se rovněž přidalo několik dalších poslanců, mezi nimiž figuroval například Antonín Mezník.⁸⁷⁷ Dne 16. ledna 1874 bylo zasedání moravského zemského sněmu ukončeno.⁸⁷⁸

Další zasedání sněmu bylo svoláno na 15. září 1874.⁸⁷⁹ Wurmova iniciativa oproti předchozímu zasedání značně polevila. Jeho aktivita byla téměř výhradně spojena s podporou poslaneckých kolegů v rámci prosazování národních zájmů ve školství. Ignát Wurm podpořil svým podpisem návrh Aloise Mikyška, který žádal zřízení učitelské průpravny s českým vyučovacím jazykem ve Valašském Meziříčí, jež měla začít působit ve školním roce 1875–1876.⁸⁸⁰ Svým podpisem se také přidal k pilnému návrhu Aloise Pražáka, podanému na zemském sněmu 9. října. Jednalo se o adresu císaři, ve které vyjadřovali podepsaní poslanci své stížnosti a prosby týkající se volebního systému. Ten považovali za nespravedlivý již od jeho prvního zavedení únorovou ústavou. Problém spatřovali v kuriovém systému, který umožňoval menšímu počtu německých obyvatel, soustředěných ve městech, disponovat značnou rozhodovací mocí na rozdíl od českých obyvatel, kterých bylo mnohonásobně více, ale byli převážně soustředěni na venkově. Tuto situaci dle této adresy ještě zhoršila reforma

⁸⁷⁵ I. Wurm se na lednové zasedání moravského zemského sněmu původně dostavil i přes těžkou nemoc. Na aktivní účast v živých diskuzích odehrávajících se na zemském sněmu neměl dostatek síly, dokonce se velmi těžko dožadoval svým slabým hlasem o slovo a ostatním poslancům byl proto k smíchu; *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice, č. 8, 11. 1. 1874, s. 2.

⁸⁷⁶ Moravský sněmovní list, 12. 1. 1874, s. 465.

⁸⁷⁷ Moravský sněmovní list, 13. 1. 1874, s. 493.

⁸⁷⁸ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 14, 18. 1. 1874, s. 3.

⁸⁷⁹ *Před sněmem*, Moravská orlice 12, č. 210, 15. 9. 1874, s. 1.

⁸⁸⁰ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 226, 3. 10. 1874, s. 1.

volebního řádu z 2. dubna 1873. Alois Pražák tedy spolu s podepsanými poslanci žádal přímo císaře, aby se v nápravě nepříznivé volební situace pro Čechy na Moravě angažoval.⁸⁸¹

Na patnáctém sezení zemského sněmu, jež se konalo 15. října 1874, vstoupil Ignát Wurm do diskuze týkající se návrhu, jež předložil odbor pro střední hospodářské školy. Tento odbor navrhoval založit ze zemských finančních prostředků dvě střední hospodářské školy, jednu v Přerově, kde by se vyučovalo česky, a druhou v Novém Jičíně, kde by výuka probíhala německy. Proti tomuto návrhu vystoupil Johann Fux, který navrhoval německou hospodářskou školu založit ve Znojmě a založení české hospodářské školy v Přerově odročit, protože se Přerované dostatečně neangažují ve vzdělávání mládeže a ve školství a nejsou ochotni poskytnout dostatečnou hmotnou podporu.⁸⁸² Na obhajobu svého přerovského volebního okresu ostře vystoupil Ignát Wurm. Tvrzení o nedostatečném zájmu Přerova ve vzdělávacím systému vyvrátil výčtem vzdělávacích institucí, které město založilo na vlastní účet, a sice hlavní školu a hospodářskou školu. Dále si Přerované vymohli na císaři školu střední. Nezájem Přerova na založení nové hospodářské školy, jež by vyučovala v českém jazyce, vyvrátil tvrzením, že stávající hospodářská škola nabízí nové instituci všechn svůj majetek. Dále obvinil Johanna Fuxe, že nechce zakládat školy podle toho, kde je jich potřeba, nýbrž podle hmotných prostředků, které je ta která obec ochotna uvolnit. Na závěr prohlásil, že pokud bude schválen Fuxův návrh, bude to důkazem, že je na Moravě nadržováno německému národu na úkor národa českého.⁸⁸³ Moravský zemský sněm nakonec hlasováním rozhodl ve prospěch návrhu odboru pro střední hospodářské školy, čímž bylo založení střední hospodářské školy v Přerově schváleno.⁸⁸⁴

Dne 14. října 1874 se konalo sedmnácté sezení zemského sněmu, na kterém probíhala diskuze o zemském rozpočtu. Sporná chvíle nastala během schvalování rozpočtu školského, kdy poslanec Bartoloměj Janků zažádal o slovo a kritizoval negativní výsledek zkoumání školské rady, která nepovažovala založení české reálky ve Valašském Meziříčí za nutné. Do následné diskuze se s vervou zapojil také Ignát Wurm.⁸⁸⁵

Ostře kritizoval situaci, která se odehrávala pokaždé, když čeští poslanci zažádaly jménem nějaké obce o založení jakékoliv školy s českým vyučovacím jazykem. Jejich odpůrci, tedy německá liberální levice, většinou použili stejný argument, a sice že na Moravě je škol dostatek. I když se jednalo o školy německé, nikdo z nich české žáky nevyháněl, a tak němečtí

⁸⁸¹ *Pilný návrh poslance Dr. Pražáka a soudruhů*, Moravská orlice 12, č. 232, 10. 10. 1874, s. 1.

⁸⁸² *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 235, 14. 10. 1874, s. 2.

⁸⁸³ Moravský sněmovní list, 13. 10. 1874, s. 398.

⁸⁸⁴ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 235, 14. 10. 1874, s. 2.

⁸⁸⁵ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 236, 15. 10. 1874, s. 2.

poslanci neviděli žádné důvody pro zakládání škol nových. Wurm proti tomu argumentoval vysokou náročností vzdělávání v cizím jazyce. S odkazem na Wolfganga Ritticha a Johanna Pestalozziho uvedl, že „...všecko učení na základě jiném, než na základě mateřtiny jest plýtváním sil...“ ... „... jest pouhým mrzačením ducha...“.⁸⁸⁶ Také poukázal na dvojakost jednání Němců, kteří protestovali proti tomu, že v Šlesviku byli němečtí žáci doslova týráni dánským jazykem, ale na Moravě nutili Němci české žáky učit se v němčině. Argumentoval 19. paragrafem ústavy, který zaručoval jazykovou rovnoprávnost jak ve veřejném životě, tak ve školách. Obvinil německé poslance z toho, že to jsou oni, kteří brojí proti ústavě, protože znevažují její zmíněný paragraf, ale místo nich jsou z hanění ústavy obviňováni čeští poslanci. Dále vyvrátil tvrzení německých poslanců, kteří argumentovali proti zakládání českých škol, že si je široká veřejnost nepřeje. Na závěr pak vznesl řečnický dotaz, kam se poděl návrh na zřízení vyšší české reálky v Telči a v Přerově, a suše konstatoval, aby se nikdo nedivil, proč nebude hlasovat pro celou položku, jež měla být v zemském rozpočtu přidělena na školství. Plamenný proslov zakončil slovy nejmenovaného básníka: „Do zlatých časův / Bůh to z nebe vidí / živobytí naše padlo, až se smutné jejich zrcadlo ruka ruku odkrýti stydí.“⁸⁸⁷ Jakmile došlo na hlasování o zemském rozpočtu na položku pro školství, poslanci národní strany na Moravě nehlasovali. Zasedání moravského zemského sněmu bylo ukončeno 15. října a roku 1874 už žádné neproběhlo.⁸⁸⁸

V roce 1875 probíhala sezení moravského zemského sněmu mezi 6. dubnem⁸⁸⁹ a 8. květnem.⁸⁹⁰ Na program se opět dostal Wurmův návrh na zvolení odboru, který měl zjistit důvody rostoucí chudoby na Moravě a navrhnout vhodné řešení této situace. Na desátém sezení, 26. dubna, pronesl Ignát Wurm již druhý proslov,⁸⁹¹ kterým odůvodňoval svůj návrh z 6. prosince 1873. Svou řeč začal odkazem na původní návrh, obhajovací řeč i negativní reakci německé liberální levice na něj a posteskl si, že svůj návrh uspěchal a zveřejnil jej v době, která ještě nebyla dostatečně zralá na to, aby jej vstřebala. Nicméně chudoba na Moravě stále stoupala, a proto se rozhodl uvést svůj návrh znovu. Dobu 17 měsíců, která uplynula od původní obhajovací řeči, považoval za dostatečně dlouhou na to, aby jeho argumenty byly prokázány. Nevybíravě se pustil do armádních dodavatelů a bankéřů, kteří pomocí tisku lákali nevzdělané občany na skupování akcií, a tak je úmyslně připravovali o finanční prostředky. Tito armádní

⁸⁸⁶ Moravský sněmovní list, 14. 10. 1874, s. 458.

⁸⁸⁷ Tamtéž.

⁸⁸⁸ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 237, 16. 10. 1874, s. 3.

⁸⁸⁹ *Ze sněmu zemského*, Moravská orlice 12, č. 79, 8. 4. 1875, s. 2.

⁸⁹⁰ *Ze sněmu moravského*, Moravská orlice 12, č. 108, 13. 10. 1874, s. 2.

⁸⁹¹ První proslov obhajující jeho návrh pronesl I. Wurm 15. prosince 1873; Moravský sněmovní list, 15. 12. 1873, s. 164–167; znění druhého proslovu z 16. dubna 1875 viz Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 149–181.

dodavatelé a bankéři dle Wurma sloužili Ottu Bismarckovi a „prušáckým“⁸⁹² zájmům. Znovu se zmínil o přeplněných věznicích a potřebě zakládat nové nebo propouštět vězně ještě před ukončením výkonu trestu, protože bylo nutné uvolnit další místo. Zdůraznil rostoucí bídu dělníků, oproti proslovu z roku 1873 ale označil za chudnoucí také průmyslníky. Upozornil na to, že úpadek průmyslu nesouvisí pouze s probíhající krizí, nýbrž se jedná o průvodní jev posledních let.⁸⁹³ Příčiny totiž hledal v politické rovině, což potvrzoval závěry, ke kterým na svých sjezdech došli účastníci národohospodářského a živnostenského sjezdu. Jako následek špatné politiky státu viděl také zchudlé živnostníky a řemeslníky, kteří přišli o své záložny, z nichž si bohužel vláda udělala „dojnou krávu“⁸⁹⁴ a zatížila je nesmyslně vysokými daněmi. Ignát Wurm nezapomněl ani na rolníky. Pokládal je za základ státu, byli však daněmi zatíženi natolik, že se ocitali v dlužích, ze kterých se již nemohli dostat. Zde jako důkaz stejně jako v předchozím proslovu použil gruntovní knihy. Znovu také žádal o zpřísnění zákonů proti lichvářství. Nevhodnou situaci spatřoval v oblasti obchodních komor, které se dle jeho názoru měly starat o zlepšování národohospodářských záležitostí.⁸⁹⁵ Tento úkol ale neplnily, protože byly odměňovány za politickou činnost – tedy za nadřování Němcům a utlačování Čechů. Stejně tak se dle něj dělo ve školství. Zde upozornil německé obyvatele Moravy, že utlačováním svých českých spoluobčanů ochuzují především sami sebe a celou habsburskou monarchii. Na závěr požádal, aby byl jeho návrh odevzdán odboru skládajícímu se z dvanácti členů, který by byl volený všemi kuriemi.⁸⁹⁶

Poslanec Karel Antonín Maria Strass reagoval na Wurmův proslov a navrhl, aby byla celá záležitost předána národohospodářskému odboru, což Wurm důrazně odmítl. Nicméně více poslanců bylo pro to, aby situaci projednával právě národohospodářský odbor, a tak byl Wurmův návrh zařazen právě sem.⁸⁹⁷

Následně se Ignát Wurm opět velmi razantním způsobem zúčastnil debaty o schvalování školského rozpočtu pro zemské reálky a gymnázia, který finanční výbor navrhl snížit o 26 830 zlatých po uvážení možného stavu učitelů pro školní rok 1875–1876. Diskuze se odehrála na zemském sněmu 7. května na dvacátém sezení.⁸⁹⁸

⁸⁹² Moravský sněmovní list, 16. 4. 1875, s. 149.

⁸⁹³ Tamtéž.

⁸⁹⁴ Tamtéž, s. 150.

⁸⁹⁵ Tamtéž.

⁸⁹⁶ Tamtéž, s. 151.

⁸⁹⁷ Tamtéž, s. 152.

⁸⁹⁸ Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 402; Kompletní znění Wurmova proslovu viz Moravský sněmovní list, 7. 5. 1875, s. 405.

Wurm poděkoval německým poslancům za to, že na Moravě utlačují český národ, protože díky tomu jsou jednak vidět nedostatky národního práva⁸⁹⁹ a jednak tím podporují české národní obrození na Moravě.⁹⁰⁰ Díky tomuto utlačování si pak dle Ignáta Wurma český národ mnohem více vážil těch mála škol s českým vyučujícím jazykem, protože si musel každou z nich tvrdě vybojovat. Wurm se obdivoval vytrvalosti německých poslanců, kteří český živel na Moravě potírali. Odmítání škol s českým vyučovacím jazykem pak označil za odporující si s pedagogickým, ale i s logickým myšlením. Jednání Němců na zemském sněmu uvedl v kontrastu s chováním Němců na říšské radě, kteří dle jeho slov podporovali všechny pokusy o sjednání národní rovnoprávnosti slovanských národů v habsburské monarchii. Němečtí poslanci říšské rady byli totiž dle Wurma rakouští patrioti, vlastenci, kterým šlo o dobro Rakouska, kdežto němečtí poslanci na moravském zemském sněmu byli dle jeho mínění „prušáci“.⁹⁰¹ Když Wurm zvýšeným hlasem obviňoval německé poslance zemského sněmu z „prušáctví“ a zrady Rakouska, zvedla se ohromná vlna odporu na levé straně zasedacího sálu, kde sedávali právě němečtí poslanci, oproti pochvalnému járotu zprava, kde seděli poslanci čeští. Zemský hejtman žádal Wurma, aby se mírnil, to jej ale ještě více podráždilo a razantně to odmítl, protože křivda, kterou páchali Němci na českém národu, ohrožovala dle jeho mínění celé Rakousko a on, Ignát Wurm, byl Rakušanem milujícím svého císaře.⁹⁰² Proto musel mluvit neohroženě a rázně, aby jej tím bránil, stejně jako svou zem. Nakonec pak vyslovil lítost nad tím, že c. k. školní rada se nezasazuje o to, aby se „prušáctví“ učinila přítrž.⁹⁰³

Roku 1876 probíhala sezení moravského zemského sněmu od 7. března⁹⁰⁴ do 7. dubna.⁹⁰⁵ Během tohoto zasedání byl Wurm na druhém sezení zvolen 8. března za člena petičního odboru.⁹⁰⁶ O Wurmově aktivitě na půdě moravského zemského sněmu během roku 1876 bohužel nedisponujeme více informacemi.

⁸⁹⁹ „... chci jen díky vzdání všem těm pánům, kteří palivo úkorův a křivd přikládají na očištění práva našeho národního v peci této ohnivé.“; *Moravský sněmovní list*, 7. 5. 1875, s. 405.

⁹⁰⁰ „... vyznám upřímně, že by té probuzenosti národní na Moravě nestávalo, kdyby náš národ tak trpce, tak bolestně nebyl zkoušen, kdyby tolik křivd a takové bezpráví nebylo mu snášeti.“; *Moravský sněmovní list*, 7. 5. 1875, s. 405.

⁹⁰¹ Pravděpodobně zde narážel na maloněmeckou a velkoněmeckou ideu; *Moravský sněmovní list*, 7. 5. 1875, s. 405.

⁹⁰² „Zmírnit se mám, když mám srdce pro Rakousko? Zmírnit se mám, pane presidente, když císaře ctím, když ho miluji?“; *Moravský sněmovní list*, 7. 5. 1875, s. 405; tato situace vystihuje podstatu národního přesvědčení příslušníků Sušilovy družiny. Ačkoliv bojovali za národní rovnoprávnost českých obyvatel Moravy, stále byli přesvědčenými rakouskými občany a nade vše, tedy krom církevních představitelů, uctivali císařský trůn.

⁹⁰³ *Moravský sněmovní list*, 7. 5. 1875, s. 405.

⁹⁰⁴ *Moravský sněm*, Moravská orlice 14, č. 55, 8. 3. 1876, s. 1.

⁹⁰⁵ *Moravský sněm*, Moravská orlice 14, č. 81, 8. 4. 1876, s. 3.

⁹⁰⁶ *Moravský sněm*, Moravská orlice 14, č. 57, 10. 3. 1876, s. 1.

V této době se Ignát Wurm měl angažovat v usmíření staročeské a mladočeské strany po pohřbu Františka Palackého.⁹⁰⁷ V Praze za tímto účelem údajně navštívili představitelé národní strany na Moravě Františka Ladislava Riegra. Setkání se z řad moravských poslanců účastnili Alois Pražák, František Alois Šrom, Josef Fanderlík, Antonín Mezník, Ignát Wurm a Jan Lachnit.⁹⁰⁸ Ti však navštívili lídra národní strany v Čechách z popudu účastníků pohřbu. Byli ovšem zaměněni s oficiální deputací Moravské besedy, která se setkala s Riegreem ve stejnou dobu právě za účelem pokusu o smíření obou znesvářených stran.⁹⁰⁹ Návštěvu Aloise Pražáka a jeho spolustraníků však okamžitě po jejím uskutečnění postihlo množství dezinformací a mystifikací.⁹¹⁰ Například byli Wurm, Mezník a Fanderlík osočováni z toho, že se návštěvy neúčastnili za účelem smíření, nýbrž prohloubení sporu. Také se objevily informace, že setkání proběhlo z popudu mladočeské strany v Čechách, v jejíž prospěch se měla tato návštěva odehrát.⁹¹¹ Jedno z nejvážnějších obvinění pak padlo na Antonína Mezníka, který měl svou účastí sledovat vládní zájmy.⁹¹² Všichni účastníci setkání ale popřeli jakýkoliv politický podtext setkání a se svědectvím Riegrovy rodiny uvedli, že účelem návštěvy bylo obyčejné vyjádření soustrasti pozůstalým.⁹¹³ Pravá podstata tohoto setkání tak zůstává neobjasněná.

Roku 1877 bylo zasedání moravského zemského sněmu zahájeno 5. dubna.⁹¹⁴ Ignát Wurm byl 6. dubna zvolen členem odboru pro stavbu zemského domu.⁹¹⁵ Tento odbor podal svůj návrh na výstavbu zemského domu na dvanáctém sezení zemského sněmu, které se konalo 20. dubna. Na výstavbu byla přislíbena pro rok 1878 finanční částka ve výši 74 000 zlatých.⁹¹⁶

Nadále u Wurma přetrvával zájem o školství, a proto se opět zapojil do diskuze během schvalování školského rozpočtu na rok 1878, jež proběhla na desátém sezení dne 17. dubna 1877.⁹¹⁷ Ve svém prosluvu se vyslovil proti trendu poslední doby, kdy byla snaha z vyšších míst zavést do českých škol vyučování v německém jazyce.⁹¹⁸ Ohradil se vůči tomu, že by měl

⁹⁰⁷ I. Wurm se pohřbu účastnil jako vůdce přerovské deputace, za kterou zde pronesl kondolenci; *Deputace Přerovská v Praze*, Našinec 8, č. 63, 30. 5. 1876, s. 3.

⁹⁰⁸ *K smíření stran*, Našinec 8, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1.

⁹⁰⁹ *Ku kapitole o smíření stran v Čechách*, Našinec 8, č. 72, 23. 6. 1876, s. 1.

⁹¹⁰ Hlavním periodikem vedoucím tuto kampaň byl *Pozor* J. R. Demela; *K smíření stran*, Našinec 8, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1; *Ku kapitole o smíření stran v Čechách*, Našinec 8, č. 72, 23. 6. 1876, s. 1; *Demlův Pozor*, Našinec 8, č. 73, 25. 6. 1876, s. 3.

⁹¹¹ Což by bylo možné spíše vyloučit vyloučit, protože moravští konzervativní poslanci považovali vystoupení „mladých“ za hrubé porušení stranické disciplíny; *K smíření stran*, Našinec 8, č. 70, 18. 6. 1876, s. 1.

⁹¹² Tamtéž.

⁹¹³ *Ku kapitole o smíření stran v Čechách*, Našinec 8, č. 72, 23. 6. 1876, s. 1.

⁹¹⁴ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 15, č. 78, 6. 4. 1877, s. 1.

⁹¹⁵ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 15, č. 79, 7. 4. 1877, s. 2.

⁹¹⁶ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 15, č. 91, 21. 4. 1877, s. 2.

⁹¹⁷ Moravský sněmovní list, 17. 4. 1877, s. 127.

⁹¹⁸ Kompletní znění prosluvu viz Moravský sněmovní list, 17. 4. 1877, s. 127–128.

něco proti němčině jako takové – tu pokládal za vznešený jazyk. Vadilo mu však, že by se mělo vyučování v němčině zavést na úkor jiných předmětů vyučovaných česky.⁹¹⁹ Za budoucnost státu ve svém proslovu označil dobře vzdělaného občana a nejlepší způsob, jak takového člověka získat, byla výuka v mateřském jazyce. Zavedení vyučování některých předmětů v německém jazyce na českých školách by však dle něj omezilo výuku, která byla již tak dost náročná v jazyce mateřském, natož kdyby měla probíhat v jazyce cizím. Vyzval tedy všechny české obyvatele Moravy, aby vytrvali a nenechali si nadiktovat některými okresními hejtmany zavedení německých předmětů do výuky na svých školách.⁹²⁰ Wurmův proslov nebyl tedy žádným věcným návrhem ke školnímu rozpočtu, jako spíše upozorněním na násilné zavádění německé výuky na některých českých školách.

Dne 20. dubna skončilo zasedání, které bylo zároveň posledním zasedáním moravského sněmu v daném složení, protože v roce 1877 poslancům vypršelo šestileté volební období. Zemský hejtmán uzavřel tuto sněmovní periodu trojitým svoláním slávy císaři⁹²¹ a Ignáta Wurma čekaly další volby.

2.2.6. Období 1878–1884

Volební agitace národní strany na Moravě stavěla roku 1878 na špatné ekonomické a sociální situaci obyvatel Moravy, kterou dávala za vinu několikaleté správě země německou liberální levicí. Čeští politici slibovali napravení situace a růst blahobytu. Necílili při tom pouze na české obyvatele Moravy, nýbrž také na Němce. Ignát Wurm znovu kandidoval v městské volební kurii za volební okres Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín.⁹²²

Během volební agitace navštívil 25. srpna Wurm Kojetín, kde byl díky svému dlouholetému působení mezi svými voliči velmi oblíbený.⁹²³ Městští zastupitelé uvedli Wurma do sálu, kde promluvil ke svým potenciálním voličům. Dostál své pověsti poslance, který si nebere servítky, když prohlásil, že poslanec stojí nad zákony, protože je tvoří. Nad poslancem však stojí jeho volič. Poté slíbil boj proti vysokým daním a proti zrušení zákona o lichvě. Také posluchačům přislíbil zasadit se o co nejvíce nových českých škol. Na závěr předpověděl budoucnost Rakouska, ve které si budou všechny národy rovny a největší oporou císařského trůnu budou slovanské národy. Ignát Wurm se za své volební sliby zaručil slovem muže a

⁹¹⁹ Moravský sněmovní list, 17. 4. 1877, s. 127.

⁹²⁰ Tamtéž, s. 128.

⁹²¹ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 15, č. 91, 21. 4. 1877, s. 3.

⁹²² „...poslancové to národní strany, chtějí zvelebení veškeré země a všeho obyvatelstva obou národností.“; *Moravané!*, Moravská orlice 16, č. 196, 28. 8. 1878, s. 1.

⁹²³ „Není mnoho okresů, v nichž by poslanec národní větší důvěry požíval a více z vážností té těšiti se mohl, jakou se honosí poslanec náš dp. Ignát Wurm.“; *Schůze voličů v Kojetíně*, Moravská orlice 16, č. 197, 29. 8. 1878, s. 2.

kněze, provolal slávu císaři a jeho následovníkovi a odebral se spolu s městskými zastupiteli na společnou večeři.⁹²⁴

Proti Wurmovi kandidoval stejně jako v předešlých volbách Jan Chlumecký. Volba se konala 11. září 1878 a dostavilo se 887 voličů, z nichž Chlumeckého volilo 388 a Wurma 499. Ten získáním nadpoloviční většiny hlasů volby vyhrál.⁹²⁵ Nejednalo se o tak jednoznačné vítězství, jakých dosahoval v předešlých letech. Zklamala především Wurmova nejsilnější voličská základna, město Přerov, kde důvěrníci strany podcenili volební agitaci.⁹²⁶ V těchto volbách se o Wurmovo prvenství zasloužila především města Hulín, Kojetín a Tovačov.⁹²⁷ V Kojetíně nastal opětovně problém s židovskou komunitou, když se k volbám dostavili také někteří židé, kteří nedisponovali volebním právem.⁹²⁸ Proti platnosti volby bylo podáno hned několik protestů, a to jak ze strany voličů Jana Chlumeckého, tak také ze strany stoupců Ignáta Wurma. Proto navrhl zemský výbor verifikačnímu výboru, aby volbu poslance z tohoto volebního okresu prověřil.⁹²⁹

Verifikační výbor, kterému předsedal Karel Antonín Maria Strass a jehož zpravodajem byl Wolfgang Kusý, provedl důslednou kontrolu odevzdaných volebních hlasů, jejichž právoplatnost byla předmětem protestů obou soupeřících stran. Výbor zjistil velké množství prohřešků, jako skupování volebních hlasů či volební účast občanů, kteří neplatili dostatečně vysoké daně. Volební výsledek byl podle tohoto zjištění upraven. Wurmovi bylo odečteno 37 neplatných hlasů a Chlumeckému 24. Konečný výsledek čítal tedy 462 hlasů ku 364 ve prospěch Ignáta Wurma, a proto jeho volbu na moravský zemský sněm uznal za platnou.⁹³⁰

Je s podivem, že verifikační výbor podal zprávu o výsledku svého šetření až na dvanáctém sezení zemského sněmu, tedy 10. října 1878, kdy také sněm potvrdil jeho výsledek a připustil Ignáta Wurma do zemského sněmu. Ten se ale sezení sněmu účastnil již od jeho zahájení, tedy od 24. září, a dokonce v této době, kdy nebyl oficiálně poslancem zemského

⁹²⁴ *Schůze voličů v Kojetíně*, Moravská orlice 16, č. 197, 29. 8. 1878, s. 2.

⁹²⁵ MZA v Brně, fond A 11 – Zemský sněm, kart. 110, sign. 212, *Zpráva moravského výboru zemského o volbě poslance k sněmu zemskému*, nedatováno.

⁹²⁶ „To je ta hlavní a neodmluvitelná chyba, že se zanedbávalo tentokrát v Přerově úplně reklamování zavčasně.“; *Z Přerova*, Moravská orlice 16, č. 215, 19. 9. 1878, s. 1.

⁹²⁷ *Z Přerova*, Moravská orlice 16, č. 215, 19. 9. 1878, s. 1.

⁹²⁸ Tito voliči volebním právem nedisponovali, protože neplatili daně v dané výši, aby v městské kurii mohli volit. Seznam voličů z řad kojetínské židovské komunity, kteří odvolili přesto, že zaplatili nižší daně, byl zveřejněn v *Moravské orlici; Z Kojetína*, Moravská orlice 16, č. 215, 19. 9. 1878, s. 1.

⁹²⁹ MZA v Brně, fond A 11 – Zemský sněm, kart. 110, sign. 212, *Zpráva moravského výboru zemského o volbě poslance k sněmu zemskému*, nedatováno.

⁹³⁰ *Zpráva odboru verifikačního o volbě poslance k moravskému sněmu za města Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín*, Přílohy k moravskému sněmovnímu listu, 1878, s. 221–226.

sněmu, podal návrh týkající se vymýcení alkoholismu na Moravě. Nejenže podal tento návrh, ale dokázal jej i obhájit, a to den před oficiálním schválením vlastního zvolení.⁹³¹

Sezení moravského zemského sněmu byla zahájena 24. září 1878.⁹³² V tomto sněmovním období podal Ignát Wurm dne 3. října jeden ze svých stěžejních návrhů, který se týkal osnovy zákona proti opilství. Konkrétně navrhl moravskému zemskému sněmu, aby požádal vládu o předložení zákona proti opilství podle vzoru Haliče a Bukoviny⁹³³ a dále aby vláda udělovala povolení k prodeji lihovin pouze v nejnútnejších případech, a to jen za velmi přísných podmínek. Wurmův návrh podpořila většina členů národní strany na Moravě, mimo jiné také její lídr Alois Pražák, František Alois Šrom či Josef Fanderlík.⁹³⁴ Návrh odůvodnil Wurm 9. října na jedenáctém sezení zemského sněmu.⁹³⁵

Opilství označil za třetí důvod vzrůstající bídy venkovského obyvatelstva, konkrétně rolníků. První příčinou bylo dle něj lichvářství a druhou zákon o dělení selských usedlostí.⁹³⁶ Opilství bylo dle jeho názoru podporováno svévolným udělováním povolení k prodeji lihovin a zřizováním „kořalečních krčem“,⁹³⁷ proto požadoval rapidní zpřísnění podmínek pro udělení povolení na prodej lihovin.

Odmítl, že by svým návrhem omezoval svobodu, a argumentoval, že právě omezením prodeje lihovin obhajuje svobodu většiny obyvatel, kteří kvůli rostoucímu alkoholismu na Moravě trpí. Upozornil na problém domácího násilí a jeho souvislost s alkoholismem, stejně jako uvedl do vzájemného vztahu nárůst počtu pacientů v ústavech pro duševně nemocné. Alkoholismu dal také za vinu špatné zdraví, nezaměstnanost, lenost a nízkou vzdělanost. Alkoholiky obvinil z příživnictví na platičích daní, tedy voličích, jejichž zájmy měli zastávat právě jimi zvolení poslanci.⁹³⁸

Svůj návrh zákona proti opilství podpořil také ekonomickými argumenty. Uvedl studii britského národohospodáře Williama Hoyla, který provedl průzkum ekonomických dopadů opilství a došel k závěru, že nadměrným pitím alkoholu vzniká státu škoda na blahobytu ve výši 200 milionů zlatých. Tato částka byla počítána například ze zvýšených poplatků určených pro zdravotnictví, robotárny a policii.⁹³⁹

⁹³¹ Moravský sněmovní list, 10. 10. 1878, s. 261.

⁹³² *Sněm moravský*, Moravská orlice 16, č. 220, 25. 9. 1878, s. 2.

⁹³³ Moravský sněmovní list, 3. 10. 1878, s. 91.

⁹³⁴ Tamtéž, s. 92.

⁹³⁵ Znění Wurmova odůvodnění návrhu ve věci osnovy zákona proti opilství viz Moravský sněmovní list, 9. 10. 1878, s. 223–225.

⁹³⁶ Moravský sněmovní list, 9. 10. 1878, s. 224.

⁹³⁷ Tamtéž.

⁹³⁸ Tamtéž.

⁹³⁹ Tamtéž, s. 225.

Samozřejmě Ignát Wurm uvedl také příklady z historie, jak bylo jeho zvykem téměř u všech proslavů. Tentokrát poukázal na antické Řecko a jeho odpor k „opilství barbarů“,⁹⁴⁰ či na Karla Velikého a jeho snahu na potírání obžerství. Stejně tak připomněl historii Moravy a zákon proti obžerství z roku 1556.

Za příklad hodný následování uvedl západní země, například Francii nebo Švýcarsko, a nabádal zemský sněm, aby si tyto země vzal za vzor. Posledním argumentem bylo úspěšné zavádění zákonů proti opilství v Americe z roku 1859 a uvedl také příklad americké pojišťovny, která odmítla pojistit alkoholika. Stejně jako Francii a Švýcarsko označil Ameriku za vhodnou následování v přísných zákonech proti opilství.

Wurm navrhl vytvoření samostatného výboru voleného ze všech sněmovních kurií. Pokud neprošlo ustanovení samostatného výboru pro tuto záležitost, navrhoval odevzdat celou záležitost alespoň národohospodářskému odboru.⁹⁴¹ Moravský zemský sněm Wurmův návrh hlasováním schválil a předal jej do kompetence národohospodářského odboru.⁹⁴² Tři dny poté, 12. října, bylo zasedání zemského sněmu pro rok 1878 uzavřeno.⁹⁴³

Roku 1879 nedošlo k zasedání moravského zemského sněmu, poslanci národní strany na Moravě se věnovali činnosti na říšské radě, do které také probíhaly v tomto roce nové volby.⁹⁴⁴

Na počátku 80. let 19. století zaznamenáváme sníženou aktivitu Ignáta Wurma na moravském zemském sněmu. Byl sice zvolen do několika odborů, ale o jeho činnosti v nich nemáme z důvodu absence pramenného materiálu dostatek informací. V období let 1880–1882 tak byla pravděpodobně nejvýznamnější událostí, které se účastnil, pouze císařská návštěva v Brně roku 1880, kdy byl vybrán jako jeden z delegátů moravského zemského sněmu, kteří měli císaře uvítat. Během roku 1881 se pak Wurm omlouval z účasti na sezeních z důvodu nemoci. V roce 1883 se opět vrátil v plné síle s nevybíravou kritikou zdravotnického zákona.

Roku 1880 bylo zasedání moravského zemského sněmu císařským patentem z 26. května svoláno k 7. červnu a předpokládalo se, že bude velmi krátké.⁹⁴⁵ Na druhém sezení zemského sněmu, konaném 9. června, byl Ignát Wurm zvolen do školského odboru a také členem poselstva určeného k uvítání císaře v Brně.⁹⁴⁶

⁹⁴⁰ Tamtéž, s. 224.

⁹⁴¹ Tamtéž, s. 225.

⁹⁴² Tamtéž, s. 226.

⁹⁴³ *Moravský sněm*, Moravská orlice 16, č. 236, 13. 10. 1878, s. 3.

⁹⁴⁴ *Kandidátní listina pro volby do říšské rady*, Našinec 11, č. 73, 22. 6. 1879, s. 1.

⁹⁴⁵ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice 18, č. 130, 9. 6. 1880, s. 2.

⁹⁴⁶ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice 18, č. 131, 10. 6. 1880, s. 2.

Císař navštívil Brno 11. června.⁹⁴⁷ Jeho návštěva se nijak nevymykala standardu, jaký byl u událostí tohoto typu běžný. Měšťané vyzdobili město, vlastenecké spolky uspořádaly přehlídky, představitelé města a zemského sněmu vyslali své zástupce k císaři.⁹⁴⁸ Jelikož byl Wurm zvolen za člena poselstva vyslaného k císaři ze zemského sněmu, byl přítomen u oficiálního představení osobností Jeho Veličenstvu, které se odehrávalo v budově místodržitelství.⁹⁴⁹ Za poselstvo moravského zemského sněmu zde promluvil zemský hejtman. Ve své velmi stručné řeči k císaři vyjádřil věrnost a lásku, jež k němu zemský sněm chová. Císař poděkoval za projev loajality zemského sněmu a vyjádřil radost ze svého pobytu na Moravě.⁹⁵⁰ Poté krátce promluvil s jednotlivými členy poselstva. Ignátu Wurmovi sdělil své uspokojení z toho, že se s ním setkává i mimo říšskou radu.⁹⁵¹ Krátké zasedání moravského zemského sněmu roku 1880 bylo ukončeno 28. června.⁹⁵²

Roku 1881 byl moravský zemský sněm svolán 24. září a Ignát Wurm byl pro zasedání zemského sněmu v tomto roce opět zvolen do školského odboru.⁹⁵³ Nedlouho po zahájení sezení však Wurm onemocněl a již 7. října se z účasti na sezení omluvil.⁹⁵⁴ Zda se následujících sezení zemského sněmu účastnil, není jasné, ale pokud ano, nevyvíjel výraznější aktivitu. Zasedání zemského sněmu pro rok 1881 bylo ukončeno 20. října.⁹⁵⁵

Zasedání moravského zemského sněmu začalo v roce 1882 26. září.⁹⁵⁶ Ignát Wurm byl zvolen do školního odboru, jeho předsedou se stal hrabě Viktor Widmann-Sedlnický, náměstkem starohrabě Hugo Karel František Salm-Reifferscheidt, zapisovateli pak Bedřich Hoppe a Karl Hesse.⁹⁵⁷ Školní odbor v tomto roce podal návrh na rozdělení současných čtyř stipendií ve výši 400 zlatých na stipendií osm ve výši 200 zlatých pro studenty studující na c. k. vysokých školách ve Vídni.⁹⁵⁸ Dále přiřadil několik žádostí o dozor nad školami a náhrady školného k vyřízení zemskému odboru.⁹⁵⁹ Role Ignáta Wurma v rámci školního odboru není jasná, stejně tak nemáme informace, zda se a případně jakým způsobem podílel na výše

⁹⁴⁷ Popis této císařské návštěvy včetně harmonogramu, uvedení jmen nejvýznamnějších účastníků, stejně jako podrobnosti ohledně výzdoby města viz *Císař v Brně*, Moravská orlice 18, č. 133, 12. 6. 1880, s. 1–2; *Císař v Brně*, Moravská orlice 18, č. 134, 13. 6. 1880, s. 1–3.

⁹⁴⁸ K trendu císařských návštěv podrobněji například J. RAK, *Zachovej nám Hospodine*.

⁹⁴⁹ *Císař v Brně*, Moravská orlice 18, č. 133, 12. 6. 1880, s. 2.

⁹⁵⁰ *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice 18, č. 136, 16. 6. 1880, s. 2.

⁹⁵¹ „Těší mne, že i zde Vás vidím po pracích na radě říšské.“ *Císař v Brně*, Moravská orlice 18, č. 133, 12. 6. 1880, s. 2.

⁹⁵² *Sněm markhrabství moravského*, Moravská orlice 18, č. 147, 29. 6. 1880, s. 4.

⁹⁵³ *Moravský sněm*, Moravská orlice 19, č. 219, 27. 9. 1881, s. 2.

⁹⁵⁴ *Moravský sněm*, Moravská orlice 19, č. 229, 8. 10. 1881, s. 2.

⁹⁵⁵ *Moravský sněm*, Moravská orlice 19, č. 240, 21. 10. 1881, s. 4.

⁹⁵⁶ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 20, č. 220, 27. 9. 1882, s. 2.

⁹⁵⁷ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 20, č. 221, 28. 9. 1882, s. 2.

⁹⁵⁸ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 20, č. 236, 15. 10. 1882, s. 2.

⁹⁵⁹ *Zasedání sněmu moravského*, Moravská orlice 20, č. 242, 22. 10. 1882, s. 2.

uvedeném návrhu školního odboru ohledně dělení stipendií. Na moravském zemském sněmu se v tomto opět roce výrazněji neprojevoval. Zasedání skončilo 21. října 1882.⁹⁶⁰

Obrat ve Wurmově snížené aktivitě na zemském sněmu nastal až v posledním roce šestiletého volebního období, tedy na zasedání probíhajícím mezi 25. zářím⁹⁶¹ a 20. říjnem 1883.⁹⁶² Na druhém zasedání konaném dne 26. září byl opět zvolen do školního odboru a dále pak do zdravotního odboru.⁹⁶³ Složení představitelů školského odboru bylo stejné jako předešlého roku. Zdravotnickému odboru předsedal baron d'Elvert,⁹⁶⁴ náměstkem byl August Weeber a zapisovateli byli Josef Schindler a Jan Baptista Lichtblau.⁹⁶⁵

Zásadní moment Wurmovy činnosti na zemském sněmu roku 1883 představoval jeho proslov v rámci diskuze o návrhu zdravotního odboru, jehož byl členem, o organizaci zdravotnické služby v obcích a jejího financování z 16. října.⁹⁶⁶ Odbor v této věci navrhoval schválení sumy 20 000 zlatých, jež by byla zahrnuta do rozpočtu na rok 1884 a byla určená k podpoře zdravotnické péče v obcích. Rovněž navrhoval provést výzkum ohledně případných dotací lékařů, kteří měli být ustanoveni v jednotlivých obcích. Dále navrhoval, aby lékaři sloužící v nemocnicích po dobu své sekundární služby měli povinnost sloužit v době nejvyšší nutnosti také jako obecní lékaři v místě, které by jim bylo uděleno zemským výborem.⁹⁶⁷

Ignát Wurm ve svém proslovu nejprve uvedl důvody, proč v předešlých letech zásadně hlasoval proti úpravám zdravotnického zákona.⁹⁶⁸ Nejvýraznějším z nich bylo především zatížení daňových poplatníků, jež dle jeho názoru z předchozích úprav zdravotnického zákona vyplývalo. Přes to, že nejvyšší finanční zátěž v tomto ohledu měla padnout na daňové poplatníky, neměli možnost účastnit se volby lékařů pro jejich obce. Tyto nedostatky byly však v současném návrhu o úpravách zdravotnictví odstraněny. Připouštěl sice určité rezervy zákona, na které během diskuze upozornil například Jan Jestřábek,⁹⁶⁹ ale považoval za svou povinnost křesťana a kněze pro zákon hlasovat.

Upozornil na souvislost těla s duchem, jimiž Bůh obdaroval člověka, a na snahu církve o tělo a duši člověka pečovat. V této souvislosti citoval část *Příruční knihy bohosloví*

⁹⁶⁰ Tamtéž.

⁹⁶¹ *Sněm moravský*, Moravská orlice 21, č. 220, 26. 9. 1883, s. 1.

⁹⁶² *Sněm moravský*, Moravská orlice 21, č. 242, 21. 10. 1883, s. 2.

⁹⁶³ *Sněm moravský*, Moravská orlice 21, č. 222, 28. 9. 1883, s. 2.

⁹⁶⁴ Bohužel se nepodařilo dohledat, jestli odboru předsedal Bedřich d'Elvert, nebo Christian d'Elvert, kteří oba v této době působili na půdě moravského zemského sněmu.

⁹⁶⁵ *Sněm moravský*, Moravská orlice 21, č. 223, 29. 9. 1883, s. 1.

⁹⁶⁶ Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 226.

⁹⁶⁷ Tamtéž, s. 227.

⁹⁶⁸ Proslov viz Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 232–234.

⁹⁶⁹ K připomínce J. Jestřábka viz jeho proslov na moravském zemském sněmu. Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 227–228.

*pastýřského*⁹⁷⁰ od Antonína Skočdopole, který napsal, že křesťané si váží těla mnohem více než nevěřící. Tato úcta k tělu plynula z teze, že tělo je chrámem Ducha a zároveň nástrojem, skrze nějž koná Bůh své skutky. V rámci stejného motivu pak Ignát Wurm odkázal na Bibli.⁹⁷¹ Za jednu ze stěžejních povinností křesťana tedy Wurm označil péči o tělo, protože zanedbání péče, například odmítáním léčby, by bylo hříchem ve smyslu pátého přikázání – tedy sebevraždou, ve Wurmově dikci však „jemnější a zdlouhavější“.⁹⁷² Stejně tak osoba, která by místo lékařské pomoci vyhledávala alternativní způsoby léčby, by se provinila proti dalšímu přikázání, tentokrát prvnímu.

Tradičně odkázal na církevní historii, tentokrát do 11. století, kdy Agobord⁹⁷³ bojoval proti lidovému lékařství v podobě čarodějnic a mastičkářů. Wurm upozornil také na to, že od prvopočátků církve je její důležitou součástí péče o nemocné, a přidal dlouhý výčet osobností křesťanské historie, jež se zasloužily o rozvoj lékařství.

Uvedl ale také praktické důvody z vlastní zkušenosti. Jako příklad území se zanedbanou lékařskou péčí označil Valašsko, kam jezdíval kvůli léčbě své chronické nemoci dýchacích cest. Tamější podnebí mu vyhovovalo. Upozornil ale na naprostý nedostatek zdravotnické péče v této oblasti a jako nejnebezpečnější příklad označil především úmrtnost během porodů, protože zdejšími ženám se nejen že nedostávalo pomoci lékařské, nýbrž ani pomoci porodních bab.

Na závěr vyjádřil největší podporu změně zákona o zdravotnictví a pronesl citát Benjamina Franklina: „Ve zdraví blaho člověka.“ Wurmův proslov získal pozitivní ohlas z celého spektra poslanců zemského sněmu české i německé národnosti.⁹⁷⁴ Po náročné zdlouhavé debatě byla nakonec změna zdravotnického zákona přijata.⁹⁷⁵ Zasedání moravského zemského sněmu skončilo 20. října 1883.⁹⁷⁶

2.2.7. Období 1884–1890

Ignát Wurm byl naposledy zvolen poslancem moravského zemského sněmu roku 1884. Dne 29. května 1884 císař patentem rozpustil stávající zemský sněm a vyhlásil volby do sněmu

⁹⁷⁰ Antonín SKOČDOPOLE, *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, svazek 1 a 2, České Budějovice 1874.

⁹⁷¹ I. Wurm zde uvádí odkaz na Písmo svaté, přesněji na Knihu Ekklesiast. 38. „Cti lékaře pro potřebu, neboť jeho i léky, jimiž léčí, stvořil Hospodin, umění lékařské převyšuje hlavy jeho. Ze země stvořil Bůh léky a člověk rozumný nepohrdá jimi.“ V citované knize však tento verš není.

⁹⁷² Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 232.

⁹⁷³ Wurm měl pravděpodobně na mysli lyonského arcibiskupa Agobarda z Lyonu žijícího na přelomu osmého a devátého století.

⁹⁷⁴ Moravský sněmovní list, 16. 10. 1883, s. 234.

⁹⁷⁵ *Sněm moravský*, Moravská orlice 21, č. 238, 17. 10. 1883, s. 2.

⁹⁷⁶ *Sněm moravský*, Moravská orlice 21, č. 242, 21. 10. 1883, s. 2.

nového.⁹⁷⁷ Volby do městské volební kurie, ve které Wurm kandidoval ve svém volebním okrese Přerov, Kojetín, Tovačov a Hulín, byly vyhlášeny na 4. července.⁹⁷⁸ Ve volební agitaci deklarovala národní strana na Moravě úplné spojení s programem národní strany v Čechách a shodu s jejími zásadami, jimiž byly národní rovnoprávnost a samospráva země, okresů i obcí. Své dosavadní politické neúspěchy dávala národní strana na Moravě za vinu nespravedlivému rozložení sněmu, na kterém německá liberální levice pravidelně získávala díky volbám většinu, a nebylo tedy možné prosazovat české národní politické cíle v takové míře, v jaké bylo potřeba. Úkolem každého vlastence proto bylo zasadit se o to, aby čeští národní poslanci získali na moravském sněmu většinu, z čehož vyplývala pro vlasteneckou veřejnost především účast na volbách a odevzdání hlasu některému z poslanců navrhovaných národní stranou na Moravě.⁹⁷⁹

V těchto volbách svou kandidaturu mimo jiné ohlásil také kojetínský starosta Eduard Dudík. Ačkoliv byl dle svého vlastního tvrzení také přesvědčeným vlastencem jako Ignát Wurm,⁹⁸⁰ postrádal jakékoli politické zkušenosti, a proto jej od kandidatury mnozí voliči odrazovali. Proti ostříleným ústavověrným politikům typu Jana Chlumeckého, který byl největším protivníkem českých národních snah v tomto okrese, neměl prakticky žádnou šanci. Navíc svou kandidaturou Dudík ohrožoval zvolení Ignáta Wurma, který byl mnohem zkušenější a těšil se mezi voliči daného okresu určité oblibě. Wurma označili například hulínští voliči za muže všestranně vzdělaného, v každém ohledu připraveného bojovníka a vlastence milujícího český jazyk. Uznávali také dlouhou dobu jeho působení v rámci národního obrození, stejně jako jeho radikálnost, když mu do úst vložili heslo: „Ku předu, jen v otevřeném boji kyne nám vítězství!“⁹⁸¹ Wurmovým příznivcům imponovala odvaha a nevybíravost, s jakou se pouštěl do svých politických protivníků, a jeho tendence odkrývat „nejtajnější švindly“⁹⁸² nepřátel nejen Moravanů, ale také celé habsburské monarchie.⁹⁸³

Volby Ignát Wurm opět vyhrál. V Přerově a Hulíně měl obdržet naprostou většinu hlasů. V Kojetíně a Tovačově už tomu tak nebylo. Největší problém nastal s výše jmenovaným kojetínským starostou Eduardem Dudíkem, který po vzešlé vlně odporu k jeho kandidatuře z ostatních měst volebního okresu, zvláště tedy z Hulína, ohlásil, že z kandidatury odstupuje.

⁹⁷⁷ *Pánům voličům měst a venkovských obcí markrabství Moravského*, Moravská orlice 22, č. 137, 15. 6. 1884, s. 1.

⁹⁷⁸ *B. Pro volební okresy měst*, Moravská orlice 22, č. 137, 15. 6. 1884, s. 1.

⁹⁷⁹ *Pánům voličům měst a venkovských obcí markrabství Moravského*, Moravská orlice 22, č. 137, 15. 6. 1884, s. 1.

⁹⁸⁰ Jako důkaz svého vlasteneckého citění uváděl fakt, že se naučil českému jazyku. Tento projev vlastenectví však například hulínským voličům přišel marginální v porovnání s činností, kterou na národním poli vykonával I. Wurm; *Z Hulína*, Moravská orlice 22, č. 142, 21. 6. 1884, s. 2.

⁹⁸¹ *Z Hulína*, Moravská orlice 22, č. 142, 21. 6. 1884, s. 2.

⁹⁸² Tamtéž.

⁹⁸³ Tamtéž.

Nicméně potají sbíral hlasy a v nemalém množství je i kupoval.⁹⁸⁴ Wurm nakonec získal z celkového počtu 828 hlasů 615, Dudík 212. Volby se také zúčastnil jistý Anton Mazal, který obdržel jeden hlas.⁹⁸⁵ Svůj poslední poslanecký slib složil Ignát Wurm na moravském zemském sněmu 10. července 1884⁹⁸⁶ a k zemskému sněmu byl oficiálně připuštěn 14. července, po uznání právoplatnosti své volby.⁹⁸⁷

Moravský zemský sněm zasedal krátce v roce 1884 v době od 10. července⁹⁸⁸ do 17. července.⁹⁸⁹ Ignát Wurm se během něj nijak neprojevil, ačkoliv byl zvolen do školního odboru.⁹⁹⁰

Další zasedání se konalo až roku 1885. Zasedání byla v tomto roce zahájena až k jeho závěru, a sice 25. listopadu.⁹⁹¹ Ignát Wurm se během nich opět vrátil k prosazování svého původního návrhu z roku 1878, který mířil proti alkoholismu na Moravě a také se znovu stal členem školního odboru.⁹⁹²

Na třináctém sezení dne 14. prosince 1885 Wurm odůvodňoval svůj opětovný návrh, jímž chtěl zamezit šíření alkoholismu na Moravě.⁹⁹³ V proslovu odkázal na svůj původní návrh z roku 1878, který zemský sněm jednohlasně odevzdal národohospodářskému odboru. V mezidobí vznikl na půdě říšské rady protialkoholní zákon, který byl uveden v platnost 21. července 1881. Tento zákon byl však nejen dle Wurmova mínění nedostatečný. Krom nesouhlasu dalších poslanců zemského sněmu protestovaly proti tomuto zákonu také mnohé moravské obce, které proti němu zasílaly na zemský sněm petice.

Základní nedostatek tohoto zákona spatřoval Ignát Wurm v tom, že nebyl určen k omezení alkoholismu, nýbrž že podnětem k jeho sepsání byly fiskální důvody. Odmítl znovu uvést své důvody pro zavedení zákona na omezení alkoholismu, protože považoval svou původní obhajobu z roku 1878 za dostatečnou.

Rozhodl se ale zdůraznit náklady na chod ústavů, které finančně vydržuje stát a ve kterých působí alkoholicí největší škodu. Jako první jmenoval ústavy pro pomatence. K roku

⁹⁸⁴ *Výsledek voleb ve městech*, Moravská orlice 22, č. 154, 5. 7. 1884, s. 1.

⁹⁸⁵ MZA v Brně, fond A 11 – Zemský sněm, kart. 147, sign. 263, *Bericht des mährischen Landes-Ausschusses über die Wahl eines Landtags-Abgeordneten*, nedatováno.

⁹⁸⁶ Moravský sněmovní list, 10. 7. 1884, s. 3.

⁹⁸⁷ Moravský sněmovní list, 14. 7. 1884, s. 53.

⁹⁸⁸ *Moravský sněm*, Moravská orlice 22, č. 158, 11. 7. 1884, s. 2.

⁹⁸⁹ *Moravský sněm*, Moravská orlice 22, č. 173, 29. 7. 1884, s. 2.

⁹⁹⁰ *Moravský sněm*, Moravská orlice 22, č. 159, 12. 7. 1884, s. 2.

⁹⁹¹ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 23, č. 272, 26. 11. 1885, 1.

⁹⁹² *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 23, č. 273, 27. 11. 1885, 2.

⁹⁹³ Celý Wurmův proslov viz Moravský sněmovní list, 14. 12. 1885, s. 292–293.

1884 v nich pobývalo 482 mužů a 351 žen, z nichž se o 71 lidech mohlo s jistotou potvrdit, že je jejich mentální choroba následkem požívání alkoholu.⁹⁹⁴

Alkoholismus označil za hrozbu pro národ, vzdělání i kulturu a nazval jej brzdou pokroku. Následně podal návrh zemskému sněmu, aby předložil vládě osnovu zákona, který by omezoval alkoholismus na Moravě. Sestavení této osnovy pak navrhl odkázat národohospodářskému odboru. Oba Wurmovy návrhy byly zemským sněmem hlasováním přijaty.⁹⁹⁵

Na dvacátém zasedání zemského sněmu, které se konalo 19. prosince 1885, podal národohospodářský odbor svůj návrh v dané záležitosti. Navrhoval, aby bylo zrušeno ustanovení, které povolovalo zažalování a vtělování dluhů vzniklých alkoholismem. Dále žádal rozšíření zákona mířícího proti alkoholismu, zavedeného v Haliči a Bukovině, na Moravu. Žádal také striktní omezení prodeje lihovin. Po obsáhlé debatě, které se Ignát Wurm neúčastnil, byl návrh národohospodářského odboru ve všech bodech přijat.⁹⁹⁶ Zasedání zemského sněmu bylo ukončeno 21. prosince 1885.⁹⁹⁷

Moravský zemský sněm pro rok 1886 byl zahájen 9. prosince⁹⁹⁸ a z důvodu pozdního zahájení se jeho sezení protáhla až do 18. ledna 1887, kdy bylo zasedání sněmu ukončeno.⁹⁹⁹ Ignát Wurm tentokrát nebyl zvolen za člena žádného ze sněmovních odborů. Během patnáctého sezení, konaného 10. ledna, se zastal návrhu komunikačního odboru, který chtěl přiznat podnikatelům z Prostějova, Tovačova a Přerova finanční příspěvek na stavbu železniční trati spojující města. Zemský výbor se snažil tento návrh zamítnout.¹⁰⁰⁰

Na závěrečném sezení moravského zemského sněmu reagoval Wurm na zprávu školního odboru, kterou vypracoval ve spolupráci s finančním odborem a která se týkala zvýšení a úpravy učitelských platů na veřejných národních školách na Moravě. Školský odbor nařizoval zemskému výboru, aby provedl průzkum ohledně zřízení nové platové třídy učitelů ve větších městech a možnosti nového rozdělení škol dle této nové eventuálně zřízené platové třídy. Ignát Wurm ve velmi stručném proslovu vyjádřil svou podporu tomuto návrhu. Přál zvýšení platů všem učitelům, vyzvedl důležitost národních škol, pro jejichž učitele bylo toto

⁹⁹⁴ Moravský sněmovní list, 14. 12. 1885, s. 292.

⁹⁹⁵ Tamtéž, s. 293.

⁹⁹⁶ Moravský sněmovní list, 19. 12. 1885, s. 539.

⁹⁹⁷ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 23, č. 293, 22. 12. 1885, s. 2.

⁹⁹⁸ *Moravský sněm zemský*, Moravská orlice 24, č. 282, 10. 12. 1886, s. 1.

⁹⁹⁹ *Po sněmu*, Moravská orlice 25, č. 15, 20. 1. 1887, s. 1.

¹⁰⁰⁰ Moravský sněmovní list, 10. 1. 1886, s. 334–336; Celé znění návrhu komunikačního odboru viz Přílohy k sněmovnímu listu, s. 206.

zvýšení platů určeno. Národní řeč označil za tlumočnicka, za génia národa, a proto považoval další rozvoj národních škol po všech stránkách za prospěšný.¹⁰⁰¹

Během následujících zasedání v letech 1887 a 1888 došlo k dalšímu útlumu Wurmovy činnosti na moravském zemském sněmu. Kromě informací o Wurmově členství v některých výborech zemského sněmu neexistují o něm ve stenografických záznamech žádné další zmínky. Zasedání pro rok 1887 trvalo v rozmezí od 24. listopadu¹⁰⁰² do 21. prosince.¹⁰⁰³ Ignát Wurm byl zvolen do odboru pro stavbu jízdních kasáren. Roku 1888 zasedání započalo 10. září.¹⁰⁰⁴ Během druhého zasedání byl Wurm zvolen za člena národohospodářského odboru.¹⁰⁰⁵ Zasedání pro rok 1888 bylo ukončeno 5. října.¹⁰⁰⁶

Poslední zasedání moravského zemského sněmu, kterého se Ignát Wurm účastnil, se konalo v roce 1889 v době mezi 10. říjnem¹⁰⁰⁷ a 11. listopadem.¹⁰⁰⁸ Během druhého sezení byl zvolen do odboru pro stavbu jízdních kasáren, jehož se stal náměstkem. Předsedou se stal Jan Chlumecký a zapisovateli Josef Purcner a Ludvík Josef Maria Flavian Ignát Stahl.¹⁰⁰⁹

Středem Wurmova zájmu se však během tohoto zasedání znovu stalo školství. Na devátém sezení, konaném 22. října, se zapojil do diskuze ohledně návrhu finančního odboru na rozpočet zemských reálných škol pro rok 1890. Finanční odbor nařídil zemskému výboru, aby zemskému sněmu každý rok podával přesné zprávy o svém pozorování ohledně školních pomůcek a prospěchu žáků během návštěv škol zemských, reálných a gymnázií. Ignát Wurm se přihlásil ke slovu ihned po zahájení debaty na toto téma a byl také jediným, kdo se k němu vyjádřil, avšak jeho proslov se neseťkal s žádným ohlasem.¹⁰¹⁰

Na začátku projevu vyslovil myšlenku, že by si Němci a Češi spravovali své kulturní záležitosti sami. Poté se pustil do obsáhlého výkladu historie, kterým dokazoval řemeslnou zručnost Slovanů a jejich smysl pro sdílení majetku, který jim byl všem společný, a proto nepotřebovali měnu.¹⁰¹¹ Dále poukázal na upadající řemesla a vinu svalil mimo jiné na nedokonalé školství, které neprodukuje kvalitní úředníky schopné vytvořit most mezi řemeslníky a státem, což mělo pro habsburskou monarchii neblahé dopady. Zažádal proto, aby

¹⁰⁰¹ Moravský sněmovní list, 18. 1. 1887.

¹⁰⁰² *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 25, č. 269, 25. 11. 1887, s. 1.

¹⁰⁰³ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 25, č. 291, 22. 12. 1887, s. 3.

¹⁰⁰⁴ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 26, č. 209, 12. 9. 1888, s. 2.

¹⁰⁰⁵ Tamtéž.

¹⁰⁰⁶ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 26, č. 230, 6. 10. 1888, s. 1.

¹⁰⁰⁷ *Ústavácká spravedlnost*, Moravská orlice 27, č. 233, 10. 10. 1889, s. 1.

¹⁰⁰⁸ *Po zasedání sněmu*, Moravská orlice 27, č. 261, 13. 11. 1889, s. 1.

¹⁰⁰⁹ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 27, č. 235, 12. 10. 1889, s. 2.

¹⁰¹⁰ Moravský sněmovní list, 22. 10. 1889, s. 120–121.

¹⁰¹¹ Moravský sněmovní list, 22. 10. 1889, s. 120.

byl zejména reálným a měšťanským školám dán praktičtější směr výuky, který by se dotýkal také řemesel. Proslov pak zakončil parafrází na známé pořekadlo, že řemeslo má zlaté dno.¹⁰¹²

Druhý proslov, který na zasedání Ignát Wurm pronesl, a který byl zároveň jeho posledním proslovem na půdě moravského zemského sněmu, se týkal také školství a Wurm v něm opět reagoval na návrh finančního odboru pro školní rozpočet. Mimo jiné v něm žádal navýšení výdajů na učitele, jichž byl nedostatek, a upozorňoval na přeplněnost zdravotnických škol, u kterých z tohoto důvodu navrhoval zrušení jejich omezení na pouhé dva ročníky. Dále odbor požadoval na zemském výboru uhrazení cestovních nákladů pro učitele náboženství.¹⁰¹³

Ignát Wurm reagoval na tento návrh obsáhlým proslovem.¹⁰¹⁴ Přirovnal v něm národnost ke stromu, jehož kořeny jsou zvyky, obyčeje, ornamenty a především řeč. Proto, pokud má být škola školou národní, musí pěstovat nejen mateřštinu, ale měla by nadále rozvíjet všechny prvky související s národní identitou. Následně ve své řeči vymezil vztah mezi náboženstvím a národností.

Účelem školství bylo dle něj nejen vzdělávat, ale také vychovávat. V této souvislosti přirovnal výuku náboženství ke slunci a všechny ostatní předměty výuky k měsíci. V tomto smyslu dávalo náboženství teprve pravý význam ostatním vyučovaným předmětům, které byly na něm přímo závislé tak, jako slunce dává teplo a život, kdežto měsíc čerpá svou záři ze slunce, bez kterého by byla jen tma a smrt. Teprve když se tedy výuka skládala jak z běžných předmětů, tak z výuky náboženství, byl naplňován význam školství ve smyslu výchovném.

Církev samotnou pak označil za jeden velkolepý výchovný ústav. Křesťanství, humanita, civilizace, svoboda a pokrok jsou identické pojmy. To potvrzoval tím, že pouze křesťanské země jsou na dostatečně vyspělé úrovni, ale v zemích pohanských dosud vládne nelidskost, surovost a ponížení.¹⁰¹⁵

Své tvrzení o nutnosti zahrnutí výuky náboženství do národního školství pak dokazoval odkazem na pedagoga Jana Lepaře, který uvedl, že pedagogický a didaktický účel školy by se neměl oddělovat od sebe. Dle Ignáta Wurma se právě v náboženství tyto dva prvky dokonale spojovaly.

¹⁰¹² Tamtéž, s. 121.

¹⁰¹³ Moravský sněmovní list, 5. 11. 1889, s. 359.

¹⁰¹⁴ Tamtéž, s. 360–363.

¹⁰¹⁵ Tamtéž, s. 360.

Dále Wurm označil tři základní činitele ve výchově a vzdělání, jimiž byla rodina, škola a církev.¹⁰¹⁶ Jedině spojením těchto tří prvků výchovy se mohlo podle něj dosáhnout správné národní výchovy a výuku náboženství tak označil za základní potřebu národa.¹⁰¹⁷

Pokud další řečníci v další diskuzi reagovali na Wurmův proslov, stavěli se k němu spíše kriticky v tom smyslu, že se nebudou vyjadřovat k všeobecným ideálům jako on, ale budou jednat na zcela reálném základu o předmětu debaty, tedy o školním rozpočtu,¹⁰¹⁸ což potvrzuje, že poslední řeč Ignáta Wurma na moravském zemském sněmu byla spíše vyjádřením jeho postoje vlastence a katolíka než reálným příspěvkem do diskuze.

I když se moravský zemský sněm ve stejném složení sešel z mimořádných důvodů ještě jednou v roce 1890,¹⁰¹⁹ o Ignátu Wurmovi z těchto jednání nemáme žádné zmínky. V dalších volbách již Wurm nekandidoval.¹⁰²⁰

2.3. Ignát Wurm na říšské radě

Počátek 70. let 19. století se jeví zlomovým jak pro dosavadní české politické snažení, tak pro další fungování rakouského soustátí – vyjímá se jednak debaklem dosavadních českých vyrovnávacích snah, jednak další politickou centralizací Předlitavska. Nejen díky rozsáhlé občanské aktivitě v podobě táborů lidu,¹⁰²¹ jež probíhaly jako reakce na rakousko-uherské vyrovnání na přelomu 60. a 70. let, došlo k řadě důvěrných jednání českých a rakouských politických špiček ve věci vyrovnání rakousko-českého. Ta se zprvu jevila nadějně a postupně nabyla konkrétní podoby tzv. Fundamentálních článků,¹⁰²² k jejichž přijetí se příznivě vyslovil i císař. Nicméně nezapadaly do konceptu centralizačních snah vládnoucích německých liberálů a k jejich realizaci tak nikdy nedošlo. Naopak byla 25. listopadu 1871 jmenována nová vláda v čele s knížetem Adolfem Auerspergerem, jejímž cílem se stala rekonstrukce politického systému, jež by zajistila větší stabilitu říše. O tu se nová vláda snažila zbavením závislosti říšské rady na zemských sněmech pomocí tzv. dubnové ústavy. Dne 2. dubna 1873 císař schválil vládní předlohu zákonů, jež říšskou radu zásadně proměnily. V jejich důsledku celkový počet poslanců stoupl z 203 na 353 a jednotlivým zemím byl udělen přesný počet mandátů – české

¹⁰¹⁶ Tamtéž.

¹⁰¹⁷ Tamtéž, s. 362.

¹⁰¹⁸ Tamtéž, s. 363.

¹⁰¹⁹ *Moravský zemský sněm*, Moravská orlice 28, č. 82, 10. 4. 1890, s. 1.

¹⁰²⁰ *Kandidátní listina k volbě poslanců na zemský sněm Moravský*, Moravská orlice 28, č. 136, 15. 6. 1890, s. 3.

¹⁰²¹ Tábory lidu na Moravě mimo jiné přispěly k prohloubení české národní identity obyvatel Moravy a k přijetí myšlenky užšího státoprávního spojení Čech a Moravy; Pavel CIBULKA, *Postoj českých a německých politiků k ústavnímu vývoji na Moravě a v habsburské monarchii v letech 1848–1918 (Podíl – recepce – alternativy)*, In Karel MALÝ – Ladislav SOUKUP (edd.), *Vývoj české ústavnosti*, Praha 2006, s. 533.

¹⁰²² Jejich znění např. viz Adolf SRB, *Politické dějiny*, s. 341–347.

země disponovaly celkem 138; 92 pro Čechy, 36 pro Moravu a 10 pro Slezsko. Nově se do říšské rady volilo přímo, a sice v kurii velkostatkářské, městských obcí, obchodních a živnostenských komor, v kurii venkovských obcí pak zastupitelským systémem. Stanoveny byly přesnější podmínky pro samotné uspořádání voleb s přihlédnutím ke specifickým poměrům jednotlivých zemí. Přijaté zákony tedy podstatně posílily význam říšské rady na úkor zemských sněmů, jejichž pozice naopak významně oslabily, čímž de facto došlo k centralizaci Předlitavska.¹⁰²³

Pád fundamentálních článků, stejně jako změny v politickém systému, prokázaly neefektivitu politiky pasivní rezistence, se kterou ostatně většina národní strany na Moravě, v první řadě s Ignátem Wurmem,¹⁰²⁴ nesouhlasila. Čeští političtí představitelé na Moravě proto začali velmi vážně zvažovat návrat na půdu zemského sněmu i do říšské rady. Negativní dopad absenční politiky se totiž neprojevoval pouze oslabováním zdejších pozic českých politických sil a jejich vlivu na chod země, nýbrž je také velmi citelně připravoval o hlasy dosud věrných voličů. Na přelomu let 1872–1873 tak došla většina představitelů národní strany na Moravě k závěru, že pasivita na sněmu a říšské radě jen podporuje německé zájmy, kdežto českým obyvatelům Moravy znatelně škodí. Pokusy o další společný postup s jejich politickými kolegy z Čech, kteří odmítali zostření odporu vůči vládě, stejně jako opětovné vstoupení na sněmy a do říšské rady skončily neúspěšně.¹⁰²⁵ I přes překonávání programu moravského zemského patriotismu a hledání společné politické cesty s českými protějšky, jež probíhalo po celá 60. léta 19. století,¹⁰²⁶ se z výše uvedených důvodů rozhodli Moravané dalších voleb do říšské rady konaných roku 1873 zúčastnit, samozřejmě ale s patřičným ohrazením se vůči současné politické situaci.¹⁰²⁷

¹⁰²³ K rakousko-českému vyrovnání a dubové ústavě podrobněji např. viz: Lenka BOBÍKOVÁ – Jirí SOUŠA, *Parlament. Kolbiště národů a národností*, Praha 1992, s. 12–13; M. BOROVIČKA, *Velké dějiny*, s. 217–239; P. CIBULKA, *Postoj*, s. 553–554; Milan HLAVAČKA a kol., *České země*, s. 80–81; F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. XLII–LVI; Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské monarchii*, s. 156–161; Karel KRAMÁŘ – Zdeněk Václav TOBOLKA, *Česká politika*, s. 388–424; Otto URBAN, *Česká společnost*, s. 239–264; A. SRB, *Politické dějiny*, s. 325–428.

¹⁰²⁴ Pasivní rezistenci později roku 1879 během rozhovoru s Karlem Adámkem označil za dílo české šlechty v čele s hrabětem Janem Jindřichem Clam Martinicem, jež se obávala národního rozmachu v Čechách „Hr. Clam a soudruzi jeho jsou výteční počtáři. Jarého rozmachu Českého národu v letech šedesátých se ulekli a obávajíce se, že by jim mohl přerůst přes hlavy, zosnovali pasivní opozici a drželi ji tak dlouho, až toto nadšení utlumili v rozeštvaném lidu, až celou naši českou společnost otrávil leností. U nás na Moravě jsme tyto nástrahy záhy prohlédli a zmařili.“; Karel ADÁMEK, *Z mých styků s Moravany*, ČMM 34, č. 3, 1910, s. 230–231.

¹⁰²⁵ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 71–72.

¹⁰²⁶ Jiří MALÍŘ, *Od spolků k moderním politickým stranám*, s. 55–56.

¹⁰²⁷ P. CIBULKA, *Postoj*, s. 555.

2.3.1. Ignát Wurm ve volbách do říšské rady

Ignát Wurm se zúčastnil celkem čtyř voleb do říšské rady, z nichž první proběhla ještě na půdě moravského zemského sněmu roku 1867. I když tehdy došlo k jeho zvolení, mandátu téměř okamžitě pozbyl a nejednalo se o nijak zásadní událost jeho politické kariéry na říšské radě. Jeho tamější působení je spojeno s přímou volbou realizovanou roku 1873. Ve veřejných volbách, zejména v těch do říšské rady, vystupoval Wurm téměř jako neporazitelný protivník. V 70. letech již patřil mezi známé vlastence, kteří se osvědčili nejen v rámci národního veřejného života, nýbrž prokázali své schopnosti i na půdě zemského sněmu. O jeho popularitě mezi voliči svědčí mimo jiné jeho kandidatura v městské volební kurii, tedy v kurii, kde tradičně dominovali politici německé národnosti. Již z moravského zemského sněmu byl znám pro osobní přístup ke svým voličům a jejich zájmům, které vyvažoval a dával do kontextu se zájmy nejen Moravy, nýbrž celé habsburské monarchie. Na osobní přístup sázel také během volebních kampaní, kdy jako jeden z mála jeho současníků volil přímý kontakt se svými voliči a aktivně dojížděl na předvolební debaty do měst svého volebního okresu. Jeho politické zaměření na provedení jazykové rovnoprávnosti, především tedy ve školství, a snaha o řešení sociální otázky korespondovala s programem národní strany na Moravě. V rámci jednotlivých volebních prohlášení pozorujeme tyto postupně se vyvíjející aspekty politického programu, jež odrážely skutečnou činnost moravských politických zástupců na říšské radě. Volební agitace v prvních dvou přímých volbách tak stavěli na odporu vůči současné německé liberální vládě, kdežto během třetích voleb, ve kterých kandidoval, postavili moravští politici svou volební agitaci na dosažených úspěších během Taaffeho vlády, již byli členy. Styčné body však zůstávaly stejné; jazyková rovnoprávnost, autonomie jednotlivých zemí; změna volebního systému nereflektujícího skutečné sociální a národnostní složení monarchie a v neposlední řadě stále více rezonující sociální otázka. Jednalo se tedy o oblasti politického života, v nichž se Wurm aktivně angažoval dlouhodobě i na půdě moravského zemského sněmu. Stejně jako tam, osvědčil se časem v těchto oblastech i v poslanecké sněmovně říšské rady. Důvěra Wurmových voličů v něj tak stále stoupala, a to tím způsobem, že ve volbách roku 1885 byl i přes veškerou konkurenci všeobecně považován za jasně zvoleného ještě před začátkem volební kampaně.

2.3.1.1. Volby roku 1873

Dne 7. září 1873 rozpustil císařský patent sněmovnu říšské rady a nařídil pořádání voleb podle nového volebního řádu schváleného 2. dubna. Svolání sněmu říšské rady stanovil patent

na 4. listopadu.¹⁰²⁸ Národní strana na Moravě se vzhledem ke stávající situaci rozhodla pro účast, přestože s novým volebním systémem nesouhlasila. Argumentovala především únorovou ústavou, jež přiznávala právo zemským sněmům vysílat své zástupce do říšské rady. Zavedení přímé volby do ní tedy považovala za porušení tohoto základního práva zemských sněmů. V novém volebním systému také spatřovala ohrožení samostatnosti Markrabství moravského, stejně jako v rakousko-uherském vyrovnání. Ono ohrožení samostatnosti mělo spočívat především v pravomoci měnit veřejné právo Markrabství moravského, jež dle ústavy náleželo výhradně zemskému sněmu, jenž k jakékoliv navrhované změně potřeboval souhlas panovníka. Nový volební řád však navrhla říšská rada a schválil jej panovník – zemské sněmy byly tedy podle jejího výkladu z tohoto procesu vynechány.¹⁰²⁹

Výrazným problémem se také národní straně na Moravě jevil stále nerovný volební systém, kdy přibližně 430 tisíc obyvatel měst volilo přímou volbou 13 poslanců, kdežto okolo 1,6 milionu obyvatel venkova volilo nepřímo poslanců 11. Ohrazení se vůči tomuto nepoměru je pochopitelné už z podstaty věci, kdy nejpočetnější voličská základna českých poslanců moravského zemského sněmu, ostatně jako i toho českého, spočívala na venkově a volila tedy v kurii venkovských obcí. Za daných podmínek bylo tedy téměř nemožné, aby národní strana získala uspokojivý počet mandátů. Nicméně i přesto sestavili moravští politici seznam vhodných kandidátů a spustili volební agitaci, ve které nabádali nejen české, ale i německé voliče k bezpodmínečné účasti na volbách. Mezi nominovanými nechyběl Ignát Wurm.¹⁰³⁰

Wurm kandidoval ve volebním okrese Holešov, Bystřice pod Hostýnem, Kelč, Zlín, Valašské Klobouky, Vizovice, Valašské Meziříčí, Přerov, Kojetín, Hulín a Tovačov,¹⁰³¹ tedy jako jeden z mála českých politiků v kurii měst, do které bylo stanoveno datum voleb na 22. října 1873.¹⁰³²

¹⁰²⁸ *Císařský patent ze dne 7. září 1873*, Moravská orlice 11, č. 208, 11. 9. 1873, s. 2.

¹⁰²⁹ Zemské sněmy vynechány nebyly. Do říšské rady, jež návrh reformy podala, proběhla volba ze zemských sněmů. Nicméně samotný návrh reformy režírovali němečtí liberálové – většina ostatních národností setrvala v pozicích pasivní rezistence a tím pádem nebyla přítomna jakákoliv opozice. Nejednalo se tedy o pochybení vlády, nýbrž o přímý následek politiky pasivní rezistence.

¹⁰³⁰ „I mezi našimi německými krajany lze nám na četnou podporu spoléhati.“ *Moravané!*, Našinec 5, č. 114, 1. 10. 1873, s. 1; Svůj postoj k dubnové ústavě, své výhrady k ní i zdůvodnění proč a za jakých okolností upustili Moravané od politiky pasivní rezistence, uvedli v ohrazení, jež předali zemskému hejtmanovi Filipu Weberovi von Ebenhof za zasedání moravského zemského sněmu 27. listopadu 1874. Jeho kompletní znění např. viz A. SRB, *Politické dějiny*, s. 458–459; Více k problematice konce pasivní rezistence národní strany na Moravě např. viz Jan JANÁK, *Odpor proti osnově o přímých volbách do říšské rady a počátky moravské aktivní politiky*, In J. JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu*, s. 287–311; P. CIBULKA, *Postoj*, s. 555.

¹⁰³¹ Nejednalo se o Wurmovu první volbu do říšské rady. Poprvé si jej jako jednoho ze svých zástupců zvolili poslanci moravského zemského sněmu roku 1867. Viz podkapitola 2. 4. *Zlomový rok 1867*, s. x-y.

¹⁰³² *Moravané!*, Našinec 5, č. 114, 1. 10. 1873, s. 1.

Jako protikandidát se Wurmovi postavil ústavověrný ministr zemědělství rytíř Jan Chlumecký, s nímž svedl náročný volební souboj. Wurmův protivník se totiž podle *Moravské orlice* a *Našince*, tedy tiskovin Wurmovi stranicích, neštítel použít také méně férové způsoby boje, což však v dané době nebylo zcela výjimečné. Například v Bystřici pod Hostýnem byly voličům vytrhávány volební lístky z rukou a bylo na ně vpisováno Chlumeckého jméno. Ve Valašských Kloboukách zase údajně „přšely peníze“. Obdobné praktiky se měly odehrávat také v Hulíně, Kojetíně a ve Valašském Meziříčí.¹⁰³³

Nepřátelská atmosféra panovala pro Ignáta Wurma i ve Zlíně, a to zejména kvůli místnímu statkáři Hauptovi von Buchenrode a jistému učiteli Markovi. Oba zmínění údajně doslova dychtivě agitovali za volbu Jana Chlumeckého, jenž v rámci své volební kampaně sliboval založit novou místní školu. Oba volební agitátoři dokázali svou píli postavit proti Wurmovi dokonce i některé původní voliče národní strany na Moravě a zlínská volba tak skončila nerozhodně, kdy každý z kandidátů obdržel 35 hlasů.¹⁰³⁴

Ve Vizovicích Wurm zvítězil počtem 66 hlasů oproti 39 hlasům, které získal Chlumecký. Stejně jako ve Zlíně, i zde se proti Wurmovi postavilo několik původních agitátorů za národní stranu. Mezi nejvýraznější z nich se zařadil dokonce její dosavadní důvěrník, bývalý místní starosta Josef Záborský. V *Našinci* se objevila polemika, že tak jednal snad ze msty za to, že nebyl znovuzvolen starostou, či aby se zalíbil zemskému hejtmanovi a ostatním vysokým úředníkům zastávajícím ústavověrné postoje. I ve Vizovicích se setkáváme s kontroverzními volebními praktikami, v tomto případě měl Záborský ještě jako starosta doručovat méně uvědomělým občanům hlasovací lístky s již předem vyplněným jménem Jan Chlumeckého.¹⁰³⁵

S výraznějšími problémy se Wurm setkal i v Kojetíně, kde proti němu vystoupila místní židovská komunita, tedy jejich 22 příslušníků majících volební právo. Ti měli ještě večer před volbami pobíhat po městě s lucernami a snažit se získat co nejvíce voličů na ústavověrnou stranu. V den voleb pak stáli před hospodou – místem, kde se volba konala – a na poslední chvíli se snažili přesvědčit voliče ke zvolení Chlumeckého.¹⁰³⁶

Wurm se samozřejmě nepotýkal pouze s odporem, nýbrž také s výraznou podporou. Silnou voličskou základnu měl v Kelči, kde volby strávil osobně. Volba v jeho prospěch zde proběhla téměř jednohlasně. Jakmile se o pozitivním výsledku dozvěděl, odebral se do volební místnosti, kde promluvil k přítomným voličům. Poděkoval jim za důvěru, již do něj vložili a

¹⁰³³ *Po volbách*, Moravská orlice 11, č. 245, 24. 10. 1873, s. 1.

¹⁰³⁴ *Do Zlína*, Našinec 5, č. 125, 26. 10. 1873, s. 2.

¹⁰³⁵ *Z Vizovic*, Našinec 5, č. 125, 26. 10. 1873, s. 2.

¹⁰³⁶ *Z Kojetína*, Našinec 5, č. 125, 26. 10. 1873, s. 3

požádal je o písemné zplnomocnění, které by jej oprávnilo požadovat jejich jménem zřízení české reálky, hospodářské školy, propůjčení hospodářských strojů a podobně. Tedy aby mohl žádat o záležitosti během volební kampaně původně slibované Janem Chlumeckým. Přítomní Wurmem požadované zplnomocnění na místě sepsali za dohledu c. k. volebního komisaře a ihned mu je předali. Spolu se svým vítězným kandidátem se voliči setkali ještě navečer v besedním domě, kde se k oslavě volebního vítězství odehrávala hudební zábava, na níž přítomní zpívali národní písně dlouho do noci. Druhý den ráno sloužil Ignát Wurm v místním kostele mši a spolu se svými voliči děkoval Bohu za skvělý výsledek voleb, načež z Kelče odjel.¹⁰³⁷

Wurm náročný volební souboj s Chlumeckým vyhrál,¹⁰³⁸ a stal se tak jedním ze dvou poslanců národní strany na Moravě, kteří získali poslanecký mandát v říšské radě v městské volební kurii. Původní odhad strany sice předpokládal získání až sedmi mandátů v dané kurii, nicméně byla podceněna příprava – ústavověrní kandidáti zahájili předvolební agitaci již osm týdnů před volbami, kdežto váhající představitelé národní strany až čtyři týdny později, čímž zmařily reálnou šanci na získání až 24 mandátů venkovské a městské volební kurie, kterou ale podmiňovala právě úspěšná volební kampaň. Té se velký počet potenciálních poslanců zhostil velmi vlažně. Mnozí z nich dokonce ani neodpovídali na žádosti jednotlivých volebních okresů o to, aby se jim přijeli představit.¹⁰³⁹

2.3.1.2. Volby roku 1879

Do voleb vyhlášených na rok 1879 vstupovala národní strana na Moravě s novou nadějí a s podrobněji definovaným programem vycházejícím z jejich šestileté zkušenosti s působením na říšské radě. Moravští političtí představitelé identifikovali řadu problémů, a v mnoha případech navrhli řešení, která by vedla ke zlepšení neblahé hospodářské a sociální situace, jež

¹⁰³⁷ *Z Kelče*, Našinec 5, č. 125, 26. 10. 1873, s. 2.

¹⁰³⁸ Jednalo se v podstatě o jednoznačný výsledek. Pokud Wurm v některých městech hlasování prohrál, nejednalo se o tak výrazný rozdíl hlasů, kdežto Wurmovy výhry nad Chlumeckým byly většinou drtivé: V Bystřici Wurm proti Chlumeckému prohrál počtem 28 hlasů oproti 37. V Kojetíně však získal 186 hlasů a Chlumecký pouze 49. Ve Valašském Meziříčí získal Wurm 87 hlasů, kdežto Chlumeckému se jich podařilo získat pouhých 8; *Výsledek voleb městských do říšské rady*, Moravská orlice, č. 244, 23. 10. 1873; Překvapivě Wurm prohrál ve Valašských Kloboukách získáním 30 hlasů oproti Chlumeckého 37 – za tento výsledek údajně mohlo skupování hlasů. V Hulíně slavil Wurm význačné vítězství se 144 hlasy, Chlumecký jich zde získal pouhých 13. Z blíže nespecifikovaných důvodů se zde rozhodli jména voličů hlasujících proti Wurmovi zveřejnit. Noviny doslova uvádí: „Protiv hlasovalo 13 – a totiž 7 židáků a šest odpadlíků, které zítra zejména uveřejníme.“ V Holešově a Tovačově pak získal Wurm 783 hlasů a Chlumecký 673; *K volebnímu ruchu*, Moravská orlice 11, č. 245, 24. 10. 1873, s. 2; V Kelči Wurm vyhrál získáním 50 hlasů proti 16 hlasům Chlumeckého; *Z Kelče*, Našinec 5, č. 124, 24. 10. 1873, s. 2; Bohužel se nepodařilo dohledat přesný počet hlasů, jež Wurm získal v Přerově, nicméně jelikož se jednalo o Wurmovu tradiční voličskou základnu, lze předpokládat, že zde byl téměř jistě úspěšný.

¹⁰³⁹ *Po volbách*, Našinec 5, č. 125, 26. 10. 1873, s. 1.

podle jejich mínění panovala nejen na Moravě, nýbrž v celé habsburské monarchii. Styčné body zůstávaly stejné, jako v předešlých letech; jazyková rovnoprávnost na školách i úřadech, změna volebního práva, větší pravomoci jednotlivých rakouských zemí.

V následujícím vládním období se čeští politikové z Moravy chtěli zabývat otázkou rakousko-uherského vyrovnání. Dle jejich názoru po deseti letech existence soustátí bylo nutné předefinovat zákony přijaté roku 1867 ve směru vzájemné jednotnosti.

Trnem v oku nejen Moravanům, ale také ostatním slovanským národům monarchie byl již mnohá desetiletí volební systém, a zavedení přímé volby do říšské rady roku 1873 z jejich pohledu systému jen zhoršil. Jednalo se o problém tzv. volební geometrie, kdy nejvlivnějšími volebními hlasy disponovala vládnoucí menšina, kdežto naprostá většina obyvatel rakouského soustátí na svém volebním právu v podstatě strádala. Jednalo se především o volební kurii venkovských obcí, ve které se volilo zastupitelským systémem, a do kterého spadala naprostá většina slovanských obyvatel monarchie. Podle dat z moravského zemského sněmu z počtu 98 poslanců by dle placení daní v poměru s ostatními volebními kurii mělo připadat 63 poslanců, nikoliv stávajících 31. Podle stejné statistiky by se měl změnit také volební systém do říšské rady, a sice v poměru 6 zástupců velkostatků místo současných 9, v kurii měst a obchodních komor by mělo figurovat 7, nikoliv 17 poslanců a v kurii venkovských obcí ne 11, ale 23 poslanců. Stejně tak vnímali představitelé národní strany na Moravě nespravedlivost volebního systému ve vytváření volebních okresů, kdy docházelo k takové kombinaci jednotlivých měst a obcí, aby byla co do počtu hlasů zvýhodněna místní německá menšina obyvatel. Podobné poměry panovaly nejen v českých zemích, ale i v ostatních regionech obývaných Slovany. Daný volební systém tedy podle jejich mínění nereagoval na realitu a pracoval ve prospěch německého národa, čímž zásadně poškozoval rakouské soustátí. Jedním z jejich hlavních cílů na nadcházející vládní období tedy byla změna tohoto systému, aby více respektoval skutečné národnostní poměry habsburské monarchie.

Dalším cílem se stala změna současné vládní politiky, jež se snažila o centralizaci monarchie, mimo jiné posilováním byrokratického systému, což krom jiného značně zvyšovalo státní náklady. Zároveň se však snižovala schopnost placení daní vlivem všeobecného chudnutí obyvatelstva. V dalším vládním období se tedy strana chtěla soustředit také na oživení hospodářství a průmyslu, stejně jako na řešení sociální otázky. V tomto ohledu považovali moravští politikové za nutné daně zmírnit a značně zjednodušit některé oblasti veřejné správy.

Probíhající centralizaci považovali členové národní strany na Moravě také za škodlivou cestu pro rakouské soustátí a slibovali přidělení širších pravomocí jednotlivým zemím monarchie.

Dále deklarovali podporu a sjednocení v politických cílech se svými českými kolegy a vyslovili naději, že se úspěšně budou společně účastnit jednání říšské rady. Vyjádřili úctu státu a především císaři, naději na usmíření mezi jednotlivými národy monarchie a vyzvali všechny obyvatele Moravy – slovanské i německé národnosti – k účasti na volbách.¹⁰⁴⁰

Ignát Wurm kandidoval ve stejném volebním okrese jako v posledních volbách, tedy ve volební kurii měst a venkovských obcí za města Holešov, Bystřici pod Hostýnem, Kelč, Zlín, Klobouky, Vizovice, Valašské Meziříčí, Vsetín, Přerov, Kojetín, Hulín a Tovačov. Figuroval jako jeden ze tří kandidátů národní strany na Moravě v této volební kurii. Dalšími kandidáty strany byli Josef Fanderlík a Ctibor Helcelet,¹⁰⁴¹ mandát se podařilo získat Wurmovi a Fanderlíkovi.¹⁰⁴²

Na sklonku 70. let 19. století platil Wurm za dobře známou osobnost, stejně jako za politika, který vede aktivní volební kampaň, setkává se se svými voliči a po své volbě s nimi udržuje kontakt a zastává se jejich zájmů, proto mu bylo dopředu předpovídání vítězství.¹⁰⁴³ To se opravdu uskutečnilo 3. července, když Wurm získal 934 hlasů oproti 480 hlasům, jež získal jeho soupeř, jímž byl jako v předešlých volbách rytíř Jan Chlumecký.¹⁰⁴⁴

Po svém vítězství zveřejnil Wurm prohlášení, ve kterém vyjádřil vroucí díky svým voličům, stejně jako poděkoval za důvěru v něj vloženou a zavázal se k opětovné věrné službě jim i národu. Zároveň je také vyzval, aby jej neprodleně informovali o všech problémech, zejména pak neoprávněném chování na volbu dohlížejících úředníků.¹⁰⁴⁵

Jednalo se v podstatě o obdobné neduhy, které bylo možné pozorovat u všech pozorovaných voleb v této práci; v Bystřici pod Hostýnem nařídil místní nejmenovaný továrník vyplňovat za své zaměstnance ve prospěch Chlumeckého, v Kojetíně docházelo k pochybné distribuci volebních lístků atp.¹⁰⁴⁶

2.3.1.3. Volby roku 1885

Poslední volby do říšské rady, kterých se Ignát Wurm účastnil, probíhaly již podle upraveného volebního systému, jež se podařilo prosadit Taaffeho vládě.¹⁰⁴⁷ Volební cenzus

¹⁰⁴⁰ *Moravané!*, Našinec 11, č. 65, 1. 6. 1879, s. 1.

¹⁰⁴¹ *Kandidátní listina pro volby do říšské rady*, Našinec 11, č. 73, 22. 6. 1879, s. 1.

¹⁰⁴² *Po volbách*, Našinec 11, č. 80, 9. 7. 1879, s. 1.

¹⁰⁴³ *Volební ruch*, Našinec 11, č. 74, 25. 6. 1879, s. 1; č. 77, 2. 7. 1879, s. 1.

¹⁰⁴⁴ *Výsledek voleb*, Našinec 11, č. 80, 9. 7. 1879, s. 1.

¹⁰⁴⁵ *Zprávy o volbách*, Našinec 11, č. 80, 9. 7. 1879, s. 2.

¹⁰⁴⁶ *Tamtéž*, s. 2–3.

¹⁰⁴⁷ K průběhu voleb do říšské rady konaných roku 1885 na Moravě viz Lenka ROFFEISOVÁ, *Volby českých poslanců z Moravy do říšské rady roku 1885*, nepublikovaná bakalářská diplomová práce, Masarykova univerzita, 2009; A. SRB, *Politické dějiny*, s. 655–659.

klesl v městské a venkovské volební kurii na pět zlatých, což zásadně rozšířilo počet voličů a zvýhodnilo konzervativní pravici oproti dosud ve volbách dominující liberální levici.¹⁰⁴⁸

Ve volebním prohlášení národní strana na Moravě deklarovala dosavadní vládní úspěchy, jež se podařily díky vytvoření silného pravicového křídla, jehož byla součástí. Vyzdvihla vzájemnou spolupráci s ostatními členy tzv. železného kruhu pravice, svou práci na ochraně rolníků či drobných řemeslníků a dělníků, úpravě živnostenského řádu, zavedení továrních inspektorů, hmotné podpoře duchovních, zvýšenou péčí o problémové železnice, stejně jako výstavbu nových tratí či úspěch v zakládání nových škol na Moravě. Na další vládní období si vytyčila cíle navazující na dosavadní úspěchy; práci na zavedení rovnoprávnosti ve všech oblastech veřejného života, další úpravu volebního řádu ještě více reflektujícího poměry soustátí, zakládání dalších škol, doplnění živnostenského řádu či větší ochranu dělnické třídy v podobě jejich zabezpečení v době nemoci či neschopnosti pracovat. K jejich naplnění považovali čeští politikové z Moravy za podstatné odstranění národnostních konfliktů v rámci monarchie a další spolupráci v rámci svého dosavadního působení v tzv. železném kruhu pravice a opět deklarovaly spolupráci a jednotu se svými kolegy z Čech.¹⁰⁴⁹

Wurm jako obvykle kandidoval v městské volební kurii ve volebním okrese za města Holešov, Bystřice, Vsetín, Kelč, Zlín, Klobouky, Vizovice, Valašské Meziříčí, Přerov, Kojetín, Hulín a Tovačov.¹⁰⁵⁰ Pro volby konané roku 1885 na Moravě je charakteristický přetlak kandidátů,¹⁰⁵¹ a tak se Wurmovi zrodila konkurence v podobě dvou soupeřů, kteří se také snažili získat hlasy českých voličů. Byli jimi v této době již uznávaný archivář a historik Vincenc Brandl¹⁰⁵² a Wurmův někdejší obdivovatel, právník František Chleborád.¹⁰⁵³

Oproti v politickém životě značně zkušenějšímu Wurmovi však jeho soupeři měli minimální šanci na jeho poražení. František Chleborád nepatřil mezi příliš oblíbené osobnosti u široké veřejnosti¹⁰⁵⁴ a během své volební kampaně se často setkal pouze se zesměšněním a veřejnými urážkami.¹⁰⁵⁵ Brandl sice disponoval určitou možností Wurma ohrozit, zejména pak

¹⁰⁴⁸ K. ADAMOVIČ a kol., *Stát*, s. 300; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 341.

¹⁰⁴⁹ *Pánům voličům měst a venkovských obcí markrabství moravského*, Moravská orlice 23, č. 101, 3. 5. 1885, s. 1.

¹⁰⁵⁰ *Kandidátní listina strany národní k volbám poslanců do říšské rady*, Našinec 17, č. 59, 20. 5. 1885, s. 1.

¹⁰⁵¹ „...že prý v Čechách nemají dosti kandidátů; ptám se tedy, proč si k nám na Moravu nepřijdou vypůjčit; skoro v každé skupině jsou již přinejmenším dva.“; *Z Tovačova*, Našinec 17, č. 61, 24. 5. 1885, s. 2.

¹⁰⁵² *Ruch volební*, Našinec 17, č. 55, 10. 5. 1885, s. 1–2.

¹⁰⁵³ *Z Kojetína*, Našinec 17, č. 64, 3. 6. 1885, s. 2.

¹⁰⁵⁴ Kvůli aféře během voleb roku 1872 do sněmu království českého se zakupováním zemských statků byl dokonce prohlášen za zrádce národa; František PAPOUŠEK, *Český národohospodář JUDr. František Ladislav Chleborád na Ostravsku*, Slezský sborník 43, 1945, s. 4.

¹⁰⁵⁵ *Z Valašského Meziříčí*, Našinec 17, č. 63, 31. 5. 1885, s. 2; *Z Kojetína*, Našinec 17, č. 64, 3. 6. 1885, s. 2; *Z Tovačova*, Našinec 17, č. 61, 24. 5. 1885, s. 2.

v Přerově, kde došlo k dezinformační kampani, osočující Wurma z hlasování proti zestátnění severní dráhy, na kterou byl Přerov napojen. Ve skutečnosti ale Wurm hlasoval pro její zestátnění.¹⁰⁵⁶ Nicméně sám Brandl v pozdější fázi kampaně ze své kandidatury pozvolna odstoupil a několikrát se vyjádřil ve Wurmův prospěch a zvolení.¹⁰⁵⁷

Na volbě Ignáta Wurma se shodla naprostá většina místních volebních výborů. Vyzdvihovány byly nejen jeho politické zkušenosti a rétorické schopnosti, nýbrž také jeho zájem na řešení sociální otázky a to, že je „nad jiné způsobilý ji řešit“,¹⁰⁵⁸ staví se za povznesení průmyslu, ale také za drobné živnostníky, prisuzován mu byl podíl na úpravách živnostenského řádu.¹⁰⁵⁹ Voliči jej znali velmi dobře a věděli, že se na říšské radě staví za jejich zájmy,¹⁰⁶⁰ všeobecně jej nepovažovali za politika se zájmem pouze o daný volební okres, nýbrž o celý národ.¹⁰⁶¹

Není proto divu, že i přes některé pokusy o sabotování jeho osoby, například vypouštěním dezinformací o jeho činnosti na říšské radě, osočování z antisemitismu či strháváním jeho volebních plakátů a jejich nahrazováním plakáty falešnými,¹⁰⁶² své poslední volby s přehledem vyhrál získáním naprostou většinou volebních hlasů a získal tak svůj poslední poslanecký mandát na říšské radě, o nějž se ucházel.¹⁰⁶³

2.3.2. Období 1873 (1874) – 1879

Úspěšní kandidáti voleb konaných roku 1873 z řad národní strany na Moravě se rozhodli na půdu říšské rady vstoupit, a sice do řad vládní opozice. Se svým příchodem na ni ale otáleli. Stalo se tak na základě rozhodnutí jejich vůdčí osobnosti – Aloise Pražáka, jenž pokládal nejen za nutné, ale také za taktické, aby se nejprve zúčastnili zasedání zemského sněmu, kde by veřejně přednesli své stanovisko, a až poté by se účastnili zasedání říšské rady.¹⁰⁶⁴

Na pozvání do říšské rady tudíž reagovali omluvným dopisem adresovaným předsednictvu sněmovny, ve kterém zdůvodnili svou nepřítomnost přípravou a účastí na doplňujících volbách do moravského zemského sněmu, jehož dalšího zasedání se hodlali

¹⁰⁵⁶ *Z městské skupiny přerovsko-holešovské*, Našinec 17, č. 56, 13. 5. 1885, s. 2.

¹⁰⁵⁷ Tamtéž; *Z Kojetína*, Našinec 17, č. 64, 3. 6. 1885, s. 2; Z jakého důvodu se Brandl rozhodl ze své kandidatury odstoupit a začal podporovat Wurma se bohužel z dostupných pramenů nepodařilo zjistit.

¹⁰⁵⁸ *Z Kojetína*, Našinec 17, č. 64, 3. 6. 1885, s. 2.

¹⁰⁵⁹ *Z Hulína*, Našinec 17, č. 65, 4. 6. 1885, s. 2.

¹⁰⁶⁰ *Z městské skupiny přerovsko-holešovské*, Našinec 17, č. 56, 13. 5. 1885, s. 2.

¹⁰⁶¹ *Z Valašského Meziříčí*, Našinec 17, č. 63, 31. 5. 1885, s. 2.

¹⁰⁶² *Z Valašského Meziříčí*, Našinec 17, č. 67, 10. 6. 1885, s. 1–2.

¹⁰⁶³ *Výsledek voleb*, Našinec 17, č. 66, 7. 6. 1885, s. 2.

¹⁰⁶⁴ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. LVI; Miloslava Procházková však podle deníkových zápisků Ignáta Wurma uvádí, že odkládání vstupu Moravanů do říšské rady způsobilo váhání hraběte Egberta Belcrediho; M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 72–75.

zúčastnit. Předsednictvo sněmovny jejich argumenty uznalo a na základě dopisu ratifikovalo jejich zvolení a udělilo jim „dovolenou“ po dobu vyřízení nutných záležitostí spojených s vykonáním zemských voleb a prací na zemském sněmu.¹⁰⁶⁵

Napětí mezi českou a moravskou národní stranou způsobenou rozhodnutím Moravanů porušit pasivní rezistenci stále přetrvávalo, navíc svým příchodem do říšské rady čeští politikové z Moravy nechtěli ratifikovat stávající politické poměry habsburské monarchie, se kterými nesouhlasili. Stále tak nebylo jisté, zda Moravané na říšskou radu opravdu vstoupí. Ještě měsíc po ratifikaci psal Ignát Wurm Beneši Metodů Kuldovi: „Půjdou-li Moravané do rady říšské, což nejisto, stane se to z vážných důvodů a – v prospěch české politiky!“¹⁰⁶⁶ Do sněmovny říšské rady nakonec vstoupili o necelé dva týdny později.¹⁰⁶⁷

Pozice pasivní rezistence opustili Moravané dne 21. ledna 1874.¹⁰⁶⁸ Jejich příchod do poslanecké sněmovny vládní opozice vřele uvítala.¹⁰⁶⁹ Poté, co česky složili své poslanecké sliby, zažádal o slovo Alois Pražák, aby vysvětlil, proč se čeští zástupci z Moravy rozhodli znovu účastnit zasedání poslanecké sněmovny. Do říšské rady vstoupili za účelem nalezení vzájemného dorozumění, upevnění *míru* v říši, jež byl podle nich neustále porušován, a k vytvoření bezpečné, na právu založené ústavy. Pražák také deklaroval, že jejich účast neznamena uznání současného politického systému Předlitavska a on i ostatní Moravané stále neuznávají právní základ a právní trvání současné ústavy. Jeho prohlášení se samozřejmě setkalo s hlasitým nesouhlasem přítomných ústavověrných liberálů, nicméně nemělo vážnějšího dopadu – předsedající pouze upozornil řečníka na to, že ačkoliv má každý poslanec právo na svůj názor, diskuze o právním trvání ústavy či zákonitosti poslanecké sněmovny je nepřijatelná.¹⁰⁷⁰

Kvůli zahájení aktivní opozice zpočátku postavilo moravské poslance na říšské radě do poměrně neideální situace. Ačkoliv bylo původně v jednání vytvoření samostatného slovanského klubu, jehož součástí by byli také Moravané,¹⁰⁷¹ vstoupili nakonec do klubu

¹⁰⁶⁵ *Poslanci moravští*, Našinec 5, č. 137, 26. 11. 1873, s. 2.

¹⁰⁶⁶ LA PNP, fond Kulda Beneš Metod, Korespondence vlastní přijatá, Ignát Wurm Beneši Metodů Kuldovi, 12. 1. 1874.

¹⁰⁶⁷ *Ohrazení Dra Pražáka*, Moravská orlice 12, č. 18, 23. 1. 1874, s. 1; Jejich vstup na říšskou radu nebyl jistý ještě 20. ledna, viz *Moravští poslanci a rada říšská*, Moravská orlice 12, č. 18, 23. 1. 1874, s. 1.

¹⁰⁶⁸ Dostavili se všichni zvolení s výjimkou hraběte Egberta Belcrediho, který se nakonec rozhodl zůstat v pozicích pasivní rezistence. Jako příčiny svého rozhodnutí uvedl nejen negativní postoj vlády vůči rakousko-českému vyrovnání a nezákonnost současného politického systému, ale také předlohu nových náboženských zákonů, jejichž přijetí podle něj zasahovalo do Božského i lidského práva katolické církve; *Z Vidně*, Moravská orlice 12, č. 53, 6. 3. 1874, s. 1.

¹⁰⁶⁹ *Z Vidně*, Moravská orlice 12, č. 18, 23. 1. 1874, s. 1.

¹⁰⁷⁰ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, I. Band (1. bis 34. Sitzung), Wien 1874, s. 362.

¹⁰⁷¹ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 74.

Hohenwartova (Klub Strany práva), v rámci kterého si dokázali vymoci právo svobodně hlasovat v některých otázkách.¹⁰⁷² Nicméně patřily k vládní menšině. Proto i když vznesli řadu návrhů a interpelací týkajících se například špatného stavu českého školství či otázky založení české univerzity na Moravě,¹⁰⁷³ nebyly jejich požadavky vládní většinou brány příliš v potaz.¹⁰⁷⁴

Navíc museli kromě nepříjemné situace na říšské radě čelit také osočování ze strany národní strany v Čechách, která těžce nesla novou moravskou strategii aktivní rezistence. Považovala ji za porušení českého státní práva a zradu dosud prokazované solidarity s Čechy. Pražákovo ohrazení se proti současné ústavě a potvrzení dosavadních postojů moravských poslanců pronesené na zasedání dne 21. ledna považovala za planá slova.¹⁰⁷⁵ Páku, která Moravany přiměla k porušení pasivní rezistence, nehledala v přímé volbě do říšské rady, nýbrž v potřebě Strany práva disponovat dalšími hlasy, jež potřebovala v boji proti novým náboženským zákonům.¹⁰⁷⁶ Změnou politické strategie tak vztahy mezi národní stranou v Čechách a národní stranou na Moravě ochladly,¹⁰⁷⁷ na druhou stranu Moravané svým postupem povzbudili mladočechy k zahájení aktivní opozice alespoň na zemském sněmu.¹⁰⁷⁸

Přes všeobecně panující nepříznivou situaci pro národnostně české politiky z Moravy, jedná se o nejaktivnější období Ignáta Wurma, co se týče jeho působení na říšské radě. Problematika, jíž se zde věnoval, kopírovala jeho aktivitu a zájmy na moravském zemském sněmu, stejně jako zájmy jeho strany. Především se jednalo o jazykovou rovnoprávnost, zejména pak ve školství, ke kterému se pravidelně vyjadřoval při debatách o státním rozpočtu,¹⁰⁷⁹ stejně jako upozorňoval na potřebu řešení probíhající hospodářské krize a s ní

¹⁰⁷² F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. LVIII; Jiří MALÍŘ, *Problém politického centra moravských Čechů a zapojení jejich poslanců do klubů v poslanecké sněmovně říšské rady*, In Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ (edd.), *Brno Vidni, Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století. Brünn – Wien, Wien – Brünn. Landesmetropolen und Zentrum des Reiches im 19. Jahrhundert*, Brno 2008, s. 42.

¹⁰⁷³ K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 436–737.

¹⁰⁷⁴ A. SRB, *Politické dějiny*, s. 460–461.

¹⁰⁷⁵ Doslova: „A třeba sebe více pan dr. Pražák se na rajchsrátě ohražoval, třeba sebe hlasitěji připomínal, jak jest bez toho vůbec známo, kterak Moravané smýšlejí o právní povaze tohoto parlamentu ..., což to vše platí, když na něm jest co zástupce Moravanův, když na něm přísahá na prosincovku. Pouhým tím vejítím do rajchsrátu již vyřknuli poslanci moravští: „My svolujeme k tomu, aby většina zástupců cizích zemí rozhodovala hlasem svým o vlasti naší moravské“ ...“ ... „... národu svému a našemu společnému právu státnímu tím neposloužili nikterak.“; *Moravané – v rajchsrátě!*, *Národní listy* 14, č. 22, 23. 1. 1874, s. 1.

¹⁰⁷⁶ Jednalo se o tzv. květnové konfesijní zákony. Jejich kompletní znění např. viz František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve*, s. 548–563.

¹⁰⁷⁷ Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK, *Politické strany*, s. 123–124.

¹⁰⁷⁸ K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 737.

¹⁰⁷⁹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, III. Band (64. bis 100. Sitzung), Wien 1874, s. 3103–3105; Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, IV. Band (101. bis 137. Sitzung), Wien 1875, s. 5655–5487; Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, VII. Band (196. bis 229. Sitzung), Wien 1877,

úzce související a stále narůstající sociální otázku.¹⁰⁸⁰ Mimo to se roku 1875 postavil proti zvyšování daní, které nepovažoval za prospěšné jak jeho voličům,¹⁰⁸¹ tak monarchii a přispěl k diskusi o návrhu poslance Adolfa Klepsche o úpravě zevnějších právních poměrů týkajících se starokatolíků.¹⁰⁸² V podstatě ihned po příchodu moravské národní strany se zapojil coby kněz do obhajoby církevních práv v rámci schvalování nových konfesijních zákonů.

2.3.2.1. Sekularizace. Konfesijní zákony z roku 1874, školství

Vláda knížete Adolfa Auerspergra pokračovala v nastoleném směru modernizace a stabilizace monarchie. V jednom ze svých prvních kroků se zaměřila na otázku vztahu církve a státu, kterou od druhé poloviny 19. století ošetřoval konkordát z roku 1855.¹⁰⁸³ Ten však v rámci liberální politiky předchozí vlády knížete Karla Auerspergra a jeho modernizačních změn, během nichž mimo jiné došlo k oddělení politické a soudní moci či ke změnám tiskového zákona,¹⁰⁸⁴ již nevyhovoval potřebám své doby. Došlo tedy k určité redefinici církevně-státního vztahu formou tzv. Hasnerových zákonů: zákonem školským, manželským a interkonfesijním,¹⁰⁸⁵ jež značně zasahovaly do původních církevních práv a představovaly neúplný pokus o sekularizaci.¹⁰⁸⁶ Následně došlo roku 1870 k vypovězení konkordátu.¹⁰⁸⁷ Na otázce, jakým způsobem se k situaci postavit a vyplnit tak právní mezeru vzniklou jeho vypovězením, začal roku 1871 pracovat ministr kultu a vyučování Karl von Stremayr.¹⁰⁸⁸

s. 7451–7454; Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, XIII. Band (434. bis 460. Sitzung), Wien 1878, s. 11469–11475, 13927–13933.

¹⁰⁸⁰ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, V. Band (138. bis 170. Sitzung), Wien 1876, s. 5483–5487; Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, VIII. Band (230. bis 271. Sitzung), Wien 1877, s. 8520–8522.

¹⁰⁸¹ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, IV. Band (101. bis 137. Sitzung), Wien 1875, s. 4179–4180.

¹⁰⁸² Postavil se proti jeho návrhu. Podle svých vlastních slov ne snad proto, že by se jednalo o zákon protikatolický, ale proto, že jej považoval za zákon Rakousku škodlivý – zastával názor, že jeho přijetí by ještě více rozdělilo rakouskou společnost a tím oslabilo celé soustátí; Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, IV. Band (101. bis 137. Sitzung), Wien 1875, s. 4609–4610, 4642.

¹⁰⁸³ F. X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve*, s. 146–217; Bohumil ZLÁMAL, *Příručka*, s. 50–52; K problematice konkordátu, boji proti němu, jeho vypovězení a nahrazení květnovými zákony roku 1874 podrobně viz A. WANDRUSZKA – P. URBANITSCH, *Die Habsburgermonarchie*, s. 25–63.

¹⁰⁸⁴ HLAVAČKA a kol., *České země*, s. 78–80.

¹⁰⁸⁵ Zákonů zasahujících do dosavadních církevních práv bylo v období let 1867–1873 přijato více. Jejich výčet viz F. X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve*, s. 360–385.

¹⁰⁸⁶ Michaela VOCELKOVÁ – Karl VOCELKA, *František Josef I. Císař rakouský a král uherský*, Praha 2017, s. 182–183.

¹⁰⁸⁷ Konkordát ostatně nikdy nevesel v platnost ve své celistvosti a od přijetí byl konstantně porušován; B. ZLÁMAL, *Příručka*, s. 52.

¹⁰⁸⁸ F. X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve*, s. 527.

Inspiroval se pruskými sekularizačními procesy a dne 21. ledna roku 1874 předložil poslanecké sněmovně návrh zákonů, jež měly vztah státu a církve definovat.¹⁰⁸⁹ Jednalo se o zákon „k upravení vnějších právních poměrů katolické církve“, který jednak definitivně rušil konkordát z 5. listopadu 1855 a nadále upravoval právní poměry katolické církve. Ve své důsledku stavěl státní právo nad právo církevní s odůvodněním, že současný politický názor neuznává ve vlastním státě jinou svrchovanou moc, než moc státní. V duchu liberálního hesla „svobodná církev ve svobodném státě“ pak právně stavěl církev na úroveň jakékoliv jiné soukromé společnosti, ale vzhledem k historii a jejímu užítku vůči veřejnosti uznával její nárok na propojení s veřejným životem, jež soukromým společnostem přiznáván nebyl.¹⁰⁹⁰ Dále se jednalo o zákon „o vnějších právních poměrech klášterních společností“, jež se týkal financování církve a o zákon pojednávající „o zákonitém uznání náboženských společností“. Stremayr také přislíbil další návrhy zabývající se teologickými fakultami, vzděláním duchovních či církevním patronátem.¹⁰⁹¹ Příchod Moravanů na říšskou radu se kryl s představením těchto zákonů v poslanecké sněmovně, v kontextu s Wurmovou odpovědností vůči vlastnímu kněžskému stavu proto není s podivem, že jeho první aktivitou na jednáních říšské rady se stala obhajoba církevních práv.

Vášnivě projednávání předložených návrhů přerušovaně probíhalo od 5. března až do 6. května.¹⁰⁹² Wurm se jich spolu se svými spolustraníky ze Strany práva v čele s hrabětem Hohenwarthem a Aloisem Pražákem pochopitelně zúčastnil. Jeho postoj k novým konfesijním zákonům nejlépe charakterizuje jeho vůbec první řeč, kterou na říšské radě pronesl, a jež se týkala předlohy zákona „k upravení vnějších právních poměrů katolické církve“.

Připravovaná svrchovanost státu nad církví se z jeho pohledu jevila problematickou nejen z hlediska historického vývoje, nýbrž také z důvodů samotné podstaty katolické církve. Uvedl, že svrchovanou hlavou církve na celém světě je papež a předkládaný zákon by ve své podstatě přerušil přímý kontakt mezi ním a církví, potažmo každým katolíkem v Předlitavsku žijícím. Jelikož je však fundamentální podmínkou katolické církve přímé spojení mezi římským biskupem a každým věřícím, neumožňuje připravovaný zákon slibovanou svobodu katolíků – vložení se mezi spojení papeže a věřícího totiž zásadním způsobem omezuje základy

¹⁰⁸⁹ Tamtéž, s. 528.

¹⁰⁹⁰ Ministerské odůvodnění navrhovaných zákonů, parafrázováno dle Tamtéž, s. 529–533.

¹⁰⁹¹ Tamtéž, s. 528.

¹⁰⁹² *Z Vidně*, Moravská orlice 12, č. 53, 6. 3. 1874, s. 1–2; č. 54, 7. 3. 1874, s. 1–2; č. 55, 8. 3. 1874, s. 1–2; č. 56, 10. 3. 1874, s. 1–2; č. 57, 11. 3. 1874, s. 1–2; č. 58, 12. 3. 1874, s. 1–2; č. 59, 13. 3. 1874, s. 1–2; č. 60, 14. 3. 1874, s. 1–2; č. 62, 17. 3. 1874, s. 2; č. 63, 18. 3. 1874, s. 1–2; č. 64, 19. 3. 1874, s. 1–2; č. 65, 20. 3. 1874, s. 1–2; č. 66, 21. 3. 1874, s. 1–2; č. 99, 1. 5. 1874, s. 2; č. 101, 3. 5. 1874, s. 1–2; č. 104, 7. 5. 1874, s. 2; š. 107, 10. 5. 1874, s. 2.

katolické víry jako takové. Církev tedy dle něj pozbývá svobody ve chvíli, kdy stát postaví svou moc nad dogmaticky ustanovenou nejvyšší autoritu církve.¹⁰⁹³ Ačkoliv tedy předložený návrh odsuzoval josefinismus, označil jej Wurm za zavedení josefinismu druhého.¹⁰⁹⁴ Předloha podle jeho mínění také nerespektovala historický fakt, že stát se sice proměňuje, kdežto základy církve zůstávají po staletí stejné.¹⁰⁹⁵ Jako na zemském sněmu podal Wurm svůj výstup nevybíravě a vzbudil hlasité reakce na pravé i levé straně poslanecké sněmovny. Jeho výklad dokonce vyprovokoval štyrského poslance Josefa Alfreda Heilsberga k hlasitým projevům nevole a situaci musel uklidnit až předseda sněmovny.¹⁰⁹⁶

Přes veškerou snahu konzervativních poslanců, kterou vydatně podporovaly také katolické spolky či řada biskupů,¹⁰⁹⁷ se liberální vládě podařilo všechny předložené návrhy prosadit. Neprezentovala je jako zákony proticírkevní, nýbrž jako zákony zajišťující bezpečí státu plynoucí z možnosti případného zneužití náboženství ke světským účelům. Proto si stát vyhradil výhradní právo do církevních záležitostí zasahovat.¹⁰⁹⁸ Návrhy následně schválila i panská sněmovna a ratifikoval panovník. V platnost vešly 7. května 1874.¹⁰⁹⁹

Tyto sekularizační tendence probíhající v 19. století v habsburské monarchii nebyly ojedinělým jevem v rámci evropského vývoje.¹¹⁰⁰ Stejně jako v jiných evropských zemích se neodehrávaly jako proces zaměřený proticírkevně, nýbrž reagovaly na proměnu společnosti a potřebu fungování autonomního občanského státu. Náboženství jako instituce ohrožovalo snahu dosáhnout těchto nových hodnot a principů, z hlediska státu bylo tedy nutné vliv církvi omezit.¹¹⁰¹

První linií tohoto boje státu proti světské moci církve se stalo školství. Právě zde se střet církve s moderní kulturou projevoval nejvíce. Vystávala otázka, zda konzervativní církve a její vliv na školství je slučitelný s dalším směřováním rakouského soustátí směrem k vyspělému

¹⁰⁹³ Je pravděpodobné, že tento Wurmův neoblomný postoj představující papeže jako nejvyšší autoritu posílily závěry prvního vatikánského koncilu, na kterém byla řešena otázka vztahu církve k současným nacionálním a modernizačním procesům. Během něj došlo 18. července roku 1870 k přijetí dogmatu neomylnosti papeže; Marta LÉBLOVÁ, *Sekularizace v 19. století a první vatikánský koncil*, Theologická revue 84, č. 4, 2013, s. 377; Podrobněji k prvnímu vatikánskému koncilu, jeho vztahu k sekularizaci a nacionalismu např. viz Marta LÉBLOVÁ, *Církev – sekularizace – nacionalismus*.

¹⁰⁹⁴ Josefinské reformy de facto podřídili církev státu a z kněží se v podstatě stali jeho úředníky. Cílem však nebylo zničení církve, nýbrž její přizpůsobení současným politicko-spoločenským změnám; Jiří MALÍŘ, *Sekularizace a politika v „dlouhém“ 19. století*, In Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, *Sekularizace českých zemí*, s. 16.

¹⁰⁹⁵ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, I. Band (1. bis 34. Sitzung), Wien 1874, s. 907–910.

¹⁰⁹⁶ *Z Vidně*, Moravská orlice 12, č. 56, 10. 3. 1874, s. 2.

¹⁰⁹⁷ F. X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve*, s. 533–538.

¹⁰⁹⁸ Tamtéž, s. 540–541.

¹⁰⁹⁹ Jejich kompletní znění viz F. X. KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve*, s. 548–563.

¹¹⁰⁰ S. BALÍK – L. FASORA – J. HANUŠ – M. VLHA, *Český antiklerikalismus*, s. 31–36.

¹¹⁰¹ Tamtéž, s. 34.

státu své současnosti, schopnému obstát v konkurenčním boji se státy ostatními. Do tohoto problému vstupovala také otázka nacionální. Střetávaly se tak dva proudy, katolický a nacionální, z nichž si oba nárokovaly univerzální platnost svých principů fungování společnosti, a vliv na vzdělávání se z hlediska budoucnosti pro oba jevil zásadním.¹¹⁰²

Spor mezi církví, národním hnutím a státem byl provázán. S ohledem na Wurmovy pedagogické zájmy, jeho vlastenecké přesvědčení a poslání katolického kněze se jeví jako logické, že se k této problematice vyjadřoval na zasedáních říšské rady, kde obhajoval potřebu národního školství, stejně jako nutnost zachování církevního vlivu na něj.

V rámci sporu o školství došlo během Wurmova působení na říšské radě k několika zásadním vývojovým momentům, a sice k vypovězení konkordátu a přijetí liberálních školských reforem na přelomu 60. a 70. let, k projednávání a přijetí konzervativní novely školského zákona na přelomu 70. a 80. let a k přijetí tzv. Liechtensteinovy školské novely roku 1888.¹¹⁰³ K tématu se však stavěl důrazněji pouze během 70. let. Je s podivem, že se kromě krátkých vstupů, kdy například obhajoval české gymnázium v Přerově¹¹⁰⁴ či upozornil na neférové nakládání německých Moravanů s tamějšími českými školami,¹¹⁰⁵ k problematice národního školství a církve vyjadřoval většinou v rámci rozpočtových debat, nepodával žádné návrhy, nýbrž demonstroval svůj postoj k dané problematice.

Tyto postoje Wurmem vyjadřované na říšské radě nám nejlépe prezentují jeho tři projevy, jeden z roku 1874, kdy obhajoval právo na výuku v mateřském jazyce a dva z roku 1876, kdy se postavil za právo Moravy na vlastní univerzitu a dále se vymezil proti omezování náboženské výuky na školách a vlivu církve na ně.

Vyučovat v mateřštině a respektovat specifika jednotlivých národů považoval za podstatné pro úspěšnou budoucnost habsburského soustátí. Preferování jednoho národa před druhým, v kontextu Rakouska upřednostňování německé menšiny oproti slovanské většině, dle něj mělo vést pouze k rozkladu habsburské monarchie: „Koketování se zásadou národnostní co nejvyšším činitelem při útvarech státních vrhne německé země k Prusku, naše okresy italské k říši *Italia unita*, naše Slované k Rusku – a Rakousko se rozpadne.“ Nicméně pokud by se vláda zasadila o důsledné dodržování jazykové rovnoprávnosti, v tomto případě ve školství,

¹¹⁰² S. BALÍK – L. FASORA – J. HANUŠ – M. VLHA, *Český antiklerikalismus*, s. 114–115.

¹¹⁰³ Tamtéž, s. 120. Ke vztahu církve a státu v rámci školství podrobněji např. Tamtéž, s. 114–141; Jitka JONOVÁ, *Školské zákony v souvislosti s postupným rušením konkordátu z roku 1855*, E-Pedagogium. Nezávislý odborný časopis určený pedagogickým pracovníkům všech typů škol 10, č. 3, 2010, s. 19–25.

¹¹⁰⁴ *Z Vídně*, Moravská orlice 12, č. 53, 6. 3. 1874, s. 1.

¹¹⁰⁵ *Z Vídně*, Moravská orlice 16, č. 78, 5. 4. 1878, s. 1.

dokázala by tak využít skrytý potenciál, tak jako to v jeho očích dělala již v jiných oblastech.¹¹⁰⁶ S odkazem na historickou zkušenost¹¹⁰⁷ by s tolerantním přístupem dokázala habsburská monarchie dlouhodobě prosperovat. Úkolem každého politika tak bylo z jeho pohledu vytvářet vstřícné prostředí každému jednotlivci i národu a udržovat tak pocit sounáležitosti.

Tímto principem se podle Wurma měl řídit zejména ministr školství, který tak ale nepostupoval, a jeho benevolentní přístup k dodržování ústavního paragrafu 19 o národní rovnoprávnosti jen podporoval německo-slovanské národnostní rozdíly. Jako důkaz nerovného přístupu Wurmovy posloužila důvěrně známá Morava. Konkrétně panující nepoměr počtu německých gymnázií a reálků vůči těm slovanským, kdy na jedno slovanské gymnázium připadalo 300 000 osob slovanské národnosti, kdežto na jedno gymnázium německé 33 816 osob národnosti německé. U škol reálných byl nepoměr ještě znatelnější. Veškeré slovanské obyvatelstvo disponovalo jedinou veřejnou reálkou, kdežto na německé obyvatelstvo připadala jedna reálka na 48 000 obyvatel. Kvůli tomu na Moravě neprobíhala výuka v mateřském jazyce, kterou pokládal z pedagogického hlediska za jedinou přirozenou a efektivní. Nerovnost také panovala v udělování stipendií. Těch udělila vláda Moravě 112, přidělovány byly ale pouze na ústavech německých. Tento stav nepovažoval jen za potlačování slovanského národa na Moravě, nýbrž přímo za škodící Rakousku jako celku „Kdo však jednomu z nejinteligentnějších kmenů rakouských znesnadňuje vzdělávání se, ten škodí Rakousku, ten pracuje ve prospěch Italie, Pruska a Ruska, nikdy ale ve prospěch Rakouska!“¹¹⁰⁸

Výuka v mateřštině pro Wurma nebyla pouze otázkou národní rovnoprávnosti, nýbrž výchozím bodem pro fungování úspěšného státu. Vrchol školského systému shledával v univerzitním vzdělání, které se vztahovalo ke všem oborům vědy, z nichž mnohé přispívaly k dalšímu rozvoji průmyslu, zemědělství či obchodu a prospívaly tak veřejnému blahobytu. Univerzity produkovaly lékaře či právníky, z nichž se v jeho očích rekrutovali zástupci jednotlivých národů, jež je pak politicky zatupovali a vedli k budoucnosti.

¹¹⁰⁶ Z Wurmovy úhlu pohledu se využívalo daných schopností jednotlivých národů s ohledem na jejich přirozené nadání. Například námořníci se vyhledávali primárně v Dalmácii, nejlepší myslivci v Tyrolsku, husaři v Uhrách či dělostřelci v Čechách. Proto nechápal logiku věci, že v ostatních oblastech bylo k národním specifikům přihlíženo, v případě jazykové rovnoprávnosti ve školství ale nikoliv.

¹¹⁰⁷ Poukázal na moudrost starých Římanů, kteří nechávali otevřené chrámy všech bohů a bůžků podmaněných národů, či jim nenařizovali bezpodmínečné přijetí římské kultury či na úspěch křesťanských zvěstovatelů Cyrila a Metoděje, kteří nenutili svou víru v cizím jazyce, ale v jazyce národa, ke kterému víru šířit přišli, stejně jako trpělivě absorbovali původní pohanské slavnosti a transformovali je ve svátky křesťanské.

¹¹⁰⁸ Řeč v celém znění viz *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes*, VIII. Session, III. Band (64. bis 100. Sitzung), Wien 1874, s. 3103–3105.

Proto považoval za nutné, aby každý národ disponoval kompletním školním systémem včetně vlastních univerzit.¹¹⁰⁹ Nepochopitelným krokem se mu proto jevilo zrušení olomoucké univerzity, jež vykládal jako důsledek česko-německého národního souboje.¹¹¹⁰ V jejím zrušení shledával křivdu vlády na moravském národě, ale také na monarchii samotné, která v porovnání s ostatními vyvinutými zeměmi disponovala značně menším počtem vysokých škol.

Wurm neodmítal německou vědu ani existující německé či poněmčené školy a univerzity, nepovažoval je však za dostatečně efektivní v rámci výuky žáků a studentů jiných národností. Stejně tak popíral německými politiky prezentovaný názor ohledně nedostatečné duševní kapacity slovanských národů na vytvoření vlastního školství.¹¹¹¹

Wurm zdůrazňoval nepostradatelnou roli církve, jež sehrálo pro vzdělání po celé období svých dějin; od záchrany antických znalostí, až po nemalé úsilí, které musela vynaložit na zakládání a podporu univerzit, od jejich prvopočátků, až po současnost.¹¹¹²

Ke vztahu školy a církve se na říšské radě obšírněji vyjádřil během rozpočtové debaty roku 1876. Zachování církevního vlivu na školství považoval za stěžejní z několika důvodů, které lze zjednodušeně charakterizovat s ohledem na jeho vnímání samotného účelu školy, jež dle něj neměla sloužit pouze k výuce žáků, nýbrž a především k jejich výchově. Měla tak poskytnout komplexní duševní zázemí, které by dokázalo produkovat kvalitní občany tvořící jednotnou a prosperující společnost. Vzhledem k Wurmovu kněžství je jasné, že jediná správná výchova v jeho pojetí vycházela z morálních zásad reprezentovaných právě katolickou církví. Naopak omezování jejího vlivu v tomto ohledu označil za škodlivé mládeži, habsburské monarchii i společnosti obecně.

Značné omezení výuky náboženství a vlivu církve na školství tedy v jeho pojetí účelu školy jako takové ohrožovalo mládež z hlediska morální výchovy. Žáci dle něj potřebovali nabýt všestranného vzdělání, zahrnující vědomosti i morálku, a obojí mělo korespondovat s jejich přirozeným nadáním, což mělo vést ke zformování morálně zdatného a čistého člověka.

¹¹⁰⁹ Ostatně ústavní paragraf 19, na který se Wurm poměrně často odkazoval, zaručoval národnostní rovnoprávnost a tedy i právo na kompletní vzdělání v mateřštině, jež bylo absencí slovanské univerzity na Moravě porušováno také, neboť univerzitní studia vzdělání završovala – vzdělávací systém, jímž disponovali slovanští obyvatelé Moravy, tedy nebyl kompletní.

¹¹¹⁰ Ke zrušení olomoucké univerzity došlo císařským dekretem ze dne 17. května 1860, přetrvala pouze knihovna a teologická fakulta. Důvody její zrušení byly samozřejmě komplikovanější, viz např. Jan NAVRÁTIL (ed.), *Kapitoly z dějin olomoucké univerzity 1873–1973*, Přerov 1973, s. 19–23.

¹¹¹¹ Jako důkaz české vzdělanosti a jejich rovnosti s ostatními národy v této oblasti vyjmenoval, ostatně stejně jako další vlastenci jeho doby, dlouhou řadu osobností české inteligence počínaje Tomášem Štítným ze Štítného a Aloisem Vojtěchem Šemberou konče, stejně jako odkázal na „téměř tisíciletou“ tradici české literatury

¹¹¹² Celé znění projevu týkajícího se univerzitního vzdělání viz *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, VII. Band (196. bis 229. Sitzung)*, Wien 1877, s. 7451–7454.

Křesťanství fungovalo v jeho očích jako jediné pravé ohnisko a středobod skutečné lidské výchovy představující *reálnou podobu lidské důstojnosti*. Podle Wurma jej bylo nejvíce potřeba v období dospívání, kdy docházelo k probouzení „nových smyslů“ a mládež byla ohrožena sklouznutím směrem k četbě „špatné“ literatury, nihilizmu či byla vystavena vlivům „špatné“ společnosti. Jedině křesťanství a náboženská výuka, jim mohla poskytnout oporu a kladné vzory, kterých se mohli držet nejen během dospívání, nýbrž po celý život. Tyto své názory podkládal tvrzeními pedagogických, filozofických či politických autorit, například Karlem Volkmarem Stoyem, Johannem Friedrichem Herbartem či Johannem Wolfgangem von Goethem.

Doslova jej šokovalo nahrazování náboženských předmětů předměty humanitními, jako dějepisem, literaturou apod. Ty v jeho očích učitelé mnohdy využívali k útokům na samotnou církev a doslova tak žákům znepřístupňovali smysl a cit pro vyšší morální zájmy či degradovaly člověka na pouhé zvíře.¹¹¹³

Náboženskou výchovu a školství s vlivem církve považoval za důležitou také v rámci zájmu společnosti. Právě náboženství totiž učilo člověka sociálním ctnostem; úctě vůči rodičům a autoritám, obětování se, lásce a věrnosti v manželství, shovívavost vůči blízkým, věrnosti a vytrvalosti v profesi, poctivosti v obchodu a zvycích, spravedlnosti, poslušnosti a respektu. Dle jeho názoru křesťanská víra tyto ctnosti nejen učila, nýbrž i posilovala. Vědění samo o sobě sice znamenalo moc, nikoliv však ctnost a vědění bez náboženství z jeho úhlu pohledu dělalo člověka pouze rafinovanějším, a to ve zlém slova smyslu. Mládež tedy nemohla prospívat v morálním zdraví, byla-li jí odepřena ve vyšších třídách náboženská výuka. V narušení standardu ve výuce náboženství tedy shledával protispolečenské jednání. Pozoroval totiž, že v jeho současnosti sociální zájmy přímo vyžadují péči církve, neboť shledával nebývalý nárůst zločinnosti, jejíž příčinu hledal právě v neideální sociální situaci obyvatel vytvořené liberální společnosti.

V tomto ohledu neviděl nebezpečí pouze pro společnost jako takovou, nýbrž také pro samotný stát. Podle něj totiž náklonnost a úcta občanů vůči státním autoritám spočívala náboženství jako takovém. Ve chvíli, kdy by došlo k rozmachu odklonu od katolické víry nebo dokonce k ateismu u inteligence, vzniklo by podhoubí pro možnou revoluci. Inteligence by šířila tyto nové myšlenky a u širokých mas by spolu s náboženstvím vyhaslo také patriotické (Rakouské) a dynastické cítění. Zde poukázal na Francii a rovnici vedoucí

¹¹¹³ Jedním z průvodních znaků „boje o školství“ ve druhé polovině 19. století byla rivalita učitelů a duchovních; S. BALÍK – L. FASORA – J. HANUŠ – M. VLHA, *Český antiklerikalismus*, s. 114.

od provolání „Pryč s náboženstvím, pryč s oltáři!“ k provolání „Pryč s králem, pryč s trůnem!“¹¹¹⁴

V uvedených projevech se objevují shodné momenty. Ačkoliv Wurm plnil svou roli vlastence i kněze a snažil se jak o zachování vlivu církve na školství, tak o vytvoření školství národního, neprezentoval církevní a národní požadavky jako primárně prospěšné pro církev či národ, nýbrž pro habsburskou monarchii a společnost jako takovou. Argumentaci pro vyučování v mateřském jazyce, stejně jako pro církevní školství stavěl na pedagogických důvodech, kterým jako bývalý vychovatel a člověk se zájmem o ni rozuměl a uměl své postoje podpořit tvrzeními dobových odborníků z oboru. Svou představu o školství prezentoval jako prospěšnou pro jednotlivce, tedy žáka, jenž bude díky výuce v mateřském jazyce a nabytím katolické morálky prospěšný pro vlastní národ, jenž se díky své spokojenosti a vědomí rovnosti s národy ostatními zasadí o úspěšné fungování rakouského soustátí. Ve svých projevech více méně reagoval na aktuální dění v otázce školství, nicméně je nepronášel v rámci debat řešících primárně danou problematiku, nýbrž v rámci debat týkajících se státního rozpočtu, byť pro ministerstvo kultu a vyučování. V rámci fungování českých poslanců z Moravy v řadách vládní opozice mu však pravděpodobně nezbývala jiná možnost. Na rozdíl od jeho velice aktivního boje za zakládání českých škol na Moravě během jednání na moravském zemském sněmu tak téma národního a církevního školství na říšské radě spíše komentoval.

2.3.2.2. Wurmovo hodnocení vlády knížete Adolfa Auerspergra

Přes veškerou snahu českých zástupců Moravy na říšské radě se z důvodu jejich působení v rámci vládní opozice, stejně jako sněmovní menšiny, nedařilo úspěšně prosazovat vlastní zájmy. Vláda pokračovala v nastoleném liberálně centralistickém směru vedení státu, což dle moravských představitelů vedlo k dalšímu zhoršování hospodářského, ekonomického, ale i společenského stavu nejen Moravy, nýbrž celého soustátí.

Ignát Wurm vnímal Auerspergerovu vládu od začátku jejího působení jako monarchii škodlivou. Svou nedůvěru k ní vyslovil veřejně již roku 1876 v rámci jednání, kdy kvůli probíhající hospodářské krizi žádala o zřízení dispozičního fondu. Wurm se proti tomuto požadavku postavil s odůvodněním, že nemůže dovolit schválení jakékoliv finanční částky, která by již nebyla pod kontrolou sněmovny, nýbrž by ji přerozdělovali ministři na základě vlastní vůle. Z jeho pohledu totiž současná ministerstva neplnila svou úlohu, místo původního

¹¹¹⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond G-71 – Wurmovi, inv. č. 2094, *Rede gehalten in Abgeordnetenhaus 1876.*

cíle dosáhnutí usmíření rakouských národů dále prosazovala cestu germanizace¹¹¹⁵ či přes evidentní projevy krize dlouhodobě zapírala špatný hospodářský stav země. Wurm nevěřil, že by půjčenou sumu jednotlivá ministerstva investovala způsobem, který by situaci zlepšil, nýbrž by podporovala vlastní německé a liberální zájmy a vládu doslova obvinil z velezrady.¹¹¹⁶

Neméně vybíravě vládní počínání zhodnotil po jejím pádu ve dvou promluvách, které přednesl v rámci rozpočtových debat poslanecké sněmovny za působení epizodního vládního kabinetu Karla von Stremayr, a sice 8. a 13. března 1878¹¹¹⁷ a 1. dubna 1879.¹¹¹⁸ Shrnul v nich svůj pohled na důsledky desetileté existence Rakousko-Uherska, stejně jako na šestileté působení předešlé vlády.

V prvním z projevů se zaměřil na ekonomickou situaci monarchie. Po analýze státních rozpočtů na jednotlivá léta konstatoval, že ačkoliv se soustátí těšilo po celé sledované období vnějšímu míru a ačkoliv jej i současná vláda prezentovala jako dobu úspěšného národohospodářského vývoje, státní pokladna zela prázdnotou, státní dluh se navyšoval, stejně jako vládní náklady stoupaly v průměru o třináct a půl miliónů ročně. Jako příčiny tohoto stavu identifikoval vzrůstání nákladů „jistých“ ministerstev, vzrůstající úročení státního dluhu či zvýšení platů téměř všech státních úředníků roku 1873.

Přestože navýšení úřednických platů nepovažoval nutně za krok špatným směrem, zejména u nižších státních úředníků jej označil přímo za nutný, jevilo se mu pochybné u ministerstev, jímž nápadně vrostly náklady, nicméně nedosahovaly v jeho očích požadovaných výsledků. Konkrétně měl na mysli ministerstvo kultu a vyučování, obchodu a spravedlnosti. I přes navýšení rozpočtů zmíněných ministerstev podle jeho názoru nedošlo ke zlepšení situace, jež slibovalo ministerstvo financí, stejně jako nedošlo ke splnění dalšího jeho slibu, že část půjčky z nouze z roku 1873 použije k upravení valuty a stát tedy nadále tratil při platbě raženou mincí.

¹¹¹⁵ Poukázal například na neustálé porušování ústavního paragrafu 19, tradičně v oblasti školství či komunikace s úřady v národním jazyce, ale také na nepoměr probíhajících soudních procesů s českým a německým tiskem.

¹¹¹⁶ Wurm byl během této řeči několikrát napomenut předsedajícím sněmovny s tím, že jeho projev nejenže hraničí s dobrými mravy, nýbrž balancuje na právní hranici samotné ústavy. Přes veškerou snahu vládní opozice nakonec stejně ke schválení dispozičního fondu ve výši 50 tisíc zlatých došlo; *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes*, VIII. Session, V. Band (138. bis 170. Sitzung), Wien 1876, s. 5483–5487.

¹¹¹⁷ Tento projev byl přerušěn z důvodu oznámení úmrtí arcivévodky Františka Karla Josefa Habsbursko-Lotrinského. Jeho rozsáhlý projev se tak protáhnul na dvě zasedání poslanecké sněmovny; *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes*, VIII. Session, X. Band (315. bis 362. Sitzung), Wien 1878, s. 11469–11475, 11479–11481.

¹¹¹⁸ *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes*, VIII. Session, XIII. Band (434. bis 460. Sitzung), Wien 1878, s. 13927–13933.

Auerspergrova vláda nastupovala s cílem stabilizace monarchie a usmíření vnitřních svárů mezi jejími jednotlivými národy. K tomu měly přispět přímé volby do říšské rady zavedené roku 1873. Vzhledem k tomu, že v poslanecké sněmovně stále nezasedaly zástupci všech zemí rakouského soustátí, nepovažoval Ignát Wurm ani tento krok vlády za monarchii prospěšný.

Stejně neutěšitelných výsledků dosahovala již výše zmíněná ministerstva, jímž každoročně rostly náklady i výdaje. Například výdaje ministerstva kultu a vyučování stouply z původních necelých pěti miliónů na téměř sedmnáct miliónů. Hmotné zabezpečení katolických duchovních však stále nebylo zákonně zajištěno. V rámci školství došlo sice ve sledovaném období k stavbě množství nákladných budov, nicméně ty značně překročily vymezený rozpočet.¹¹¹⁹ Ačkoliv Wurm nepopíral, že do vzdělání je nutné investovat, pochyboval o tom, zda dané finance byly investovány správně. Popřel také smysl zřízení nové univerzity v Bukovině, již navštěvovalo v roce 1877/1878 pouhých 241 studentů, z nichž se k rusínské národnosti hlásilo jen 44. Za logičtější jako Moravan považoval, kdyby se dané finanční prostředky investovaly na obnovení univerzity v Olomouci.

Wurmova kritika se snesla také na ministerstvo obchodu, kterému v daném období vzrostly náklady z dvanácti a půl miliónů zlatých na dvacet sedm miliónů. Rozuměl důvodům týkajících se poštovních i telegrafních služeb či živnostenského cejchovního vyučování, za „podivné“ však označil výlohy ústřední správy, k nimž se přidružovaly výdaje za provozování a výstavbu železničních drah. Od nastoupení současné vlády totiž přecházela zpráva i výstavba železnic ze soukromých rukou pod spravování státu, nicméně jejich špatný stav, stejně jako jistá korupce zainteresovaných přetrvávala.¹¹²⁰

Ministerstvo vnitra pak osočil z nedostatečného zvládnutí řízení voleb, spolčování, tisku či organizace páteho stavu. Jako důkaz svého tvrzení uvedl soulad konzervativního tisku a spolků, jež konstantně kritizovaly parlamentarismus a konstituci, z čehož obviňoval právě nedostatečnou aktivitu tohoto ministerstva.

Negativně hodnotil také práci ministerstva orby. Nesouhlasil s prudce rostoucím odlesňováním v kontrastu s malou mírou zalesňování. Oceňoval sice investice ministerstva do vzdělání v oblasti zemědělství a zřizování pokusných hospodářských zařízení, nicméně

¹¹¹⁹ Například stavba nové budovy vídeňské akademie umění v letech 1871–1877 překročila stanovený rozpočet o šest miliónů zlatých. Započatá stavba nové hlavní budovy vídeňské univerzity na Ringstrasse v roce 1877 v konečném důsledku překročila původní rozpočet o pět miliónů zlatých.

¹¹²⁰ Podnikání v rámci výstavby železnic symbolizovalo nejen úspěchy průmyslové revoluce, hospodářského a ekonomického růstu, nýbrž reprezentovalo také negativní aspekty spojené s liberálním ekonomickým přístupem v podobě kapitalismu, jako růst sociální otázky či všudypřítomnou korupci; O. URBAN, *Česká společnost*, 279–281.

považoval za nutné, aby byli hospodáři chráněni vhodnými zákonnými prostředky proti lichvářství. Poukázal na v jeho očích rychlý postup vyvlastňování rakouských sedláků. Příčinu tohoto jevu viděl v jejich zadlužování právě díky lichvě.¹¹²¹

Wurmově hodnocení neuniklo ani ministerstvo spravedlnosti, jemuž finanční náklady vzrostly také. Nepopíral, že vyšší výdaje ministerstva způsobily nové stavby, zakládání nových pozemkových knih, zřizování nových okresních soudů či to, že náklady na výkon trestního práva se podstatně zvýšily oproti předešlému. Zpochybnil však nutnost a funkčnost nových pozemkových knih, vyslovil názor, že zřizování nových okresních soudů ne vždy koresponduje s místní potřebou jejich existence, nýbrž slouží k plnění politických cílů nebo osobních zájmů jednotlivců.¹¹²²

Z uvedeného vyvodil, že vláda nejednala v zájmu svého lidu, který přetěžovala vysokými daněmi, ale se získanými financemi nakládala lehkovážně a v rámci výstavby železnic zcela jistě korupčně, což zapříčinilo růst státního dluhu.¹¹²³

Druhý z projevů pojal jako polemiku o výsledcích, jichž vláda za šest let svého působení dosáhla. Z výše uvedeného kontextu je patrné, že období považoval za velmi neúspěšné. Opravdové potřeby Předlitavska byly z jeho úhlu pohledu opomíjeny, rapidně vzrostl státní dluh a došlo k posílení roztržek mezi rakouskými národy místo jejich avizovaného usmíření. Vláda tedy podle něj způsobila monarchii značné škody, místo jejího posílení. Veškeré kroky, které od roku 1873 podnikla, vedly pouze k upevnění moci vládnoucí ústavověrné strany, ne k všeobecnému prospěchu soustátí.

Značné navýšení státního dluhu považoval za výsledek vlády, jež podporovala výhradně zájmy svých ústavověrných straníků a jejich voličů a podporovatelů. Finance uvolněné pro školství za účelem zvýšení platů učitelů označil za účelové – mělo posílit vliv vlády skrze ně. Školství tak vtáhla do politiky a z učitelů rekrutovala své agitátory. Obdobným způsobem dle něj vláda postupovala v případě státních úředníků. Ty za agitaci odměňovala kariérním postupem či peněžními odměnami. To vše na úkor daňových poplatníků. Úředníci na Moravě pak podle něj v průběhu voleb kvůli své provládní agitaci ztratili u obyvatel Moravy veškerého respektu, který jim ještě zbýval.¹¹²⁴

¹¹²¹ Zadlužení drobných zemědělců rostlo závratnou rychlostí. K roku 1870 podle Wurmovy statistiky činil jejich dluh po zprůměrování tři milióny zlatých, kdežto v roce 1876 to již bylo miliónů 70.

¹¹²² Kritizoval především zavedení a fungování porotních soudů vznikajících v letech 1868–1869; Michael WÖGERBAUER – Petr PÍŠA – Petr ŠÁMAL – Pavel JANÁČEK a kol, *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014, svazek I 1749–1938*, Praha 2015, s. 523.

¹¹²³ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, X. Band (315. bis 362. Sitzung), Wien 1878, s. 11469–11475, 11479–11481.

¹¹²⁴ Úřednictvo na Moravě během voleb standardně podporovalo německá politická uskupení od obnovení ústavnosti.

Stejně jako další představitelé českého politického života nepovažoval stávající volební systém za spravedlivý. Kvůli kurióznímu volebnímu systému zůstal nejpočetnější stav – tedy venkovské obyvatelstvo, v podstatě nezastoupeno a bylo téměř zbaveno volebního práva. Rolnický stav tak zůstal politicky bezbranný, stejně jako drobní živnostníci. Tzv. volební geometrie, která zajišťovala volební výhru německým politikům, tak byla dobře propočítána ve prospěch německé menšiny.

Podle Wurma pracovala vládní strana ve svůj prospěch, nikoliv ve prospěch monarchie. Svě pozice upevnila značným rozšířením úředního vládního aparátu do prakticky nepotřebné míry. Vytvořila tak „zbytečnou armádu“ úředníků ministerstev obchodu, orby, kultu a vyučování. Tuto situaci nazval novobyrokratismem. Vláda se upevnila byrokraticky, nicméně tím značně vzrostl rozpočet. Jako monarchii prospěšnější považoval spíše možnou decentralizaci, než centralizaci, jak byla prováděna. Upevnění pozic vládní strany podle Wurma stálo obrovské sumy, jež zaplatil daňový poplatník.

Vládu dále obvinil z využití neshodné situace, v níž se habsburská monarchie ocitla po pádu Vídeňské burzy roku 1873. Investováním osmdesáti miliónů do státních železnic a záložen dle něj nesledovala nic jiného, než opět upevnění svých pozic. Prostřednictvím peněz daňových poplatníků zachránila řadu firem, jež do pár let přestaly existovat. Postavené železniční dráhy ani po letech své existence nevydělávaly dostatek financí na svůj vlastní provoz, navíc mnohé z těch států zakoupených bylo považováno za nefunkční již v době svého vzniku.

Státní rozpočet podle Wurma tak sloužil k uspokojení potřeb vlády a německých obyvatel monarchie, kdežto potřeby obyvatel slovanských byly opomíjeny. Ti se naopak dočkali jen cíleného útlaku. Za největšího viníka tohoto problému považoval ministerstva spravedlnosti a kultu a vyučování. S odkazem na ústavní paragraf 19 zaručující národní rovnoprávnost, uvedl konkrétní příklady probíhající národní diskriminace slovanských obyvatel rakouského soustátí. Detailněji rozvinul germanizaci probíhající na slezských školách, stejně jako nerovnoprávnou situaci školství na Moravě, kde docházelo k rozdělování stipendií pouze na německých gymnáziích. Upozornil na bídny stav učebních prostor, jež nesplňovaly pedagogické ani hygienické podmínky pro kvalitní výuku.

Z uvedeného vyvodil závěr, že vláda spořila pouze na svých slovanských obyvatelích, což vedlo k národním rozmrškám a celkové destabilizaci monarchie. Ze situace, kdy řada politických zástupců jednotlivých slovanských zemí setrvala v trpném odporu, bylo jasné, že jednotlivé národy neustoupí ze svých požadavků na vyšší míru vlastní autonomie v rámci soustátí a pokud vládnoucí německá menšina nezačne citlivě vnímat jejich potřeby namísto snahy o odnárodnění a centralizaci, povede to k záhubě habsburské monarchie jako takové.

Nakouzl také sociální otázku, kdy za důsledek vládou prezentovaného hospodářského růstu označil rozkvět chudoby u širokých vrstev obyvatel. Stávající živnostenský řád podle něj vedl jen k chudobě drobných živnostníků, kteří pracovali s vědomím prvotní půjčky a ztrátou vydělaných peněz. Svoboda lichvy pak vedla k jejich dalšímu ochuzování, stejně jako likvidovala drobné zemědělce. Jejich bezútěšná situace pak vedla ke zvýšenému počtu sebevražd či růstu kriminality.

Řeč ale zakončil s jistou nadějí, kdy prezentoval svou představu habsburské monarchie jako malé Evropy, kde by jednotlivé národy neměly zášť vůči sobě, ale navzájem v rovnosti spolupracovaly a společně prosperovaly. Pokud by dle něj takto dokázalo rakouské soustátí fungovat, mezi jeho jednotlivými zeměmi by si myšlenka rakušanství proktestila cestu a monarchie by upevnila své pozice a mohla by sloužit jako most mezi východní a západní Evropou.¹¹²⁵

Prezentovaná témata zahrnující nevalný ekonomický stav monarchie, nerovnoprávnost jednotlivých národů, práce vládní strany ve svůj prospěch či ve prospěch německých obyvatel soustátí, stejně jako jazyková nerovnoprávnost, nedostatečná autonomie jednotlivých zemí, problematický stav rolníků, dělníků či nevyhovující živnostenský zákon samozřejmě nebyly tématy pouze Wurmovými, nýbrž se jednalo o oblasti zájmu českých politiků působících v této době na říšské radě. Uvedené neduhy, jež dávali za vinu vládnoucím německým liberálům, včetně své představy jejich řešení, pak využili v rámci následujících voleb do říšské rady.¹¹²⁶

2.3.3. Období 1879–1891

Na přelomu 70. a 80. let došlo ke vládním změnám, které vedly ke zlepšení postavení Čechů na říšské radě a k možnosti alespoň částečně prosazovat vlastní politické zájmy. Především otázka obnovení rakousko-uherského vyrovnání a okupace Bosny a Hercegoviny vedly k vnitrostranickým rozporům ústavověrných poslanců říšské rady a prakticky došlo k rozpadu vlády knížete Adolfa Auerspergra.¹¹²⁷ Po krátké etapě fungování přechodné vlády v čele s Karlem von Stremayr¹¹²⁸ byl jmenován hrabě Eduard Taaffe předsedou vlády Předlitavska a nastala nejstabilnější etapa politické správy rakouské části habsburské monarchie od 60. let až do jejího zániku.¹¹²⁹

¹¹²⁵ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, XIII. Band (434. bis 460. Sitzung), Wien 1879, s. 13927–13933.

¹¹²⁶ *Moravané!*, Našinec 11, č. 65, 1. 6. 1879, s. 1.

¹¹²⁷ K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 442.

¹¹²⁸ Trvala od 18. února 1879 do 12. srpna 1879. Podrobněji např.; A. SRB, *Politické dějiny*, s. 543–554.

¹¹²⁹ O. URBAN, *Česká společnost*, 335.

Hrabě Eduard Taaffe volil postup politické vyváženosti a takticky balancoval mezi levicí a pravicí na říšské radě. Zejména se však opíral o pravé autonomistické křídlo tvořené konzervativními Němci a politiky reprezentujícími slovanské národy.¹¹³⁰ Vytvoření silného křídla, tzv. železného kruhu pravice, a získání vládní většiny, umožnil vstup poslanců z řad národní strany v Čechách na říšskou radu, k jehož dojednání došlo na konci 70. let.¹¹³¹

Zároveň se usmířili čeští politikové z Moravy a Čech, kteří se seskupili v Českém klubu, tvořeném staročechy, mladočechy, konzervativními velkostatkáři obou zemí a poslanci moravské národní strany. Všeobecně však Moravanům členství v novém politickém klubu příliš nevyhovovalo. Přejít z jejich dosavadního působiště – Hohenwartova klubu – pojali jako svou oběť ve jménu vlastního národa a solidarity s ním. Mezi českými a moravskými politiky tak přetrvávalo stálé napětí až do zániku Českého klubu roku 1891. K předním odpůrcům členství Moravanů v něm se řadil Ignát Wurm,¹¹³² který českým poslancům příliš nedůvěřoval.¹¹³³ Klub dokonce nebyl po vůli ani Aloisi Pražákovi.¹¹³⁴ Pojítkem Čechů a Moravanů v klubu byl federalistický program opírající se o české státní právo. Moravané v něm disponovali postem jednoho z místopředsedů či možností nominování vlastních zástupců při volbách do jednotlivých výborů a komisí poslanecké sněmovny. Střežili si však svou vlastní autonomii, díky čemuž se stávalo, že občas hlasovali jinak než jejich spolustraníci z Čech.¹¹³⁵

Českým politikům na říšské radě se dařilo díky jejich členství ve vládní většině, stejně jako pozici Aloise Pražáka coby ministra bez portfeje,¹¹³⁶ dosahovat dílčích úspěchů, jejichž důsledkem byl především vzestup českého středního a vysokého školství.¹¹³⁷ Hned na počátku 80. let dokázali vyjednat rovnoprávné postavení českého jazyka v komunikaci s úřady formou tzv. Stremayrových jazykových nařízení z 19. dubna 1880,¹¹³⁸ rozdělení Karlo-Ferdinandovy univerzity na českou a německou, k němuž došlo 28. února 1882.¹¹³⁹ Podíleli se také na změně volebního řádu přijaté 23. března 1882, kdy byl snížen volební cenzus v městské a venkovské kurii na pět zlatých.¹¹⁴⁰

¹¹³⁰ K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 451–452.

¹¹³¹ HLAVAČKA a kol., *České země*, s. 83; F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. LXII–LXIII; K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 442–447.

¹¹³² J. MALÍŘ, *Od spolků k moderním politickým stranám*, s. 59.

¹¹³³ Karel ADÁMEK, *Pomněnky na hrob Ign. Wurma*, ČVSMO 28, č. 112, 1911, s. 190.

¹¹³⁴ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. LXXII.

¹¹³⁵ J. MALÍŘ, *Problém politického centra*, s. 42–43; Podrobněji k Českému klubu např. viz Pavel CIBULKA, *Český klub na říšské radě (1879–1887)*, ČČH 92, 1994, s. 45–61.

¹¹³⁶ F. KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář*, s. LXV.

¹¹³⁷ HLAVAČKA a kol., *České země*, s. 83–84.

¹¹³⁸ K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 452–454.

¹¹³⁹ A. SRB, *Politické dějiny*, s. 590–591, 604.

¹¹⁴⁰ O dva roky došlo také ke změně volebního řádu do obchodních komor v prospěch drobných živnostníků; K. KRAMÁŘ – Z. V. TOBOLKA, *Česká politika*, s. 460.

Podniknuté kroky, zejména změna volebního řádu směrem k větší demokratizaci, znamenaly nepopíratelný úspěch působení Čechů na říšské radě a upevnění jejich tamějších pozic, stejně jako konec nadvlády německých ústavověrných liberálů. Nicméně nadějný začátek české práce ve Vídni vzal brzy za své a po úvodních úspěších se jejich vídeňské působení omezilo na zabraňování účasti německé levice na vládnutí, a to až do roku 1891.¹¹⁴¹

Ignát Wurm byl s novou podobou vlády zpočátku velmi spokojený. Jevila se mu mnohem více rakouskou – tedy reflektující národnostní různorodost monarchie. Roku 1880 definoval ve svém projevu k rozpočtové debatě směr, jímž by se rakouské soustátí mělo ubírat, aby obstálo nejen samo před sebou, nýbrž aby dokázalo zaujmout svůj dějinný úkol, jak jej chápal on.

Za nejdůležitější ze všech politických cílů označil veřejné blaho. To mělo číšet ze vzájemné rovnosti jednotlivců a jednotlivých národů, což považoval za základ svornosti. Vnitřní svornost národů pak měla spojovat jednotlivé *elementy* státu a stát se tak měl stát zdrojem vnitřní i vnější státní moci a zároveň štítem vůči jakémukoliv nebezpečí. Na základě uvedeného byla v jeho očích jediná správná státní politika ta, která pěstovala svornost.

Zopakoval svou představu habsburského soustátí jako malé Evropy. Odvozoval ji z geografické i etnografické různorodosti monarchie. Zdůraznil, že jednotlivé rakouské národy vstoupily do současného spolenectví dobrovolně, ve vlastním zájmu. Myšlenka vzájemného spolenectví a soužití středoevropských národů pevně důvěřoval s odvoláním na Palackého výrok: Kdyby Rakousko nebylo, museli bychom si ho vytvořit.

Na vnitrostátní úrovni měla monarchie jednat podle humanitní zásady: co nechceš, nečiň druhým. Politická cesta tedy měla vést k usmíření jednotlivých národů a tím k posílení uzavřeného spolenectví. Vše se mělo dít na základě vzájemného pochopení, nikoliv na základě útlaku ve formě násilné centralizace. Pocit sounáležitosti vytvořený na základě této humanitní zásady měl demonstrovat Evropě sílu, možnosti a výhody „pravé kultury“ – společnosti tvořené jednotlivými vzájemně se respektujícími a spolupracujícími národy fungujícími na základě křesťanských hodnot, jak je hlásala katolická církev.

Aby tato představa došla k naplnění, identifikoval Wurm tři hlavní příčiny současného neideálního stavu soustátí, v němž navzájem jednotlivé národy bojovali mezi sebou, respektive kdy se rakouští Slované snažili získat vlastní podíl na vládě ve státním útvaru, kde tvořili většinu obyvatel, ale na jeho řízení se podíleli minimálně.

¹¹⁴¹ Tamtéž, s. 462.

Za první příčinu považoval mylné pojmání reálných poměrů, konkrétně ve školství a ve vztahu ke kněžskému stavu. Problematickou se mu jevila osmiletá školní docházka.¹¹⁴² Nespatoval problém v její délce jako takové, nýbrž v její realizaci, jež nebrala ohled na specifickou situaci jednotlivých zemí monarchie a zejména na branný zákon. Docházelo zde k situacím, kdy museli žáci místo nastoupení na vysokoškolská studia (konkrétně uvedl právo, medicínu a teologii) narukovat a přerušit tak své studium na tři roky, což podle něj nedávalo z pedagogického hlediska smysl. Zároveň poukázal na nepraktičnost u nižších sociálních vrstev, kdy žáci často žádali o úlevy, co se týče absence ve výuce. Osmiletá školní docházka také zvedla náklady na školství, především v potřebě nových školních budov, protože v současnosti byly třídy přeplněné. Všechny tyto aspekty pak dle něj vedly k nevzdělanosti, kterou považoval za jeden z důvodů vzrůstající chudoby zejména nižších sociálních vrstev obyvatelstva. Jelikož ve vzdělání spatřoval budoucnost habsburské monarchie, bylo nutné současný školský zákon novelizovat.

V rámci školství upozornil na jazykovou nerovnoprávnost a nutnost vzdělávání v mateřském jazyce. Tentokrát použil jako příklad černovickou univerzitu (dnešní Ukrajina). Ačkoliv respektoval tamější německé vyučující, stejně jako německou vědu, nepovažoval za správné, že vzdělání bylo šířeno v německém jazyce a označil ji za zbytečnou a ztracenou německou kulturní stanicí. Poměrům v Bukovině by podle něj daleko více vyhovovalo šířit vzdělání v národním jazyce, současný stav dle něj vzdělání a kulturu místním obyvatelům pouze znechucoval. Pokud by však na dané univerzitě zavedena výuka v mateřštině, vedlo by to ke zkulturnění daného kraje a k vytvoření většího pocitu sounáležitosti s rakouským soustátím, než nucené vzdělání v němčině.

Problematickým se mu jevílo podfinancování duchovních. Vnímal je jako tradiční nositele kultury, vzdělání a hybatele každého pokroku. V rámci monarchie pak za jedny z nejvlivnějších podporovatelů panovnického domu, stejně jako vlasteneckého hnutí. Důvody, proč v předešlém vládním období duchovní setrvali v opozici vůči vládě, považoval za čistě prorakouské – stavěli se proti centralistům, nerovnoprávnosti ve školství, odloučení školství od církve a novým školním zákonům, které považovali za pedagogicky nevhodné. Veškeré podniknuté kroky rakouské církve v těchto oblastech z jeho úlu pohledu nebyly provedeny kvůli zachování jejího vlivu v nich, nýbrž z hlubokého rakouského vědomí. Za přímo nevhodný

¹¹⁴² K jejímu snížení z osmi na šest letu došlo roku 1888 v rámci Liechtensteinovy školské novely; S. BALÍK – L. FASORA – J. HANUŠ – M. VLHA, *Český antiklerikalismus*, s. 126–127.

z pedagogického hlediska považoval svobodu v náboženském vyznání učitelů.¹¹⁴³ Důležitým se mu jevila výchova a výuka žáků učitelem, jenž by vyznával stejnou víru, jako jejich rodiče. Pokud katolíky vyučoval evangelík či ateista, popřípadě naopak, docházelo z jeho pohledu k porušení komplexnosti předávaných hodnot. Druhou příčinou špatného stavu habsburské monarchie bylo, podle Wurma, vyznávání nesprávných idejí. Na mysli měl liberální reformy vlády, jako nepodmíněnou dělitelnost pozemků, svobodnou lichvu, snadné zakládání živností apod. Tyto aspekty vnímal jako živnou půdu sociální demokracie, které dle něj vedla k dalšímu chudnutí obyvatel. Třetí příčinou pak bylo porušování spravedlnosti. Zde se obloukem vrátil skrze Moravu zpět k problematice národní a jazykové rovnoprávnosti. Slovanští obyvatelé Moravy byli utlačováni jak ve školství, tak na úradech či u soudů, přestože ústava rovnost zaručovala všem, nedělo se tak. V nové vládě však Wurm cítil potenciál, který by mohl výše uvedené neduhy napravit, odstranit panující národní nerovnováhu, stejně jako sociální otázku a dovést habsburskou monarchii k úspěšné budoucnosti.¹¹⁴⁴

Jakým způsobem se však podílel na odstraňování jím definovaných chyb předcházejících vlád, nevíme přesně. Zdá se, že témata školství a národní rovnoprávnosti, jímž se v předešlých letech věnoval, pomalu ustoupily do pozadí. Ještě roku 1879 upozornil na útlak českých a polských žáků ve Slezsku¹¹⁴⁵ a následně během debaty o rozpočtu pro ministerstvo kultu a vyučování ostře reagoval na řeč Karla von Stremayr věcnou poznámkou. Stremayr hájil činnost zemských školních rad na Moravě a ve Slezsku, kdežto Wurm vyčítal jejich národnostně nevyvážené složení. Pohoršoval se nad praktikami moravské školské rady, kdy projednávala citlivé záležitosti úmyslně za nepřítomnosti jejich dvou členů duchovního stavu, což mimo jiné údajně zapříčinilo poněmčení slovanského gymnázia v Třebíči. Prezident sněmovny jej však přerušil s odůvodněním, že se již nejedná o věcnou poznámku, nýbrž o polemizování, které nemohl povolit. Wurm se však nechtěl nechat odbýt a pokusil se položit otázku ve věci prošetření nespravedlivého rozdělování stipendií na moravských gymnáziích, na

¹¹⁴³ Vlivem liberálních školských reforem z let 1868 a 1874 byla ponechána církvi pouze výuka náboženství. Pro žáky jiného vyznání však nebyla povinná, popřípadě mohla být zajištěna duchovními vlastní konfese; J. MALÍŘ, *Sekularizace a politika*, s. 18.

¹¹⁴⁴ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, IX. Session, II. Band (41. bis 69. Sitzung), Wien 1880, s. 2028–2033.

¹¹⁴⁵ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, XIII. Band (434. bis 460. Sitzung), Wien 1879, s. 13929; Tristní situace českého školství ve Slezsku byla jedním z témat českých poslanců na říšské radě. Silný odpor německých obyvatel Slezska proti založení českého gymnázia v Opavě dokonce vyústil stížností Čechů u říšského soudu, který roku 1882 dvakrát rozhodnul v jejich prospěch; A. SRB, *Politické dějiny*, s. 325–428; K založení opavského gymnázia však došlo až roku 1883; Antonín LHOTSKÝ (ed.), *Vlastivědný sborník Slezský. Část I. Přírodní popis a hospodářské poměry. Školství. Statistika*, Opava 1925, s. 220–221; Za předního zastávce českých Slezanů na říšské radě a osobu, jež se výrazně zasloužila o rozvoj tamějšího českého školství, můžeme považovat Karla Adámka; Karel ADÁMEK, *Z mých styků se Slezany*, ČMM 35, č. 2, 1911, s. 151–154.

kteřou upozornil v jedné z předešlých debat, nicméně byl opět přerušen prezidentem sněmovny, který jej upozornil na nedodrřování jednacího řádu. Wurm ale neodbytně pokračoval dál alespoň konstatováním, že se Stremayr evidentně neorientuje ve školské situaci na Moravě a doporučil mu, aby do budoucna svůj úřad zastával s větší důkladností a pílí.¹¹⁴⁶

Problematika školství se však jako hlavního tématu Wurmových projevů na říšské radě po roce 1879 z pramenů vytrácí. Na počátku osmdesátých let se mnohem více věnoval sociální otázce, pravděpodobně v důsledku silícího tlaku sociálních demokratů. Kromě petičního výboru¹¹⁴⁷ působil také ve výborech zabývajících se zákonem proti lichvě, a především ve výboru pracujícím na novele živnostenského zákona.¹¹⁴⁸ Jeho činnost na říšské radě však od 80. let, a zejména v jejich druhé polovině, alespoň podle dostupných pramenů, strmě klesala, až nakonec vymizela úplně. Tento útlum koresponduje s poklesem jeho aktivit v této době také na moravském zemském sněmu.

2.3.3.1. Sociální otázka

Od poloviny 19. století procházela habsburská monarchie spontánním a rychlým hospodářským vývojem v duchu ekonomického liberalismu, v českých zemích v 60. letech pak dosahovala vrcholu průmyslová revoluce. Situace doslova transformovala nejen ekonomickou, nýbrž i sociální strukturu monarchie. Pro dané období je charakteristický prudký nárůst akciového podnikání – tzv. gründerství, jež bylo jednak produktem své doby, jednak sociálně ekonomické změny ještě urychlovalo. Tyto procesy kulminovaly na počátku 70. let. Statistika z roku 1875 vypovídá o 1005 povoleních k založení akciových společností v Rakousku, z nichž byla více než polovina udělena mezi lety 1872–1873. Právě tehdy dosáhl závratný růst svého vrcholu a následoval prudký pád. Paradoxem zůstává, že se tak událo po zahájení páté Světové výstavy, již poprvé nepořádala Anglie či Francie, nýbrž se odehrávala ve vídeňském Prátru. Zahájena byla 1. května 1873 a habsburská monarchie na ní zařívala triumf hospodářského růstu a prezentovala své dosavadní úspěchy v této oblasti. I když se projevy přicházející krize objevovaly už ve druhé čtvrtině roku 1872, křehkost nastavených ekonomických poměrů se plně projevila 9. května 1873, kdy na Vídeňské burze během jednoho dne strmě klesly kurzy akcií o několik set miliónů zlatých, což ovlivnilo téměř všechny banky i podniky a dlouhou řadu z nich přivedlo k naprostému bankrotu a zániku. Problémy se o pár měsíců později

¹¹⁴⁶ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, XIII. Band (434. bis 460. Sitzung), Wien 1879, s. 14185–14186.

¹¹⁴⁷ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, IX. Session, I. Band (1. bis 40. Sitzung), Wien 1880, s. 78–79.

¹¹⁴⁸ *Činnost moravských poslanců na radě říšské*, Našinec 17, č. 58, 17. 5. 1885, s. 4.

přenesly také do Německa a USA a místní burzovní krach tak odstartoval světovou ekonomickou krizi. Začala závažná situace, která v Rakousku postihla odvětví, ve kterých se nejvíce spekulovalo s akciemi, především tedy železářský průmysl, ale také odvětví výroby zaměřené na export, což odstartovalo řetězovou reakci ve smyslu poklesu těžby uhlí, strojírenství, potravinářské výroby atd. Monarchie se tak ze dne na den ocitla v hospodářské krizi, jejíž následky se projevily ještě po celá 80. léta.¹¹⁴⁹ Nepříznivá situace se přirozeně projevila ve všech aspektech života v říši a mimo jiné prohloubila sociální otázku, kterou Ignát Wurm již déle sledoval.¹¹⁵⁰

Hospodářskou krizi považovali členové moravské národní strany za důsledek ekonomické politiky německých liberálů. Na problematiku vzrůstající chudoby poprvé upozornil Ignát Wurm na zasedání moravského zemského sněmu roku 1873.¹¹⁵¹ Na říšském sněmu se ke krizi a k rostoucí sociální otázce vyslovil již za Auerspergerovy vlády, a sice roku 1876 během diskuze o dispozičním fondu,¹¹⁵² kdy vyjádřil nesouhlas s benevolentním přístupem vlády k hledání řešení svízelné hospodářské i sociální situace.¹¹⁵³ Podíl na značné chudobě obyvatelstva dle jeho názoru měl i německý liberální tisk, protože v době ekonomického růstu vyzíval občany k účasti na burzovním dění, a většina z nich v důsledku krachu vídeňské burzy o své finance přišla.¹¹⁵⁴ Ačkoliv neznevažoval význam průmyslu pro monarchii a považoval za nutné jej znovu oživit, upozornil na nutnost podpory především drobných živnostníků a zemědělců, kteří v dané situaci podle jeho názoru trpěli nejvíce, a to již patnáct let.¹¹⁵⁵ Právě pomoc nižším sociálním vrstvám se stala předmětem jeho zájmu v první polovině 80. let. Stěžejními pro něj byla témata lichvy a novely živnostenského zákona.

Lichva a lichvářství se ve Wurmově oblasti zájmu objevily roku 1873 na moravském zemském sněmu. K problematice se opakovaně vracel, na říšské radě se k ní poprvé vyjádřil

¹¹⁴⁹ M. BOROVIČKA, *Velké dějiny*, s. 404–411; Jan JANÁK, *Úvěrování moravského průmyslu od počátku šedesátých let 19. století do roku 1880*, ČMM 105, č. 1–2, červen 1986, s. 67–81; Jan JANÁK, *Dějiny Moravy*, Díl 1/3. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918, Brno 1999, (Vlastivěda moravská. Nová řada Země a lid, 7), s. 49–55; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 274–283; Vítězslav URBANEC, *Akciové společnosti v českých zemích od roku 1913 po současnost*, Praha 2007, s. 42.

¹¹⁵⁰ Pavel Marek jej v rámci typologie českých duchovních působících na přelomu 19. a 20. století řadí mezi sociálně orientované modernisty starší generace; Pavel MAREK, *Setkání. Osobnost v politickém a veřejném životě na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2010, s. 13.

¹¹⁵¹ J. JANÁK, *Dějiny*, s. 50.

¹¹⁵² Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, V. Band (138. bis 170. Sitzung), Wien 1876, s. 5483–5487.

¹¹⁵³ Vláda zpočátku nechávala krizi volný průběh v duchu liberální ekonomiky, která předpokládala, že se trh sám uzdraví; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 278.

¹¹⁵⁴ Obchodování na burzách a machinace s akciemi byly v daném období téměř módním trendem a reálně se jej účastnilo valné množství rakouských obyvatel všech společenských vrstev; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 277.

¹¹⁵⁵ Živnostenský řád přijatý v 60. letech byl v Habsburské monarchii poměrně nedokonalý, zlepšení přinesl až počátek 80. let, kdy došlo k jeho novelizaci; M. BOROVIČKA, *Velké dějiny*, s. 411–414.

během schvalování zákona proti lichvě pro Halič a Bukovinu roku 1877. I když mu za příklad sloužila situace na Moravě, na problematiku lichvy nahlížel ze širšího úhlu pohledu. Příčinu úspěchu lichvářů, nehledal jen ve volném zákonodárství, nýbrž ve vzdělanosti, respektive v nevzdělanosti středních a nižších vrstev obyvatelstva, které snáze podléhali nabídkám lichvářů.¹¹⁵⁶ K tématu se vyslovoval i v následujících dvou letech, jeho účast na tvorbě zákona proti lichvě přijatého 28. května 1881 se tedy jeví jako logickou,¹¹⁵⁷ nicméně kromě zprávy o jeho členství ve výboru, jenž daný zákon připravoval, nedisponujeme bližšími informacemi.

Obdobná situace panuje okolo jeho podílu na tvorbě novel živnostenského řádu z 15. března 1883, 17. června 1883 a 8. března roku 1885.¹¹⁵⁸ Do té doby platila podoba živnostenského zákona z roku 1859, jež vešla v platnost 1. května 1860. Hospodářská krize, jež vypukla roku 1873, však vyvolala pochyby o jeho funkčnosti,¹¹⁵⁹ a to zejména v případech drobných a středních řemeslníků, jež byli krizí ohroženi nejvíce.¹¹⁶⁰ Reflexe průběhu hospodářské krize 70. let, pokusů o novelizaci zákona v letech 1874 a 1877 i požadavků veřejnosti přiměla Taaffovu vládu k činům a již během trůnní řeči 8. října 1879 byla slíbena změna dosavadního živnostenského zákona.¹¹⁶¹ První verze jeho nové podoby byla předložena 26. listopadu 1879,¹¹⁶² nicméně provedená revize nebyla dostatečná a další úpravy se protáhly až do roku 1883, respektive 1885. Zásadní změnou nového řádu se stalo zavedení třetí kategorie živností. Původně existovaly živnosti svobodné a koncesované, nyní přibyla živnost řemeslná. Došlo ke stanovení přísnějších pravidel ve věci získávání jednotlivých živností, zavedení živnostenských inspektorů, povinného členství v živnostenských společenstvech pro veškeré živnostenské podnikání či ke specifikaci vztahu zaměstnavatele a zaměstnance.¹¹⁶³

Nový živnostenský zákon podpořil Ignát Wurm během generální debaty 9. prosince 1882.¹¹⁶⁴ Z jeho projevu víme, že byl spokojený s tím, že se vláda ujala řešení problému, na

¹¹⁵⁶ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, VIII. Band (230. bis 271. Sitzung), Wien 1877, s. 8520–8522.

¹¹⁵⁷ K zákonu proti lichvě např. Valentin URFUS, *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*, Brno 1975, s. 119–122.

¹¹⁵⁸ Podoba živnostenského zákona v roce 1883 např. viz Karel ČERMÁK (ed.), *Nový živnostenský řád dle zákona ze dne 15. března 1883, jímž změněn a doplněn byl zákon ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z.*, Písek 1883; Všeobecný rozbor rakouského živnostenského řádu např. viz Marie ZAHRADNÍČKOVÁ, *Pohled do rakouského živnostenského řádu*, Aplikované právo 6, č. 2, 2008, s. 15–22.

¹¹⁵⁹ Náznaky přicházející krize se objevily například na Moravě již na jaře roku 1872; Jan JANÁK, *Dějiny Moravy*, s. 49.

¹¹⁶⁰ M. BOROVIČKA, *Velké dějiny*, s. 411–414.

¹¹⁶¹ Zdeněk Václav TOBOLKA (ed.), *Česká politika. Díl Čtvrtý. Moderní stát a jeho úkoly. – Politika agrární, průmyslová, sociální*, Praha 1911, s. 279–280.

¹¹⁶² *Nový řád živnostenský*, Našinec 12, č. 154, 31. 12. 1880, s. 3.

¹¹⁶³ Podrobněji viz Z. V. TOBOLKA (ed.), *Česká politika. Díl Čtvrtý*, s. 281–286.

¹¹⁶⁴ Celá promluva viz Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, IX. Session, IX. Band (243. bis 289. Sitzung), Wien 1883, s. 8549–8552.

který dlouhodobě upozorňoval. V původním živnostenském zákoně viděl hlavní nedostatek, ostatně jako řada dalších, v jeho přílišné benevolenci v rámci udělování živností.¹¹⁶⁵ Vinu za současný nevalný stav svalil neoprávněně na předchozí vládu, která v liberálním duchu volné ruky trhu do situace příliš nezasahovala. Kvůli rozvolněným zákonům tak docházelo k likvidaci nejmenších živnostníků či ještě většímu snižování životní úrovně dělníků, což vedlo ke vzrůstu chudoby a kriminality. V postavení malého živnostníka či dělníka neviděl zásadní rozdíl, považoval je naopak za rovné, sociálně slabé a existenčně ohrožené. Všeobecný požadavek na změnu živnostenského řádu doložil peticí brněnského obchodního grémia ze dne 25. října 1879, podepsanou občany z 59 moravských měst.¹¹⁶⁶ Diskutovaný návrh zákona byl nakonec přijat k podrobné debatě 11. prosince¹¹⁶⁷ a k jeho schválení došlo 18. prosince.¹¹⁶⁸

Jakým způsobem ovlivnil jeho podobu Ignát Wurm nelze z dostupných pramenů specifikovat, nicméně dobový tisk mu zásluhy přiznává.¹¹⁶⁹ Z projevu je znatelné, že se jeho názor na podobu živnostenského zákona z roku 1859 a jeho částí, které bylo potřeba změnit, tedy zejména přesnější specifikace pravidel pro udělování živností, členství v živnostenských společenstvech či ochrany drobnějších řemeslníků a dělníků, zásadně nelišil od všeobecně panujícího názoru.

Živnostníků se na říšské radě průběžně zastával i nadále. Roku 1883 se tak angažoval v přijetí petice týkající se svěcení neděle a svátků – nejen ze svého pohledu jako katolického kněze, nýbrž také jako zastávce drobných živnostníků a dělníků se přimlouval, aby dané dny sloužily odpočinku také v oblasti živnostenského odborného vyučování s odůvodněním, že dělník či živnostník, celý týden těžce pracující, nebude způsobilý podstoupit v neděli náročná odborná cvičení a raději zamíří do hospody (sic!).¹¹⁷⁰ V roce 1886 pak podpořil zákon o pojištění dělníků v případě úrazu.¹¹⁷¹ Tato obhajoba dělnického práva na zdravotní pojištění nám dle Wurmových vlastních slov představuje sociální otázku ve své komplexnosti, jak ji chápal on. Zároveň se také jedná o jeho poslední rozsáhlejší dohledaný projev na říšské radě.

¹¹⁶⁵ Zjednodušeně lze říci, že po zaplacení příslušného poplatku zákon teoreticky umožňoval provozovat téměř komukoliv jakoukoliv živnost, bez nutnosti předložení důkazu o způsobilosti či potřebném vzdělání; M. BOROVIČKA, *Velké dějiny*, s. 412; Z. V. TOBOLKA (ed.), *Česká politika. Díl Čtvrtý*, s. 279.

¹¹⁶⁶ Tlak na vládu ve věci zpřísnění živnostenského zákona byl ze strany moravských živnostníků velmi silný, a to nejen těch drobných, nýbrž také ze strany velkopodnikatelů; J. JANÁK, *Dějiny*, s. 50–51.

¹¹⁶⁷ *Říšská rada*, Moravská orlice 20, č. 284, 13. 12. 1882, s. 2.

¹¹⁶⁸ *Říšská rada*, Moravská orlice 20, č. 290, 20. 12. 1882, s. 2.

¹¹⁶⁹ *Z Hulína*, Našinec 17, č. 65, 4. 6. 1885, s. 2.

¹¹⁷⁰ Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, IX. Session, XI. Band (315. bis 338. Sitzung), Wien 1884, s. 11050–11054; návrh dané petice byl přijat k řešení; *Říšská rada*, Moravská orlice 21, č. 287, 14. 12. 1883, s. 2.

¹¹⁷¹ *Říšská rada*, Moravská orlice 24, č. 118, 23. 5. 1886, s. 2.

Sociální otázky si nevíšal izolovaně s omezením pouze na Moravu či habsburskou monarchii, nýbrž ji vnímal jako problém všech západoevropských zemí. Nesouhlasil s jejím definováním jako otázky vedlejší, nýbrž ji považoval za jeden z hlavních problémů své doby, kdy bylo potřeba redefinovat staré a nefunkční struktury společnosti. Vytvoření čtvrtého společenského stavu – dělnictva, místo aby došlo k jejich inkorporaci do stavu třetího, považoval za chybné, a to proto, že se dělníci jako samostatný společenský stav sice oprávněně dožadovali zohlednění svých zájmů, nicméně krom legálních prostředků k prosazení vlastních požadavků se čím dál tím častěji uchýlovali k prostředkům ilegálním a inklinovali k anarchii, čímž docházelo k dalšímu rozdělování společnosti. Východiskem ze svízelné společenské situace se nemělo stát její další rozdělování a rozepře, nýbrž vzájemná solidarita jednotlivých společenských vrstev a jejich spolupráce.¹¹⁷²

O tuto solidaritu se podle Wurma měl zasadit stát formou humánního a sociálního zákonodárství. Stavěl se tedy za ustanovení nedělního klidu, omezení ženské a dětské práce,¹¹⁷³ normování pracovního dne, ustanovení továrních inspekcí či právě projednávané pojištění dělníků v případě úrazu. V kontextu jeho představy tedy mělo dojít ke včlenění a zapojení dělnického stavu do společnosti, nikoliv jeho vyčlenění formou navrhovaných represivních opatření například omezením dělnického manželství.¹¹⁷⁴

2. 4. Odchod z politického života

Poslední léta Wurmovy politické kariéry se nesla ve znamení prohlubujícího se sporu mezi ním a dalšími představiteli české politické scény na Moravě. Vždy se snažil o propojení praktického politického života v podobě prosazování zákonů týkajících se školství, hospodářství či sociální otázky se snahou o prosazování národních či církevních práv. Mezi těmito oblastmi nerozeznával rozdíl a usiloval o jejich skloubení. Zejména však jeho až

¹¹⁷² Svou představu vzájemné solidarity demonstroval na příkladu Aristotelova traktátu *Politika*, kde hledal ideální uspořádání společnosti fungující na základě společného vlastnictví a demokratickém rozhodování o společných záležitostech pod vedením silné autority či v romantické představě „nejcivilizovanějšího kulturního lidu Slovanského“, který podle jeho mínění fungoval právě na Aristotelově společenském modelu s tím, že byl o to více demokratičtější a sociální, když po přijetí křesťanství nepracoval s otrockým systémem a vůdce kmene byl demokraticky volen. V rámci tohoto společenského uspořádání tedy neexistovaly zásadní rozdíly mezi „dělníky“, vlastníky či vůdčími osobnostmi, protože díky společnému vlastnictví a dělbě práce byli všichni spoluproducenti a spoluuživatelé.

¹¹⁷³ Ženskou a dětskou práci považoval za kontraproduktivní – ženám a dětem byly vypláceny nižší mzdy a zároveň omezovaly počet pracovních pozic pro muže, kteří pak nezvládali živit vlastní rodiny.

¹¹⁷⁴ Moravský zemský archiv v Brně, fond G-71 – Wurmovi, inv. č. 2095, *Rede des Abgeordneten Ign. Wurm 1886*; Na tištěné verzi tohoto Wurmova projevu je uvedeno datum 21. dubna, nicméně podle stenografických záznamů jej přednesl 21. května; *Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, X. Session, III. Band (61. bis 90. Sitzung), Wien 1886, s. 2542–2545.*

radikální vlastenectví se setkávalo se stále menším pochopením jeho politických současníků.¹¹⁷⁵

Již na počátku 70. let se zhoršil jeho vztah se šlechtou, především tedy s hrabětem Egbertem Belcredim. Do vzájemného konfliktu se dostali poté, co hrabě oproti původní dohodě nevstoupil spolu se svými kolegy na říšskou radu a setrval v pozicích pasivní rezistence.¹¹⁷⁶ Během následných voleb roku 1878 se jejich spor ještě prohloubil. Vzhledem k Belcrediho odklonu od národní strany na Moravě¹¹⁷⁷ se Ignát Wurm v rámci své politické cti a vědomí národní povinnosti rozhodl veřejně podpořit jeho protikandidáta ve vyškovském volebním okrese, Wolfganga Kusého. Toto morální rozhodnutí jej stálo mnohaleté přátelství hraběte, s nímž spoluzakládali národní stranu na Moravě a léta spolupracovali na poli vlasteneckém i politickém.¹¹⁷⁸

Koncem 80. let také rostla nespokojenost voličů s dosavadní politikou národní strany v Čechách i na Moravě. Mimoto gradoval konflikt mezi mladočechy a staročechy uvnitř strany. Tato krize vyvrcholila na počátku 90. let 19. století.¹¹⁷⁹ S politickou diferenciací Wurm bytostně nesouhlasil. Příčilo se mu štěpení strany na samostatné subjekty. Ve sféře svých unionistických myšlenek o spojení všech Slovanů považoval za podstatné, aby jeden národ reprezentovala jedna politická strana.

Kombinace vnitrostranických sporů, ztráta dlouholetých spojenců, negativní nálady ve společnosti, stejně jako pocit nepochopení v kombinaci s jeho stále větším zájmem o muzejní práci, ale také postupujícím věkem a stále se zhoršujícím zdravotním stavem, jež způsobovaly Wurmovu stále častější absenci na politických jednáních a na zasedáních sněmů, pravděpodobně vyústili v jeho pozvolný odchod z aktivního politického života.

¹¹⁷⁵ M. PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm*, s. 87–89.

¹¹⁷⁶ M. PROCHÁZKOVÁ, *Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, s. 182–183.

¹¹⁷⁷ J. MALÍŘ a kol., *Biografický slovník poslanců*, s. 85.

¹¹⁷⁸ J. STEINMAN, *† P. Ignát Wurm*, s. 170–171.

¹¹⁷⁹ Podrobněji viz P. CIBULKA (ed.), *Politické programy*, s. 31–36; P. CIBULKA, *Staročeská strana*, s. 34–36; J. MALÍŘ, *Od spolků k moderním politickým stranám*, s. 81–86.

Závěr

Proces české národní emancipace na Moravě v průběhu 19. století ovlivňovala sociální skladba elit společnosti. V počátcích tohoto procesu měl klíčový význam nižší katolický klérus. V tomto ohledu se jeví jako stěžejní působení Františka Sušila na brněnském kněžském alumnátu, kde inspiroval řadu žáků a tak dokázal zejména během 40. let 19. století vychovat celou řadu vlastenecky smýšlejících kněží, tzv. Sušilovu družinu. Po ukončení kněžských studií tyto duchovní spontánně šířili Sušilovy myšlenky, v nichž se spojovala katolická víra s vlastenectvím, odvozeným z kultu moravských věrozvěstů, označovaná jako cyrilometodějství, jež šířili a prosazovali po celé Moravě a v sousedním Slezsku. Sekulární společnost dokázali silně ovlivnit tím, že se stali součástí sociálních struktur: Působili jako ústřední postavy mnoha vlasteneckých spolků či se aktivně účastnili politického života habsburské monarchie.

K nejvýraznějším z těchto kněží náležel Ignát Wurm. Jeho osoba se jeví být jednou z ústředních v celé řadě občanských a katolických spolků, jež měly zásadní vliv na českou národní emancipaci na Moravě. Spolu s Benešem Metodem Kuldou patřil především v 50. letech mezi nejaktivnější členy Dědictví sv. Cyrila a Metoděje. Wurm nepopíratelně náležel ke klíčovým postavám Dědictví, které je považováno za jediný spolek, ve kterém společně působili vlastenečtí kněží z řad tzv. Sušilovy družiny. Díky jejich práci v rámci tohoto spolku také zaznamenáváme nejzřetelnější známky a nejširší rozsah jejich činnosti, v kontextu s působením Dědictví především spojené s vydáváním náboženské, vlastenecké a osvětové literatury.

Spolu s Kuldou řadíme Wurma také mezi přední organizátory sjezdů katolických jednot v Brně konaných na začátku 50. let, jež jsou považovány za vrchol činnosti Ústřední jednoty katolické v Brně. Přestože katolické jednoty spojovaly své působení především s obranou pozic katolické církve v moderní společnosti, jejich sjezdy sloužily mnohým jejich účastníkům včetně Ignáta Wurma také jako platforma, kde mohli veřejně prezentovat vlastenecké postoje v době Bachova absolutismu.

Wurmova prestiž mezi vlasteneckými kněžími postupně stoupala, a proto po odchodu Beneše Metoda Kuldy z pozice vychovatele ochranovny zanedbané mládeže v Brně, jednatele Dědictví sv. Cyrila a Metoděje a redaktora kalendáře *Moravan* přebral všechny tyto funkce, které zastával až do roku 1866, kdy se kvůli svému investování na pozici vikáře olomouckého Metropolitního chrámu přestěhoval do Olomouce.

Wurm zásadně ovlivnil vznik a podobu Matice Velehradské, spolku určeného k péči o Velehradskou baziliku, který byl založen v souvislosti s organizací miléniových oslav příchodu

Cyrila a Metoděje na Velkou Moravu konaných roku 1863. Jeho podíl je spojen především s rolí prostředníka mezi spolkem, moravskou vlasteneckou šlechtou a moravskými metropolity. Cyrilometodějská pouť realizovaná roku 1863 byla koncipována primárně jako náboženská slavnost, nicméně mnozí organizátoři i účastníci ji vnímali i jako významnou národní manifestaci.

Ignát Wurm byl v bližším kontaktu s chorvatským biskupem Josipem Jurajem Strossmayerem, jehož prostřednictvím se podílel na organizování Slovanské poutě do Říma roku 1881, úzce spojené s vydáním papežské encykliky *Grande Munus*. Jejich vztah, stejně jako podíl na organizaci poutě, se však pro nedostatek dohledaných pramenů nepodařilo blíže objasnit.

Jako velmi zásadní se jeví Wurmův podíl na vzniku a prvních třiceti letech fungování Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, ve kterém působil od jeho založení roku 1883 až po svou smrt roku 1911. Pravidelně byl volen do jeho výboru, od poloviny 90. let působil jako jeho místopředseda a od konce 90. let 19. století pak jako jeho předseda, kterým zůstal až do své smrti. Wurm patrně stále pod vlivem myšlenek svého někdejšího učitele Františka Sušila orientoval olomoucký muzejní spolek směrem k etnografii, a to především prostřednictvím tzv. dámského odboru zaměřeného na sbírání lidového vyšívání a krojových součástí. Za vrchol národopisné činnosti Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci, ale také českého národního obrození považoval Wurm Národopisnou výstavu Československou. Wurm se svými spolkovými kolegy, a zejména kolegyněmi z dámského odboru, patřil mezi přední organizátory přípravných prací k výstavě probíhající na Hané. Díky Wurmově vůdčímu postavení v organizačních strukturách Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci můžeme pozorovat krystalizaci národopisné a muzejní činnosti na Hané či vznik a fungování prvního českého muzea na Moravě.

Od obnovení ústavnosti patřil Wurm pod vedením Aloise Pražáka mezi přední představitelé české politické reprezentace Moravy. V politickém životě se angažoval od 60. let až do konce let 80., kdy na Moravě probíhal proces politické diferenciacce. Wurm se podílel na vzniku národní strany na Moravě a na tvorbě jejího politického programu. Ke stranickým lídrům patřil do 70. let 19. století. Toto tvrzení podepírá především Wurmova účast na jednáních probíhajících mezi národní stranou z Čech a Moravy spolu s představiteli české i moravské šlechty a členy vídeňské vlády. Za průkaznou považujeme Wurmovu přítomnost na jednáních konaných v první polovině roku 1871 s Hohenwartovou vládou týkající se rakousko-českého vyrovnání, která probíhala v relativní tajnosti v malém okruhu politických představitelů výše uvedených stran. Ačkoliv se nepodařilo zjistit Wurmovu přesnou roli, kterou

během nich zastával, je jisté, že jednání probíhala pouze na úrovni politických špiček své doby. Pokud se jich účastnil, nutně musel patřit mezi vůdčí osobnosti národní strany na Moravě. Koncem 70. let však jeho aktivita na moravském zemském sněmu již pomalu klesala. Wurmova činnost na moravském zemském sněmu je spojena zejména s prosazováním národní rovnoprávnosti ve školství a vznikem prvních dvou českých gymnázií na Moravě v Brně a v Olomouci na konci 60. let 19. století, jejichž zřízení není spojeno pouze s usilovnou prací politiků moravské národní strany, nýbrž s vysokou pravděpodobností také s rakousko-uherským vyrovnáním.

Působení Ignáta Wurma v poslanecké sněmovně říšské rady je spojeno se zavedením přímé volby do její poslanecké sněmovny roku 1873 a tematicky korespondovalo s jeho činností na moravském zemském sněmu. Stěžejní oblast jeho zájmu tvořila především otázka národní rovnoprávnosti ve školství a vlivu církve na něj, k níž se na říšské radě vyjadřoval především v 70. letech, a na řešení sociální otázky, která se stala jeho hlavním objektem zájmu v letech 80. Vliv církve na školství, výuka v mateřském jazyce i sociální otázka se v jeho chápání propojovaly a tvořily v podstatě jednotný celek. Zachování vlivu církve na školství v kontextu s probíhající sekularizací považoval za podstatné zejména z hlediska morální výchovy žáků, jejich vyučování v mateřském jazyce pak zefektivňovalo jejich výuku. Vzdělání v kombinaci s křesťanskou morálkou mělo v jeho očích eliminační dopad na vzrůstající chudobu nižších sociálních vrstev obyvatel monarchie, které díky nim méně podléhaly lichvářům či propagandě liberálního tisku. Řešení sociální otázky pak spatřoval ve vzájemné solidaritě a řízeným státním zákonodárstvím stanovujícím přesné podmínky pro podnikání, zaměstnanecké vztahy či v sociální politice státu. Jeho snažení v daných oblastech se shodovala s kontextem doby, zásadněji nevybočovala z řady v rámci ostatních politicky aktivních duchovních či českých politiků z řad národní strany na Moravě.

Oproti Wurmově činnosti na moravském zemském sněmu můžeme pozorovat dva zásadní rozdíly, spočívající v jeho přístupu k problematice, jíž se zabýval. Zatímco na půdě moravského zemského sněmu se aktivně podílel na praktickém řešení aktuálních problémů, zasazoval se o zřizování škol či podával konkrétní návrhy na řešení sociální otázky, na říšské radě v podstatě problematiku pouze komentoval, často v rámci diskuzí, které nebyly primárně určeny k jejímu řešení, což často vedlo k oficiálnímu zamítnutí Wurmova příspěvku ze strany předsedajícího sněmovny s odkazem na nedodržování projednávaného tématu. Wurmovo zdánlivě nelogické jednání však patrně mělo svůj účel ve formě budování určitého „mediálního“ obrazu před svými voliči.

Druhým rozdílem je upozadění prosazování zájmů českých Moravanů či spíše jejich prezentace. Zatímco na zemském sněmu národní prvek v jeho projevech vždy vystupoval do popředí, na říšské radě jej ponechával v ústraní. Národní požadavky neprezentoval jako prospěšné primárně pro národ, nýbrž pro habsburskou monarchii. Často vyslovoval myšlenku potřeby odstranění upřednostňování práv jakéhokoliv z rakouských národů před jinými. Snažil se o určitou národní vyváženost a spolupráci. Z jeho projevů je znatelné silné prorakouské přesvědčení, často poukazyval na to, že jako poslanec říšské rady nehovoří pouze za svůj národ, nýbrž za všechny národy soustátí. Cílem mu nebylo rozdělení habsburské monarchie, nýbrž spojení jejich jednotlivých národů pomocí rovných práv a vlastní autonomie, jež by respektovala jejich specifika, čímž by v jeho očích došlo k pocitu sounáležitosti rakouských národů a ve vytvoření silného moderního státu, jež by dokázal fungovat jako dominantní útvar v centru současné Evropy.

Přestože Ignát Wurm oficiálně figuroval v politickém životě do konce platnosti získaných mandátů, na moravském zemském sněmu do roku 1890 a říšské radě 1891, jeho aktivita zde v podstatě vymizela již ve druhé polovině 80. let. Přesné důvody jeho odchodu nejsou známy, nicméně jako velmi pravděpodobné se jeví jednak vnitrostranické neshody a jednak politická diferenciacie, se kterou Wurm zásadně nesouhlasil. Svou roli v jeho odchodu sehrálo patrně i jeho zhoršující se zdraví či finanční důvody. Působení na říšské radě bylo nákladné, Ignát Wurm byl sice coby vikář existenčně zajištěn olomouckou kapitulou a během jednání probíhajících ve Vídni pobýval u místních kapucínů, nicméně jeho ekonomická situace pravděpodobně nebyla ideální.

Ignát Wurm se jeví jako progresivní politik. Jeho přímý kontakt s voliči, realizovaný zejména během volebních kampaní, byl v dané době spíše méně častým jevem. Zároveň je potřeba zdůraznit Wurmovo vnímání aktuálního dění ve společnosti. Obratně reagoval na společenský, politický i hospodářský vývoj. Tento moment je nejlépe postřehnutelný v rámci jeho působení na říšské radě, kdy ve chvíli určitého vyčerpání tématu jazykové rovnoprávnosti ve školství přešel pravděpodobně vlivem vzrůstajícího vlivu sociální demokracie k tématu sociální otázky.

Ignát Wurm prokazatelně patřil mezi přední představitele moravského národního a politického života druhé poloviny 19. století. Rozpoznáváme jeho vliv na činnost stěžejních katolických spolků vyvíjejících aktivitu spojenou s národní emancipací, zejména tedy s Dědictvím sv. Cyrila a Metoděje v Brně. Stejně tak rozpoznáváme jeho nemalé zásluhy na podobě a fungování spolků občanských, mezi kterými vyčnívá jeho zásadní podíl na založení a téměř třiceti letech fungování Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Stejně tak

pozorujeme jeho nemalý podíl na tvorbě českého politického programu národní strany na Moravě, zejména pak se vztahem k jejím aktivitám na moravském zemském sněmu v době od jejího vzniku do začátku 70. let 19. století. O Wurmově oblíbenosti mezi českou veřejností svědčí mimo jiné také řada čestných členství v mnoha spolcích či četná čestná občanství moravských obcí.

Role Ignáta Wurma ve společnosti spočívala především ve zprostředkovávání kontaktů mezi jednotlivci i institucemi. Bohužel se nepodařilo zjistit okolnosti, díky kterým se mu dařilo vystupovat tak často v roli prostředníka, nicméně právě tato jeho pozice se pro něj jeví jako charakteristická. Disponoval mnohými kontakty v rámci všech společenských vrstev od vlastenecky aktivních občanů přes nižší klérus až po vyšší církevní představitele či příslušníky šlechtických rodů z mnoha zemí habsburské monarchie. Tyto kontakty často využíval ve prospěch spolků, ve kterých působil či pro dosahování politických cílů českých politiků z Moravy.

Díky Wurmově rozsáhlé činnosti ve společenské, kulturní i politické oblasti se disertační práci podařilo ilustrovat možnou podobu českých emancipačních procesů na Moravě probíhajících ve druhé polovině 19. století a role jedince v nich. Přestože je vzniklý obraz značně mozaikovitý, tedy omezený na jednotlivé aspekty spojené s Wurmovou činností, můžeme na nich demonstrovat různorodou škálu fungování některých stěžejních moravských vlasteneckých i politických organizací majících nemalý vliv na podobu českého národního obrození na Moravě.

Stále však zůstává otevřena řada otázek. Disertační práce se soustředila především na Wurmovu vlasteneckou a politickou činnost, kterou uváděla do širších souvislostí, nicméně nedošlo ke zmapování jeho působení coby katolického kněze. V rámci textu je nastíněn hrubý obraz jeho postupu v církevní hierarchii, nicméně jeho vliv na farníky, okolnosti jeho kariérního postupu či Wurmova pozice v rámci církevních struktur a vztah s církevními představiteli zůstává neobjasněna.

Objasnění jeho vztahu především s vyššími církevními představiteli nejen na Moravě by mohlo vést k částečnému zodpovězení další otázky, jež zůstává nadále otevřená, a sice přiblížení okolností, díky kterým Wurm disponoval již zmíněnou řadou kontaktů na představitele jednotlivých společenských vrstev, mezi nimiž dokázal fungovat jako prostředník.

Ačkoliv disertační práce tuto jeho společenskou roli do jisté míry ilustruje, nedokázaly zpracované prameny toto téma dostatečně popsat. Otázkou však zůstává, zda je vůbec možné jej dostatečně popsat. Přestože by díky tomu došlo k bližšímu objasnění některých okolností fungování spolků, v nichž Wurm působil, stejně jako k upřesnění jeho role na moravském

zemském sněmu i v říšské radě, jsme k jejímu zodpovězení poměrně skeptičtí, a to nejen pro velké množství osobností, se kterými byl v kontaktu a jejichž pozůstalosti jsou rozesety v archivech nejen v České republice, ale zejména proto, že vzhledem k charakteru již zpracované korespondence předpokládáme, že většina jednání, která zprostředkoval či se jich účastnil, probíhala osobně, a písemné zmínky o nich budou velmi omezené.

Disertační práce také otevírá některá témata, kterým by se bylo záhodno věnovat nadále. Uvedme alespoň problematiku tzv. Sušilovy družiny. Jedná se o poměrně frekventované téma, které zatím nebylo podrobněji zpracováno. Tato problematika skýtá mnohá úskalí. Význam tzv. Sušilovy družiny pro kulturní a společenský život na Moravě ve druhé polovině 19. století je sice nepopíratelný, nicméně vzhledem k jejímu charakteru, tedy volnému uskupení kněží bez jakékoliv vnitřní organizace, je otázkou, jak takové téma vůbec uchopit. Nabízí se možnost zpracování životopisů jednotlivých kněží z této družiny, nicméně by bylo spíše potřeba zachytit jejich vzájemnou komunikaci a formulovat vzájemné vztahy mezi nimi, což by mohlo vést k bližšímu poznání tohoto kněžského uskupení.

Zajímavou se jeví také otázka tzv. dámského odboru Vlasteneckého spolku muzejního v Olomouci. Ačkoliv se tato disertační práce problematikou částečně zabývá, jedná se o nevyčerpané téma, které by mohlo vnést určitý pohled na roli ženy ve vlastenecké společnosti, ale také ve vědě (etnografii) v 19. století. Téma se přímo nabízí ke zpracování, řada pozůstalostí členek tzv. dámského odboru je uložena v Historickém archivu Vlastivědného muzea v Olomouci, stejně jako jsou v daném muzeu uloženy i výsledky jejich práce v podobě tamějších etnografických sbírek.

Téma disertační práce tedy stále není zcela vyčerpano a skýtá mnohé dílčí otázky a otevírá další témata, jejichž zpracování by mohlo vést k bližšímu poznání společenských, kulturních i politických procesů probíhajících na Moravě ve druhé polovině 19. století.

Prameny a literatura

Archivní prameny

Arhiv Hrvatske akademije znanosti i umjetnosti
fond (59 – XI) STROSSMAYER, Josip Juraj

Historický archiv Vlastivědného muzea v Olomouci
fond Jan Havelka
fond Vlastivědný spolek muzejní
fond Jindřich Wankel
fond Ignát Wurm

Literární archiv Památníku národního písemnictví v Praze
fond Kulda Beneš Metod

Moravský zemský archiv v Brně
fond A11 – Zemský sněm
fond G 60 – Pražák, Alois, JUDr.
fond G 71 – Wurmovi

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2746/?strana=38>, (citováno ke dni 2. 6. 2020)

<http://actapublica.eu/matriky/brno/prohlizec/2745/?strana=55>, (citováno ke dni 2. 6. 2020)

Státní okresní archiv Břeclav se sídlem v Mikulově
fond Karel Jaromír Bukovanský

Státní okresní archiv Olomouc
fond Archiv města Olomouce

Zemský archiv v Opavě
fond Vincenc Prasek
fond Vykydal Josef

Zemský archiv v Opavě – pobočka Olomouc
fond Batůšek Stanislav
fond Dostál-Lutinov Karel
fond František Snopek
fond Metropolitní kapitula Olomouc
fond Vychodil Jan
fond Zlámal Bohumil

Tištěné prameny

Moravský sněmovní list, 1861, 1863–1867, 1870–1871, 1873–1875, 1877–1878, 1883–1886, 1889–1890.

Stenographische Protokolle über die Sitzungen des Hauses der Abgeordneten des österreichischen Reichsrathes, VIII. Session, Wien 1873 – 1879; IX. Session, Wien 1879–1885; X. Session, Wien 1885–1891.

Karel ČERMÁK (ed.), *Nový živnostenský řád dle zákona ze dne 15. března 1883, jímž změněn a doplněn byl zákon ze dne 20. prosince 1859 č. 227 ř. z.*, Písek 1883.

Vlasta HAVELKOVÁ (ed.), *Výstava národního vyšívání moravského*, Olomouc 1885.

Vlasta HAVELKOVÁ – Madlenka WANKLOVÁ, *Moravské ornamenty*, sešit 2, Vídeň 1890.

Bedřich CHMELÍČEK, *Tisíciletá slavnost Cytillomethodějská*, Olomouc 1863.

Josef KAFKA (ed.), *Hlavní katalog a průvodce*, Praha 1895.

Beneš Metod KULDA, *Druhý všeobecný sjezd důvěrníkův jednot katolických na Moravě, v Brně, dne 19., 20. a 21. října 1852*, Brno 1852.

Beneš Metod KULDA, *Třetí všeobecný sjezd důvěrníkův a důvěrnic jednot katolických na Moravě, v Brně dne 18., 19. a 20. října 1853*, Brno 1853.

Beneš Metod KULDA, *Čtvrtý všeobecný sjezd důvěrníkův a důvěrnic jednot katolických na Moravě, v Brně, dne 16., 17. a 18. října 1854*, Brno 1854.

Maurycy MANN, *Podróż na Wschód*, Tom I, Kraków 1854.

Maurycy MANN, *Podróż na Wschód*, Tom II, Kraków 1855.

Maurycy MANN, *Podróż na Wschód*, Tom III, Kraków 1855.

František PALACKÝ, *Idea státu Rakouského*, Praha 1865.

Vincenc PRASEK, *České museum v Olomouci*, Našinec, roč. 15, č. 50, 2. 5. 1883, s. 1.

Vincenc PRASEK, *Dvacet let Vlast. musea olomouckého*, Našinec, roč. 39, č. 77, 10. 7. 1903.

Tomáš PROCHÁZKA, *Putování Christa Pána po swaté zemi se stručným popisem jejím*, Brno 1853.

Karel Lev ŘEHÁK, *Pout' Slovanů do Říma ke dnu 5. července L. P. 1881, kterou spolu vykonal i popisuje Karel Lev Řehák*, díl 1. a 2., Praha 1882.

Jan SOUKUP, *Cyrillo-Methodějská visitace čili návštěva po 1000 letech; Napomenutí ss Cyrilla a Methodia před tisíciletou památkou; Dva poutníci (ke slavnosti 9. března)*, Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1862, roč. 11, č. 1, 1862 s. 41–49.

Václav ŠTULC, *Život sv. Cyrilla a Methodia*, Brno 1857.

Ignát WURM, *Želání Moravana na cestu I. P. 1861*, Moravan, roč. 10, s. 2.

Ignát WURM, *Rede gehalten im Abgeordnetenhaus des Reichsrathes vom Abg. Wurm in der Budget-Debatte für das Jahre 1876 nach dem Stenographischen Protokoll*, Wien 1876.

Ignát WURM, *Rede des Abgeordneten Ignaz Wurm, gehalten in der 68. Sitzung des Abgeordnetenhauses am 21. April 1886*, 1886.

Ignát WURM, *Za Sušilem*, Nový život, roč. 9, č. 6, 1904, s. 175–178.

Ignát WURM, *Za Sušilem*, Nový život, roč. 9, č. 7, 1904, s. 209–210.

Ignát WURM, *Cyrillo-Methodějské vzpomínky*, Nový život, roč. 9, č. 10, 1904, s. 296–298

Ignát WURM, *Idea cyrilometodějská*, Nový život, roč. 10, č. 7, 1905, s. 237.

Ignát WURM, *Úvaha posl. P. Wurma o narovnaní s Uhry*, Olomouc, nedatováno.

Ignát WURM, *Josipu Juraji Strossmayerovi „Věčná paměť“*, Olomouc, nedatováno.

Edice pramenů

Pavel CIBULKA (ed.), *Politické programy českých národních stran (1860–1890)*, Praha 2000.

Richard FISCHER (ed.), *Politické myšlenky vlasteneckého kněze*, Olomouc 1913.

Jan KABELÍK (ed.), *Korrespondence a zápisky Jana Helceleta*, Brno 1910.

František KAMENÍČEK (ed.), *Paměti a listář dra Aloise Pražáka*, díl I., II., Praha 1926.

Periodika

Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci 1884–1911

Blahověst 1852

Hlas. Časopis církevní 1859–1911

Hlas Jednoty katolické 1851–1855

Hlas. Noviny pro lid 1878–1881
Moravan 1860–1867
Moravská orlice 1863–1890
Moravské noviny 1848–1872
Museum 1905
Národní listy 1861–1895
Našinec 1881–1911
Nový život 1900–1905
Olomoucké noviny 1865

Literatura

- Karel ADÁMEK, *Upomínky na národopisnou výstavu československou*, Praha 1896.
- Karel ADÁMEK, *Z mých styků s Moravany*, Časopis Matice moravské 34, č. 3, 1910, s. 230–240.
- Karel ADÁMEK, *Z mých styků se Slezany*, Časopis Matice moravské 35, č. 2, 1911, s. 148–154.
- Karel ADÁMEK, *Pomněnky na hrob Ign. Wurma*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, 1911, s. 190–200.
- Karolina ADAMOVÁ – Antonín LOJEK – Karel SCHELLE (ed.) – Jaromír TAUCHEN, *Velké dějiny zemí Koruny české. Tematická řada. Stát*, Praha-Litomyšl 2015.
- Stanislav BALÍK – Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Marek VLHA, *Český antiklerikalismus. Zdroje, témata a podoba českého antiklerikalismu v letech 1848–1938*, Praha 2015.
- Josef BARTOCHA, *Průkopníci českého gymnasia v Olomouci*, In Adolf KUBIS – Rostislav BARTOCHA – Václav NEŠPOR (edd.), *Památník šedesátého výročí českého gymnasia v Olomouci 1867–1927*, Olomouc 1927.
- Rostislav BARTOCHA – Jan CEKL – Adolf KUBIS – Václav NEŠPOR, *Símě hořčičné. Památník slovanského gymnasia v Olomouci 1867–1947*, Olomouc 1947.
- Pavel BĚLINA – Josef FUČÍK, *Válka 1866*, Praha 2005.
- Lenka BOBÍKOVÁ – Jiří SOUŠA, *Parlament. Kolbiště národů a národností*, Praha 1992.
- Michael BOROVIČKA – Jiří KAŠE – Jan P. KUČERA – Pavel BĚLINA, *Velké dějiny zemí Koruny české. Svazek XII.a, 1860–1890*, Praha-Litomyšl 2012.
- Vincenc BRANDL, *Knih pro každého Moravana*, Brno 1863.

- Stanislav BROUČEK – Jan PARGAČ – Ludmila SOCHOROVÁ – Irena ŠTĚPÁNOVÁ, *Mýtus českého národa, aneb Národopisná výstava československá 1895*, Praha 1996.
- Pavel CIBULKA, *Český klub na říšské radě (1879–1887)*, *Český časopis historický* 92, 1994, s. 45–61.
- Pavel CIBULKA, *Staročeská strana*, In Pavel MAREK a kol., *Přehled politického stranictví na území českých zemí a Československa v letech 1861–1998*, Olomouc 2000, s. 31–41.
- Pavel CIBULKA, *Národní strana*, In Jiří MALÍŘ – Pavel MAREK, *Politické strany. Vývoj politických stran a hnutí v českých zemích a Československu 1861–2004*, 1. díl, Brno 2005, s. 109–138.
- Pavel CIBULKA, *Postoj českých a německých politiků k ústavnímu vývoji na Moravě a v habsburské monarchii v letech 1848–1918 (Podíl – recepce – alternativy)*, In Karel MALÝ – Ladislav SOUKUP (edd.), *Vývoj české ústavnosti*, Praha 2006, s. 531–599.
- František CINEK, *Velehrad víry. Duchovní dějiny Velehradu. K 1050. výročí smrti svatého Metoděje*, Olomouc 1936.
- František CINEK, *K národnímu probuzení moravského dorostu kněžského 1778–1870*, Olomouc 1934.
- Antonín DOKOUPIL, *P. Wurm a bohoslovci Olomučtí*, *Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci*, roč. 28, č. 112, 1911, s. 221–235.
- Jindřich DVOŘÁK, *Moravské sněmování roku 1848–49. na padesátiletou památku novodobého sněmu a zrušení roboty na Moravě, jakož i nastoupení císaře a krále Františka Josefa I. na trůn*, Telč 1898.
- Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ, *Sekularizace českých zemí v letech 1848–1914*, Brno 2007.
- Josef FOLTÝNOVSKÝ, *Liturgika*, Olomouc 1936.
- Věra FROLCOVÁ (ed.), *František Sušil (1804–1868). Odkaz a inspirace*, Rousínov 2004.
- Ernest André GELLNER, *Národy a nacionalismus*, Praha 1993.
- Eric J. HOBBSBAWM, *Národy a nacionalismus od roku 1780: program, mýtus, realita*, Brno 2000.
- Jan HALOUZKA, *Životopis Beneše Methoděje Kuldy, infulovaného sídelního kanovníka staroslavné královské kapituly vyšehradské, muže práce a oběti*, Praha 1895.
- Jan HALOUZKA, *Kněz mecenáš Bedřich hrabě de Sylva-Tarouca, nesídelní infulovaný kanovník staroslavné královské kapituly vyšehradské, knížecí arcib. konsistoře olomúcké rada, člen bývalého stavovského sněmu moravského, člen Dědictví sv.-Jánského v Praze, zakladatel Dědictví sv. Cyrilla a Methoděje, člen ředitelstva ochrany pro mládež mravně*

zanebanou v Brně, člen archivu moravského a musea království českého a mnohých vědeckých i dobročinných jednot a spolků, Rešov na Moravě 1896.

Jan HALOUZKA, *František Dědek. Kněz družiny Sušilovy*, Praha 1899.

Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě I. Před r. 1848*, Praha 1909.

Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě II. Z ovzduší roku 1848*, Praha 1913.

Jan HALOUZKA, *Pohledy do života církevního a vlasteneckého na Moravě III*, Praha 1916.

Jan HAVELKA, *K čemu směřuje výstava národního vyšívání moravského?*, In Vlasta HAVELKOVÁ (ed.), *Výstava národního vyšívání moravského*, Olomouc 1885, s. 3.

Vlasta HAVELKOVÁ, *Vzpomínka na † P. Ig. Wurma*, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, 1911, s. 211–213.

Milan HLAVAČKA a kol., *České země v 19. století. Proměny společnosti v moderní době*, díl 1, Praha 2014.

Alois HLAVINKA, *P. Ignát Wurm – a já*, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, s. 218–220.

Miroslav HROCH, *V národním zájmu. Požadavky a cíle evropských národních hnutí devatenáctého století ve srovnávací perspektivě*, Praha 1999.

Miroslav HROCH, *Na prahu národní existence. Touha a skutečnost*, Praha 1999.

Miroslav HROCH, *Národy nejsou dílem náhody. Příčiny a předpoklady utváření moderních evropských národů*, Praha 2009.

Miloslav HÝSEK, *Literární Morava v letech 1849–1885*, Moravská Ostrava 1911.

Jan JANÁK, *Táborové hnutí na Moravě v letech 1868–1874*, Časopis Matice moravské, roč. 77, 1958, s. 190–324.

Jan JANÁK, *Úvěrování moravského průmyslu od počátku šedesátých let 19. století do roku 1880*, Časopis Matice moravské 105, č. 1–2, červen 1986, s. 63–90.

Jan JANÁK, *Dějiny Moravy*, Díl 1/3. Hospodářský rozmach Moravy 1740–1918, Brno 1999.

Jan JANÁK, *Morava v národním a politickém ruchu 19. století*, Brno 2007.

Josef JANČÍK, *Katolické jednoty na Moravě*, Brno 1932.

Peter JONES, *The 1848 Revolutions*, London 1991.

Jitka JONOVÁ, *Školské zákony v souvislosti s postupným rušením konkordátu z roku 1855*, E-Pedagogium. Nezávislý odborný časopis určený pedagogickým pracovníkům všech typů škol 10, č. 3, 2010, s. 19–25.

- Jitka JONOVÁ, *Velehradské pouti ve druhé polovině 19. století – Náboženská nebo politická manifestace?*, Východočeský sborník historický 2013, sv. 23, s. 307–323.
- Marek JUNEK, *Cyrilometodějská tradice v 19. a 20. století, období rozkvětu i snah o umlčení*, Praha 2013.
- Jan KABELÍK, *Moravská Národní Jednota. K 60. ročníci jejího založení jako příspěvek k dějinám národního obrození Moravy*, Časopis Matice moravské, roč. 33, č. 3, 1909, s. 225–252.
- Josef KOLEJKA, *První české střední školy na Moravě 1867–1884. (Slovanská gymnázia v Brně a Olomouci)*, Časopis Matice moravské, č. 2, roč. 111, Brno 1992, s. 253–272.
- Jiří KOŘALKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815–1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.
- Karel KRAMÁŘ – Zdeněk Václav TOBOLKA, *Česká politika. Dějiny české politiky nové doby III*, Praha 1909.
- František Xaver KRYŠTŮFEK, *Dějiny církve katolické ve státech Rakousko-uherských s obzvláštním zřetelem k Zemím koruny české od doby slavného panování císařovny Marie Terezie až do časů J. V. císaře a krále Františka Josefa I. (1740–1898)*, Díl II., Praha 1899.
- Jiří LAPÁČEK, *Počátky politické organizace. P. Ignát Wurm a význam jeho činnosti v Přerově*, Přerovské echo, 1997, č. 7–8, s. 11–12.
- Jiří LAPÁČEK (ed.), *Přerov. Povídání o městě*, Přerov 2000.
- Marta LÉBLOVÁ, *Církev – sekularizace – nacionalismus. První vatikánský koncil, vznik starokatolické církve a vztah katolické církve k sekularizaci a s ní souvisejícímu nacionalismu v letech 1870–1885 v českých zemích habsburské monarchie*, Brno 2009.
- Marta LÉBLOVÁ, *Sekularizace v 19. století a první vatikánský koncil*, Theologická revue 84, č. 4, 2013, s. 360–379.
- Antonín LHOTSKÝ (ed.), *Vlastivědný sborník Slezský. Část I. Přírodní popis a hospodářské poměry. Školství. Statistika*, Opava 1925.
- Jiří MALÍŘ, *Vývoj liberálního proudu české politiky na Moravě*, Brno 1985.
- Jiří MALÍŘ, *Od spolků k moderním politickým stranám. Vývoj politických stran na Moravě v letech 1848–1914*, Brno 1996.
- Jiří MALÍŘ, *Staročeši a Mladočeši v Čechách, na Moravě a ve Slezsku*, Brno 1998.
- Jiří MALÍŘ – Radomír VLČEK (ed.), *Morava a české národní vědomí od středověku po dnešek*, Brno 2001.
- Jiří MALÍŘ, *Problém politického centra moravských Čechů a zapojení jejich poslanců do klubů v poslanecké sněmovně říšské rady*, In Lukáš FASORA – Jiří HANUŠ – Jiří MALÍŘ

(edd.), *Brno Vídni, Vídeň Brnu. Zemské metropole a centrum říše v 19. století. Brünn – Wien, Wien – Brünn. Landesmetropolen und Zentrum des Reiches im 19. Jahrhundert*, Brno 2008, s. 29–56.

Jiří MALÍŘ a kol., *Biografický slovník poslanců moravského zemského sněmu v letech 1861–1918*, Brno 2012.

Pavel MAREK, *Český politický katolicismus 1890–1914. Kapitoly z dějin českého katolického tábora na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2003.

Pavel MAREK, *Počátky českého politického katolicismu v letech 1848–1918*, In Petr FIALA – Jiří FORAL – Karel KONEČNÝ – Pavel MAREK – Michal PEHR – Miloš TRAPL, *Český politický katolicismus 1848–2005*, Brno 2008.

Pavel MAREK, *Setkání. Osobnost v politickém a veřejném životě na přelomu 19. a 20. století*, Olomouc 2010.

Emanuel MASÁK, *Dějiny dědictví sv. Cyrila a Metoděje v Brně 1850–1930*, Brno 1932.

Michal NAVRÁTIL, *Čechové na říšské radě (1879–1900)*, Tábor 1903.

Jan NAVRÁTIL (ed.), *Kapitoly z dějin olomoucké univerzity 1873–1973*, Přerov 1973.

Lubomír NOVOTNÝ, *Tábory lidu na Hané 1868–1873*, Střední Morava: vlastivědná revue, roč. 12, č. 23, Olomouc 2006, s. 76–79.

Adolf SRB, *Politické dějiny národa českého od roku 1861 až do nastoupení ministerstva Badenova r. 1895*, Praha 1899.

Dr. OPLUŠTIL, *Wurm a české státní právo*, Časopis vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, s. 206–207.

Dr. OPLUŠTIL, *Ze „Zádrugy“*, Časopis Vlasteneckého spolu musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, s. 201–203.

František PAPOUŠEK, *Český národohospodář JUDr. František Ladislav Chleborad na Ostravsku*, Slezský sborník 43, 1945, s. 3–22.

Josef PENÍŽEK, *Z mých pamětí z let 1878–1918. Svazek I. Drobné črty*, Praha 1922.

Milada PÍSKOVÁ – Václav STRATIL, *Živé tradice 1883–1983*, Olomouc 1983.

Milada PÍSKOVÁ, *Vlastenecký spolek muzejní – předchůdce VSMO*, Olomouc 1993.

Andrea POKLUDOVÁ, *Matice opavská v kontextu formování občanské společnosti Rakouského Slezska 1848–1914*, In Ondřej HANIČÁK – Ondřej KOLÁŘ (ed.), *140 let Matice opavské*, Opava 2017, s. 11–33.

Jiří POKORNÝ – Luboš VELEK – Alice VELKOVÁ, *Nacionalismus, společnost a kultura ve střední Evropě 19. a 20. století. Pocta Jiřímu Kořalkovi k 75 narozeninám*; Praha 2007.

- Vojtěch POKORNÝ, *Politik Ignát Wurm*, nepublikovaná diplomová práce, Univerzita Palackého v Olomouci, 2016.
- Martin C. PUTNA, *Česká katolická literatura 1848–1918*, Praha 1998.
- Miloslava PROCHÁZKOVÁ, *P. Ignát Wurm ve svém životě*, Olomouc 1900.
- Miloslava PROCHÁZKOVÁ, *Ignát Wurm co do vnitřní své podstaty*, ČVSMO, roč. 28, č. 112, 1911, s. 174–189.
- Jiří RAK, *Bývali Čechové*, Praha 1994.
- Jiří RAK, *Zachovej nám Hospodine. Češi v Rakouském císařství 1804–1918*, Praha 2013.
- Milan ŘEPA, *Moravané nebo Češi? Vývoj českého národního obrození na Moravě v 19. století*, Brno 2001.
- Milan ŘEPA, *Moravané, Němci Rakušané – Vlasti moravských Němců v 19. století*, Brno 2014.
- Karel RICHTER, *Třeba i železem a krví. Prusko-rakouské války 1740–1866*, Praha 2007.
- Albert Ebrhard Friedrich SCHÄFFLE, *Kapitalismus und Sozialismus: mit besonderer Rücksicht auf Geschäfts- und Vermögensformen: Vorträge zur Versöhnung der Gegensätze von Lohnarbeit und Kapital*, Tübingen 1870.
- František SKÁCELÍK, *Krásná setkání*, Praha 1970.
- Antonín SKOČDOPOLE, *Příručná kniha bohosloví pastýřského*, svazek 1 a 2, České Budějovice 1874.
- Veronika SOVKOVÁ, *Vliv dámského odboru VSMO a sester Wanklových na kulturní vývoj Olomouce v závěru 19. století*, In Marcela ŠÁŠINKOVÁ, *Žena umělkyně na přelomu 19. a 20. století. Sborník příspěvků z mezinárodní konference ve Středočeském muzeu v Rožtokách u Prahy ve dnech 11. a 12. října 2005*, Rožtoky u Prahy 2005, s. 365.
- Jindřich STEINMAN, † *P. Ignát Wurm*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, 1911, s. 166–174.
- Miroslav ŠESTÁK, *Josip Juraj Strossmayer (katolický biskup – chorvatský národní politik – mecenáš)*, Slovanský přehled, roč. 76, č. 6, 1990, s. 522–528.
- Jiří ŠÍL, *Vincenc Prasek (1843–1912)*, Opava 2010.
- Hynek ŠMERDA, *František Sušil. Život, dílo a odkaz budoucím generacím*, nepublikovaná disertační práce, Jihočeská universita, 2011.
- Milan TICHÁK, *Čtení o Vlastivědné společnosti muzejní v Olomouci 1883–2003*, Olomouc 2003.
- Vojtěch TKADLČÍK, *Cyrlometodějský kult na křesťanském západě*, Olomouc 1995.
- Zdeněk Václav TOBOLKA, *Slovanský sjezd v Praze roku 1848*, Praha 1901.

- Zdeněk Václav TOBOLKA (ed.), *Česká politika. Díl Čtvrtý. Moderní stát a jeho úkoly. – Politika agrární, průmyslová, sociální*, Praha 1911.
- Miloslav TRAPL, *České národní obrození na Moravě v době předbřeznové a v revolučních letech 1848–1849*, Brno 1977.
- Otto URBAN, *Česká společnost 1848–1918*, Praha 1982.
- Vítězslav URBANEC, *Akciové společnosti v českých zemích od roku 1913 po současnost*, Praha 2007.
- Valentin URFUS, *Právo, úvěr a lichva v minulosti. Uvolnění úvěrových vztahů na přechodu od feudalismu ke kapitalismu a právní věda recipovaného římského práva*, Brno 1975.
- Valentin URFUS, *19. 4. 1713: Pragmatická sankce: Rodný list podunajské monarchie*, Praha 2001.
- Adolf Emil VAŠEK, *Počátky Vlasteneckého musea v Olomouci*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 27, č. 105, 1910, s. 16–28.
- Antonín Konstantin VITÁK, *Paměti starého učitele-vlastence, persekucí postiženého*, díl 2, Praha 1904.
- Timotheus VODIČKA, *František Sušil*, Brno 1946.
- Michaela VOCELKOVÁ – Karl VOCELKA, *František Josef I. Císař rakouský a král uherský*, Praha 2017.
- Jan VYCHODIL, *Jubileum encykliky cyrillo-methodějské „Grande Munus“ 30. 9. 1880–30. 9. 1905*, Brno 1904.
- Jan VYCHODIL, *Vzpomínky na cyrilometodějský rok 1863. Obraz života náboženského a národního k 1050letému jubileu příchodu sv. Cyrilla a Methoděje na Moravu*, Velehrad 1913.
- Josef VYKYDAL, *Máme putovati? A kam? Ponaučná úvaha a náležité povzbuzení v pravý čas*, Moravan. Kalendář na rok obyčejný 1862, roč. 11, č. 1, 1862 s. 33–39.
- Pavel Julius VYCHODIL, *František Sušil. Životopisný nástin*, Brno 1898.
- Adam WANDUSZKA – Peter URBANITSCH, *Die Habburgermonarchie 1848-1918. Band IV, Die Konfessionen*, Wien 1985.
- Michael WÖGERBAUER – Petr PÍŠA – Petr ŠÁMAL – Pavel JANÁČEK a kol, *V obecném zájmu. Cenzura a sociální regulace literatury v moderní české kultuře 1749–2014, svazek I 1749–1938*, Praha 2015.
- Karla BUFKOVÁ-WANKLOVÁ, *Několik slovíček vzpomínky*, Časopis Vlasteneckého spolku musejního v Olomouci, roč. 28, č. 112, 1911, s. 246–247.
- WURMOVÁ, Milada, *Volby do moravského zemského sněmu 1861*, Vlastivědný věstník moravský, roč. 10, 1955, s. 75–100.

Marie ZAHRADNÍČKOVÁ, *Pohled do rakouského živnostenského řádu*, Aplikované právo 6, č. 2, 2008, s. 15–22.

Ladislav ZAMYKAL, *P. Ignát Wurm*, Museum, roč. 39, č. 5, 1905, s. 226–230.

Ladislav ZAMYKAL, *Ze vzpomínek P. Ig. Wurma na Sušila*, Museum, roč. 38, č. 1–5, 1903–1904, s. 205–212.

Bohumil ZLÁMAL, *Příručka českých církevních dějin VI. Doba probuzenského katolicismu (1848–1918)*, Olomouc 2009.

Summary

The process of Czech national emancipation in Moravia was, in its beginnings, closely connected with the work of the lower Catholic clergy. In this respect, the activity of František Sušil at the Brno clerical seminary, where he was able to educate, especially in the 1840s, a number of patriotic priests, the so-called Sušil's cohort, appears to be crucial. After completing their clerical studies, these clergy spread Sušil's ideas formed by the fusion of the Catholic faith and patriotism, represented by the so-called Cyril and Methodius idea, throughout Moravia. They acted as central figures of many patriotic associations or actively participated in the political life of the Habsburg Monarchy. Ignát Wurm is ranked among the most significant of them. His person appears to be one of the central figures of a number of civic and Catholic associations with an enormous influence on the Czech national emancipation in Moravia. Together with Beneš Metod Kulda, he was, especially in the 1850s, one of the most active members of the Heritage of St. Cyril and Methodius and leading organizers of congresses of Catholic Unions in Brno held in the years 1851–1854, which are considered to be the peak of the activities of the Central Catholic Union in Brno. Wurm had a significant influence on the establishment of the Matice Velehradská (Velehrad Foundation) and the associated organization of the Velehrad Pilgrimage in 1863, which was not only a religious celebration, but, for the many, also a significant national manifestation. Ignát Wurm was in close contact with Josip Juraj Strossmayer, a Croatian bishop, through whom he participated in organizing the Slavic pilgrimage to Rome in 1881, closely connected with the publication of the papal encyclical *Grande Munus*. Wurm's contribution to the establishment and the first thirty years of existence of the Patriotic Museum Association in Olomouc, in which he worked from its foundation in 1883 until his death in 1911, seems to be the most significant. Wurm oriented the Olomouc Museum Association towards ethnology and especially ethnography, primarily by means of the so-called women's department focused on collecting folk embroidery and costume components. The Olomouc Museum Association is also associated with the establishment of the first Czech museum in Moravia or with a major role in organizing preparatory work for the Czechoslovak Ethnographic Exhibition held in Prague in 1895. Ignát Wurm was also an active politician. From the restoration of constitutionality, under the leadership of Alois Pražák, he was one of the leading representatives of the Czech political representation in Moravia, participating in the establishment of the national party in Moravia and in the creation of its political program. His activities at the Moravian Land Assembly are connected mainly with the promotion of national equality in education and with the establishment of the first two Czech grammar schools in Moravia, Brno and Olomouc, but also with the effort to address the social

issue. He was a member of the Moravian Land Assembly in the years 1861–1890. Wurm also served on the Imperial Council, however, his activities there in the years 1873–1891 seem rather marginal, since he mainly represented his views and attitudes to current events, i.e. national equality, especially in education, ongoing secularization in the Habsburg Monarchy or the resonating social issue in the 1870s and 1880s. Thanks to Wurm's active involvement in many spheres of public life, this dissertation offers, through his personality, a possible insight into the social, cultural and political processes taking place in Moravia in the second half of the 19th century.